D. VISNYEVSZKIJ

A hetvenkettedik nap

Kossuth

D. VISNYEVSZKIJ

A HETVENKETTEDIK NAP

D. VISNYEVSZKIJ

A HETVENKETTEDIK NAP

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1964

Az orosz nyelvű eredeti címe:

СЕМЬДЕСЯТ ВТОРОЙ ДЕНЬ

СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ
МОСКВА 1962

Oroszból fordította

PETŐ MIKLÓS

1

A térkép zöld mezőjét vörös zászlócskák tarkítják. Mintha láthatatlan lovasok száguldanának az egykori Orosz Birodalom hatalmas térségein, hogy szertevigyék a zászlócskákat Petrográdtól délnek és keletnek. Oroszország európai részét csaknem teljesen beborítják a zászlók. De már átterjedtek az Urál hegyláncon túlra is, egyre mélyebben hatolnak Szibéria szívébe, elérték Közép-Ázsia homoksárga határszegélyeit, s nyomulnak egyre tovább a Csendes-óceán felé.

Ám fehér folt is akad még jócskán: a jobb parti Ukrajna és Kijev, a Dnyeper bal partján elterülő kormányzóságok, Rosztov, a doni kozákság vidékei, Kokand, Irkutszk, Omszk, Orenburg és más területek, noha egyes körök közepén, amelyek kisebb városokat és falvakat jelölnek, már itt is ilyen zászlócskák piroslanak.

Gorbunov, a Népbiztosok Tanácsának titkára aláírás végett néhány okmányt tett Lenin asztalára, majd szótlanul s észrevétlenül kiment a szobából. Vlagyimir Iljics gyorsan átfutotta a papírlapokat, aztán a térkép felé fordult.

A munkanap már tulajdonképpen véget ért, esti ülés nem szerepelt a munkatervben. Most már megengedheti magának, hogy egy csésze teára és pihenésre gondoljon. Vlagyimir Iljics érezte, hogy már szinte fáj a gyomra az éhségtől. Mindjárt telefonál vagy benéz hozzá Nagyezsda Konsztantyinovna, s eszébe juttatja, hogy lassan ideje már hazamenni. De Lenin nem siet. Szereti a nyugodt esti órákat,

amikor elüldögélhet egy kicsit íróasztala mellett, gondolatban áttekintheti az elvégzett munkát, s elgondolkozhat a másnapi teendőkön.

Ahogy a térképre nézett, hirtelen elszomorodott. Micsoda hatalmas ország! S mennyi vörös zászló! Most volna itt a pillanat, hogy a tömegek energiáját az új, az egyetlen törvényszerű és természetes mederbe tereljék, hogy végre újra fustöt okádjanak a gyárkémények, s kalászba szökkenjenek a mezők. Ez kellene, nagyon kellene! De meg van kötve a kéz. Háború van, folyik a harc az ellenforradalommal...

Az íróasztallal szemben ül Szverdlov, puha karosszékben. Azért tért be ilyen későn Leninhez, hogy jelentést tegyen a III. Szovjetkongresszus Petrográdba érkező küldötteiről, elszállásolásukról, ellátásukról. Kigombolta és széttárta bőrkabátját, s rövidlátón hunyorogva, csillogó cvikkerén keresztül szintén a térképre nézett. Várta, hogy Lenin megszólaljon. Az asztali lámpa zöldes fényétől mintha még sápadtabb lett volna fáradt arca.

Lenin még mindig a térképet nézte, s mintegy magában mormolta:

— A gazdasági élettel kellene foglalkoznunk... Teljes erőnkből! Nekigyürkőzve, amúgy istenigazából!

— Nem engedik — felelt Szverdlov, s Leninre nézett. Tekintete egy pillanatra megállt Lenin bal halántékán, ahol jól látszott a gyorsan lüktető, ketté ágazó ér, s azt gondolta: „Már megint ez a kis ér..."

— Igen, igen... Nem engedik, Jakov Mihajlovics — Lenin mélyen sóhajtott. — Pedig de kellene!

— S nem is csak az imperialisták meg Kalegyinék nem engedik, Vlagyimir Iljics — folytatta Szverdlov. — Sokkal szomorúbb az, hogy néhány elvtársunk, néhány forrófejű, még nem érti ezt.

— Nem baj, az élet majd őket is megtanítja! — Lenin felállt, járt egyet a szobában, majd megállt Szverdlovval szemben, s figyelmesen fürkészte sá-

padt arcát, állán a fekete szakállt. Majd hirtelen így szólt: — Magának sem ártana egy hét pihenés. El kellene mennie valami jobbfajta szanatóriumba... Utazzon Finnországba! Nos?

Szverdlov elmosolyodott:

— Ezért hivatott magához?

— Képzelje, ezért is. Utazzon el!

— Ugyan, hová gondol! Kitűnően érzem magam.

— Pedig az orvos, tudja, ajánlotta...

— Még az orvossal is rólam beszélt?

— Éppen magáról.

— Ez már érdekel. Ugyan mit mondott rólam a doktor?

— Azt mondja, olyan egészséges maga, mint a makk.

Szverdlov nevetett, s köhintett egyet.

— Nem, nem, Vlagyimir Iljics. Ebben a kérdésben nem támogathatom. Ellene szavazok.

— Csakugyan, utazzon el, Jakov Mihajlovics. — Lenin hirtelen kihúzta magát, felvetette fejét. — Itt vagyok én, nézzen rám. Mit szól ehhez? Mi? Messziről lerí rólam, hogy ez az ember szanatóriumban üdült!

— Valóban, de még mennyire!... Most már csak azt árulja el nekem: semmivel, az égvilágon semmivel sem foglalkozott ez alatt az öt nap alatt?

— Csak nem képzeli, már miért dolgoztam volna? — felelte Lenin, majd teleírt lapokat vett elő az asztalfiókból, s rögtön vissza is tette őket. — Két kis cikket, meg néhány glosszát írtam... — Aztán, ahogy elkapta Szverdlov gunyoros tekintetét, végigsimított halántékán, ahol gyorsan lüktetett a megduzzadt ér, és hozzátette: — Ez így teljesen rendben van.

— Szép kis pihenő, nem mondom.

— Ha ön úgy véli, hogy a pihenés semmittevés...

— Dehogy is — vágott közbe Szverdlov. — Minden az ember jellemétől függ. De hol hagyta a szemét Nagyezsda Konsztantyinovna és Marija Iljinyicsna?

— Ők magával fújnak egy követ, Jakov Mihajlovics... Megpróbálták eldugni előlem a tintatartót meg a papírt. De én túljártam az eszükön!

— Szép! — bólintott Szverdlov, s szája szögletében ismét megjelent a gunyoros fintor. Egy pillanatra elhallgatott, levette cvikkerét, s az üveget törülgetve másról kezdett beszélni: — Egy valami nem hagy nyugton engem, Vlagyimir Iljics...

Lenin félbeszakította:

— Igen, holnap január ötödike... — ránézett a naptárra —, tizennyolcadika az új naptár szerint...

— Odaát persze lázasan készülődnek — folytatta Szverdlov, hangsúlyosan kiemelve a „lázasan" szót. — A kadet központra gondolok. Ezek képesek még valami meglepetéssel kedveskedni nekünk.

— Igaza van. — Lenin szemében hirtelen tűz villant. — De már mi is kitaláltunk nekik „egy kis" meglepetést! — Várt egy pillanatig, ránézett Szverdlovra, aki hirtelen nem értette, mire céloz, majd megelégedéssel hozzátette: — A szovjethatalmat! A szovjeteket! — Széles gesztussal a térképre mutatott, amelyen a vörös zászlócskák tarkállottak. — Akarják, nem akarják, de ezzel a ténnyel nekik is számolniuk kell!

Kintről tompa kattogás hallatszott, mintha a távolban géppuskáztak volna. De a nyitott szellőzőn más zaj is betört a szobába. Szverdlov az ablakhoz lépett, kinézett az éjszakába. Csendesen hullt a hó, apró pelyhek gomolyogtak a lámpák körül. A második emeletről jól lehetett látni a feljárónál álló, behavazott tehergépkocsit. Emberek ugráltak le róla. Valaki zászlót tartott a kezében. Két matróz az igazolványokat kérte.

Lenin odalépett Szverdlov mellé.

— A küldöttek? — kérdezte. — Látom, igyekeznek. Ez megnyugtató.

— A III. Szovjetkongresszust minden körülmények között pontosan a kitűzött időben megnyitjuk — mondta Szverdlov határozottan.

— Ez természetes, nem is lehet másképp — he-

lyeselt Lenin. — Lehetőleg minél kényelmesebben helyezzék el az elvtársakat.

— Minden rendben van, Vlagyimir Iljics. Az étkeztetést is biztosítottuk — felelte Szverdlov, s gombolkozni kezdett. — Elmegyek...

Lenin elkísérte az ajtóig, s búcsúzóul még megkérte:

— Kérem, nézzen be útközben Vlagyimir Dmitrijevicshez, jöjjön be hozzám. Meg Gorbunov is. Készen vannak az okmányok.

— Megmondom nekik. De ha megengedi... — Szverdlov az órájára nézett. — Különben mindegy...

— Nem, nem, még nincs késő — szemük összetalálkozott. — Még itt leszek.

2

Lenin kihúzta az asztalfiókot, s olvasni kezdte az apró betűkkel gondosan teleírt papírlapokat. Emlékezetében egy pillanatra megjelent a szanatórium csendes, világos szobája a behavazott fenyvesre néző ablakaival. Esténként, miközben a kandallóban pattogott a tűz, s a kéményben vígan dudorászott a téli szél, megírta ezt a két cikket, meg a fogyasztási szövetkezetekről szóló rendelet tervezetét, és felvázolta a kidolgozandó témákat, amelyeket „Egy publicista naplójából" címmel gyűjtött össze.

„Most már nem kell félni a puskás embertől", „A szegényparasztság lakásai és élelmezése", „A még csak kibontakozóban levő szovjethatalom gyenge oldalai..." — futotta át Lenin a jegyzetek első oldalát, majd tovább lapozott.

Aha, megvan... „Az alkotmányozó gyűlés és a szovjetek szocialista köztársasága." Erről tüstént cikket kellene írni. Olyasfélét, mint a „Tézisek" voltak. De ezúttal már átfogóbban! Sokkal átfogóbban! — Felsóhajtott. — Idő, idő! Honnan vegyünk időt? Elolvasta a következő jegyzetet: „A forrada-

lom hullámai nem simán, nem egyenletesen, nem egyformán futnak egymás után." Majd tovább: „A burzsoázia formális demokratizmusa és (versus) olyan apparátus, amelynek segítségével a proletariátus bevonja a népet a burzsoázia elleni háborúba." „Demokrácia és (versus) proletárdiktatúra." Nagyon fontos téma!

A következő jegyzetet elolvasva hosszasan elgondolkozott.

„20. A »különbéke« veszélye és lehetséges jelentősége. »Kiegyezés« (»megalkuvás«)-e a különbéke az imperialistákkal?

20 bis. A különbéke és kötelességünk a nemzetközi proletariátussal szemben. »Die Deutschen brauchen eine Niederlage.«"*

Azután belelapozott a cikkekbe. Ezek is, akárcsak a rendelettervezet, meg a kidolgozandó témák azokat az aggodalmakat, gondokat fejezték ki, amelyek a legtöbbet nyugtalanították: megvédeni a forradalmat, új életet építeni, megindítani és megszervezni a békés építőmunkát az országban.

„Végül is ez a legfőbb" — gondolta Lenin.

Megakadt a szeme a Marx-idézeten, amelyet Marxnak Brackéhoz intézett leveléből emlékezetből írt le. Leemelte a polcról a Marx leveleit tartalmazó kötetet, hogy ellenőrizze az idézetet, s hamarosan meg is találta a megfelelő oldalt. „... Az igazi mozgalom egyetlen lépése többet ér tucatnyi programnál." Elmosolyodott. Nem, nem, még jó az emlékezete.

Töprengve nézte a kéziratlapokat, emlékezetében végigpergette finnországi utazásának eseményeit, felidézte útitársainak arcát, eszébe jutott a nevezetes mondat, hogy most már nem kell félni a puskás embertől, meg a szanatórium, ahol néhány napot töltött.

Éppen karácsonyeste volt. Az ünneplőbe öltözött finn parasztok kimért léptekkel ballagtak a temp-

* „A németeknek vereségre van szükségük."

lomba. A szanatórium nagytermében olcsó papírfigurákkal díszített fenyőfa állt, körülötte gyermekek játszadoztak. Csakhogy a Jézuska ebben az évben nagyon szegény volt: nem hozott foszlós kalácsot és cukrot a gyerekeknek.

A rövid téli nappalok ragyogóan derűsek voltak. Csak úgy szikrázott a hó a napsütéstől. A szél kesernyés szagú füsttel kevert fenyőfaillatot hordott a tengerparti fenyves felől.

Öt nap nem sok, de ebben a békés zugban, sziklák között, erdők ölén még ez a rövid pihenés is valóságos gyógyír volt Iljics egészségének. Már nem haragudott Nagyezsda Konsztantyinovnára és Marija Iljinyicsnára, hogy rábeszélték erre az utazásra. Egyébként amúgy is hiábavaló lett volna a rábeszélés, ha az orvos nem köti az ebet a karóhoz, s a Központi Bizottság tagjainak nem az az egyöntetű véleménye, hogy Leninnek, ha csak rövid ideig is, de pihennie kell.

Jó volt barangolni puskával a vállán a behavazott tájon. Bevette magát az erdő sűrűjébe, a nyulak nyomát követte, s figyelte az ijedten tovairamodó vadakat, miközben nagyokat szippantott a csípős levegőből...

Marija Iljinyicsna lépett a szobába, sötét ruha, szorosra gombolt rövid kabátka volt rajta, a vállán kendő. Arcán beteges rózsa piroslott. Lenin felállt, s eléje ment, hogy üdvözölje. Szemmel láthatólag örült a húga jöttének, de mintha valami nyugtalanította volna. Leültette a karosszékbe, maga pedig az asztal sarkának támaszkodott.

— Jól tetted, hogy bejöttél. Hogy vagy? Hogy érzed magad? Nagya mondta, hogy fáj a torkod.

— Semmiség az egész. Valahol huzatot kaptam. — Marija Iljinyicsna széttárta a kendőt. — Mindjárt megmondom, mi járatban vagyok. A szerkesztőségben arról tanácskoztunk a holnapot illetően, hogy kivel írassuk a beszámolót az alkotmányozó gyűlésről.

— Hát döntsétek el magatok.

Vlagyimir Iljics megigazította húgán a kendőt, majd kicsit behajtotta a szellőzőablakocskát. Aztán elővette a fiókból két cikkének kéziratát.

— Ha van egy kis időd, Marijám, fusd át, kérlek, ezt a pár oldalt. Persze le kellene gépeltetni, de a gépírónő ki se látszik a munkából. Olvashatóan írtam.

— Várj csak... Miféle cikkek ezek?

— Afféle mindennapiak...

Marija Iljinyicsna már sejtette, hol és mikor íródtak ezek a cikkek, s szemrehányóan nézett a bátyjára.

— Azt mondtad, hogy csak témákat vázolsz fel.

— Igen. Persze...

— És ez? Ezt is ott írtad?

— Hm... Nem... Már régen... Sose érek rá.

— Értem.

— No, Marija...

— Nem tudtunk eléggé szemmel tartani!

— Nézd, nem halogathattam a dolgot. A jegyzetek egy részét rögtön realizálni kellett.

— És te ezt nevezed pihenésnek... Miről írtál?

— Különféle kről — felelte Lenin készségesen, mert örült, hogy a „vallatás" ilyen gyorsan véget ért. — A mai helyzetről.

Marija Iljinyicsna megértően nézett rá, bár a fejét csóválta. Azután lapozni kezdett.

— Közöljük esetleg a „Pravdá"-ban?

— Nem, nem. Egyelőre nem kell közölni. Előbb olvasd el, azután majd eldöntjük.

— Rendben van.

Marija Iljinyicsna figyelmes, aggódó tekintettel nézett Iljicsre.

Lenin szavak nélkül is megértette őt: késő re jár, ideje befejezni a munkát, s mintegy mentegetőzésképpen még azt mondta:

— Sok a munkám. Ugye, megértesz engem? De most már hamarosan kész vagyok. Rögtön itt lesz Vlagyimir Dmitrijevics. Halaszthatatlan ügy...

— Valami rendet kellene tartanod, Vologya —

mondta Marija Iljinyicsna. — Ez így nem mehet tovább.

— Persze, persze! — emelte fel a hangját Lenin. — Teljes mértékben egyetértek. Világos dolog! Fő a napirend. Egy darabig dolgozgatni, időben enni, aludni, amennyi dukál. Nagyon helyes!

Komolyan beszélt, de a szeme nevetett.

— Javíthatatlan vagy — mondta Marija Iljinyicsna, és a kéziratot felmarkolva, felállt.

Lenin elkísérte az ajtóig, homlokon csókolta. De alighogy becsukódott húga mögött az ajtó, végigsietett a szobán, leült az asztalhoz, üres papírlapot tett maga elé, s gondolataiba mélyedt. Arcán nyugalom ült.

3

Boncs-Brujevics nagyon vigyázott, hogy halkan lépjen be a szobába, de Lenin csak meghallotta a lépteit.

— Jöjjön csak, jöjjön, Vlagyimir Dmitrijevics. Csak bátran!

— Nem vagyok egyedül.

Slihter és Menzsinszkij jelent meg az ajtóban.

— Tessék, elvtársak. Foglaljanak helyet — invitálta őket Lenin, majd Slihterhez fordult: — Nos, mi újság a vasutasoknál? Szakadás?

— Amint várható is volt — kezdte Slihter, a gombot csavargatva a zubbonyán. — Tudtuk ugyan, hogy a vasutasok országos végrehajtó bizottságában akadnak megalkuvók, de hogy ennyien, azt álmunkban se hittük volna! Krusinszkijéknek meg Planszonéknak jobban tetszik Kerenszkij kormánya...

— Konkrétabban.

— Akár számokkal is bizonyíthatom, Vlagyimir Iljics. A jobboldali eszerek és mindenféle mások kétszázhetvenhárom szavazata állt szemben a mi kétszázhatvanegy szavazatunkkal. Hárman tartózkodtak. Megszavazták a határozatot, üdvözlik az alkotmányozó gyűlést, és javasolják a Népbiztosok

Tanácsának, lépjen egyezségre az alkotmányozó gyűlés többségével az új kormány megalakítása végett. Természetesen a főigazgatóságiak, a hivatalnokok szavazták meg...

Lenin összevonta szemöldökét, s merőn Slihter szemébe nézett.

— S mit tettek önök, Alekszandr Grigorjevics? — kérdezte.

— Kivonultunk a kongresszusról, a baloldali eszerekkel együtt, noha Kamkov még tartja velük a kapcsolatot.

— Kamkov? Ez érdekes.

— Miután tanácskoztak az új kormány összetételéről...

— A tények ismeretesek — mondta Lenin, majd néhány pillanatnyi hallgatás után hozzátette: — És szomorúak. De hát... — S noha szemmel láthatólag nagy erőfeszítésébe került, legyűrte haragját, s így folytatta: — Persze nem adtak vagonokat, hogy matrózokat küldjünk Ukrajnába?

— Egyelőre nem, Vlagyimir Iljics.

Lenin Boncs-Brujevicshez fordult:

— Kérem, Vlagyimir Dmitrijevics, emlékeztesse Dzerzsinszkijt, hogy személyesen foglalkozzon ezzel a dologgal. A csapatokat holnap útnak kell indítani. Legkésőbb holnap.

— Értettem. — Boncs-Brujevics, akinek pontosságára és akkurátusságára mindig számítani lehetett, feljegyezte az utasítást.

— A vasutakon tovább folytatódik a garázdaság, az anarchia — szólalt meg újra Slihter. — Batyuzók nyüzsögnek minden vonalon, lekapcsolják a vagonokat, fosztogatják a szállítmányokat.

— A közlekedésügyi népbiztos tud erről! — Lenin felállt az asztal mellől, s járkálni kezdett fel-alá a szobában. — Hm... Batyuzók, spekulánsok. Teljes anarchia! — Megállt Slihterrel szemben. — Tegyék meg a legerélyesebb intézkedéseket, közellátási népbiztos elvtárs. Vessenek véget ennek a tűrhetetlen állapotnak!

— Már tettünk egyet-mást, Vlagyimir Iljics — felelte Slihter. — Felhívtuk a szovjeteket, hogy vezényeljék ki a Vörös Gárda különleges osztagait a vasutak őrzésére.

— Helyes. Ideje, hogy a forradalmi rendet megteremtsük a vasutakon — csattant Lenin szava. — A legszigorúbb intézkedéseket kell tennünk az anarchia ellen. — Egy pillanatig gondolkodott, majd már lágyabban így folytatta: — Kérem, fogalmazzon meg egy utasítást a biztosok számára az élelmiszer-szállítmányok kezelésére vonatkozóan, s mutassák meg nekem.

— Meglesz, Vlagyimir Iljics.

— De ne sokat halogassák.

A szobába idős vörösgárdista nézett be, kezében egy köteg távirattal, s látva, hogy Lenin nincs egyedül, visszahúzódott, és behajtotta az ajtót, de Lenin észrevette.

— Jöjjön csak, Sztyepan Akimovics. Egy pillanatra.

Az öreg belépett, s megállt az ajtónál.

Boncs-Brujevics félrevonult Slihterrel, halkan sustorogtak valamiről. Lenin Menzsinszkijhez fordult:

— Mi újság maguknál?

— Az adóhivatal és az Állami Bank szabotőr alkalmazottainak elbocsátása — szólt Menzsinszkij, s már nyitotta is a dossziéját. — Tessék. Összeállítottuk a listát. Kérte, Vlagyimir Iljics, hogy mutassam meg önnek.

Lenin elvette tőle a listát.

— Kitűnő. Mi van még?

— A tisztségviselő polgári szakemberek fizetése. — Menzsinszkij újabb okmányt nyújtott át Leninnek, szemmel láthatólag gondterhesen. — Nem túlságosan magas nekik ez az illetmény?

Lenin figyelmesen nézett Menzsinszkijre.

— Értse meg, kedves Vjacseszlav Rudolfovics, amíg nincsenek saját szakembereink, annyit kell fizetni nekik, amennyit a tőkésektől kaptak. Mit

tehetünk? Szükség van erre a kompromisszumra. — Újra megakadt a szeme az ajtónál álló vörösgárdistán, s magához intette. — Bocsásson meg, Sztyepan Akimovics. Megvárakoztattam.

— Itt írja alá, Lenin elvtárs, hogy átvette. Személyesen önnek. — Az öreg kinyitotta a kézbesítő könyvet.

— A szabály az szabály — írta alá Lenin. — Ez mind?

— Igen, Lenin elvtárs.

Iljics ezután újra visszatért a dokumentumokra, amelyeket Menzsinszkijtől kapott, s kissé hadarva, azt mondta:

— Holnap nem tudunk erre időt szakítani, de holnapután, szombaton, okvetlenül megoldjuk ezt a kérdést is.

Menzsinszkij és Slihter eltávozott. Kiballagott utánuk az öreg vörösgárdista is. Gorbunov már az ajtóban találkozott velük.

Lenin egy pillanatig szótlanul ült, megdörzsölte a halántékát, aztán Gorbunovra pillantott, s keresgélni kezdte az asztalon az aláírás végett eléje tett iratokat.

— Magáról teljesen megfeledkeztem. Egy pillanat!

— Ugyan, Vlagyimir Iljics! — szabadkozott Gorbunov zavartan. — Holnap is ráér.

— Már hogy érne rá — mormogta Lenin, de közben átfutotta és alá is írta az okmányokat. — Szóval a burzsoázia szedi az irháját! Hm... Ez nagyon fontos! Még szerencse, hogy a gyáraikat azért itthagyják. De hogy éppen Kalegyinhez szöknek... — Átnyújtotta Gorbunovnak a harkovi „Helfferich-Sade" gyár elkobzásáról szóló rendeletet. A gyár tulajdonosai ugyanis Rosztovba menekültek.

— Vannak még újabbak is — nyújtott át egy iratcsomót Gorbunov. — A „Theodor Kibbel" könyomat- és kartonlemezgyárról, a rosztokinói ványolóüzemről. S még egy: „A Vörös Kereszt és az Összoroszországi Város-szövetség kezelésében levő

intézmények vagyonának és tőkéjének állami tulajdonba vételéről."

— Kitűnő — írta alá Lenin a többi iratot is. — Van még?

— Egy kérdés, Vlagyimir Iljics. Arról van szó, hogy kiket nevezzünk ki a népbiztosságokba. Ön kérte, hogy hívjam be Csicserin elvtársat a kinevezésével kapcsolatban.

— Behívta?

— Igen, holnapra.

Lenin elgondolkodott, az asztalon heverő jegyzeteire nézett.

— Elég nehéz napunk lesz holnap. De hadd jöjjön. Ne halassza el. — Feljegyezte magának egy papírlapra: „Beszélni Csicserinnel." — Bresztből érkezett távirat?

— Még nem.

— Hm... A békeküldöttség tisztelt elnöke nem szakad meg az igyekezetben — mondta Lenin gúnyosan. — Holnapra rendeljen nekem közvetlen vonalat. Reggelre. S készítse elő a kérdéseket. A fő kérdéseket.

Gorbunov újabb iratcsomót helyezett Lenin asztalára.

— Néhányat már most előterjeszthetek.

Lenin kinyitotta a dossziét, gyorsan lapozott.

— És a gyorsírói jegyzőkönyv a forradalmi törvényszékről? Manuilszkij beszéde? Talán már ki is hirdették az ítéletet?

— Minden pillanatban várom. Megkértem Szaveljev vörösgárdistát, ő ott van a tárgyaláson, és majd elhozza a dossziét. Kevés a futárunk.

— Helyes. Adja át nekem vagy Boncs-Brujevicsnek. Puriskevics az egész világot telekürtölte Raszputyin meggyilkolásával — mondta Lenin mintegy magában. — Vajon hogyan viselkedett a tárgyaláson. Kíváncsi vagyok rá... — Lenin fáradtan hátradőlt székében, s aztán még valami eszébe jutott: — Aha! Csicserinnel beszélt? — fordult Boncs-Brujevicshez.

— Személyesen.

— Hogyan érzi magát a londoni börtön után?

— Semmi baja, Vlagyimir Iljics. Jó színben van.

— Már csak az is jó, hogy sikerült kiszabadítanunk.

Az asztalon felberregett a telefon. Lenin leemelte a kagylót.

— Hallgatom, Feliksz Edmundovics... Igen... Boncs-Brujevics és Gorbunov nem maradt tovább.

— Értem! — beszélt Lenin a telefonba. — Természetesen. Tüntetés „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek" jelszóval. Világos. Az „Astoriá"-ban? Kicsoda? Csernovon kívül? Értem. S Cereteli, természetesen. Okoskodnak. Ellenállást fognak tanúsítani. Nem tehetünk mást. Nem. Jöjjön át, Feliksz Edmundovics. — Lenin letette a kagylót, majd újra felemelte. — Boncs-Brujevicset kérem. Vlagyimir Dmitrijevics! Miért hagyott faképnél? Még kérdezni akartam magától valamit. A rendeletek... igen, igen... amiket most írtam alá... Gorbunovnál vannak. Másolatokat kellene készíteni róluk. Kérem, intézkedjen. Gorbunov pedig menjen pihenni. Igen. És adja át őket Marija Iljinyicsnának. Mit gondol, nem késő, megjelenhetnek még a holnapi „Pravdá"-ban? Nagyon jó!

1

Végre itt a Szmolnij! A forduló után a szállingózó hó, s a csupasz fák mögül egyszerre előbukkant a hatalmas épület impozáns oszlopsora. A téglalap alakú ablakokból árad a fény, elakad a hóbuckákban, feloldódik a ködben, amelyet bíborvörösre színez a rőzsetüzek reszkető lángja.

Pjotr Szaveljev maga sem vette észre, hogy meggyorsította lépteit. Fáradtságát mintha elfújták volna! Ahogy odaért a külső kapuhoz, hirtelen eszébe jutott ezredtársa, Nyikita Gyemencsuk, s keserűen állapította meg, hogy ma sem tudta meglátogatni. Messze van a kórház, s ma mintha minden perce ki lett volna számítva. Annyi ideje sem volt, hogy hazaugorjon. Bár a felesége és a gyerekek megszokták már, hogy néha hetekig sem látják.

Pjotr már messziről észrevette a tűznél melegedő géppuskásokat, és a bejáratnál az őrtálló matrózt, aki olyan volt, mint egy hóember. A szuronyán pedig a rátüzdelt belépési engedélyek fehérlettek. A közelben bőszen pufogott egy teherautó, csomókban hányta magából a fekete, csípős füstöt. Mellette bőrkabátos sofőrje szorgoskodott. A bejáratnál emberek tolongtak. Az őr ráérősen engedte be őket, alaposan belebámult mindegyikük arcába.

Az épület előtt egyszer csak megjelent Szverdlov, s beszélgetésbe elegyedett a zászlónál álló emberrel. Pjotr tisztelgett neki, aztán biccentett az őrnek, megigazította vállán a puskát, fején a sapkát, s belépett az épületbe. Egyszerre megcsapta a meleg és a mahorkafüst. Nagy nehezen átvergődött a né-

pes folyosókon, ahol szakadatlan volt a lárma és a zsibongás. Átadta Boncs-Brujevicsnek a forradalmi törvényszéktől hozott dossziét, azután leballagott az őrség alagsori helyiségébe. A lépcsőn összetalálkozott Vladis Karolisszal, a lett lövésszel, váltótársával. Most is elmaradhatatlan rövid viharkabátja volt rajta. Katonai derékszíján jó tucatnyi degeszre tömött tölténytáska sorakozott. Kissé távolabb a balti matrózok szerelték egymásra a „lőszert". Ez nem csekély művészet: a matrózköpenyre keresztbe felrakni a géppuskahevedereket. Pjotr a matrózok közt megpillantotta Ignat Olejnyiket és Pahom Gyemint. Kézigránátokkal teleaggatva álltak ott, mindketten egészen a szemöldökükre húzott tengerészsapkában. A barna szemű Ignat hetykén Pjotrra mosolygott, s mintha valami olyasmit mondott volna: stramm gyerek ez a Pjotr, elítélte Puriskevicset!

A Puriskevics-per volt a fő téma, a szenzáció. A pirospozsgás Pahom Gyemin egy cigarettára való dohányt kunyerált Pjotrtól. Sosem tudott kijönni a fejadagból, túlságosan vastag cigarettákat sodort, és mindig annyira elszívta őket, hogy ujjaival már nem is tudta megfogni, csak előrebiggyesztett alsó ajka tartotta még a csikket.

Pjotr Szaveljev felmelegedett, megkönnyebbült a szíve, és valami jóleső érzés hatotta át, mint amikor hosszú távollét után hazatér az ember a szülői házba az övéihez.

Az örökké gondterhes Pavel Malkovnak, a Szmolnij őrtisztjének jelentette, hogy visszatért, s feladatát végrehajtotta. Malkov pihenni küldte Pjotrot, de még nem akaródzott neki aludni. Leült a sarokban egy padra, széttárta prémes mentéjét, térdei közé fogta a puskát, és csizmája szárából elővett egy alaposan összegyűrt könyvet, amelyet eddig sehogysem tudott végigolvasni.

Az őrszobát jól telebagózták. A galambszürke dohányfüst egész áthatolhatatlan felhőt alkotott. Szaveljev megpróbált körülnézni. Sok társa már

aludt, vagy váltásra felkészülve csak szunyókált. Aludtak az ágyakon, bóbiskoltak a kis székeken, de még az asztal alá is jutott ember. Néhányan a szoba sarkában feküdtek egymás mellett. Egy cingár, szakállas alak összehúzódzkodva, kezefejét arca alá téve szuszogott édesdeden, egy másik, jól megtermett kamasz a kucsmáját tette a feje alá, s kegyetlenül húzta a lóbőrt. Szorosan magukra burkolták a köpenyt vagy a kabátot, a matrózok pedig szokás szerint a fejükre borították rövid matrózköpenyüket. Édesen aludtak, mintha semmi gondjuk sem lett volna. Az ébren levők azonban nem hagyták zavartatni magukat. Hangosan beszélgettek, csapkodták az ajtókat, döngő léptekkel jártak-keltek, de az alvók mit sem törődtek velük.

Pjotr Szaveljevet sem zavarta a zsivaj. A könyv mint mindig, most is már az első oldal után elragadtatta képzeletét. Megnyílt előtte a különböző események és történelmi megrázkódtatások óriási világa, egymás után elevenedtek meg az ádáz tusa bámulatos, lenyűgöző képei. Pjotrot sohasem hagyta közömbösen a könyv. Hol ökölbe szorult a keze a méregtől, hol mosoly szökött az arcára, amelyet beragyogott és felhevített a szívéből kisugárzó melegség. Meghatódott, és büszke volt távoli, mégis közelinek érzett őseire, mert megértette ezeket az embereket.

Sokáig nézegette az illusztrációkat.

— Delescluze. Émile Duval. Gustave Flourens — olvasta Pjotr a különös, furcsa hangzású neveket a képek alatt. — Christine Darjane, Clara Fournier tüzérek... Tranquille.

„Öreg óriás! — gondolta Pjotr, amint elnézte a kommünár arcképét. — Nézd csak! Felgyűrte az ingujját. Mindjárt nekiáll verekedni. — Nézegeti az arc vonásait, s így morfondírozik: — Hisz ez Sztyepan Akimovicsra hasonlít. Szakasztott olyan!"

Sztyepan Akimovics Lobakov, a „Sztarij Leszner" szerelőlakatosa, Pjotr Szaveljev egykori szomszédja. Valamikor ő vonta be Pjotrot a munkáskörbe,

amelynek foglalkozásain néha Lenin is részt vett. A „Nobel", a „Phoenix", az „Ajvaz", a Lebegyev- és Scsetyinyin-féle gyárak munkásai gyűltek össze abban a körben. Azokban az években alakult meg Pétervárott a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására". Szaveljev akkor még fiatal legényke volt. De Leninre jól emlékszik. Lenin is fiatal volt még az idő tájt. Sztyepan Akimovicsot pedig már akkor „bátyónak" szólították. Az ifjúmunkások tisztelték a szúrós tekintetű öreget, de tartottak is tőle. Sűrű, összenőtt szemöldöke, lekonyuló, tömött, ősz bajusza volt, akárcsak Bulyba Tárásznak...

Egy pillanatra sem szűnt meg a zsibongás, a lárma az őrszobában. Várták a váltást. Az alvók lassan költés nélkül ébredeztek. A sarokban éppen csak kinyitotta szemét az egyik matróz, de első dolga az volt, hogy megigazítsa a vörös szalagot a szuronyán. A másik ijedten kapott a puskájához, megvizsgálta a závárt. Azt hitte félálmában, hogy a puska is elernyedt. A harmadik a kanalát keresgélte, s a vacsora felől érdeklődött, amire harsány hahota volt a válasz.

Pjotr újra elmélyedt a gyűrött lapok olvasásában. A könyv képei szinte kiegészítették mindazt, amit naponta látott, és Párizs utcái, amelyeken csaknem ötven évvel ezelőtt ezek a nagyszerű események lejátszódtak, nagyon is hasonlítottak a forradalmi Petrográd utcáira. De Pjotr Szaveljev nemcsak meghatódott a múlt hősiességén, bármilyen önfeláldozók és példa nélkül állók voltak is a hősök, hanem össze is hasonlította és elemezte is tetteiket.

„Hisz ezek gyerekek — gondolta, amikor arról olvasott, hogy a kommünárok pénzt kértek a banktól, a Thiers-kormánynak engedelmeskedő hivatalnokok pedig üres kézzel küldték el őket, nem adtak pénzt nekik a forradalom szükségleteire. — Hová tették ezek az eszüket?..."

Sorban felidézte emlékezetében, hogy az októberi napokban a vörösgárdisták osztagai miként foglal-

ták el a távíróközpontot, a minisztériumokat, a Téli Palotát. Szaveljev éppen azzal az osztaggal tartott, amelyik a bankot foglalta el, s őrt állt a bank pincéje előtt.

Ahogy a még friss események újra leperegtek lelki szemei előtt, Pjotr félretette a könyvet. Érezte, gépiesen olvas, a sorok értelme nem jut el tudatáig. Gondolatai már Leninnél jártak, a második emelet ismerős szobájában, amelyben már járt. Hirtelen maga elé képzelte Lenint. Bizonyára vállára vetett kabátban ül az asztalnál, s gyorsan rója a betűket a papírra. Fejét lehajtja, egyik szemöldökét felvonja, tekintete feszült. Nézi a papírlapokat, a számokat, a kartonokat, az asztalon szerteszét szórt jegyzeteket, majd újra ír, a sorok sebesen követik egymást. Ilyennek látta egyszer Lenint, amikor őrt állt a szobája előtt. Az is meglehet, hogy Lenin most épp a népbiztosokkal beszélget. Néha késő éjszakáig együtt vannak. Hiszen munka van annyi, hogy a fejük búbja se látszik ki belőle! Közellátás, szabotőrök, vasutak, Kalegyin, Rada, Breszt, meg ez az alkotmányozó. Már szinte csak ráadásnak vannak ezek a „baloldaliak" Moszkvában, meg az eszerek... Folyton vitatkoznak.

Pjotr most arra gondolt, hogy egyszer be kellene mennie Iljicshez: egyszer még meg is kérdezte, beszélgethetnének-e, nagyon fontos a dolog, s Lenin megígérte, hogy szakít majd időt. De eddig még egyszer sem volt szerencséje, hogy kipakolhasson neki. A múlt pénteken, amikor ismét Lenin szobájánál állt őrt, már szándékában volt, hogy benyit hozzá, de nem mert. Iljics nem ért rá. Reggeltől egymást kergették az ülések, értekezletek, jöttek-mentek a népbiztosok, a munkások, a falusi küldöttek. Vlagyimir Iljics éppen akkor érkezett meg Finnországból, ahol néhány napot üdült, és sok elintéznivaló várt rá. Mindenütt, mindenben szükség volt az ő szemére, tanácsára. Azután kiutazott a Moszkva—Narvai sorompóhoz, meg a Putyilov-gyáriakhoz, s későn tért vissza. Pjotr a lépcsőház-

ból hallotta a hangját. A takarítónővel beszélgetett Lenin, betegeskedő fia hogyléte felől faggatta. Nagyezsda Konsztantyinovna már jóval éjfél után egy csésze kihűlt teát vitt be neki... Aztán mintha egyetlen kábulatban telt volna el Szaveljev egész hete. Éjjel-nappal őrjáratban volt a városban, segített a Dzerzsinszkij eltvárs által vezetett bizottság feladatainak megoldásában, részt vett több razzián a Nyikolajev- és a Finn-pályaudvaron, meg Szergej Palkin vendéglőjében — az alvilág gyülekezőhelyén —, közreműködött a „Mihály Arkangyal Szövetsége" gazfickóinak letartóztatásában, ott volt a forradalmi törvényszék ülésén, ahol Puriskevics ügyét tárgyalták, és végre ma jutott vissza a Szmolnijba. Annyi ideje sem volt, hogy hazaugorjon, s nagy bánatára még Nyikitát sem tudta meglátogatni.

Ezen a héten azonban történt valami, ami minden mást háttérbe szorított. Három nappal ezelőtt, január elsején, Vlagyimir Iljics beszédet mondott a Mihály lovardában, ahol a vörösgárdisták első osztagait búcsúztatták. Indultak a frontra. A Szmolnijba visszafelé menet pedig ellenforradalmár terroristák rálőttek Lenin gépkocsijára. A golyók több lyukat ütöttek az oldalsó üvegen, de Lenint szerencsére nem találták el. Szaveljev másnap reggel tudta meg ezt, amikor szolgálatban volt. De miképpen történhetett meg, hogy elszalasztották a banditákat, s nem fedezték fel, ki lőtt! Szentül meg volt győződve róla, hogy ha ő lett volna Lenin mellett, ilyesmi nem történhetett volna meg.

Töprengésének Sztyepan Akimovics vetett véget, belépett az őrszobába, s harsány hangon kihirdette:

— A sejt tagjai maradjanak együtt. Fontos gyűlés lesz. — Az öreg körülhordozta tekintetét a jelenlevőkön, s amikor megpillantotta Pjotrot, odalépett hozzá: — Te se menj el! Készültségben maradsz. Holnap nehéz nap vár ránk, fiam, résen kell lennünk.

2

Pavel Malkov, a Szmolnij őrségének parancsnoka, a szoba közepén állt, matrózköpenyben, tányérsapkában, revolverrel az oldalán, mellette pedig helyettese vörös lovaglónadrágban — alighanem valami erős asztalterítőből varrták, ülepén és a térdénél bőr lovaglófolttal —, prémmel szegett kék színű mentében. Sztyepan Akimovics is hozzájuk csatlakozott.

Sorakozó parancskihirdetésre. Villámgyorsan pattantak egymás mellé a matrózok, a vörösgárdisták, a lett lövészek, lábhoz tett puskával. Váll váll mellett, könyök könyök mellett álltak két sorban, készen az új parancsok végrehajtására. Beállt a sorba Pjotr Szaveljev is.

Malkov felolvasta a Szmolnij őrszázadának napiparancsát, ismertette Petrográd védelme rendkívüli bizottságának felhívását:

— Petrográd város védelmének rendkívüli bizottsága tudomást szerzett arról, hogy a legkülönfélébb irányzatú ellenforradalmárok mindnyájan összefogtak a szovjethatalom elleni harcra, s akciójuk kezdetét január ötödikére, az alkotmányozó gyűlés megnyitásának napjára tűzték ki.

Suttogás futott végig a sorokon. Malkov szúrós szemmel nézett a fegyelmezetlenkedőkre, majd folytatta:

— Ismeretes az is, hogy ezeknek az ellenforradalmi szervezkedéseknek a vezetője Filonyenko, Szavinkov és Kerenszkij, akik a Don mellől, Kalegyintől érkeztek Petrográdra.

— Pokolra velük! — buggyant ki a méreg Pahom Gyeminből.

— Az ellenforradalmárok szervezetét — olvasta tovább az őrparancsnok — nagy összegekkel támogatják a moszkvai és petrográdi bankárok és spekulánsok. A rendkívüli bizottság megtette a szükséges intézkedéseket, hogy a fővárosban fenntartsa a legszigorúbb forradalmi rendet.

Gyemin hirtelen kilépett a sorból.

— Én azt javaslom, elvtársak...

— Gyemin vörösgárdista! Ez itt nem népgyűlés! Álljon vissza a helyére!

— Akkor bocsánat — mondta Gyemin, és visszalépett.

Halk nevetés hullámzott végig a sorokon.

— Csak örülhetünk, ha látjuk az elvtársak forradalmi energiáját — mondta Malkov —, de fegyelem is van a világon.

Miután végzett a parancskihirdetéssel, végignézett a vörösgárdistákon, s még hozzátette:

— Az alkotmányozó gyűlést holnap nyitják meg. Értették? Most pedig Lobakov elvtárs felolvassa a szolgálati beosztást.

Sztyepan Akimovics előre lépett, s szétnyitotta a kezében levő papírlapot.

— Holnap, hogy úgy mondjam, nehéz napunk lesz — kezdte —, mert a saját dolgunkon kívül még segítenünk kell a városi rendkívüli bizottságnak meg Zseleznyakov elvtársnak, a Tauriai Palota őrparancsnokának. Dzerzsinszkij elvtársnál éppen most folyik a munkásosztagok komisszárjainak értekezlete. Közösen fogunk cselekedni.

Pjotr nagy figyelemmel hallgatta az eligazítást, s csodálkozott, hogy az ő nevét nem említették. Gyemin és Olejnyik matrózok abba a csoportba kerültek, amely a vendéglőkben és a pályaudvarokon igazoltatta az embereket. Hadzsi-Murat Dzarahohov osztagának, amelyet erre a napra a Szmolnij őrparancsnoka rendelkezésére bocsátottak, készen kellett állnia a cselekvésre, ha a jobboldali eszerek és a kadetok provokációkat kezdenek az utcán. Az Auróra matrózain kívül egy csoportot a Tauriai Palota őrparancsnokának a megsegítésére vezényeltek ki, néhány embert pedig tartalékban hagytak. Sztyepan Akimovics ezután azoknak a vörösgárdistáknak a nevét olvasta fel, akiket erre a napra Dzerzsinszkij és Boncs-Brujevics elvtársak bizottságaihoz vezényeltek. S csak azután hirdették ki a

szolgálati beosztást a Szmolnijra vonatkozóan: ki kerül a főbejárathoz, ki a hátsó őrségbe, ki a környező utcákba, a Népbiztosok Tanácsának titkárságára, a levéltárba.

— A Népbiztosok Tanácsa elnökének szobájánál az őrséget Szaveljev és Karolis vörösgárdista adja — olvasta nyomatékosan Lobakov.

Pjotr tekintete találkozott az idős szolgálatvezetőével. Mintha ezt mondta volna a veterán szeme: „Ez lesz a legfelelősségteljesebb szolgálat holnap."

3

Az őrszobában és a szomszédos helyiségekben nagy volt a sürgés-forgás, mint váltás előtt mindig. Malkov helyettese újabb parancsokat adott, Sztyepan Akimovics pedig ellenőrizte a fegyvereket, a lőszert, megszemlélt mindenkit, rendben van-e az öltözék, igazított egyet-egyet a köpenyeken, kabátokon, bekecseken, elegyengette a töltényhevedereket.

— Tehát külön csoportba a matrózok, másik csoportba a vörösgárdisták, a civilek és a katonák. Így van ez rendjén! — mondta Sztyepan Akimovics a szemle végeztével. — Amint azt I. Péter cár mondotta volt: a szárazföldi sereg egy kéz, a szárazföldi és a tengeri sereg már kettő! Úgy biz a!

— A cárokat nekünk ne emlegesd, jóember! — förmedt rá Gyemin az öregre.

Gyemin talán mindenkinél jobban gyűlölte a cárokat. Említésükre remegés fogta el, valóságos dührohamot kapott.

— Aztán miért? — folytatta Sztyepan Akimovics nyugodtan. — Hiszen jól mondta. Én is csak oda akartam kilyukadni, hogy a forradalomnak is mintegy két keze van. Nahát!

— Égetnivaló mind! — vette védelmébe Gyemint Olejnyik. — Csak tréfált.

— Akkor sem kell ennyire elvetni a súlykot!

— Maga talán látta a cárt? — kérdezte Olejnyik.
— Láttam. Nem is egyet. III. Sándort például...
Gyemin dühöngött:
— Csak azért is?
— Jól van, jól van — mondta Sztyepan Akimovics. — Ne emlegessük hát a károkat. Legyünk tekintettel Gyemin elvtársunk érzékenységére. Egyébként én éppen úgy szeretem őket, mint te — veregette meg Gyemin vállát az öreg. — Nekem is kijutott a károkból. De azért szerencsém is volt. Februárban magát Miklóst is kísérgethettem egész háznépével egyetemben.
Vezényszó harsant:
— Sorakozó!
A vörösgárdisták első csoportja, amelyet a Tauriai Palota őrparancsnokához vezényeltek, gyorsan felsorakozott, s egy perc múlva kemény léptekkel már ki is vonult az utcára.
Sztyepan Akimovics újra emlékeztette az embereket, hogy hamarosan megtartják a pártsejt rendkívüli gyűlését, és a párttagok tüstént átmentek a szomszédos szobába.
Pjotr vegyes érzésekkel, irigykedve és tisztelettel nézte őket. Közben pedig bosszankodott magában: miért is nem lépett be eddig a pártba?
A Népbiztosok Tanácsa elnökének szobájához elsőnek Vladis Karolis állt őrségbe. Pjotr Szaveljevnek még maradt két órája a váltásig. De már az első percben elfogta a türelmetlenség. Újra megpróbált elmerülni az olvasásban, de a könyv már nem kötötte le annyira. Más gondolatok és gondok foglalkoztatták.
Leült az asztal mellé, és egy darab vonalas papírra írni kezdett valamit. Lassan sorakoztak a betűk egymás mellé, a ceruza végét rágta, kínlódva kereste a megfelelő szavakat. „A párt sejtjébe..." Nem, így nem lesz jó. „Lenin elvtársnak, a párt és a forradalom vezérének. Kérelem." De miért „kérelem"? És újra átírta. Rótta a görbe sorokat a lapokra, de nem dobta el őket, hanem gon-

dosan berakta a könyvbe, s szomorúan nézte a lassan vánszorgó óramutatót. Nem sok időt vett el ez a foglalatosság. Még sokáig kell várni. Talán menjen ki addig az utcára?

Az őrszobában nem csillapodott a zaj. Vörösgárdisták és matrózok tértek vissza az őrségből. Alaposan összefagytak, elfáradtak szegények. Még szerencse, hogy a konyhán mindig tartottak forralt vizet. Hideg kezükkel marokra fogták a gőzölgő bögréket, kihörpölték a gyenge főzettel színezett, keserű teát, hogy átmelegedjenek egy kicsit. Váltottak néhány szót. Némelyek hangosan olvasták az újságot, mások ledőltek aludni.

Pjotr körülnézett, Sztyepan Akimovicsot kereste, de nem találta az öreget. A pártsejt gyűlése még nem ért véget. Elindult, hogy járjon egyet a Szmolnij folyosóin, hátha úgy gyorsabban múlik az idő.

A zsúfolt díszterem ajtajánál katonák álldogáltak, s nyakukat nyújtogatva hallgatták a szónokot, aki messze elöl állt az emelvényen. Puskát lengetett a feje fölött.

— Halál a forradalom árulóira! — hallatszott a terem mélyéből.

Pjotr tudta: a tüzérek kongresszusa ülésezik ott.

Pavel Malkov őrparancsnok és Hadzsi-Murat Dzarahohov sietett végig a folyosón, fegyveres matrózok és kozákok kíséretében.

Pjotr jól szemügyre vette Hadzsi-Muratot. A szögletes állú, szénfekete szemű, bajuszos, zömök férfi simára borotvált arcával, kackiásan fejére csapott kucsmájával, széles fekete köpenyével — amely felkavarta a port a folyosón — impozáns látvány volt. Keményen lépkedett, s harsányan beszélt. Köpenye alól kilátszott a cserkesz öv, a tőr, a szablya és a forgópisztoly. Mindenki elragadtatva nézte a markáns figurát.

— Te csak ne aggódj, parancsnok — mondta Hadzsi-Murat Malkovnak. — Majd mi rendet csinálunk! Ahol Hadzsi-Murat megjelenik a vitézeivel, ott lőttek az ellenforradalomnak!

Pjotr messziről észrevette a váltótársát, Vladist, aki Lenin szobájának ajtajánál állt. Boncs-Brujevics szobájából éppen Nagyezsda Konsztantyinovna lépett ki, s Lenin szobája felé indult. Pjotr észrevette Krupszkaja kezében a borítékot, amelyet ő hozott el a forradalmi törvényszékről. Már fel volt bontva.

Két magas fiatalember tartott a díszterem felé, akiket Pjotr gyakran látott a Szmolnijban. Üdvözölte őket. Mindketten amerikaiak: John Reed és Albert Williams. Tegnap velük volt a nyomdában, ahonnan a német lövészárkokba szánt röpcédulákat szállították el.

A múlt pénteken, amikor Lenin szobájánál állt, ők is jártak Iljicsnél, s egy kicsit elidőztek nála. A félig nyitott ajtón át jól hallotta, milyen jóízűen, harsányan kacagott Lenin. Néhány perc múlva egészen az ajtóig kísérte őket, keményen, barátságosan megszorította a kezüket, valamit megköszönt, és azt mondta búcsúzóul, hogy az orosz nyelv valóban nehéz a külföldieknek, de csak vágjanak neki az elvtársak! Az orosz nyelvet is el lehet sajátítani.

Pjotr Szaveljev kisétált az utcára. A külső kapunál visszanézett a Szmolnijra. Minden ablaka világos volt, s úgy festett, mint valami ködben úszó hajó. A sarok mögül vöröslőn fénylett az őrtüzek lángja. Néhány ember guggolt mellettük, melegedtek. Szeszélyes vonalú árnyékuk ide-oda ugrált a letiport havon. Messze a Néván túl alig láthatóan magányos kis tüzek pislákoltak, s el-elvesztek a ködben.

A Szmolnijjal átellenben, a tér túlsó oldalán az egyik kis házikó földszinti helyiségében volt egy falatozó, amelyet valamelyik ráérő tréfás ember „Tamás bátya kunyhójának" keresztelt el. Szabad perceikben itt verődtek össze a járőrök, hogy egy-egy bögre keserű teától felmelegedjenek; de főleg fuvarosok látogatták. Pjotr a bejárattól néhány lépésre már többször észrevett egy különös koldust. Magas, egyenes termete, sötét szemüvege, rongyos

kesztyűbe bújtatott előrenyújtott keze valóban felkeltette a figyelmét, noha csak hébe-hóba szólt oda a sietők járókelőknek:

— Polgártársak! Adakozzatok, az Isten szerelmére, az októberi forradalom áldozatának...

„Csakugyan hülye, vagy csak tetteti magát?" — ötlött eszébe Pjotrnak, amikor közelebb lépett hozzá, hogy jobban szemügyre vegye. De a koldus csak mormolta fáradhatatlanul a mondókáját, aztán megdörzsölte a kezét, s elindult, óvatosan tapogatva az utat botjával.

„Nyilván megérezte, hogy figyelem. De vajon csakugyan vak?"

S ekkor gépkocsi robogott ki a Szmolnij kapuján. Pjotr mellett pedig egy katona bukkant fel vadonatúj köpenyben, s megkérdezte:

— Hogyan lehetne bejutni a Szmolnijba?

— Kihez akarsz menni?

A katona körülnézett, nem fülel-e valaki.

— Akár csak Boncs-Brujevicshez — mondta halkan. — Nagyon fontos volna.

Mintegy véletlenül megtorpant mellettük egy kotnyeleskedő járókelő, s a gépkocsi után nézett. A katona pedig hirtelen érdeklődni kezdett:

— Ki ment a gépkocsin? Csak nem maga Lenin?

— És az miért tartozik rád? — felelt kérdéssel a kérdésre Pjotr, s merőn ránézett a katonára.

— Hát csak... úgy...

— Akkor pedig állj csak odébb innét, míg jó dolgod van! — villantotta rá a szemét Pjotr. — Nézze meg az ember!

A katona zavartan mormogta:

— Nem azért kérdeztem...

— Ereggy, csak ereggy... amíg meg nem gyűlik velem a bajod.

A katona odébbállt, s elkotródott az idegen is.

„Itt ólálkodnak, mint a sakál" — nézett körül Pjotr. De azt nem látta, hogy a falatozó mögött a koldus a homlokára tolta sötét szemüvegét, hunyorogva a gépkocsi után nézett, s az utcai lámpa hal-

vány fényénél gyorsan feljegyezte a gépkocsi számát keményített kézelőjére. A katona odalépett hozzá, valamit mondott neki, s a koldus átnyújtotta a kézelőt.

Pjotrnak gyanús volt ez a mozgolódás a Szmolnij körül, annál is inkább, mert nem volt éppen sétaidő. Három-négy gépkocsi robogott át a téren, és megálltak a „Tamás bátya kunyhójá"-nál. Pjotr szemügyre vette a külföldi zászlócskákat a hűtőkön. Jól elszaporodtak ezek a külföldiek Petrográdban. Valahol a közelben néhány puskalövés dördült.

Pjotr újra körülnézett. Üres volt a tér, de érezte, hogy rejtett odukból, titkos réseken át gonosz szemek lesik mohón, várakozóan a Szmolnijt, s hirtelen valami zavaros aggodalom szorította össze a szívét.

Kis ideig még ácsorgott az utcán, topogott az éjszaka sötétjében, s nagyokat szippantott a friss téli levegőből. Aztán visszatért a Szmolnijba. Az óramutató is előreballagott közben, már nem sok idő volt hátra a váltásig.

Végre megjelent a felvezető, s ő elfoglalhatta őrhelyét.

A „vigyázz" vezényszóra Vladisszal szemközt kihúzta magát. Még egy pillanat, s Vladis már el is ment, ő pedig egyedül maradt őrhelyén.

A félig nyitott ajtón kihallatszott Vlagyimir Iljics és Nagyezsda Konsztantyinovna ismerős hangja.

1

— „Engem sárral dobálnak és be akarnak feketíteni, de túlságosan magasra nőttem ahhoz, hogy felérjenek hozzám.

Bennem anyai ágon a lengyel nemesség arisztokrata vére folyik, apai ágon pedig paraszt vagyok, született demokrata."

Nagyezsda Konsztantyinovna mosolyogva nézett Iljicsre, aki a szemét törölgette zsebkendőjével, s válla rázkódott a visszatartott nevetéstől.

— Csuda fellengzős tökfilkó ez a Puriskevics! — mondta Lenin megnyugodva.

— „Önök kötelesek elítélni engem — olvasta tovább Nagyezsda Konsztantyinovna Puriskevics bírósági beszédét a jegyzőkönyvből —, mert ha felmentenek, saját maguk kerülnek börtönbe... De én Sztolipin szavaival mondom: «Nem ijesztenek meg!»"

— Hm, hm! — köhintett Lenin. Az apró ráncok hálója szűkre fogta szeme nyílását, amelyből vidám szikrák csaptak ki.

A jegyzőkönyv oldalairól teljes megátalkodottságában és szánalmas hitványságában mutatkozott meg Vlagyimir Mitrofanovics Puriskevics, a monarchista és feketeszázas, a „Mihály Arkangyal Szövetségé"-nek egykori feje.

„... Csakis az alkotmányozó gyűlés alakíthat olyan kormányt — olvasta Nagyezsda Konsztantyinovna —, amely megmentheti a hazát, olyan kormányt, amelynek aláveti magát mindenki, akiben szikrányi hazafiság is él."

— No tessék! Olvasd, olvasd csak, Nagyenka.

— „Összeesküvéssel vádolnak engem — olvasta tovább Krupszkaja. — De kérdezem: ki ellen, milyen hatalom ellen szerveztem én összeesküvést? Ezerhatszáztizenháromtól ezerkilencszáztizenhét februárjáig áldásosan kormányozta hazánkat az üdvözítő abszolutizmus, amely a moszkvai egyetemes cárválasztó gyűlés eredményeként jött létre. Oroszország tehát magának a népnek az akaratából ezerhatszáztizenháromtól monarchia volt. S ezért az, aki a cár hatalmát akarja megdönteni, a nép ellen sző összeesküvést..."

— Ezt jól megmondta! — szólt közbe Lenin. — És adja a liberálist. Érdekes!

— Figyeld csak, Vologya: „...A monarchia visszaállítására irányuló bármilyen kísérlet a legnagyobb politikai hiba, sőt őrültség volna. Ezt én mondom, a meggyőződéses monarchista..."

— Tagadja az összeesküvést — jegyezte meg Lenin. — Hm... És az október huszonkilencediki puccs? Nem éppen ez volt a célja? Csakhogy nem sikerült! — tárta szét Lenin a karját. Nagyezsda Konsztantyinovna a jegyzőkönyvben lapozgatott. Lenin még megkérdezte: — Ki akkor az összeesküvő, ha nem ő?

— Puriskevics a dekabristákat tartja összeesküvőnek, meg Szofja Perovszkaját, Kibalcsicsot, Zseljabovot — szólt Nagyezsda Konsztantyinovna tovább lapozva, majd hozzátette: — Meg Alekszandrot...

Lenin felvonta szemöldökét, elgondolkozott. Emlékezetében egy pillanatra megjelent bátyjának, Alekszandr Uljanovnak az alakja, s eszébe jutott az a borús reggel, amikor szimbirszki otthonukba megérkezett Alekszandr kivégzésének híre. Nagyezsda Konsztantyinovna részvevőn nézett Leninre, s nyilván megbánta, hogy Alekszandr említésével feltépte a régi sebet. És hogy elvonja Lenint a gyötrő emlékektől, tovább olvasta a jegyzőkönyvet.

— Figyeld csak, figyeld csak, miket mond! „De februárban az Állami Duma, amelyet a cár a szükség parancsára megadott a népnek, elsöpörte az abszolutizmust, és a februári forradalom nem nevezhető összeesküvésnek, mert élén az Állami Duma állt, mint a nép akaratának kifejezője..." — Nagyezsda Konsztantyinovna nagy lélegzetet vett. — Tudod, Vologya, ez nem is olyan tökfilkó, mint ahogy az első pillantásra hinnénk.

— Igen. Van ebben valami logika... persze az ő szempontjukból — hagyta helyben Lenin. — De hát ez nagyszerű: a vadul reakciós Duma mint az oroszországi polgári demokratikus forradalom vezére!... Igazán mulatságos!... — Fejével a jegyzőkönyv felé intett: — Vajon mit mond még az alkotmányozó gyűlésről. Ez érdekel leginkább!

Nagyezsda Konsztantyinovna fellapozta az utolsó néhány oldalt.

— „... Ha az alkotmányozó gyűlés megerősíti a Népbiztosok Tanácsát, valamennyien zokszó nélkül alávetjük magunkat ennek a hatalomnak, mert akkor a nép akarata erősítette meg."

— Itt van a kutya eltemetve! — kiáltott fel Lenin, s ujjával rábökött a gépírásos oldalnak erre a mondatára. — A burzsoáziának és pártjainak minden reménye az alkotmányozó gyűlésben van, s Puriskevics úr a legszabatosabban és a legnyíltabban kifejezte ezt. Bocsáss meg, Nagyenka... — Vlagyimir Iljics odavette magához a lapokat, s gyorsan átfutotta őket. — És az ítélet?... Hm... Úgy, úgy! „... Puriskevicset, e szervezet fejét, négyesztendei köz- és kényszermunkára ítéli, megjegyezve, hogy egyévi elzárás után az elítéltet egy évre szabadlábra helyezik, s ha ez alatt nem követ el újabb ellenforradalmi bűncselekményt, a további büntetést elengedik." Hm... „De-Bodet, Parfjonov, Winberg: három év ugyanazokkal a feltételekkel... Popov, Duskin, Graff és Kovanko: kilenc hónap... Lejhtenberg herceg és Geszkot, fiatal korukra való tekintettel, szülői felügyelet alá helyez-

tetik...” — Lenin elnevette magát: — No, szép kis „hadserege” volt Puriskevics úrnak!

— Enyhe az ítélet — jegyezte meg Nagyezsda Konsztantyinovna mintegy csak magának.

— A bíróság jobban látja — felelte Lenin —, még ha a burzsoázia telekürtöli is a világot, hogy az „ítéletet a Szmolnijból diktálják”.

— Éppen erre gondolok — nézett Nagyezsda Konsztantyinovna Leninre, s hozzátette: — Nagyon fáradt vagy, Vologya. Az idő is késői jár.

— Igen, igen, Nagyenka... Most már hamarosan végzek. Kérlek, menj be még a titkárságra, én pedig... mindjárt bekukkant hozzám Feliksz Edmundovics Dzerzsinszkij, valami fontos ügye van. Aztán meg...

Nagyezsda Kosztantyinovna sóhajtva felállt.

— Ne maradj fenn sokáig! Jó?

— Igen, igen — felelte Lenin, s visszaült az asztalhoz.

Egyedül maradt, s várt, de Dzerzsinszkij ezen az éjszakán nem tudott benézni Leninhez.

Odakint egyre hullt a hó, kavargott az utcai lámpások fénykörében, s az óriási város elmerült a havas ködben.

2

Az őrszobában befejeződött a kommunisták gyülése. Szaveljev még őrségbe lépése előtt jelentést tett Sztyepan Akimovicsnak arról a katonáról, aki Boncs-Brujevicshez akart bejutni. Elmondta, mit figyelt meg a Szmolnij kapuján túl, említést tett a gyanús koldusról, meg a fürge idegenről, csak arról nem szólt egy szót sem, ami a legjobban nyomta szívét, amiről már réges-régen tanácskozni akart az öreggel, a pártba való belépésről.

— Érti, Sztyepan Akimovics? Előbb Boncs-Brujevics felől kérdezősködött, aztán rögtön a gépkocsi érdekelte, hogy nem Lenin ült-e benne?

Az öreg szemrehányóan nézett Pjotrra, mintha

azt mondta volna: „Miért eresztetted el a sakált?" Aztán kis gondolkozás után szokása szerint csak annyit mondott: „Itt ólálkodnak a gazemberek!" S már indult is Dzerzsinszkijhez.

Pjotr legszívesebben elsüllyedt volna szégyenében, amikor az öreg olyan szemrehányóan nézett rá. S annál nagyobb volt csodálkozása, amikor — körülbelül kilenc órakor — a folyosón a hetvenötös szobába, Dzerzsinszkijhez vezették a vadonatúj köpenyes katonát. A katona, ahogy a folyosón elment mellette, megismerte Pjotrot, s ijedten nézett rá.

„Ezt elkapták!" — gondolta Pjotr, s szívből sajnálta, hogy nem ő ragadta galléron, s nem ő cipelte ide.

Így álldogált az őrhelyén, tűnődött a történteken, variálgatta, hogy miféle szerzet is lehet ez a katona, s miért vezették Dzerzsinszkijhez.

Kis idő múlva Nagyezsda Konsztantyinovna kijött Lenintől, s a titkárság felé vette útját. Lenin egyedül maradt, s többet senki sem zavarta.

Gyorsan elszaladt a két óra. A felvezetővel csakhamar újra megérkezett Vladis. Pjotr a váltás után rögtön az őrszobára sietett, hogy megtudja az újságokat, de ügyelt rá, nehogy az öreg szolgálatvezető szeme elé kerüljön.

A nagy szobában most is vágni lehetett a füstöt. Egy fiatalember, foltozott szűk nadrágban, csámpásra taposott cipőben, kopott kabátban verseket szavalt a vörösgárdistáknak. Mellette fiatal leány állt, kopottas kiskabátban, vállán gyapjúkendővel. Szürkéssárga arcán enyhe pír rózsállott. Mélyen beesett szeme szerelmes áhítattal csüngött a szavalón.

Pjotr már látta őket. Még tizenhét februárjában, amikor a politikai foglyokat kiszabadították, látta őket a Péter-Pál erődben tartott gyűlésen. Most mindketten — nyilván férj-feleség — a Szmolnijban dolgoztak, a Népbiztosok Tanácsának sajtóirodáján.

— Olvass még egy kicsit, testvér! — villantotta rá a szemét egy fiatal vörösgárdista.

A többiek is megtoldották:

— No! Ne kéresd magad!

A fiatalember hátravetette borzas fejét, s gyulladásos szemével hunyorítva szavalni kezdett:

Szálljon a dal és a munka
Vörös lobogója!

Jó érzékkel csinálta. A leány úgy nézett rá, mint valami szentre.

Feltámadott a munkás-nép
S e dalt visszhangozza.

A vörösgárdisták csendesen hallgatták a költőt. A lett lövészek is közelebb húzódtak. Gyemin és Olejnyik le nem vette róla a szemét. Pjotr is átszellemülten figyelte. Annyira belefeledkezett, hogy csak akkor tért magához, amikor felcsattant a taps, és a szavaló zavartan meghajolt.

Sztyepan Akimovics ezután igazságosan elosztotta a köleskását.

Pjotr félrehúzódott, de az öreg csak meglátta, s vacsorázni hívta. Szaveljev csak most jött rá, menynyire éhes, hiszen egész nap nem evett mást, mint a kenyéradagját — vagy tizenötdekányi kenyeret —, s egy bögre forró teát ivott rá.

— S beköszönt a hőn óhajtott óra! — hallatszott hirtelen az őrszoba bejárata felől.

Mindenki arra kapta a fejét, s már előre mosolyogtak, hogy hamarosan lesz néhány vidám percük.

Az egyik vörösgárdista, az egykori „örökös diák", Lucsickij érkezett meg, akit a forradalom szabadított ki utolsó száműzetéséből. Megtépázva, rőt szakállával, tömzsi orrán ovális metszésű szemüvegével, erősen viseltes, másra szabott rövid kabátjával, amelynek ujjából kilógott nagy, vörös keze,

és gyűrött sapkájával eleve nevetésre ingerelte a társaságot. Már a küszöbről követelte:

— Kását!

— S'il vous plait! Pardon, monsieur! Kását... — tréfálkozott Olejnyik is, és odaintette Lucsickijt az asztalhoz.

— Öregapám! Adj már egy kis kását! — lépett oda Lucsickij a tányérral Sztyepan Akimovicshoz.

Amint megkapta adagját, körülnézett, honnan szerezhetne egy kanalat, mivelhogy a magáét minduntalan elhagyta valahol, s hangosan felnyögve: „O tempora, o mores!"*, hozzálátott a falatozáshoz. Ujjaival szedte ki a kását a tányérból.

Harsány kacagással jutalmazták a mutatványt.

— Ez igen!

Ő végzett a leghamarabb. Azután lenyalta a rakoncátlan kölesszemeket a bajuszáról és a szakállról, majd kihúzta magát, és szónokolni kezdett:

— Tisztelt uraim, tisztelt vaskalaposok! Önök szolgai módon követik a múltba veszett szokásokat és szabályokat. Ki mondta, hogy a kását csak kanállal lehet enni? Ez sablon!

— Hagyd már abba! — leintették, de dőltek a kacagástól.

— Egyébként pedig itt hagyom önöket, uraim!

— Elpályázol tőlünk? Hová? — kérdezte Sztyepan Akimovics, s megtörülte a szemét.

— Azt mondják, diplomáciai vizekre evezek. Audiencián is voltam már, vagyis hivatalosan fogadott egy tekintélyes állású személyiség, nevezetesen Csicserin elvtárs. De a kását egyelőre önökkel együtt fogom fogyasztani. Finom ez a kása! Valósággal remek! Csak az a baj, hogy az adag egy kissé vékony.

— Csökkentették az adagot — szólt Sztyepan Akimovics.

— Bizony, fiú, baj van a közellátással — jegyezte meg valaki az asztal mellől.

* Micsoda idők, micsoda erkölcsök!

— Éppen erről beszélek — mondta az „örökös diák". — De ne féljetek! Ne lógassátok az orrotokat! Láttunk már ennél különb dolgokat is. Túl fogjuk élni ezt is! Hisz micsoda forradalmat hajtottunk végre! Viszontlátásra, elvtársak! Köszönöm, Sztyepan Akimovics!

Ugyanolyan hirtelen távozott, ahogy betoppant. Sztyepan Akimovics jóságos mosollyal nézett utána.

— Az ilyet agyonütni se lehet!

Csend lett az őrszobában. Csak a kanalak zörgését lehetett hallani. Tisztára kikotorták a tányérokat.

— Szóval elkapták őket, ezeket a „györgyösöket" — törte meg a csendet félig állítva, félig kérdezve Ignat Olejnyik.

— El — felelte Gyemin —, de még nem mindet.

Gyemin gyorsan bekanalazta a kását, sietett. Minden percben várta, hogy Dzerzsinszkij bizottságából érte küldjenek.

Pjotr egyelőre semmit sem értett. Fogalma sem volt, miféle „györgyösökről" van szó. Csak evett tovább, s hallgatta a beszélgetést.

— Sokat gatyáznak velük — dörmögte Gyemin, s megigazította magán a töltényhevedert. — Az biztos, hogy ha rám volnának bízva, nem sokat teketóriáznék velük. Kivonnám őket a forgalomból, és kész!

— Lassan a testtel, Pahom — intette le Sztyepan Akimovics. — Dzerzsinszkij még meg akar tudni valamit, ki akarja ugratni a bokorból azokat is, akik még nem kerültek elő. Ez a katona majd megmondja. — Egy pillanatig gondolkozott. — Az volna a legkönnyebb: kivonni őket a forgalomból. Falhoz állítani, aztán *agyő*, viszontlátásra a túlvilágon. Pedig valamennyit el kell kapni, meg kell tudni apróra mindent, amit kell... Ez már nem olyan egyszerű, te gyerek! Még sok sakál ólálkodik ám körülöttünk — mondta az öreg jelentőségteljesen, és cigarettát kezdett sodorni.

— Én meg nem is vettem észre, hogy maga nem volt ott, Sztyepan Akimovics — mondta Olejnyik.

— Nem kellettem.

— Megvoltunk nélküled, öreg — szólt közbe Gyemin. — A fejest így is elcsíptük.

— Uskovot? — az öreg ezt már nem állhatta meg nevetés nélkül. — Ahogy vesszük... Tudod te egyáltalán, hol van az a fejes?

Gyemin abban a hiszemben, hogy az öreg rögtön megmondja a pontos címet, ahol meg lehet találni és el lehet kapni a nagyvadat, türelmetlenül kérdezte:

— No, mondd már...

— A fejes... a nemzetközi imperializmus. Bizony! Az uszítja ránk ezt a sok mindenféle sakált. Az ilyen „györgyösök" se nem osztanak, se nem szoroznak!

— Ugyan, ne mondd!... Piszok söpredék ez!

— Igen, söpredék is van köztük. De vannak olyanok is, akiket megtévesztettek, rászedtek. Hisz kifélék ezek a György-keresztesek? Most persze nem a katonatisztekről beszélek... Ezek munkások, parasztok. Szóval katonák.

— Szép kis munkások és parasztok, mondhatom — nevetett gúnyosan Gyemin. — Hiszen a cárért harcoltak, majd megszakadtak az igyekezettől. Kellett nekik a kereszt a mellükre. Ne szédíts bennünket, öreg. Ismerjük mi őket!

— Harcoltak bizony, de nem annyira a cárért, mint inkább az orosz földért. Úgy bizony! Aztán hogy odatűzték a mellükre azt a keresztet? Hát annyi baj legyen! A török háborúban nekem is adtak kettőt.

Gyemin egy pillanatra lecsillapodott, de aztán csikorgatni kezdte a fogát:

— Kire emeltek kezet a piszkok!... Le kell vágni a kezüket! De még a fejüket is!

— Csak te ne csikorogj — nyugtatgatta Sztyepan Akimovics a harcias Gyemint. — Nem az a forradalmár, aki a fogát csikorgatja a nemzetközi reak-

ció ellen, hanem aki gondolkodásra használja a fejét. Érted? — Kis szünetet tartott, aztán, mintha már ügyet sem vetne Gyeminre, mintha már befejezettnek tartaná a beszélgetést, másra terelte a szót: — Ma bent jártam Iljicsnél, átadtam neki a sürgős postát. No, ott tanultam én valamit, ami a mi sejtünkre is érvényes... Hallom ugyanis, hogy Iljics Menzsinszkij elvtárssal a mérnökökről meg mindenféle szakemberekről beszél. Nagyobb fizetést kell adni nekik, azt mondja. Ahogy a gyárosok fizették őket a cár idejében, úgy fizessük most mi is őket. Miért? Talán Lenin szereti őket? Nem lát a veséjükbe? Nem erről van szó. Ezek közül a tudós szakemberek közül egyik-másik bizony nem örül a forradalomnak. A gyárosokhoz húzza őket a szívük. Az ilyenek persze a reakciót fogják szolgálni. Vlagyimir Iljics azonban éppen ellenkezőleg tesz: fizessünk nekik, azt mondja, minél többet, hogy bennünket szolgáljanak, a proletariátust. De ha neked mondanák, Gyemin, hogy „vezetgesd el, matróz, ezt a forradalmat!", te jól elintéznéd a dolgot: falhoz állítanád az összes burzsuj mérnököt és sorba kinyiffantanád őket.

A hallgatóság jóízűen nevetett a példázaton. Gyemin először csak hallgatott, majd legyintett:

— Elég! — s maga is nevetett. — Ismerlek már, hogy érted a dolgot. Hátulról mellbe! Nagy szócsavaró vagy te!

Sztyepan Akimovics rávetette ravaszkás szemét.

— Így van ez, Gyemin öcsém. Az embernek azért van a feje, hogy használja — bökött ujjával a halántékára. — Érted?

Belépett az őrszobába egy munkásbiztos Dzerzsinszkij bizottságából, s Gyemint és Olejnyiket kereste szemével.

— Kiszórakoztátok magatokat, fiúk? Akkor indulás!

A két matróz gyorsan rendbe szedte magát, szorított egyet a derékszíjon, s kisietett az őrszobából.

3

Pjotr még mindig nem értett semmit a vitából. Kit fogtak el? Miféle György-kereszteseket? Kérdezősködni nem akart, mert attól tartott, hogy tudatlanságáért kinevetik. Gyemin és Olejnyik elment. Kis töprengés után bizonytalanul odasomfordált hát Sztyepan Akimovicshoz. Az öreg előbb alaposan megmosta a fejét, csak azután volt hajlandó felvilágosítani egyről-másról.

Petrográd védelmének rendkívüli bizottsága értesüléseket kapott arról, hogy a Perekupnij közben Szalova kofánál valamiféle György-keresztes katonák gyűltek össze, s arról beszélgettek, hogyan távolíthatnák el Petrográdból Lenint. A házat megfigyelés alá vették, s néhány embert letartóztattak. Elfogták többek közt Szalovát magát, a házigazdát, egy katonaorvost, egy önkéntest, Uskov hadnagyot — a katonai körzetparancsnok volt segédtisztjét — és másokat. Oszinyint, a György-keresztesek Szövetségének elnökét, még nem találták meg. Jól elrejtőzött! De őt is ártalmatlanná fogják tenni.

A gyanúsítottak mind tagadják, hogy összeesküvésben vettek volna részt, de Szalova annyira megijedt a börtönbüntetéstől, hogy elsírta magát, s mindent elmondott.

Oszinyin és Uskov eszerint az ő lakásán már a tervet is kidolgozta, hogyan távolítsák el Lenint. Úgy gondolták, hogy ez hamar sikerülni fog, mivel Lenin, ahogy ők feltételezték, Boncs-Brujevicsnél lakik a Herszon utcában, nem messze a Perekupnij köztől, s naponta megteszi az utat a Szmolnijba és vissza. Az a katona pedig, akit Dzerzsinszkij elé bevezettek, többet tud, mint a kofa, mivel maga is György-keresztes. Önként jelentkezett a Szmolnijban, hogy mindent elmondjon. Dzerzsinszkij éppen most hallgatja ki.

Sztyepan Akimovics egyelőre nem is tud többet. Még annyit azért hozzátett:

— Lehetséges volna, hogy hétfőn éppen ezek lőttek rá Iljics gépkocsijára? Mit gondolsz?

— Az is meglehet — felelt Pjotr.

— Hát ilyen világot élünk, öcsém — mondta Sztyepan Akimovics. — Csak úgy nyüzsög a sok szemét népség Petrográdban. És holnap micsoda kemény napunk lesz... Tüntetést akarnak rendezni a piszkok, az egész hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek követelik. Hallottad?

— Hallottam.

— Éppen ezért osztottalak be Lenin mellé holnapra. Habár te még nem vagy a sejt tagja... Egy lépést se tágíthatsz Lenin mellől. Ha Lenin a szobában van, Vladisszal váltva te is ott állsz. Ha Lenin elmegy, mégy vele te is. Értetted?

— Értettem, Sztyepan Akimovics.

És Pjotron újra erőt vett a türelmetlenség. Alig várta már, hogy megtudja, mit mondott a katona Dzerzsinszkijnek.

4

Dzerzsinszkij az asztal mellett állt, s szúrós szemmel nézte a katonát a vadonatúj köpenyben.

A katona oldalvást ült a hokedlin, rá-rápislogott Dzerzsinszkijre, s hallgatott. Amikor Boncs-Brujevics belépett a szobába, a katona felpattant, és vigyázzba állt.

— Megérkezett Boncs-Brujevics — mondta Dzerzsinszkij. — Beszéljen.

A katona szemmel láthatólag ismerte Boncs-Brujevicset, nem sokat kérette hát magát.

Sápadt arcáról lerítt, hogy zavarban van, elhomályosult szeme mély megindultságot fejezett ki. Kezét a nadrág varrásán tartotta, de ujjai szemlátomást remegtek..

Dzerzsinszkij éles szemmel, feszülten figyelte a katonát, figyelmét nem kerülte el arcizmainak egyetlen rezdülése, tagjainak egyetlen moccanása sem. A katona akadozva, kapkodva beszélt.

És elég messziről kezdte. Ő maga paraszt származású, valamikor zenét szeretett volna tanulni. Azt mondták, hogy van hozzá tehetsége, de megkezdődött a háború, és kikerült a frontra. Harcolt, megsebesült, két ízben György-kereszttel tüntették ki.

— Hogy hívják? — kérdezte Boncs-Brujevics.

— Luka Nyikolajevics Szviridov... kilencszázkettőben...

Két hónappal ezelőtt érkezett tüzérosztályával Petrográdra. Itt találkozott azokkal, akik bevonták a „dologba". Tagja lett a „György-keresztesek Szövetségé"-nek, és találkozott Oszinyinnel, a szövetség elnökével. Oszinyin megkérte Szalovát, akivel bizalmas viszonyban volt, hogy vegye magához Szviridovot az üzletbe segédnek. Őt pedig utasította, hogy állapítsa meg, mikor, milyen időpontban érkezik Lenin gépkocsija a Herszon utcai házhoz, amelyben Boncs-Brujevics lakik. Szalova azonban nem volt hajlandó felvenni kereskedősegédnek. Oszinyin ekkor utasította, hogy ismerkedjen meg valakivel Boncs-Brujevics házából. Hisz ott bizonyára van személyzet, amelyen keresztül egyetmást meg lehetne tudni. Szalova erre sem volt hajlandó. Oszinyin erre megverte, Szviridovnak pedig megparancsolta, hogy jusson be házmesternek Boncs-Brujevicshez, ez azonban nem sikerült.

— Milyen céllal adták magának ezeket az utasításokat? — kérdezte Boncs-Brujevics.

— Oszinyin azt mondta, hogy nyomára kell jutni Leninnek.

— Miért?

— Hogy elfogják... túszként a mi lecsukott embereinkért.

— Kik azok a lecsukottak?

— Nem tudhatom.

Boncs-Brujevics feljegyzett valamit.

— Folytassa — szólt szigorúan Dzerzsinszkij.

A katona megszeppenten nézett Dzerzsinszkijre és Boncs-Brujevicsre. Még mindig vigyázzban állt, csak a karját tárta szét.

— Mindent elmondtam.

Oszinyint illetően Szalova ugyanezt vallotta, s Dzerzsinszkij úgy találta, hogy a katonának egyelőre hinni lehet. De a vallomás őszinteségéről a szavaknál is jobban tanúskodott egész külseje, megtört lelkiállapota és mély megindultsága, amit nem tudott palástolni. Dzerzsinszkij még mindig nem vette le róla a szemét, mintha át akarná fúrni a tekintetével, hogy ott belül. a lélek zugaiban, találjon még valamit, ami fontos lehet a nyomozáshoz.

— Több mondanivalója nincs? — kérdezte Dzerzsinszkij a kiadós szünet után.

A katona lesütötte a szemét és hallgatott, vállai elernyedtek. Aztán lehajtott fejjel, halkan azt mondta:

— Oszinyin húszezret ígért... kerenkában*.

— Minek a fejében?

— Ha kiderítem'... és ha sikerül elevenen elfogni Lenint és Boncs-Brujevicset...

— Értem. És ha nem sikerült volna Lenint élve elfogni?

— Ön is tudja... De én nem voltam rá képes. Már sok mindent kifürkésztem. Tudtam a gépkocsi számát is...

— És?

— Nem tudtam megtenni. Az utolsó pillanatban...

— Miért?

A katona újra elhallgatott, s nyelt egyet.

— Nem tudom, hogy is mondjam... — mondta kétségbeesetten, fájdalmas hangon. — Nem nekem való ez. Nem nekem való... Azt is hallottam, miről beszéltek. Azt mondták, visszahozzák a földbirtokosokat... A parasztnak meg mi marad? A sír... Apámnak nagy a családja, de a földje... — legyintett. — De minek szaporítsam a szót! A szovjethatalomtól földet kapott. Igazságos részt... Most adja vissza? És megint ne lehessen tanulni a pa-

* Kerenka — húsz- és negyvenrubeles bankjegy Kerenszkij miniszterelnöksége alatt, 1917-ben.

raszt fiának... megint csak a sötétség és a sós veríték jusson a parasztnak a más földjén...

— Maga jelen volt azon a megbeszélésen, ahol a földbirtokosokról, a földről és egyebekről volt szó?

A katona felnevetett:

— Én? Ugyan! Még hogy azok behívtak volna! Én a pitvarban őrködtem. Ők pedig bent a szobában tárgyaltak a kofánál.

— Kicsodák?

— Mindet nem ismerem. Oszinyin ott volt. Az biztos. Meg Uskov. S még néhány úriemberféle... külsejükből ítélve rangosak.

— Miről beszéltek?

— Ha Lenint elfogják és elszállítják, minden úgy megy majd, mint régen. Vagyis hogy Lenin az akadály az útjukon. És hogy, a háborút is folytatni kell, meg kell verni a németeket.

— Magának mi a véleménye erről — kérdezte Boncs-Brujevics.

A katona ezúttal először nézett nyíltan kihallgatóira.

— Ki az az őrült, akinek kedve van kilyukasztatni a koponyáját?... És mi végett, ha a bolsevikok odaadták a parasztoknak a földet, és nem akarnak háborút? Felolvasták a békedekrétumot. Tudom! Más az, amikor a saját érdekeiért harcol az ember... Azért is gondoltam, hogy elmegyek én Boncs-Brujevicshez és elmondok neki mindent töredelmesen... Ha megbüntetnek, azt is megérdemeltem. Viszont tiszta lesz a lelkiismeretem. Elmentem hát a lakására, ott meg azt mondták, hogy ő, vagyis hogy maga — mutatott rá a katona Boncs-Brujevicsre — ritkán van odahaza. Csak a Szmolnijban lehet találkozni vele. Ezért is kerestem ide az utat...

— És lemondott a húszezerről? — kérdezte Dzerzsinszkij.

A katona mélyen lehajtotta a fejét, s alig hallhatóan mondta:

— Nem vitt rá a lélek... Elítélhetnek. Az önök

kezében vagyok. De az igazat mondtam. Most már könnyebb a lelkem.

— Van még talán valami mondanivalója? Nem kell sietni, gondolkozzon... — mondta Dzerzsinszkij kissé gyengédebben, miközben összenézett Boncs-Brujeviccsel.

— Mit mondhatnék még?... Tudom, hol szoktak összejönni, ki hol lakik.

Elmondott néhány címet, ahol szerinte Oszinyin tartózkodhat, elsorolta azokat a vendéglőket és kocsmákat, ahol a társaság rendszerint összeverődik.

— Kitűnő... — mondta Dzerzsinszkij. — Ezt számításba vesszük. De ez még mind kevés. Konkrét bizonyítékra van szükségünk, hogy magának köze volt ezekhez az emberekhez. Érti? Erre mit tud mondani?

A katona gondterhesen nézett körül, összeráncolta homlokát, mintha erősen kutatna emlékezetében. És arca egyszerre felragyogott. Benyúlt a zsebébe, s átnyújtotta Dzerzsinszkijnek a fehér keményített kézelőt.

— Ez talán... jó lesz? Rajta van a Szmolnijból távozó gépkocsik száma. Ellenőrzésül... Éppen összekötőben voltam...

— Kitől kapta? — kérdezte Boncs-Brujevics, és Dzerzsinszkijjel együtt szemügyre vette az apró számokat a kézelőn.

— A nevét nem tudom — felelte a katona. — A Szmolnijjal szemben áll a sarkon... mint valami koldus. Fiatal még, de szakállt növesztett. Sötét szemüveg van rajta.

— A számok stimmelnek — nézett a katonára Dzerzsinszkij. — Tehát nem ismeri?

— Név szerint nem.

— De felismerné? A külsejéről, a hangjáról?

— Azt bizonyosan — vált határozottá a katona hangja. — A többit is felismerem. Ez, aki a kézelőt adta, hogy juttassuk el Oszinyinhez, ez koldul. Jelszó helyett azt mondja, hogy „Polgártársak,

Krisztus szerelmére, adakozzatok — a katona elmosolyodott — az októberi forradalom áldozatának!"

— Ez afféle jelszó? — Boncs-Brujevics önkéntelenül is elmosolyodott. — Érdekes.

— Bizonyára csakugyan pórul járt — vélte a katona.

Dzerzsinszkij ismét összenézett Boncs-Brujevicscsel, aztán félrevonultak. Az ablaknál álltak, a kézelőt nézegették.

— Maga hisz neki? — kérdezte halkan Boncs-Brujevics.

A katona feléjük sandított, s a fülét hegyezte, vajon, mit mondanak.

— Összébb zárul a gyűrű, úgy látszik — mondta Dzerzsinszkij némi hallgatás után ugyancsak halkan. — Egyik oldalon a Puriskevics-csoport és a „Mihály Arkangyal Szövetsége", velük a petrográdi Duma és az „Alkotmányozó Gyűlés Védelmének Szövetsége"... a Palkin-vendéglő és „Tamás bátya kunyhója". Ezek voltak a vezetők, a Györgykeresztesek pedig csak végrehajtották az utasításokat. — Szviridov felé nézett. — Nem gondolja, Vlagyimir Dmitrijevics, hogy nem ártana elvinni holnap a Tauriaiba, hadd járkáljon ott, nézelődjön, hallgatózzon egy kicsit?...

— Talán nem lenne haszontalan — bólintott Boncs-Brujevics.

A katona feszült várakozással nézte őket. Csak hangfoszlányok jutottak el füléig. Szíve hevesen vert. Előrelépett, elkapta Dzerzsinszkij tekintetét, s izgatottságát immár egyáltalán nem palástolva kinyögte:

— Szóval... ön hisz nekem?

— Igen. Hiszek magának, Szviridov elvtárs — felelte Dzerzsinszkij.

1

Éjszaka van. Kegyetlenül süvít a szél a megdermedt utcákon, csapkodja a plakátok foszlányait az épségben maradt oszlopokon, lesöpri a magas tetőkről és kupacba hordja a finom porhót. Hébekorba egy-egy bérkocsi hajt végig a szánok vágta nyomon, hangos pöfögéssel automobil törtet, vagy magányos járókelő siet, felhajtva ócska kabátjának gallérját, hogy a fejebúbja is alig látszik ki belőle. Nem könnyű a járás a csúszós, jeges járdákon. Hol hátulról fúj a szél, s ilyenkor igencsak kapkodni kell a lábat, hogy lépést tartsunk vele, hol meg hirtelen megfordul, s dühödten, teljes erőből az arcba vágja a tűhegyes hószemcséket, s vijjogva kacag, mint a félkegyelmű. Majd elkanyarodik, mintha valahol messze észrevett volna egy ugyanilyen magányos vándort, nyomába nyargal, hogy eljátszogasson, elfogócskázzon vele is, e porszemmel az óriás világban.

Puskalövések tompa döreje, jajveszékelés hallatszik, majd minden újra elcsendesül, s csak a szél fütyörész végig a néptelen utcákon, a végeláthatatlan sugárutak mentén, a Néva jéggel borított medre fölött.

Az alacsony fekete ég alatt nagy, komor épületek sorakoznak szorosan egymás mellett. Egyik-másik kapualjban kendőbe bugyolált, gémberedett tagú, elgyötört asszonyok, fülessapkás, csuklyás öregemberek szoronganak, hogy elbújjanak a szél elől, s legalább egy kicsit melegítsék egymást testükkel. Már este beálltak a sorba a pékségnél, és most a

reggelt várják: hátha sikerült egy negyed kenyeret szerezniük.

De honnan hozza a szél a kiáltozást, a szitkokat? Ugyan ki gyalázza így a forradalmat és a szovjethatalmat?

Az ácsorgó emberek fülelni kezdenek a kapualjban.

Valamivel odább egy munkás-komisszár és két vörösgárdista néhány zsákot cipel ki az egyik villából, s felrakják a kapu előtt ácsorgó szánra. A szakállas villatulajdonos hosszú gatyában, vállára terített bundában toporog a kapu előtt, és tele torokból ordítja:

— Tönkretesznek! Rablók!

— Fogd be a szád, te féreg... — inti le az egyik vörösgárdista, és úgy néz rá, mintha fel akarná nyársalni a tekintetével. — Hát nem eldugtad a lisztet?...

A szán már lódul is, a dérlepte gebe fejét leszegve indul el a szomszéd utcába.

Vörösgárdisták és matrózok bukkannak fel. Lehetnek vagy tízen-tizenketten. Az ítéletidőben nem könnyű a járás. A szél másokat már ledöntene a lábukról, de a tengerészeket és a vörösgárdistákat nem tántorítja meg semmi, igyekeznek lépést tartani, nehogy elmaradjanak egymástól.

A kis csapat a kövezeten menetel.

A szemben levő ház egyik ablaka sárga foltként világít. A fagy szeszélyes mintákat rajzolt az üvegre. Az ablaknál hosszúkás arcú, sápadt, kopaszra nyírt férfi áll. Rálehel az üvegre, hogy feloldozza a jégvirágot, s fürkészőn kinéz a kihalt utcára.

Látja a kis csapatot, szinte külön-külön a matrózköpenyeket, a bekecseket, a gyűrött tányérsapkákat, a puskákra tűzött csillogó szuronyokat. Szemében mérhetetlen szomorúság ül. Hosszasan fürkészi az utcát, míg a csapat el nem tűnik a hóviharban.

A férfi megfordul. Asztalára ernyős petróleum-

lámpa szór gyér fényt. Megvilágítja a könyveket, a tintatartó bronz figuráját, a keresztül-kasul teleírt papírlapokat.

Fekete szél,
Fehér hó.
Szél, szél!
Alig áll a lábán az ember...

Összerezzen. Lövés hangzik az éjszakában, és a hóvihar vijjogásával elvegyülve, betolakodik a csöndes szobába. A férfi újra kinéz az ablakon, rálehel a jégvirágokra. Sehol egy lélek. Csak a szél tépi, csapkodja a plakátokat.

...Épülettől épületig,
Kötelet húztak.
A kötélen plakát:
„Minden hatalmat
az alkotmányozó gyűlésnek!"

E furcsa sorok éppen most születtek. A férfi maga elé suttogja őket, majd az asztalhoz lép, és leírja.

A kis csapat pedig halad tovább. Tagjai semmit sem tudnak a sápadt férfiről, aki a jégvirágos ablakon keresztül figyelte őket. Nekik megvan a maguk gondja-baja.

Sötét este, fehér hó. Szél, szél... Nehéz a járás a síkos buckákon. Pedig menni kell...

Pahom Gyemin az Astoria-szállónál, a sarkon megállította a csapatot, és szemügyre vette a befüggönyözött ablakokat. A nagy, szürke épület szinte beleveszett a homályba. Csak a bejáratnál pislákolt valami halvány fény, és az ajtó mögül időnként gondterhesen kémlelt kifelé a portás.

— Itt most elválunk egymástól, fiúk — mondta Gyemin. A szél az arcába vágott egy marék csípős havat. Gyemin hátat fordított neki. — Reggel a Szmolnijban találkozunk.

Kicsit még ott toporogtak, mintha latolgatnák

mit kell tenniük az éjszaka. Sok dolog vár rájuk! Végig kell razziázniuk a vendéglőket, a pályaudvarokat, a lakásokat, amelyeknek a címét Szviridov megadta. Fülön kell csípniük a „György-keresztesek Szövetségé"-nek fickóit, s főként Oszinyint, a főkolompost. Dzerzsinszkij szó szerint így mondta Gyeminnek: „Fel kell számolni ezt az összeesküvést is."

Három csoportra szakadtak.

— Te mégy a „Donon"-ba a Mojkán és a „Kubá"-ba, vagy hogy a fenébe hívják — parancsolta Gyemin Olejnyiknek. — De fésüld át a Nyikolajev-pályaudvart is.

A második csoport a „Medvé"-t és a „Villa-Rhode"-t kapta. Gyeminnek a „Wien" és a Palkin-vendéglő maradt.

— Be kellene kukkantani az „Astoriá"-ba is... — bizonytalankodott elő az ötlettel az egyik vörösgárdista.

Gyemin felmérte tekintetével a szálloda komor épületét, és felsóhajtott.

„Be kellene kukkantani ide is..." De ugyan elegen vannak-e minden odu és lyuk átfésüléséhez? Az „Astoria" érdekes emlékeket ébresztett benne, bár a hideg szélben ez az éjszakai óra nem látszott a legalkalmasabbnak az emlékezésre. Az Októberi Forradalom napjaiban a matrózok sok hivatalnokát nyakon csípték itt az ideiglenes kormánynak. A legkülönfélébb piszkos elemek rejtőzködtek akkor az „Astoriá"-ban.

„Bemenjünk? — vívódott magában Gyemin. — Nem ártana! Csak az a baj, hogy Dzerzsinszkij parancsa félreérthetetlen, és azt mindenáron végre kell hajtani. Az erőket nem lehet szétforgácsolni. Csupán azt tehetjük, amit Dzerzsinszkij elvtárs parancsolt. Ő jobban tudja."

Ám ha Gyemin tudta volna, mi történik ezen az éjszakán az „Astoriá"-ban, nemhogy bement, hanem egyszerűen berontott volna az egész csapattal. És Dzerzsinszkij aligha ítélte volna el érte.

— Hát akkor induljunk, fiúk — mondta Gyemin, és elfordította arcát a metsző széltől.

És a három csoport három irányba elindult.

2

A Cabernet igencsak felpezsdíti a vért. Csernov puffadt arca kipirult, szeme csillogott. Stuccolt bajuszát és kecskeszakállát borzolgatva ült a fotel mélyén, és élvezte a meleget. Időnként nagyokat húzott a magas pohárból, amelyben a szívderítő bor aranylott. Nem volt a legjobb hangulatban, de uralkodott magán.

Visnyakkal nehéz, szinte lehetetlen megegyezni. Nyíltan egyáltalán nem emel kifogást ellene, hogy őt jelöljék az alkotmányozó gyűlés titkári tisztére, de folyton köntörfalaz, mellébeszél, még itt is megjátssza a talmi „önállóságot". Csernov megpróbált a lelkére beszélni Visnyaknak, hogy ha Ukrajna és az ukrajnai eszer párt képviselője részt vesz az első orosz parlamentben, azt úgy fogják majd fel, mint az egyébként is rokonságban levő két párt egységének bizonyítékát. Ez pedig nagyon fontos abból a szempontból, hogy a bolsevikok előtt demonstrálják az egységet.

Visnyak színleg megkülönböztetett tiszteletet tanúsított Csernov iránt, hiszen az volt a terv, hogy ő lesz az elnöke az orosz parlamentnek, amelyet első ízben választanak meg széles demokratikus alapon, s amely hivatva lesz megmenteni a forradalmat az anarcho-bolsevizmustól. Keresett szavakkal, színészkedve fordult Csernovhoz:

— Mint az orosz parasztság érzelmeinek és vágyainak kifejezője, ön meg fogja érteni az én népem lelkét is, mivelhogy Ukrajna paraszti ország.

Szavainak azonban sajátos színezetet adott a roszszul leplezett ellenszenv Csernovval szemben, és általában mindennel szemben, ami orosz.

Az „Astoria" tágas, háromszobás lakosztályában

Csernovon és Visnyakon kívül ott volt még Cereteli, Lordkipanidze és Liber is.

Eddig már sok mindenről beszélgettek, érintették a napi politika számos időszerű kérdését. Csernov figyelmét főleg azok a nézeteltérések kötötték le, amelyek Lenin kormányában és a bolsevik párt Központi Bizottságában a breszti tárgyalásokkal kapcsolatban kialakultak. Ezeket a nézeteltéréseket ki kell használni. Csernov egyebek közt azt is kijelentette, hogy Oroszországra nézve mi sem borzalmasabb és rettenetesebb, mint a polgárháború, amelyet szerinte a Szmolnij ki akar provokálni. Ez is a breszti tárgyalásokkal függ össze.

— A Szmolnijnak háborúra, vérre van szüksége. Az imperialistákkal szót értenek, a különbéke nem más, mint nyílt kiegyezés velük. Oroszországon belül azonban vér nélkül nem létezhetnek...

Cereteli egyetértett Csernovval.

A beszélgetést az eszer Kolerov szakította félbe váratlan megjelenésével. Az alacsony, csupa csontbőr ember maga volt a megtestesült fejvesztettség. Az északi front katonakongresszusa ugyanis úgy határozott, hogy őt, vagyis Kolerovot, valamint Utcsovot, sőt Avkszentyevet is visszahívja az alkotmányozó gyűlésből, mivel a „nevezett személyek", mint a határozat mondja, „nem lehetnek a dolgozók demokráciájának kifejezői". Kolerovot leginkább az bántotta, bosszantotta, hogy hármójukat, az eszer párt képviselőit, a „nevezett személyek" szavakkal illették, mint valami szabálysértőket a rendőri őrszobán készült jegyzőkönyvben, s nem adták meg nekik azt, ami a nép által választott parlamenti képviselőket megilleti. Holnap megnyitják az alkotmányozó gyűlést, s Kolerov nem tudja, érvényben van-e képviselői mandátuma vagy sem.

— Most mi lesz? — háborgott Kolerov. — Furcsa, érthetetlen helyzetbe kerültünk...

— Pedig ez nagyon fontos — jegyezte meg Liber. — A petrográdi helyőrség már régen kifejezte bizalmát a Szmolnij iránt. S ugyancsak visszahívja né-

hány képviselőnket. A Bund képviselőire gondolok. A katonák azt mondják, hogy tévedésből választották meg őket. Csalással! Megvan a foganatja a visszahívási jogról szóló rendeletnek...

— De miért fontos ez? — nevetett erőltetetten Csernov. — Hogy buzgó bolsevik agitátorok hatására a csapatok megsértik a demokráciát? A Szmolnij rendeleteit nem muszáj végrehajtani.

— A határozatot szervezetileg fogadták el, ahogy nekem beszélték — közölte Kolerov. — Senkinek sem volt kifogása. Egyhangúlag! Felemelt puskákkal, harsány hurrázással.

Csernov legyintett.

— Semmiség az egész! — Felállt a fotelből, megveregette Kolerov vállát. — Holnap jelenjen meg a Tauriai Palotában! Nem veszthetjük el mandátumainkat. Szükségünk van a szavazatokra. Nem törődünk vele, hogy mindenféle okoskodóknak mi jut az eszükbe! Maga meg egyáltalán ne nyugtalankodjék.

— Igaza van, Viktor Mihajlovics! De milyen igaza van! Az ilyesfajta eljárásokban mindenekelőtt a demokrácia megsértését látjuk, nem többet — mondta Cereteli Csernovhoz fordulva, hogy egyszersmind megnyugtassa az izgatott Kolerovot is.

Aztán újra Csernov vette át a szót:

— Egyébiránt még azt is tisztázni kell, hogy csakugyan az egész petrográdi helyőrség támogatja-e a Szmolnijt? A katonák kilencven százaléka paraszt. A parasztság pedig a miénk. Ha becsapták őket, ez pedig nem kétséges, akkor nekünk kell felnyitnunk a szemüket. És én remélem, hogy az alkotmányozó gyűlés ezt meg is fogja tenni. Maga csak ne nyugtalankodjék — fordult újra Kolerovhoz. — Holnap jelenjen meg a Tauriai Palotában!

Cereteli fel-alá járkált a szobában. Orrtövénél összenőtt fekete szemöldöke alatt szénfekete, gyilkos tekintetű szem villogott. Séta közben megállt Csernovval szemben, és azt mondta:

— Mindenáron el kell érnünk, hogy az alkotmá-

nyozó gyűlés semmisítse meg a Szmolnij törvénytelen intézkedéseit.

— Bocsásson meg, Iraklij Georgijevics, csak nem a törvényhozási intézkedésekre gondol? — nevetett gúnyosan Liber, mutatóujját a magasba emelve.

— Meg kell semmisíteni minden intézkedését! A törvényhozási intézkedéseket is!

— Úgy, úgy...

— Nem értem az ön rejtélyes mosolyát — epéskedett Cereteli.

— Kedves Iraklij Georgijevics! — csóválta a fejét Liber. — Ön olyan nagy politikus, és...

— Mit akar ezzel mondani? — vágott a szavába Cereteli, aki nem állhatta az ellenvetéseket.

— Ön a Szmolnij törvényhozási intézkedéseiről beszél... Nézze józanul a dolgokat! A parasztok elveszik a földet? Elveszik. A földbirtokosokat elkergetik? Elkergetik. Ami pedig a munkásokat illeti, ők nemhogy tiltakoznának a gyárak köztulajdonba vétele ellen, hanem éppenséggel ezt követelik. És ebben rejlik a Szmolnij törvényhozási intézkedéseinek ereje. A dolgozó tömegek nem tiltakoznak ezek ellen az intézkedések ellen. Rokonszenveznek velük. Ön pedig meg akarja semmisíteni őket!

— A Szmolnij szép jelszavai megszédítették a tömegeket — felelte Cereteli. — Ezt elfogadom. De minden a mi kezünkben van. Minden attól függ, hogy a mi pártunk milyen eredményesen folytat ellenagitációt!

Liber megint a markába nevetett. Cereteli roszszalló pillantást vetett rá.

Pedig Libernek volt min nevetnie. Néhány nappal ezelőtt beszédet mondott a villamossági gyárban, s szabályosan kifütyülték. Bármennyire is igyekezett megmagyarázni a tömegeknek, hogy a mensevikek és a bundisták milyen programtételeket hirdetnek a forradalom új szakaszában, mégis lerángatták a szónoki emelvényről. Ugyanez történt a mensevik párt többi szónokával is más gyárakban — a „Phoenix"-ben, a „Vasgyárban", a

„Nobel"-ben, az „Orosz Renault"-ban, a „Sztaro-Baranovszkij"-ban, az „Ekval"-ban, a „Novo-Parviajnen"-ben.

— A Viborgi-városrész munkásainak többsége például belép a Vörös Gárdába — mondta Liber. — Ön tud erről?

— Mindent tudok. De az orosz demokrácia holnap maid közbeszól — jelentette ki Cereteli. — És a munkásosztály meg fog érteni bennünket. Meg fogja érteni, mennyire veszedelmes az az út, amelyen a Szmolnij próbálja terelgetni.

Ez a mondat úgy hangzott, mint egy nagy beszéd bevezetője. Cereteli járkálni kezdett egyik sarokból a másikba a puha szőnyegen, s közben, mintha hangosan gondolkodna, kifejtette nézeteit az alkotmányozó gyűlésről és pártja feladatairól. A proletariátusnak a legnagyobb jóindulattal kell viseltetnie az alkotmányozó gyűlés iránt, s a proletariátus álláspontját a mensevik párt fejezi ki a legtökéletesebben. Minden hatalmat mindennemű megszorítás nélkül át kell adni az alkotmányozó gyűlésnek, a szovjeteknek pedig messzemenően támogatniuk kell az alkotmányozó gyűlést. Ugyanakkor az alkotmányozó gyűlésnek oltalmaznia kell és fenn kell tartania a szovjeteket, de nem mint hatalmi vagy valamiféle közigazgatási szerveket, hanem mint a proletariátus közönséges szervezeteit.

— Katonai nyelven szólva — folytatta Cereteli — a szovjetek legyenek az alkotmányozó gyűlés nehéztüzérsége arra az esetre, ha a monarchia restaurálásának veszélye fenyegetne, vagy a szervezkedő burzsoázia fegyveres erővel próbálná az országot a társadalmi reakció útjára terelni. Ennek érdekében, ezt nyíltan ki kell mondanunk, az anarchobolsevizmus különösen buzgón tevékenykedik. Utóvégre tudnunk kell, hogy amikor a Szmolnij harsányan szaval és határozatokat hoz „nacionalizálásról", „szocializálásról" és ördög tudja még miről, ez csak reklám, amellyel takaróznak. Szó sincs itt semmiféle szocializmusról.

Csernov érezte, hogy Cereteli belemelegszik a szónoklásba, és kész kivágni egy hosszú beszédet, mintha éppen őt akarná meggyőzni arról, amit nélküle is jól tud, és ezért nagy sietve a szavába vágott:

— Kissé elkalandoztunk a fő kérdéstől, amelynek megtárgyalására tulajdonképpen összejöttünk.

Cereteli elhallgatott, mintha gombócot nyelt volna. Csernov pedig folytatta:

— Fő feladatunk most az, hogy kihasználjuk a bolsevik Központi Bizottságon belüli nézeteltéréseket. Buharin és a „baloldali kommunisták" álláspontja szerintem felül fog kerekedni. A „hadi forradalom" eszméje megszédíti a forrófejűeket. Annál jobb. Csak küldjék el vörösgárdista osztagaikat más országokba forradalmat csinálni, s nevezzék ezt „forradalmi háborúnak" vagy aminek akarják. Németország megeszi ezeket az osztagokat reggelire, vagyis a bolsevikok elveszítik a katonai erőt, a szuronyokat, amelyekre diktatúrájuk támaszkodik. Mi pedig eközben megszervezzük saját fegyveres erőnket a dolgozók érdekeinek, Oroszország érdekeinek védelmére. Trockij álláspontjának is elég sok a híve. Minden alapunk megvan annak feltételezésére, hogy Lenin kisebbségben marad. Jó volna tudni, vajon mit tesz ebben az esetben. Vajon szembefordul-e tulajdon elvtársaival? Könnyen lehetséges. De ma már ők maguk is tisztában vannak vele, hogy amikor Lenin a breszti béke aláírása mellett kardoskodik, lényegében a német imperializmussal akar kiegyezni, s nagyon is lehetséges, hogy... Leninnek van is valami közös ügye a németekkel. Legalábbis nagyon valószínűek az erről szóló hírek. A Szmolnij meg akarja tartani a hatalmát, és megfeledkezik Oroszország dolgozóinak érdekeiről. De az alkotmányozó gyűlés nem fogja támogatni Lenint abban a törekvésében, hogy aláírassa a békeszerződést. Mi majd más úton csikarjuk ki a békét. Előbb el kell látnunk a baját az elbizakodott német imperialistáknak, vagyis folytatnunk kell a háborút az igaz-

ságos befejezésig. Remélem, ön egyetért velem ebben — nézett jelentőségteljesen Ceretelire.

Cereteli bólintott.

Kolerov szemmel láthatóan megunta a sok beszédet. Felállt, bocsánatot kért, hogy halaszthatatlan ügyek elszólítják, és megkérte Csernovot, gondoskodjanak mandátumáról.

— Menjen csak fel a harmadik emeletre. Ott felveheti a pénzt, és megkap mindent, amire szüksége van — mondta Csernov, aztán leemelte a telefonkagylót, és Kolerov felé nyújtotta párnás kezét.

Az egyik harmadik emeleti szobában ápolt arcú, ősz szakállú idős férfi ült, és aranykeretes cvikkerén keresztül figyelmesen nézte Petrográd összefirkált térképét. Egy másik, fiatalabb, katonás tartású férfi, nyilván volt katonatiszt, éppen telefonált.

— Meglesz, rendben lesz, Viktor Mihajlovics.

Letette a kagylót, majd újra felemelte, s kérte a központot, kapcsolják a Marijinszkij-kórházat.

Ekkor kopogtatott Kolerov, s választ sem várva, belépett.

— Kolerov? Egy pillanat — mondta a volt katonatiszt, amint megpillantotta. — Éppen most beszélt magáról Viktor Mihajlovics. Foglaljon helyet.

Kolerov leült. A katonatiszt a Marijinszkij-kórház pincéi felől érdeklődött a telefonban, majd odament az ősz szakállúhoz, és halkan jelentette:

— Minden elő van készítve. A hullákat a Marijinszkij-kórházba hordjuk. A kórháznak jó nagy pincéje van. Körülbelül kétszáz, de szükség esetén akár több hulla is elfér benne.

— A koporsók? — kérdezte a szakállas.

— Megrendeltem őket, és részben már el is készültek — felelt a volt katonatiszt, és mutogatni kezdett a térképen: — A Marijinszkij-kórháztól a gyászmenet végigvonul a Nagyezsdinszkaján és a bele torkolló Zsukovszkaján, majd a Nyevszkijen, s onnan ráfordul a Lityejnajára...

— Rendben van. Alighanem jóváhagyható.

A szakállas gondosan begombolta kabátját, fejére tette kucsmáját, és kiment. A volt katonatiszt kikísérte, de hamarosan visszatért.

Kolerov megkockáztatott egy kérdést:

— Bocsásson meg... Miféle temetésről beszéltek önök?

A volt katonatiszt jelentőségteljesen, mosolyogva nézett Kolerovra, mintha azt mondta volna: „No de hát ilyen naiv ön?"

— A politika az művészet, tisztelt uram. Mindent előre kell látni, mindenre gondolni kell. Ön talán azt képzeli, hogy az alkotmányozó gyűlés megnyitásának napja nem követel majd áldozatokat?

3

Az éjszaka sötétbe burkolta a várost. A fűtetlen szobákban a süvöltő szél dallamára elgémberedett, éhes, fáradt emberek merültek nyugtalan álomba, nem tudták, nem sejtették mi vár rájuk holnap.

A koporsókat már megrendelték, a kórház pincéjében biztosították a helyet. Azok gondoskodtak minderről, akik a dolgozó nép egyedül igaz védelmezőinek és barátainak tüntették fel magukat. A forradalom egyszer már eltiporta őket, és most új mezt öltöttek. És az új mezben nem könnyű felismerni igazi mivoltukat. Ezek az emberek igen mézes-mázosak, és nagyon kiállnak a nép ügye mellett. Szocialistának és forradalmárnak nevezik magukat, tele torokból átkozzák a zsarnokságot, a kapitalistákat, és szavakban egyet akarnak a néppel, amely már megsejtette igazi lényegüket, ha még nem is ismerte fel egészen.

Egyetlen céljuk az, hogy megerősítsék uralmukat a dolgozó nép felett. Ehhez pedig halottak, sebesültek kellenek, vér kell, hogy könnyebben megfélemlítsék, befonják a tömegeket, magukat pedig uraikként ismét a nyakukba varrják. Mindent elkövet-

nek, hogy kivigyék az embereket az utcára. Handabandázva, melldöngetve bizonygatják majd, hogy nem a szovjethatalom, hanem csakis az alkotmányozó gyűlés adja meg a népnek a kenyeret és a békét. Amikor aztán a megtévesztett emberek kivonulnak az utcára, és oszlopokba verődnek, hogy felvonuljanak, bekövetkezik az, amit kiterveltek. Erre a célra már készenlétben állnak töltött revolverekkel a provokatőrök. Újra vér festi pirosra a behavazott kockaköveket, amelyeket már amúgy is annyi vér öntözött.

Az éjszaka sötétbe burkolja a várost... A szél süvít, nyargal a kövezeten, lesöpri a tetőkről a finom porhót. A Marijinszkij-kórház hideg pincéi már készen állnak a hullák fogadására. A hulláknak nem kell komfort, és nem is fognak sokat teketóriázni velük. Lehordják az alagsorba, és egymásra dobálják őket. A koporsókat már megrendelték, részben le is szállították. Egyelőre kissé messzebb rejtegetik őket. A koporsókra nem holnap lesz szükség, hanem csak négy nap múlva, január kilencedikén.

Bizony díszes temetést rendeznek majd az áldozatoknak. A gyászmenet bejárja az egész várost, és azok, akik a nép javáért küzdő bajnokoknak tüntetik fel magukat, megható beszédeket fognak mondani a friss hantok fölött, sőt, könnyeket hullatnak. Elmondják, hogy tizenhárom évvel ezelőtt ugyanezen a napon — az emlékezetes véres vasárnapon, ezerkilencszázöt január kilencedikén — a cár lövetett bele a munkások tömegébe a Palota téren. Most pedig — mondják majd ügyes szónoki fordulattal — a bolsevikok lövik rakásra a munkásokat. Rágalmakat szórnak a Szmolnijra, lapjaik ontani fogják a cikkeket, hogy a Szmolnij polgárháborút provokál, a Szmolnij nem kér az össznépi demokráciából, a Szmolnij örökre meg akarja teremteni a saját diktatúráját. Az össznépi demokráciát pedig az ő elképzelésük szerint csakis az alkotmányozó gyűlés testesítheti meg. Arról fognak szónokolni, hogy a

monarchia megdöntése után Oroszországnak nincs szüksége az osztályharc dajkameséjére. Nincs osztályharc! Csak egységes Oroszország! És az országnak minden idegszálával azon kell lennie, hogy legyőzze a külső ellenséget.

Így szónokolnak majd az ő gyilkos kezüktől elesett ártatlan áldozatok sírjai fölött. Ezt jelenti az, hogy mindent előre kell látni, mindenre gondolni kell, mert „a politika művészet". A politika pedig az ő értelmezésük szerint és az ő nyelvükön a provokáció művészete.

Holnap, 1918. január 5-én megnyitják az alkotmányozó gyűlést. És ők megpróbálnak revansot venni az Októberi Forradalomban elszenvedett vereségükért. Lázas előkészületeiknek, beszédeiknek, újságcikkeiknek, a szabadjára eresztett rágalmazásnak, a megvesztegetésnek, az alkotmányozó gyűlés megnyitására kidolgozott terveiknek, plakátjaiknak és kiáltványaiknak, a koporsóknak, a kórház pincéinek, az áldozatok temetésének — mindennek egyetlen célja: megsemmisíteni azokat az eredményeket, amelyeket a dolgozó tömegek a forradalom első két hónapja és tíz napja alatt elértek, hogy újra ráraktják a rabszolga-bilincseket a dolgozók Oroszországára, s korlátlan uralmuk alá vessék a dolgozókat.

Összefagyva és éhesen, nyugtalan álmát aludta a fűtetlen házakban Petrográd dolgozó népe. De nem szunnyad a Szmolnij, a dolgozó nép igazi védelmezője, az ellenség számára oly félelmetes, az ellenséggel szemben oly könyörtelen proletárdiktatúra kifejezője és megvalósítója.

4

A vörösgárdista osztagok a süvítő, fagyos széllel dacolva, fáradhatatlanul rótták az éjszakai Petrográd utcáit.

Oszinyint és a „György-keresztesek Szövetségé"-nek többi tagját egyelőre nem sikerült nyakon

csípni, noha Gyemin és Olejnyik csoportja már kipipálta csaknem az összes címet, amelyet Szviridov megadott. Viszont elfogtak néhány más gyanús személyt, és már elő is állították őket a város védelmének rendkívüli bizottságánál.

Olejnyik a Nyikolajev-pályaudvarra ment csoportjával. Nem akarták beengedni az épületbe, és az ügyeletes forgalmista szobáján sem akarták átengedni. Olejnyik azonban olyan csúnyán nézett az akadékoskodókra, hogy rögtön megnyílt előtte az út.

Az éjszakai sötétben, lámpások tompa fénye mellett, szerelvény tolatott a peronhoz — néhány személykocsi, fűthető tehervagonokkal keverve. A kis mozdonyt, amely a gőzfelhőben olyan volt, mint a tajtékos paripa, rögtön lekapcsolták, és visszatolatott a szomszédos vágányon.

A vagonokból, a vagonok tetejéről, az ütközőkről egymás hegyén-hátán ordítozva, káromkodva tódultak az utasok. Olejnyik ámulva nézte a tarkaságot: mennyi ember fér el egy vagonban, méghozzá ilyen rengeteg batyuval, zsákkal, bőrönddel, kosárral és egyéb cókmókkal.

„Honnan az ördögből kerül elő ez a sok ember? — ütött szöget Olejnyik fejébe a dolog. — Ahelyett, hogy otthon ülnének a kályha mellett és a tyúkszemüket melengetnék . . .”

A vagonokból pedig egyre csak tódult a nép, és mindenki aránytalanul nagy málhával. Ordítozás, szitkozódás, sírás-rívás töltötte meg a peront. A sokszínű tömeg meglódult, nagy lendülettel tört a kijárat és a várótermek felé. De a kijárat zárva volt, az embereket nem engedték ki az utcára. Az ügyeletes hangosan kihirdette, hogy a városban ostromállapot van, és éjszaka tilos az utcákon fel s alá csatangolni.

— De ugyan hová is mennétek, polgártársak, éjnek idején? — csillapítgatta a tömeget a söntés pultja mellől egy cvikkeres vasúti tiszt. — Éjszakázzatok itt, polgártársak, aztán reggel elmentek

isten hírével. Reggel, polgártársak! Reggel mehettek!

— Eresszetek! — ordította egy jól megtermett fiatalember, hatalmas batyuval a vállán.

— Kinyitni! — zúgta a tömeg mindenfelől.

— Hallgassatok a jó szóra! — kérlelte őket kitartóan a cvikkeres vasutas. A saját érdeketekben!...

Az emberek összetorlódtak a kijáratnál, a várótermekbe pedig újabb és újabb csoportok tódultak a peronról, úgyhogy óriási tumultus keletkezett, amelyből ha kinyitották volna a kaput, aligha keveredhetett volna ki bárki is sértetlenül az utcára.

Olejnyik megpróbált közelebb nyomakodni, hogy rendre utasítsa az embereket, de hasztalan volt minden igyekezete.

Az emberek lassan mégis megértették, hogy a vezetőség senkit se enged ki a pályaudvarról, hogy hiába minden követelődzés, mire is apránként otthagyták a tülekedést, és mindenki kinézett magának egy helyet, ahol kényelmesebben éjszakázhat.

S ekkor megakadt valakin Olejnyik szeme. Egy kissé kancsal asszonyra lett figyelmes a tömegben. A kendője alól néhány szőke fürt kandikált elő. Háziszőttes posztóból varrt kabátka volt rajta, derekát öv szorította össze, vállán szorosan összekötözött zsákocska és kosár.

Olejnyik alaposan szemügyre vette.

A lárma kissé alábbhagyott. Halkult a szitkozódás és a fenyegetőzés. A kijáratnál szemmel láthatóan ritkult a tömeg. Az asszony közben keresett magának egy helyet a söntés mögötti sarokban, leoldozta válláról a nehéz málhát, kezefejével letörölte homlokáról a verítéket, és kioldotta kendőjét. Kék szemében ijedtség, bánat ült. Gondterhesen nézett körül, mintha azt akarná kifürkészni, hogy jó emberek vannak-e a közelében, hogy nem akarják-e bántani?

A falak mentén a padokon, batyukon, katonaládákon emberek tanyáztak. Gyerekek sírdogáltak.

Egy férfi teafőzővel a kezében rohangászott ide-oda, hogy forróvizet kerítsen, de mert sehol se talált, kegyetlenül szidott mindent és mindenkit.

Ignat Olejnyik nem vette le szemét az asszonyról. Nem olyan, mint a batyuzó kofák, akik naponta százával érkeznek Petrográdra. Nyilvánvalóan magányos, védtelen teremtés. Az is meglehet, hogy hadiözvegy. Hiszen van belőlük most éppen elég széles Oroszországban. Valahogy megsajnálta, és hirtelenjében elfogta a vágy, hogy segítsen ennek az asszonynak, mondjon neki egy jó szót.

Olejnyiknek sem sikerült megnősülnie. Otthon maradt a leány. Neki is kék szeme volt. Olejnyiket a kenyérkereset szólította el hazulról. Dolgozott bányában, aztán Harkovban, a mozdonygyárban, kitanulta a lakatos mesterséget. Gondolta, összekuporgat egy kis pénzt, aztán magához veszi jegyesét a városba. A behívó azonban előbb utolérte: tényleges szolgálatra. A hajóhadhoz került. Szentül hitte, hogy hazatér, a leány megvárja, megházasodnak. Egy esztendő elteltével azonban levelet kapott hazulról. A szomszéd írt, a falu egyetlen írástudója, és nem az apja vagy az anyja diktálására, hanem a maga nevében, a kidolgozott sablon szerint, ahogy a sok-sok analfabéta helyett szokott írni, mélyen meghajolva „a fényes naptól a nyirkos földig", mindenféle jókívánságokkal meg üdvözletekkel az elején, és csupán valahol a levél legvégén — miután beszámolt arról, hogy el kellett adni a lovat, meg hogy elhullott a Polkan kutya — juttatott egy kurta sort a hírnek: „Geraszim koma hozzáadta Pelageja lányát, a te menyasszonyodat, az özvegy Szimonhoz."

Sok víz lefolyt azóta a Volgán, sok minden történt azóta a világban. Olejnyik harcolt, részt vett néhány tengeri ütközetben, egy párszor megpörkölődött, de el nem égett, süllyedt, de fennmaradt, aztán a forradalom forgószele őt is elkapta. A forradalom katonája lett, de Pelageját nem feledte, nem tudta elfeledni.

A pályaudvari tolongásban felmelegedett egy kicsit, rágyújtott egy cigarettára, elábrándozott, ám egyszer csak látta, hogy két férfi settenkedik az asszonyhoz. Az egyik pergő nyelven beszélni kezdett hozzá, nyilván azért, hogy elterelje figyelmét a kosárról meg a zsákról, a másik pedig közben kissé odább lökte a málhát a faltól. Olejnyik erre odaugrott, s vállon ragadta a csavargót. De az kitépte magát a kezéből, s belekeveredett a tömegbe, a „dumáló" pedig ugyancsak kereket oldott.

Amikor elült a kis epizód kavarta zaj, Olejnyik így szólt az asszonyhoz:

— Máskor, kedvesem, nyisd ki a szemed. Hisz ezek megkopasztanak, mint a csirkét!...

Az asszony bizalmatlanul nézett rá, de arcán a tartózkodás kifejezését hamarosan csodálkozás és hála váltotta fel.

— Én meg nem is hittem vóna... — mondta dallamos, éneklő hangon az asszony. — Hogy mifélék vannak!

— No nézd csak! Földi!? — kérdezte Olejnyik hirtelen, mert még a szívverése is meggyorsult, ahogy meghallotta ukrán anyanyelvét.

— Harkov mellől jöttünk.

— Hisz akkor csakugyan földik vagyunk. Mi is Harkov kormányzóságban lakunk.

— Aztán kiféle maga?

— Parasztember fia lennék, aztán mozdonygyári munkás, most meg, amint látod, balti matróz, Ignat Olejnyik. Hát te?

— Gyemencsuknak hívnak. Uljana Gyemencsuknak. Az uramhoz jöttem. Megsebesült. Kórházban van.

— Gondoltam is, hogy hadiasszony vagy. A városban nem ösmersz senkit? — Aztán, hogy az asszony nem értette, mit mond, újra megkérdezte: — Petrográdban nincs senki ismerősöd?

— Nincs, nincs nekem itt senkim.

Olejnyik megvakarta a tarkóját, homlokára lökte tengerészsapkáját, s egy pillanatra elgondolkozott.

— Hát akkor, asszonyka, reggelig ne menj innen sehová. Reggel pedig majd én segítek. Csak el ne aludj, tartsd nyitva a szemed! — mondta, és a csomagra mutatott.

Aztán odábbállt, fölöttébb sajnálkozva, hogy nem tud rögtön segíteni. Uljana Gyemencsuk hálás tekintettel nézett utána.

Amint az ügyeletes szobáján át kijutott a pályaudvarról, Olejnyik az üvegezett válaszfal mögött megpillantott egy ismerős komisszárt, aki a Dzerzsinszkij-bizottságban dolgozott. Megállt, s figyelt. A komisszár a vasúti tiszttel veszekedett, vagonokat követelt, hogy kétezer matrózt Ukrajnába küldhessenek.

— A Népbiztosok Tanácsának elnöke írta alá a rendelkezést. Önöknek ezt teljesíteniük kell!

Az epés képű vasúti tiszt — amint Olejnyik később megtudta, a vasutas-szakszervezet országos végrehajtó bizottságának a képviselője — nyugodtan, gúnyosan felelt:

— Hivatalosan kijelentem: nincs vagonunk, nincs mozdonyunk. Nem tudunk csapatokat szállítani.

— Követelem, hogy hajtsa végre a Szmolnij utasítását! — a komisszár sem volt valami engedékeny fajta.

— A Szmolnij nekünk nem parancsol — ellenkezett a vasúti tiszt. — Holnap véget ér a maguk Szmolnijának a tevékenysége. — Felemelte a hangját. — Ha majd az alkotmányozó gyűlés megválasztja az új kormányt, és rendbe szedi az életet Oroszországban, rendbejönnek a dolgok a közlekedésben is. De akkor majd nem kell semmiféle osztagokat küldeni Ukrajnába, nem kell szítani a polgárháborút. Megértette?

A komisszár olyat csapott öklével az asztalra, hogy a telefonkészülék a padlóra zuhant.

— Követelem, hogy hajtsa végre a Népbiztosok Tanácsának az utasítását, mert különben bíróság elé állíttatom, és... agyonlövetem mint szabotőrt!

A vasúti tiszt mosolygott:

— Ha azt akarja, hogy a maga Szmolnijának eggyel több kellemetlensége legyen, ám tegye. Én az alkotmányozó gyűlés küldöttje vagyok, és sérthetetlenségi jogom van. — Megmutatta képviselői mandátumát, majd rögtön visszadugta a zsebébe.

Olejnyiknek felforrt a vére. Oda kellene rohannia, hogy belevágjon ennek a pimasz alaknak a képébe.

Valaki megrántotta a köpenye ujját. Olejnyik hátranézett. Az ajtónál két vasutas állt olajos bekecsben, és valami érthetetlen jeleket mutogattak Olejnyiknek.

— Hívd ki a komisszárt... Hallod? — mondta az egyik. — Hívd ki...

Olejnyik értetlenül nézett rá:

— Mit akarsz?

— Erre az alakra fölösleges pazarolni a szót... — a vasutas megvető fintort vágott. — Holnap bevagonírozzuk a matrózokat, és útnak indítjuk őket. Nyugodtan jelenthetitek Lenin elvtársnak.

— Esetleg mi magunk elmegyünk és jelentjük — suttogta a másik vasutas. — Beengednek hozzá? — Huncutul hunyorított egyik szemével. — Láttad azt a szerelvényt az első vágányon? Egy kicsit kitoljuk, az ajtókat kinyitjuk, s a matrózok máris felszállhatnak. Érted? Aztán jelentjük a dolgot Iljicsnek.

Széles mosollyal néztek Olejnyikre. Ő is rájuk kacsintott. Azután bekopogott az ablakon, s kihívta a komisszárt.

A komisszár elcsodálkozott, amikor megtudta, miről van szó. A két olajos ruhás vasutas terve nagyon is kivihetőnek látszott. A vasutasok egymás szavába vágva magyarázták, hogyan képzelik a dolgot, és a komisszárral végigmentek a peronon, megszemlélték a szerelvényt, a tartalékvágányt meg a külső kaput a raktáraknál, ahol holnap reggel beengedik a matrózokat, hogy vonatra rakják őket.

A komisszár megköszönte a vasúti munkások fáradozását, és magához szólította Olejnyiket. Mielőtt

azonban elmentek volna, Olejnyik benézett még a váróterembe, hogy messziről egy pillantást vessen az asszonyra, aki valahogy nyugtalanította a szívét. Olejnyik észrevétlenül megállt az ajtóban. Az asszony már szemmel láthatólag belenyugodott helyzetébe, elrendezkedett, ugyanott ült, ahol az előbb, a söntés melletti sarokban, szorosan maga mellé húzta csomagját, kendője ki volt oldva az állán. Arca azonban most is ijedtnek, gondterhesnek látszott.

5

A hóvihar mintha kissé alábbhagyott volna. Csak néha táncol végig a havas forgószél a kövezeten, hogy utána nyomban elüljön, elcsendesedjen. Mindjárt nem esik olyan nehezére az embernek a járás.

Gyemin rendületlenül rótta osztagával az üres utcákat, s most éppen a „Wien" vendéglő felé tartottak. A vörösgárdisták közben vígan társalogtak, vidám történetekkel traktálták egymást. Gyemin hallgatott. Elégedetlen volt magával. Hisz mióta járják már a várost, és még mindig nem sikerült semmi olyasmit véghez vinni, amiről érdemes volna jelentést tenni Dzerzsinszkij elvtársnak.

A Palkin-vendéglőben, ahonnan éppen most jöttek el, a szokott kép fogadta őket: félig és teljesen részeg emberek mulatnak, hangosan beszélgetnek az asztaloknál. Amikor a matrózcsapat belépett a fehér terítőktől és kristályoktól csillogó terembe, a vendégek hirtelen elhallgattak, és óvatosan, szemükben leplezetlen gyűlölettel fordultak a hívatlan látogatók felé. Ahogy ez már igazoltatáskor történni szokott, egy puskás matróz végigment a termen, és odaállt a konyhaajtóhoz, két matróz a főbejárathoz lépett, Gyemin pedig a küszöbről kérte, hogy készítsék elő az igazolványokat.

Öten-hatan rögtön odamentek hozzá, és bemutatták igazolványukat. A többség nem tartotta magánál az igazolványt. Valaki mentegetőzött, hogy el-

felejtette magával hozni. Mások nem tudták, hol hagyták el.

Az utóbbi időben nagyon sok „elveszett" igazolvány volt Petrográdon. A lapokban naponta jelentek meg hirdetések, amelyek elveszett igazolványok után érdeklődtek. Gyemin a Dzerzsinszkij-bizottságban hallotta, hogy mindazokat, akik elvesztették igazolványukat, kilétük megállapításáig le kell tartóztatni.

„Gyanús..." — gondolta Gyemin, amint éppen egy háztulajdonos papírlapját forgatta a kezében. A papiroson ugyanis azt igazolták, hogy felmutatója itt és itt lakik, és ha rá volt is nyomva egy ovális bélyegző, ilyen papírt akárki be tud mutatni.

Némelyek a petrográdi városi Duma papírjait vagy az ideiglenes kormány igazolásait nyújtogatták.

Gyeminhez közben odasettenkedett a főpincér, egy ősz hajú, pofaszakállas, tömött bajuszú öreg férfi, aki külsőre olyan előkelőnek hatott, mint valami miniszter vagy egy polgári párt vezetője. Mesterkélt udvariassággal, hízelkedve törleszkedett Gyeminhez, s azon sopánkodott, hogy ebben a förtelmes időben milyen rossz lehet éjszakánként az utcákat járni a rövid matrózköpenyben meg a nyári tengerészsapkában. Talán nem ártana, ha egy kicsit megmelegednének. Ha a járőrparancsnok polgártárs nem vetné meg, szolgálhatna egy kis jobbfajta vodkával.

Gyemin szigorúan nézett az öreg mosolygó arcára, sokáig méregette tekintetével, amitől az kissé zavarba jött, aztán így szólt hozzá:

— Tudod mit, papa, hagyjuk a tréfát! Nem vagyunk vicces kedvünkben.

— Én szívemből jót akartam... — hajolt meg a főpincér.

Gyemin nem vette észre, hogy a pincér közben megterített egy asztalt a bejáratnál, négy terítékkel, hidegtállal meg egy palack vodkával. Ugyanis odalépett hozzá egy erősen kipúderezett, kifestett,

meztelen vállú, feltornyozott frizurájú dáma, két tele pohárral a kezében. Kecsesen hátravetette fejét, kacéran nézett a széles vállú, jól megtermett Gyeminre, és így csábítgatta:

— Igyál velem egyet, matróz!

Gyemin szigorú arccal végignézett a nőn, majd elmosolyodott, és így szólt:

— Aztán ugyan milyen címen innék veled? Kim vagy te nekem? A sógornőm, vagy micsoda? — és kis szünet után még hozzátette: — Nős vagyok, galambom.

A vendégek érdeklődve figyelték a jelenetet: „bekapja-e" a matróz a horgot vagy sem. De a matróz „nem harapott". Valaki megjegyezte: „megvesztegethetetlen". A nő gúnyosan elnevette magát, és odábbállt.

Az igazoltatás befejeződött, és a vendégek, azt lehet mondani, megúszták a dolgot. Nyilvánvaló ellenforradalmárt nem találtak. Gyemin alig tudta palástolni bosszúságát. Pedig ha nem ő, hanem Olejnyik téved be ide, biztos jó fogást csinált volna.

Közvetlenül a konyhaajtó mellett a legszélső asztalnál sötét szemüveges férfi ült, és csendesen teázgatott. Viseltes öltönyének jobb ujjából kilátszott egyik kézelője. Időnként homlokára tolta a szemüvegét, és óvatosan végigmérte a mellette álló puskás matrózt. A matróz, akárcsak Gyemin, nem fordított rá különösebb figyelmet. Elsőként mutatta fel igazolványát, amely szerint ő Jevlampij Kallisztratovics Lampadkin tisztviselő, aztán visszasétált asztalához, hogy folytassa a teázgatást.

Szaveljev már többször látta „Tamás bátya kunyhója" körül. Szviridov is beszélt róla Dzerzsinszkijnek. Olejnyik már régen vadászott rá, de mindig eltűnt a szeme elől. Gyemin azonban mit sem tudott erről, nem fogott gyanút, s békén hagyta. Az állítólagos koldus egyébként valóban olyan volt, mint egy szegény hivatalnok, aki véletlenül betévedt a gazdag vendéglőbe, és könyörületből kapta a teát meg a kétszersültet.

A csillapuló szél játékosan nyargalászott a kövezeten. Gyemin tovább vezette csoportját a kihalt utcán, s fejében egymást kergették a gondolatok, amelyek tulajdonképpen nem elvont fogalmak voltak, hanem inkább valamiféle konkrét látomások. Hol az üveg vodkát látta a Palkin-vendéglő asztalán, meg a csillárnak az üvegen visszaverődő fényét. „Ravasz rókák ezek... — gondolta Gyemin. — A nyavalya üssön beléjük, hát persze, hogy jól esett volna felhajtani egy pohárkával ebben a pocsék időben..." Hol a felesége, Darja képe bukkant fel előtte, Darja, az asszonyok gyöngye, mint mondták, a Fekete-tenger egész partvidékén. S vele megjelent emlékezetében a két iker fiú, a hasonmásai. Kirajzolódott előtte a novorosszijszki öböl nyári pompája a zöldeskék hullámokkal, fehér fodraival, majd a cementgyár, ahol dolgozott, és csaknem közvetlenül a tengerparton a ház, amelyet maga épített. Felvillant emlékezetében az a reggel, amikor a doktor megveregette meztelen vállát, és azt mondta: „alkalmas". Néhány hónap múlva pedig már mint matróz egy torpedónaszádon — Szevasztopolban történt közvetlenül a háború kitörése előtt — kiállt egy ártatlanul meghurcolt bajtársa mellett, s kicsit meglegyintette az ügyeletes tisztet. A tiszt kórházba került, Gyemin pedig a Sárga Merkurra, az úszó börtönre, ahonnan kevesen kerültek élve vissza. A börtön azonban meghatározta Gyemin további sorsát.

És újra megjelent lelki szemei előtt a meztelen vállú dáma a két teli pohárral. „Igyál velem egyet, matróz!"

— Szép kis firma — dünnyögte Gyemin elmosolyodva az orra alatt, és meggyorsította lépteit a síkos úton.

A „Wien"-ben kissé más volt a helyzet, mint a Palkinnál. A vendégek szegényebbnek látszottak. Gyűrött ruhájú férfiak, csenevész leányok, sápadt arcú fiúk lármáztak, vitatkoztak olyan dolgokról,

amelyeket Gyemin nem értett, és érdeklődve méregették a matrózokat. Tekintetükben nem volt semmi gyűlölet, igazolványaik mind rendben voltak.

Az igazoltatás után az egyik pincér odament Gyeminhez, és meghívta őket, melegedjenek fel egy csésze tea mellett. A matrózok ezt az ajánlatot már nem utasították el. Leültek egy szabad asztalhoz, odavitték nekik a teáskannát, néhány szem cukrot, pár szelet kenyeret. A pincér szolgálatkészen töltögette nekik a teát.

— Azt mondják meg, elvtársak-polgártársak, hová folyamodjunk... vagy hogy is mondjam... Szóval szakszervezetet szeretnénk alakítani. Hogy minket is emberszámba vegyenek. Igaz, itt nem bánnak rosszul velünk, nem lehet azt mondani... Nincs okunk panaszra. Értelmiségi emberek járnak ide.

— Gyere el a Szmolnijba — mondta Gyemin felmelegedve a forró teától. — Ott majd eligazítanak.

— Egyenesen Leninhez?

Gyemin elgondolkozott.

— Esetleg éppen hozzá.

Az asztalok mellett újra lárma támadt. Gyemin megkérdezte, miféle emberek verődnek össze itt, mert a legtöbb igazolványban az állt: „Szabad foglalkozású".

— Írók, költők ezek — mondta a pincér tiszteletteljesen, és megemlített néhány népszerű nevet.

— Akik a könyveket írják?

— Úgy van. Meg festők, szobrászok, színészek is akadnak... Például Mozzsuhin és Vera Holodnaja. Ők mozgóképen is láthatók. Most éppen vacsoráznak. — A pincér a terem közepén levő asztalra mutatott. — És Leonyid Andrejev is bejáratos ide. Híres ember. Meg Makszim Gorkij...

— Ne mondd! — hitetlenkedett Gyemin. — Saját szemeddel láttad?

— Hát persze! — mosolygott a pincér. — Kiszolgáltam.

— Ez már igen... Nézd csak! Gorkijt is látta!

A zaj hirtelen lecsillapodott. Egy vörös hajú tündér rekedtes hangon szavalta:

Vége, vége lett,
Vége mindennek,
A világnak, a reménynek.

Vérszegény taps hallatszott.

— Nem „vége", hanem „kezdete"! — dörmögte egy alacsony termetű csaknem gyermekarcú férfi. Szűk nadrág volt rajta, Tolsztoj-ing, szorosra kötött kendő a nyakán. — Bizony, bizony! Ez a kezdete a világnak! Kezdete a reménynek!

A szavaló leány felcsattant:

— Én azt írom, amit érzek.

— Pedig nem ártana gondolkozni is! — vitatkozott vele a Tolsztoj-inges. — Gondolkozni! Oroszországban győzni fog a forradalom. Győz-ni fog! — mondta tagolva. — A haza legjobb elméi álmodoztak e kor eljöveteléről. „Megérem-e, hogy lerázza a nép a rabigát..." A maga versei viszont, mademoiselle, olyanok, mint a gyászbeszéd.

Valaki védelmére kelt a költőnőnek, hogy nem szabad ilyen durván rátámadni egy tehetségre.

— Tehetségek különfélék vannak! — vetette ellen újra a férfi, és kioldotta sálját. Kimelegedett.

— Ön a bolsevikokkal rokonszenvez — vágta oda a nő.

— Rokonszenv? Nem, ez már több annál!

— Látom.

— Sosem titkoltam. Értse meg a legfontosabbat: a forradalom, mint a tavaszi áradat áttörte az évszázados rabszolgaság gátját. Az emberiség történelmének folyamát új mederbe terelték. És az új időnek új dalok kellenek!

— Írja meg őket — mondta a nő.

— Már írják. Például Majakovszkij. Olvasta?

Még tegnapi sebeid áztatod,
s én újra nyitott ereket látok.
Üvölti a nyárspolgár:
— Légy háromszor átkozott!
de én,
a költő:
— Légy négyszer is áldott!

(Radó György fordítása)

— Ez a forradalomról szól — tette hozzá. — Amint látja, írnak! A költő nem lehet „semleges", mint ön, nem énekelheti a hervadást. A forradalom átlép az emberek szívén, akár üdvözlik, akár átkozzák. Áttör a jó és a rossz, a szeretet és a gyűlölet, a rokonszenv és a harag, a szelídség és az ádázság, a hit és a hitetlenség, a világosság és a homály közti láthatatlan barikádokon. Akár akarja, akár nem, a maga versei is egyfajta állásfoglalást fejeznek ki a forradalommal szemben. Nem mondom, hogy magát a harag ihlette meg, idáig maga nem emelkedett fel, de a bizalmatlanság és a zavar bizonyosan egyik ihletője volt. Ez a lényeg!

Gyemin a vitatkozók felé nézett, hallgatta a sálas fiatalembert, noha nem értette, mi a vita magva.

Akkor toppant be az étterembe Ignat Olejnyik. Sebtiben szétnézett, és már indult is volna, amikor észrevette Gyemint. Odament hozzá.

— Gyerünk! — mondta elfulladó lélegzettel. — A fejesüket, Oszinyint... — kifejező mozdulatot tett a kezével.

Gyemin felugrott, megtapogatta a gránátokat a derekán, megigazította a töltényhevedert.

— Hol?

Olejnyik nem felelt a kérdésre, hogy hol tartóztatták le Oszinyint, hanem folytatta:

— Egy egész városnegyedet kell átfésülni. Hadzsi-Muratot már hívtuk...

Gyemin fejébe csapta a matrózsapkát, megköszönte a teát a pincérnek, és csoportjával együtt kivonult az utcára.

1

Marija Iljinyicsna sohasem szokta halasztgatni Lenin megbízásait. Most is, mihelyt visszaért a szerkesztőségbe, asztalhoz ült, és olvasni kezdte a cikkeket, noha már későre járt, és még rengeteg dolga volt a következő számmal.

Meglehetősen gyengén érezte magát, s ráadásul nagyon nyugtalanította egy dokumentum is, amely a „baloldali kommunisták" újabb csoportjától érkezett a „Pravda" szerkesztőségébe, hogy közöljék. Beszélnie kellett ebben az ügyben Buharinnal, aki éppen Petrográdban tartózkodott, de sehol sem tudta elérni, noha már minden elképzelhető vonalon megpróbálta hívni.

A „baloldaliak" csoportja ebben a dokumentumban, helyesebben levélben leszögezte álláspontját a breszti béke aláírásával és általában a háború és a béke kérdésével kapcsolatban. A csoport azt állította, hogy Németországban érlelődik a forradalom, és ezért nincs miért egyezségre lépni az imperialistákkal. Várni kell, vagy ami még jobb, segíteni kell a német munkásosztályt. A „baloldaliak" tudálékos, fennhéjázó szavakkal bizonygatták, hogy a világforradalom fejlődésének jelenlegi szakaszában az orosz proletariátus internacionalista kötelessége a legaktívabban támogatni a többi ország proletárjait és mindenekelőtt a német proletárokat, hogy mielőbb kibonthassák hazájukban a felkelés zászlaját. A csoport bírálta a párt Központi Bizottságának irányvonalát és Lenin álláspontját ebben a kérdésben. Követelte, hogy hívják össze a párt rend-

kívüli kongresszusát, mivel a pártszakadás, amiért szerintük Lenint és a Központi Bizottság néhány más tagját fogja terhelni a felelősség, a világproletariátus vívmányainak elveszítéséhez vezethet.

A „baloldaliak" csoportjának levele tehát nem mondott semmi újat. Még mindig a régi nótát fújták.

Marija Iljinyicsna kendőjébe burkolózva járt egyet a szobában, és többször megállt a telefon mellett. Nem akarta Lenint zaklatni ezzel is. Lenin alaposan elfáradt. Marija Iljinyicsna már régen észrevette, hogy arca estére szürkés-sápadtra válik, szeme beesik, mintha éppen most kelt volna fel az ágyból súlyos betegség után.

Nincs is ez így rendjén: túlságosan sokat dolgozik, rosszul eszik, keveset alszik. Marija Iljinyicsna mindig tele volt aggodalommal miatta. Mily nehezen beszélték rá Nagyezsda Konsztantyinovnával még arra is, hogy legalább öt napra utazzon el Finnországba pihenni, egy kis friss levegőt szívni. Az orvos is ragaszkodott hozzá! És most tessék, pihenés helyett két cikk. Vagyis dolgozott. Ők meg nem vették észre.

„Mi mindig tudtuk, mondtuk és ismételtük — olvasta Marija Iljinyicsna az „Akik megrémültek a régi összeomlásától és akik harcolnak az újért" című cikkben —, hogy a szocializmust nem lehet »bevezetni«, hogy a szocializmus a minden erő megfeszítésével folytatott legélesebb, a vad tombolásig, a kétségbeesésig kiéleződött osztályharc és polgárháború folyamán alakul ki, hogy a kapitalizmus és a szocializmus között a »szülési fájdalmak« hosszú időszaka van, hogy az erőszak mindig a régi társadalom bábája szokott lenni, hogy a burzsoá társadalom és a szocialista társadalom közötti átmenet időszakának egy külön állama (vagyis az egy bizonyos osztállyal szemben alkalmazott szervezett erőszak külön rendszere) felel meg, nevezetesen: a proletariátus diktatúrája. Márpedig a diktatúra a fékentartott háború állapotát, a proletárhatalom

ellenfelei ellen irányuló harc katonai rendszabályait feltételezi és jelenti. A Kommün a proletariátus diktatúrája volt, és Marx meg Engels azt vetették a Kommün szemére, azt a körülményt tartották bukása egyik okának, hogy a Kommün *nem elég* energikusan használta fel fegyveres erejét a kizsákmányolók ellenállásának elnyomására."

Amikor Marija Iljinyicsna idáig jutott az olvasásban, észrevett egy jegyzetet a lap szélén: „Jobban kellene kifejezni, össze kellene hasonlítani ezt a gondolatot, amelyet szabadon fejtettem ki, Marxnak Kugelmannhoz intézett levelével (ha jól emlékszem, az 1871. április 12-i levél).

Vlagyimir Iljics munkastílusának egyik jellemző vonása volt, hogy rendkívül pontosan megjelölte a forrásokat és állandóan szüségesnek tartotta önmaga ellenőrzését.

„Pedig milyen kevés ideje van..." — gondolta Marija Iljinyicsna, miközben Marx leveleit lapozgatta, és diadalmas érzés töltötte el, amikor valóban azzal a dátummal találta meg a levelet, amelyet Lenin megjelölt.

Marx így írt a kommünárokról:

„Ha elbuknak, nem tehet róla senki, csak a maguk »jóhiszeműsége«. Azonnal Versailles ellen kellett volna vonulni, miután előbb Vinoy, aztán a párizsi nemzetőrség reakciós része magától eltakarodott. A döntő pillanatot lelkiismereti aggodalmaskodásból elszalasztották. Nem akarták *megkezdeni a polgárháborút,* mintha bizony Thiers, ez a gonosz korcsszülött nem kezdte volna már meg a polgárháborút azzal, hogy megpróbálta Párizst lefegyverezni!"

Marija Iljinyicsna elgondolkozott. Marx ezt a levelet az 1871-es események kellős közepén írta Kugelmannhoz. Hallgatta a Kommün érverését, és érzékelte a párizsi munkások nagy mozgalmának minden kis rezdülését.

„Iljics ugyanígy érzékelni tudja forradalmunk minden kis rezdülését" — gondolta.

Közben észrevétlenül telt az idő. Marija Iljinyicsna könnyen olvasta Lenin kézírását. Már a második cikkbe is belekezdett. És alig olvasta el a „Hogyan szervezzük meg a versenyt?" című cikk első sorait, rögtön magával ragadta az a lelkesedés, amellyel Lenin a jövendőt fürkészte. Lenin nemcsak előre látta, hanem sugallta is, hogy milyennek kell lennie a jövőnek, mit kell tenni, hogyan kell az új életet építeni. „Meg kell szervezni a munkások és parasztok soraiból kikerülő gyakorlati szervezők egymásközti versenyét. Harcolni kell az ellen, hogy mindent egy kaptafára húzzunk, és harcolni kell minden olyan kísérlet ellen, amely felülről akar egyformaságot bevezetni, amire az értelmiségiek annyira hajlamosak. A demokratikus és szocialista centralizmussal sem az egykaptafára-húzás, sem a felülről bevezetett egyformaság nem fér össze..."

Lenin, amikor előre látta a jövendőt, amikor felvázolta körvonalait, nem bízta magát képzelete szabad szárnyalására, nem valami szubjektív ábrándot közölt, hanem a tapasztalatra, a forradalmi gyakorlatra támaszkodott.

„A Párizsi Kommün nagyszerű példát mutatott arra — olvasta tovább a cikket Marija Iljinyicsna —, hogyan kell egybekapcsolni a kezdeményezést, az önállóságot, a mozgási szabadságot, az alulról jövő lendület erejét — és az önkéntes, sablontól mentes centralizmust. A mi szovjetjeink ugyanazon az úton haladnak. De még »bátortalanok«, még nem bontakoztak ki, még nem »dolgozták be« magukat a szocialista rend megteremtéséhez vezető új, nagy alkotó munkába. A szovjeteknek merészebben, kezdeményezőbben kell dologhoz látniuk. Arra van szükség, hogy minden egyes »kommuna« — bármely gyár, bármely falu, bármely fogyasztási szövetkezet, bármely közellátási bizottság — egymással *versenyezve* lépjen fel, mint a munka és a termékelosztás nyilvántartásának és ellenőrzésének gyakorlati szervezője. Ennek a nyilvántartás-

nak és ellenőrzésnek programja egyszerű, világos, mindenki számára érthető: hogy mindenkinek legyen kenyere, hogy mindenki jó lábbeliben járjon és ne legyen rongyos a ruhája, hogy mindenkinek meleg hajléka legyen, hogy mindenki lelkiismeretesen dolgozzék..."

Marija Iljinyicsna, a cikket olvasva, megállapította, hogy Lenin az utóbbi napokban igen gyakran nyúl vissza a Párizsi Kommünhöz, példákat merít a Kommün gyakorlatából, s a példákat összehasonlítja azzal, ami éppen történik, illetve, amit tenni kell a forradalmi Oroszországban.

Csengett a telefon. Marija Iljinyicsna összerezzent, és felemelte a kagylót.

— Te még nem alszol, Marija? — hallotta Lenin hangját. — És bizonyára a cikkeimet olvasod.

— Mindjárt a végén vagyok. És meg kell mondanom...

Lenin közbevágott:

— Minek? Nem hajt a tatár. Késő van már...

— Nem, nem! Nekem az a véleményem, hogy közölni kellene őket. Mind a kettőt. Szerintem nagyon sikerült cikkek.

— Csak szigorúbban, szigorúbban, drága Marija! — válaszolta Lenin tréfálkozva. — Te mindig dicsérsz, amit írok. És hol maradnak az értékelés objektív kritériumai, mi?

— Én objektíven beszélek.

— Nem, egyelőre nem kell közölni. Sebtében írtam. Nem ellenőriztem mindent...

— De én ellenőriztem ott, ahol megjelölted — mondta Marija Iljinyicsna. — Minden rendben van. Marx levelének kelte is. Egyébként Nagya olvasta? Neki mi a véleménye?

— Nagya szigorúbb kritikus. Azt mondja, hogy a szovjethatalom gazdasági feladatairól többet és átfogóbban kellene írni. Egyet is értek vele. Átfogóbban! Érted? Rendszerezni kell valami nagy anyagot, statisztikai és egyéb anyagokat, s az eredményt jól áttekinthető, világos formában ki kell fejteni. Eh-

hez viszont időre van szükség, aminek most kissé szűkében vagyok. — Lenin ezután egészen más hangon folytatta: — Aggaszt a torkod. Talán jót tenne, ha forró tejet innál. Emlékszem, amikor meghűltünk, anyánk mindig forró tejjel gyógyított bennünket. És használt is. — Egy pillanatra elhallgatott. — Egyébként van itt még valami, Marija... Vlagyimir Dmitrijevics mindjárt átküld neked négy dokumentumot. Most írtam alá őket. Kérlek, add le szedésbe az egész paksamétát. Van még annyi idő?

— Ha nem nagyok.

— Nem, nem nagyok. Féloldalasak.

— Akkor még nem késő. Ne nyugtalankodj. Mindent megteszek — mondta Marija Iljinyicsna, majd bizonytalanul szóba hozta a másik ügyet, a „baloldaliak" újabb levelét.

Lenin hangja ismét rögtön megváltozott.

— Igen, tudok róla... — felelte sóhajtva. — Megküldték a Központi Bizottságnak is. Jakov Mihajlovics megmutatta nekem.

Marija Iljinyicsna a hanghordozásából érezte, mennyire elkeseredett Lenin, és már meg is bánta, hogy szóba hozta a levelet. De már nem tudott átváltani másik témára.

— Szerettem volna beszélni Buharinnal...

— Ó, ő nagyon foglalt — felelte Lenin gúnyosan. — Különtárgyalásokat folytat a Központi Bizottság tagjaival, új híveket toboroz politikájának. Ez aztán a marxista. Marija! — tette hozzá, és újra sóhajtott. — De most már csakugyan jóéjszakát. Okvetlenül igyál valami forrót.

2

Lenin letette a kagylót, és járkálni kezdett a szobában.

A „baloldaliak" újabb csoportja elrontotta a kedvét. A levél másolata, amelyről Marija Iljinyicsna

beszélt, megvolt a Központi Bizottságnál is, s Lenin olvasta. Ha az elvtársak tévednek, az csak a kisebbik baj. De ha mindez előre megfontolt szándékkal vagy éppenséggel ellenséges célzattal történik!

Buharin néhány nappal ezelőtt érkezett Petrográdra, és kínos gonddal ügyelt rá, nehogy beszélnie kelljen Leninnel. Amikor találkoztak, mellékes és huszadrangú dolgokról beszélt, igyekezett mosolyogni, valahová sietett, s úgy tett, mintha semmi különös nem történt volna, mintha a „baloldaliak" ellenzéke teljesen normális jelenség lenne. De Vlagyimir Iljics észrevette szemében a zavart, a tettetést.

Az utóbbi napokban Zinovjev is érthetetlenül viselkedik. Talán nem gondolta végig, hogy mi történik? Mintha a béke kérdésében Lenint támogatná, és ugyanakkor nem ítéli el a „baloldaliak" csoportját, magasztalja Trockij diplomáciai képességeit. Ugyan miben nyilvánulnak meg ezek a képességek? Abban, hogy elismerte a Központi Rada képviselőinek meghatalmazását? Furcsa álláspontot foglalt el Sztálin és Dzerzsinszkij is. Különösen Sztálin. Egyszerűen nem lehet megérteni, mit védelmez. És mit mondjon Lomovról, Preobrazsenszkijről, Pjatakovról...

„Nem, nem, most már tiszta vizet kell önteni a pohárba — gondolta. — Nem lehet tovább halogatni a dolgot. Minél előbb össze kell gyűlnünk. És mondja meg mindenki nyíltan a véleményét."

Hűvös volt már a szobában. Vlagyimir Iljics megdörzsölte a kezét, összehúzta magát, és kabátját a vállára terítve leült az asztalhoz.

Szverdlov késett. Dzerzsinszkij sem nézett be hozzá. És Gorbunov is éppen csak bekukkantott egy köteg irattal.

— Ideje most már lepihenni, Gorbunov elvtárs. Későre jár — jegyezte meg Lenin, az órára nézve.

— Nem tehetem, Vlagyimir Iljics, amíg ön itt van — felelte Gorbunov. — És munkám is van még jócskán.

Igen, sok a munka. Nagyon sok. Lenin a kezére hajtotta fejét, szemét behunyta. Gorbunov elnézte egy darabig, azután észrevétlenül kiment. És Lenin abban a pillanatban, mintha lerázta volna magáról a fáradtságot, kényelmesebben elhelyezkedett a széken, fogott egy kihegyezett ceruzát, és lapozni kezdte a papírokat. Jelentéseket, értesítéseket, táviratokat olvasott, szignálta őket, átfutotta az újságcímeket, megnézte a fényképeket.

Az alapjaiban megrendült világ ezen a januári éjszakán mintha betört volna a Szmolnij második emeletének csendes szobájába, összes örömével és bánatával, reményeivel, nevetséges és tragikus eseményeivel, teljes haragjával és könyörtelenségével, és Lenin asztala előtt megállva, mintha azt kérdezte volna: most aztán mi lesz tovább?

Tárgyalás, polémia, diplomáciai levelezés az államok között — nyílt és titkos levelezés —, mindenminden, mint a föld a tengelye körül, úgy forgott az egyetlen fő kérdés, a béke és a háború kérdése körül.

Lenin lapozott. Minden, ami a világon történt — a frontokon, a fővárosokban, az egyes országokban —, a végsőkig kiéleződött osztályharcot tükrözte.

Az Októberi Forradalom az osztályharccal felizzította az egész világ légkörét, aktivizálta a szemben álló erőket, amelyek most élethalálharcba kezdtek egymással, ezúttal sokkal kegyetlenebb és makacsabb viaskodásba, mint az egyre tomboló világháború.

Az egymást követő események első pillantásra hihetetlennek tetsző káoszban és ugyanakkor meglepően logikus egymásutánban olyan általános képet alkottak, amelyben el kellett igazodni, hogy megtalálja az ember a fő láncszemet, meghatározza a fejlődés fő tendenciáját, és ezáltal a forradalom új erőre kapjon, leküzdje az akadályokat és törhetetlenül, gyorsan haladjon előre.

És Lenin lelki szemei előtt a jelentésekből, a tudó-

sításokból, a táviratokból, az újságcikkekből végeláthatatlan sorokban vonultak el a tények, események, személyek . . .

3

Az amerikai lapok Wilson békekezdeményezéséről cikkeztek. Wilson tizennégy pontban készült közzétenni javaslatait. A háború végével beköszöntő megbékélés — ha a hadviselő hatalmak elfogadják ezeket a pontokat — földi mennyországgal kecsegtette a népeket.

De vajon az amerikai elnök miért éppen 1918 januárjában akarja meglepni a világot javaslataival? Amerika meglehetősen jól keres a háborún, területe és népe semmit nem szenvedett. Ugyan hova nyúlhatnak le az igazi gyökerei ennek a jószívűségnek?

Vlagyimir Iljics hunyorítva egyetlen pontra szegezte tekintetét, és közben a ceruza végét rágta.

Oroszország kilépett a világ újrafelosztásáért, a gyarmatokért viaskodó imperialisták verekedéséből, s ez összezavarta kártyáikat. És mivel a szovjethatalom megkezdte a titkos szerződések publikálását, a népek előtt meglehetősen visszataszító megvilágításban jelentek meg néhány ország vezetői. Gyengíteni kell, illetve ha lehet, teljesen semlegesíteni kell azt a benyomást, amelyet az új Oroszország forradalmi diplomáciájának lépései keltettek. Igen ám, de hogyan? Hiszen Wilson javaslatainak tulajdonképpeni értelme homlokegyenest ellenkezik a bolsevikok ama követelésével, hogy annexió és jóvátétel nélkül kössék meg a békeszerződést!

Hogyan lesz ebből általános megbékélés? Az elnök úr úgy véli, hogy Németországnak el kell hagynia a csapatai által elfoglalt Belgiumot, vissza kell adnia a franciáknak Elzász-Lotaringiát, ki kell vonulnia az orosz területről.

— Hm, hm . . . — köhintett Lenin. — Gyönyörű. Mister Wilson nyilván azt gondolja, hogy Német-

ország, mint egy példás magaviseletű gimnazista, rögtön engedelmeskedni fog neki. És ha nem engedelmeskedik? És biztosan nem fog engedelmeskedni. Akkor mi lesz? Folytatódik a háború? Világos... Aztán egy különleges pont Oroszországról. Nagyon jó! A német csapatoknak ki kell vonulniuk az orosz területről, Oroszország számára biztosítják a független döntést saját politikai fejlődését, nemzeti politikáját illetően, biztosítják számára a szíves fogadtatást a szabad nemzetek családjában olyan kormányformával, amilyet maga választ magának... Nagyon kedves! De ugyan milyen árat kell fizetnie Oroszországnak mindezért a sok jóért?

A lapok arra céloztak, hogy Amerika kész mindenféle segítséget megadni az elgyötört, éhező Oroszországnak. Élelmiszerrel, fegyverrel és hadfelszereléssel megrakott szállítóhajók horgonyoznak útrakészen az amerikai kikötőkben, hogy elinduljanak az orosz partok felé. De ugyan minek fegyverrel és hadfelszereléssel terhelni a hajókat, amikor Oroszországnak gabonára van szüksége?

Ezt csak így lehet értelmezni: ha Amerika gabonán kívül még ágyút és gránátokat is kínál, akkor az ágyúkkal lőni is kell. Más szóval: harcolni kell. Ki ellen? Németország ellen.

Lenin a szék támlájának dőlt.

Az elnök úr azt hiszi, hogy javaslatainak igazi értelmét senki sem veszi majd észre. Az elcsigázott, agyongyötört, amerikai posztóból varrt katonaköpenybe bújtatott orosz munkások és parasztok vére árán szeretné az amerikai elnök térdre kényszeríteni Németországot, Amerika legveszélyesebb konkurrensét a világpiacon. És amikor már Németország is verve lesz, a nagy vérveszteségtől még jobban elgyengült Oroszországnak is kissé más feltételeket lehet majd diktálni, és óriási felvevőpiacot szerezhetnek az amerikai monopóliumok áruinak. Mister Wilson azonban azzal nem számolt, hogy Oroszország esetleg nem hagyja jóvá kezdeményezését. Akkor pedig mi lesz?

Az amerikai újságírók elszólták magukat. Erre az esetre gondolva az amerikai hadügyminisztériumban most vizsgálják azt a kérdést, hogy talán hadihajó-„expedíciót" küldenek a murmanszki vizekre.

Az egyik amerikai lapból Wilson gondterhelt arca nézett Leninre.

... Eltérően az amerikai politikusoktól és diplomatáktól, akik furfangosan és óvatosan tevékenykednek, a gyártulajdonosok és az üzletemberek nyíltan aktívabb fellépésre uszítanak Oroszország ellen. Különösen Mr. George Stevens, Amerika „vasúti diktátora" buzgólkodott ezen, aki kilencszáztizenhét nyarán érkezett Petrográdba.

Igen, Mr. Stevens rettenthetetlenül kelt át az Atlanti-óceánon, pedig tudta, hogy a gőzöst, amelyen utazik, a német tengeralattjárók megtorpedózhatják. Ő azonban fütyült a tengeralattjárókra! Mi is állíthatta volna meg, amikor ilyen nagy üzlet volt kilátásban?! Küldetésének célja teljesen világos volt, és nem csekély haszonnal kecsegtetett. Oroszország is jól járt volna, és a vezetése alatt álló vasúttársaság sem fizetett volna rá.

Mihelyt megérkezett Petrográdra, rögtön munkához látott: tárgyalásokat folytatott az ideiglenes kormány képviselőivel a transzszibériai vasútvonal hasznosításáról. Mr. Stevens szállít mindent: sínt, váltót, irányító- és jelzőberendezéseket, gördülőállományt, mozdonyt, javítóműhelyeket, fűtőházakat, felépíti az állomásokat és megállókat. Vagyis Amerika megad mindent, ami a transzszibériai vasútvonal intenzívebb kihasználásához szükséges. Mr. Stevens a Kerenszkij-kormány hivatalnokaival pontról pontra kidolgozta a szerződést, amelyben világosan leszögezték azt is, milyen százalékban részesül vállalata a leendő profitból, és milyen előnyökhöz jut az ideiglenes kormány.

Még ahhoz is volt ideje, hogy elutazzon az Urálba és Szibériába, megtekintse az új nyomvonalakat,

amelyeken az amerikai síneket lefektetik. Már elképzelte, hogyan robognak ezeken a pályákon az orosz fával, érccel, szénnel, cinkkel, ónnal megrakott szerelvények. Már azt tervezgette, hogyan kell átépíteni a csendes-óceáni kikötőket. Az amerikai hajókon való rakodást persze majd maximálisan gépesíteni kell, hogy ezek a kincsek minél előbb eljussanak Amerikába.

Minden készen állt tehát. Már csak jelentéktelen részletek tisztázása volt hátra, hogy azután a közeli napokban alá is írják a szerződést. De egy nem várt körülmény megakadályozta Mr. George Stevens terveinek megvalósítását: Oroszországban lezajlott az Októberi Forradalom.

Mr. Stevens eleinte nem tulajdonított különösebb jelentőséget ennek az eseménynek. Hamarosan helyreáll a rend, és akkor majd ráteheti a pontot az oly szépen indult ügyre. De a „rendzavarás", ahogy a forradalmat nevezte, elhúzódott egy kicsit, s immár több mint két hónapja tartott. Már kezdte komolyan nyugtalanítani. A megdöntött ideiglenes kormány megmaradt hivatalnokai már nem nyújthattak neki semmi segítséget. Akkor sikerült összeköttetést teremtenie a vasutas-szakszervezet országos végrehajtó bizottságának néhány tagjával — Krusinszkijjal, Planszonnal és másokkal —, ami szép kis összegbe került, persze dollárban. De bármilyen hamar kötélnek álltak is ezek a polgártársak, ők sem tudtak segíteni. Oroszország még mindig el volt árasztva fegyveres munkásokkal, parasztokkal és katonákkal. A Szmolnijban nem fogadták, meg egyébként is hiába ment volna oda.

Mr. Stevens csak ekkor kezdte megérteni a tényleges helyzetet, csak akkor látta meg Oroszország felkelt dolgozó népének arculatát, az orosz föld és a benne rejlő kincsek gazdájának arculatát. És ekkor megijedt. Úgy határozott, hogy biztonságosabb helyen várja ki, míg véget ér ez a zűrzavaros idő, és még mindig abban a reményben, hogy meg fog változni Oroszországban a rendszer, Japánba uta-

zott. Nagaszaki egyik legelőkelőbb szállodájában telepedett le.

És noha Mr. Francis, az Egyesült Államok petrográdi nagykövete nem győzte vigasztalni, hogy az alkotmányozó gyűlés meg fogja változtatni a helyzetet, és döntő hatással lesz majd a transzszibériai vasút kérdése is, Mr. George Stevens táviratokkal bombázta Wilson elnököt és Francis nagykövetet, hogy minél előbb vessenek véget a zavargásnak Oroszországban, mivel az üzlet nem vár.

Vlagyimir Iljics elolvasta a balszerencsés üzletember hosszú lére eresztett interjúját egy amerikai lapban, és elmosolyodott. Maga elé képzelte, hogy ez a tisztelt férfiú hevesen kifakad, és ökölbe szorított kézzel fenyegeti a forradalmi Oroszországot egy japán szálloda ablakából. Nevetséges, szánalmat keltő látvány!

De már egy újabb hír vonta magára Lenin figyelmét. Japán katonai készülődéseiről szólt, és némi magyarázatot adott egy első pillantásra jelentéktelennek látszó eseményre, amely a közelmúltban történt.

A vlagyivosztoki Markelovszkij utcában levő irodájában halva találták Ivado japán kereskedőt.

Vicomte Ucida, petrográdi japán nagykövet, éppen arra készült, hogy e sajnálatos eset miatt tiltakozást jelentsen be a szovjet kormánynál.

„... A jelenlegi körülmények között — az anarchia, a törvénytelenség, az alantas ösztöneire hallgató csőcselék tobzódása közepette — Őfelsége a japán császár alattvalóinak élete állandó veszélyben forog. Őfelsége kormánya ezért szent kötelességének tekinti, hogy az orosz államban élő japán származású alattvalóinak nyugalma és sérthetetlensége fölött őrködjék."

És ugyanakkor, amikor vicomte Ucida átadni készült a diplomáciai iratot, a Madzuru haditengerészeti támaszpont mólójánál már ott horgonyzott az Ivami cirkáló, azzal a paranccsal, hogy adott jelre

hajózzon be a vlagyivosztoki vizekre, és ágyúinak csövét irányítsa a **városra.** A japán császári flotta más hajóit ugyanilyen célból lőszerrel és hadfelszereléssel rakták meg Sasebo kikötőjében. A partraszálló egységek ugyancsak a parancsot várták.

Minderre, mint kiderült, egy fölöttébb nemes cél érdekében volt szüksége a japán kormánynak, védelmébe akarta venni a Vlagyivosztokban élő pár tucat japán állampolgár életét és biztonságát.

Vlagyimir Iljics újra elolvasta a japán katonai előkészületekről szóló hírt, és ezt gondolta: „Milyen szerencsések ezek a japán kereskedők és kupecek! Nem is sejtik, mennyire szívén viseli sorsukat a szent császár és kormánya."

4

Lenin asztalán még nem volt jelentés arról, hogy más országok kormányainak és követeinek mi a szándékuk a távol-keleti japán készülődésekkel kapcsolatban. Ezt egyelőre csak sejteni lehetett.

Az orosz Tengermellék túlságosan zsíros falat volt ahhoz, hogy a nagyhatalmak nyugodtan nézzék Japánt, amely egyedül akarta lenyelni.

És ugyanezen a késő estén, amikor Vlagyimir Iljics a friss táviratokat, jelentéseket olvasta, az amerikai nagykövetségen egy roppant érdekes megbeszélés zajlott le.

A magas, szikár, méltóságteljes megjelenésű David Francis, az Észak-Amerikai Egyesült Államok nagykövete és a petrográdi diplomáciai testület doyenje, akit ugyancsak megrendített a vlagyivosztoki japán kereskedő meggyilkolása, meghívta magához vicomte Ucidát, és részvétét nyilvánította neki.

Francis úr arról beszélt, hogy milyen rettenetes anarchia dúl Oroszországban, hogy a forradalom a katasztrófa szélére sodorta ezt a hatalmas országot. Egy csésze illatos, erős tea mellett — a házi-

gazda mindig tiszteletben tartotta vendégeinek szokásait és ízlését — a két diplomata a világpolitika különféle aspektusait is érintette. Mr. Francis egyebek közt megjegyezte, hogy az orosz Tengermellék rendkívül gazdag vidék, rengeteg arrafelé az arany, a réz, a cink, a szén, a fa, a hal.

Vicomte Ucida kifejezéstelen csontos arca jámbor mosolyra húzódott. Mr. Francis mézesmázos beszédét hallgatva, időnként csodálkozva felvonta szemöldökét, majd újra mosolygott, elővillantotta széles metszésű, kissé előreugró fehér fogait, és bólogatott. Nagy pápaszemének vastag üvege mögött — amelyben tükröződött az ablak keresztfája és az asztali lámpa — Mr. Francis semmit sem tudott kiolvasni vendége tekintetéből. Vicomte Ucida nyugodt és figyelmes maradt. Akkor is csak bólogatott, amikor Francis az orosz Tengermellék gazdagságáról beszélt.

Mr. Francis ezután azon kezdett sajnálkozni, hogy a Tengermelléken amerikaiak is élnek, és biztonságuk a mostani körülmények között ugyancsak veszélyben forog.

Vicomte Ucida jól tudta, hogy mi rejtőzik Francis mézesmázos szavai mögött, és ezt gondolta: ha az amerikaiak beavatkoznak, más nyelven kell beszélni velük. Az orosz Tengermelléken Japán senkivel sem fog osztozni!

Az Ucidával folytatott beszélgetés után Mr. Francisnek nagyszerű gondolata támadt, és úgy határozott, hogy nem vár másnapig, hanem tüstént megírja főnökének, Lancing államtitkárnak.

A mai körülmények között, amikor nemcsak Németország, hanem Japán is Oroszország óriási területeinek elfoglalására készül, az oroszokkal nem kell sokat teketóriázni. Tárgyalni nem érdemes velük, mert annak úgysem lenne foganatja. „Mi a véleménye arról, hogy úgy járjunk el Oroszországgal, mint Kínával?" — tette fel a kérdést Mr. Francis a főnökének.

Nagy-Britannia érdeklődését is felkeltette az a lehetőség, hogy az orosz Tengermellék révén egy kicsit megszedje magát.

A híres angol hírszerzés titkos csatornáin részletesebb adatok érkeztek Londonba Japán szándékairól és távol-keleti katonai előkészületeiről. London arról is tudomást szerzett, hogy Amerika még nem mondott le a transzszibériai vasútvonal megszerzésének gondolatáról, és tapogatózik abban az irányban, hogy részt vehessen a gazdag Tengermellék kiaknázásában. De mit tegyen Anglia? A nagy tengeri hatalom vajon félreállhat-e akkor, amikor ilyen zsíros falat felosztása van kilátásban? És a szingapuri haditengerészeti támaszpontra hamarosan meg is érkezett a rejtjeles parancs: tegyék meg az előkészületeket, hogy a lehető legrövidebb időn belül Vlagyivosztok körzetébe dobhassák át az angol flotta ottani hadihajóit.

A Suffolk cirkáló már gyűjtötte a gőzt. Mihelyt megérkezik a parancs, felszedi a horgonyt, s kifut az Indiai-, majd a Csendes-óceán hullámaira, hogy a kellő pillanatban az orosz Tengermellék térségében legyen.

Ám aznap este még egy fontos értekezletet tartottak az oroszországi helyzetről, de nem Petrográdban, hanem messze Oroszország határain túl.

Buchanan lord, Nagy-Britannia volt nagykövete, 1918. január 17-én Petrográdból visszaérkezett Londonba. Haladéktalanul felkereste Balfour külügyminisztert és Churchill hadügyminisztert. A két miniszter kifaggatta a szemtanút, hogy mi történik Oroszországban, és mohón lesték a nagykövet lassan folydogáló szavait.

A beszélgetés során felajánlották Buchanannek, hogy legyen elnöke néhány bizottságnak, amelyet azzal a céllal alakítanak, hogy védjék bizonyos üzleti körök érdekeit, amelyek gazdasági vereséget szenvedtek az oroszországi forradalom miatt. Sir Buchanan nem utasította el ezeket az ajánlatokat.

Azután folytatta beszámolóját Oroszországról. Noha messzemenően elítélte az új hatalmat, Sir Buchanan mégis ellenezte, hogy az angol kormány végérvényesen szakítson a bolsevikokkal. Ez ugyanis azt jelentené, hogy Németország és Japán cselekvési szabadságot kap ennek az óriási szárazföldi államnak a területén. Hangsúlyozta, hogy Angliának nincs mit várnia a szociálforradalmárok (eszerek) pártjától és vezetőjétől, Csernovtól. Lenin, noha szerinte nagyon nagy ember, romboló, nem pedig konstruktív erő. Ért a pusztításhoz, de nem ért az építéshez. Végső célja az összes régi, úgynevezett imperialista kormányok megdöntése. Ezért várakozó álláspontra kell helyezkedni, meg kell nézni, hogyan fejlődnek az események.

Balfour mindenben egyetértett Buchanannel, és hamarosan eltávozott. Sir Buchanan a hadügyminiszterrel kettesben maradva, tovább ecsetelte a borzalmakat, amelyeket a forradalom az oroszországi vagyonos osztályoknak okozott, és kifejezte azt a véleményét, hogy helyes lenne fegyverrel és felszereléssel megsegíteni néhány „lojális" elemet Dél-Oroszországban, akik nem vetették alá magukat sem a bolsevikoknak, sem a németeknek. Bizonyos, Rosztovban tartózkodó tisztes cári tábornokoknak még a nevét is megmondta.

Churchill nagy figyelemmel hallgatta a beszámolót, és némi gondolkodás után csak azt az egy mondatot ismételte meg, amelyet már korábban megfogalmazott: „Az orosz forradalmat puskagolyóval kell gyógyítani."

Sir Buchanan elfáradt az úton. Churchill elbúcsúzott, és a miniszterelnökhöz sietett. Haladéktalanul jelentést kell tennie a Buchanannel folytatott beszélgetésről, be kell számolnia az oroszországi ügyekről. Hiszen már régóta tervezget valamit.

Lloyd George, a katonai kabinet miniszterelnöke is sokat hallott már az oroszországi helyzetről, és ugyancsak szemtanúktól. A legnagyobb benyomást

Thompson amerikai ezredes tette rá, aki néhány nappal ezelőtt. útban Petrográdból Amerikába, megállt Londonban. Mr. Thompson részletesen beszámolt a miniszterelnöknek az Oroszországban látottakról. Lloyd George, amikor meghallotta, hogy Lenin kormányában és a kommunisták vezető központjában szakadás várható a béke kérdésében, előbb összevonta a szemöldökét, majd egyszerre felélénkült.

Nagy-Britannia helyesen járt el, amikor Franciaországgal és Amerikával együtt nem támogatta Leninnek azt a javaslatát, hogy kössenek békét a németekkel. A vörösöknél most már jelentkeznek a nézeteltérések. Ki kell használni a kialakult helyzetet. Oroszországba kell küldeni az angol diplomáciai hírszerzés egyik ügynökét azzal a feladattal. hogy Anglia érdekében használja fel a Lenin kormányán belül kialakuló ellenzéket. Ezt az ügynököt hivatalosan a katonai kabinet különleges meghatalmazottjának kell nevezni.

Milyen jó, hogy sikerült beszélnie Thompsonnal! A miniszterelnök nem sokáig töprengett rajta, hogy kit küldjön Petrográdba ezzel a fontos megbízatással. Arra az egy emberre gondolt, akiben nyugodtan megbízhatott. Ez az ember kipróbált, okos, tapasztalt, jóképű, megnyerő modorú, kitűnően tud oroszul, ismeri az orosz nép szokásait. Mi kell még? E küldetés teljesítésére nem találhatna jobb embert, mint Bruce Lockhartot, az egykori moszkvai alkonzult.

És ugyanakkor, 1918. január 17-ről 18-ra virradó éjszaka, amikor sir Buchanan az angol kormány tekintélyes személyiségeivel folytatott kimerítő beszélgetés után már pihent, Churchill hadügyminiszter pedig a miniszterelnökhöz sietett terveivel, kreatúrájuk, Bruce Lockhart, a jóképű fiatal skót meleg prémbundában, könnyű bőrönddel és aktatáskával a kezében, az angol kormány dokumentumaival felszerelve már a finn—orosz határon volt, és készült felszállni a petrográdi szerelvényre.

Ismét Gorbunov lépett a szobába, újabb iratcsomóval a kezében. Lenin felnézett a munkájából.

— Mi újság? — kérdezte rövid szünet után, mert nyilván nem tudott rögtön elszakadni a gondolataitól, amelyek a jelentések olvasása közben támadtak benne.

— Rejtjeles táviratok Bresztből és Kijevből — mondta Gorbunov, és egészen odaállt Lenin székéhez. — Vlagyimir Dmitrijevics arra kért, hogy rögtön adjam át.

— Igen, igen — élénkült fel Lenin. — Ide velük.

Gorbunov az asztalra tette az iratcsomót. Vlagyimir Iljics rögtön lapozni kezdte, beléje döfte hegyes ceruzáját.

Gorbunov elmenőben még visszanézett, hosszan pihentette tekintetét Leninen. Az ajtónál beleütközött Szaveljevbe. Szótlanul bólintott neki.

Szaveljev a félig nyitott ajtón át Leninre nézett, aki vállára terített kabátban ült az asztal mellett, és az iratok fölé hajolt.

Szaveljev és Gorbunov egymásra pillantgattak, mintha csak így beszélgetnének:

„Iljics dolgozik."

„Dolgozik."

„Nagyon fáradt. Igaz?"

„Hát hogyne volna fáradt. Rengeteg a dolga."

Mindketten felsóhajtottak, szó nélkül is megértették egymást. Gorbunov eltávozott. Szaveljev ott maradt őrhelyén. Újra benézett a szobába. Vlagyimir Iljics feszült figyelemmel lapozott az iratokban.

Párizsban Franciaország és Anglia képviselőinek találkozójakor titkos tárgyalások folytak Szovjet-Oroszország felosztásáról. A tárgyaló felek közti megegyezés értelmében Anglia a Kaukázust és a Baltikumot, Franciaország a Donyec-medencét és a Krímet kapta volna meg befolyási övezetként.

Erről még a burzsoá lapok is fecsegtek. Nem újság. A fő most az, hogy kikerüljünk a háborúból,

és aláírjuk a békeszerződést. De a Központi Bizottság ebben a legfontosabb kérdésben egyelőre nem egységes.

Lenin végighúzta tenyerét borostás állán, megpödörítette apró bajuszát. Néhány pillanatig mozdulatlanul nézett a papirosra, majd mintegy felocsúdva újra olvasni kezdett.

A szovjet békeküldöttség Bresztben a politikai bizottság ülésén kifejtette felfogását a vitás kérdésekben. Németország és Ausztria—Magyarország kormánya erősítse meg, hogy nem szándékozza bekebelezni az egykori Orosz Birodalom semmilyen területét sem. E területek sorsáról mindennemű katonai nyomás nélkül, a teljes politikai szabadság légkörében kell dönteni.

„Az orosz küldöttség úgy beszélt, mintha ő volna a győztes, aki bevonult a mi országunkba — jelentette ki Hoffmann tábornok. — Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a tények éppen az ellenkezőjét mutatják: a győztes német csapatok vannak orosz területen."

A ragadozó tipikus nyelve ez! Lenin egy pillanatra elképzelte, hogyan fortyant fel ez a német paprikajancsi, amikor meghallotta a szovjet békeküldöttség teljesen jogos követeléseit. De tulajdonképpen mit is lehetne várni Hoffmanntól?

Németország és Ausztria—Magyarország természetesen nem érthet egyet a kérdés ilyetén felvetésével, nem lehetnek meg katonai nyomás nélkül. Ők így gondolkoznak: Anglia és Franciaország csak állapodjon meg nyugodtan abban, hogy az oroszországi befolyási övezeteket hogyan osztják el egymás között, a német katona csizmája már úgyis az orosz földet tapossa.

És az ukrán Központi Rada kész a legszorosabb együttműködésre Németországgal. Miután Trockij elismerte a Központi Rada képviselőinek meghatalmazását, meg sem várva a harkovi munkás-paraszt ukrán kormány küldöttségének megérkezését, ez a társaság — Golubovics főtitkár, Ljublinszkij egye-

temista és Szevrjuk — meglehetősen nyíltan tárgyalgat Hoffmann tábornokkal és Czernin gróffal az együttműködésről, más szavakkal: Ukrajna kiárusításáról. A Rada nem állhat fenn német szuronyok nélkül.

— Tehát Németország diktálni fog... — gondolkozott Lenin fennhangon. — Milyen megoldás van még számunkra? És vajon megértik-e ezt a „baloldaliak" és a többiek?

A szövetségesek közben sietnek elismerni a Központi Radát, hogy úgyszólván legálisan beavatkozhassanak Oroszország ügyeibe. Az első lépést Franciaország tette meg. Clémenceau miniszterelnök és Pichon külügyminiszter nem válaszolt hivatalosan a szovjet kormány békeajánlatára. Utasították Bertello tábornokot, az oroszországi katonai misszió vezetőjét, figyelmeztesse az orosz hadsereg parancsnokságát, hogy Franciaország nem ismeri el a szovjet kormányt, és reméli, hogy az orosz parancsnokság nem enged meg tárgyalásokat Németországgal. De ugyanaz a Clémenceau és Pichon elküldte Kijevbe Tabois tábornokot, aki közölte Sulginnal, az Ukrán Népköztársaság külügyi államtitkárával, hogy Franciaország elismeri a Központi Radát és őt, Tabois-t bízza meg, hogy képviselje Franciaországot az Ukrán Köztársaság kormányában. Vlagyimir Vinnyicsenko író, a nacionalista Rada egyik vezére, elragadtatott hangú üdvözlő beszédet intézett Tabois-hoz.

Lenin elgondolkozott:

Bonyolult cselszövésbe fogtak a Központi Rada urai.

Az antanttól kapják a pénzt, s közben Németországgal egyezkednek. Úgy tesznek, mintha ugyanazon eszményekért harcolnának, amelyekért Oroszország proletariátusa, és együttműködnek Kalegyinnel. Nem engedik át Ukrajnán a szovjet csapatokat, lefegyverzik a vörösgárdista osztagokat, és egyidejűleg tárgyalásokat folytatnak Petrográddal, elküldik képviselőiket az alkotmányozó gyűlésbe. Hogy

értsük ezt? És miféle meglepetésekkel kedveskedhetnek még?

Egyébként Vinnyicsenko mindenre képes! Még ennél különb dolgok is kitelnek tőle! Nyilván azt hiszi, hogy legújabb regényét írja „Dosztojevszkij nyomán" à la „Atyánk intelmei", feszült cselekménnyel, az olcsó lélekbúvárkodás minden mocskával és szennyével, hazugsággal és rágalmakkal, s úgy gondolja, hogy nem az ukrán dolgozó nép sorsával játszik.

Leninnek eszébe jutott, milyen undorral olvasta annak idején ennek a Vinnyicsenkónak a könyvét, amelyet Inyessza Armand küldött meg neki Poronyinóba. És még most, évek múltán is sajnálta, hogy időt pazarolt erre a förmedvényre, erre a fércműre.

Lenin feljegyzett valamit az irat szélére, azután újra a dokumentumok olvasásába mélyedt.

Kalegyin tábornok, a Délkeleti Szövetség nevében, képviselőjén, Rjadnyikon, a kubáni kozák körzet törzskapitányán keresztül eljuttatta válaszát a Központi Rada jegyzékére. Kalegyin tábornok osztja a Központi Radának azt a véleményét, hogy a Népbiztosok Tanácsának nincs joga aláírni a békeszerződést egész Oroszország nevében, mivel a petrográdi kormány hatalma nem terjed ki egész Oroszországra. Ezért pedig azokat a feltételeket, amelyekkel a szovjet küldöttség Bresztben meg fogja kötni a békét, nem tekinti kötelezőnek a Délkeleti Szövetségre.

Világos: Kalegyin azt reméli, hogy a szövetségesekkel együtt csapást mér a német egységekre, azután szétkergeti a Radát, amelyre már nem lesz szüksége, ahogy nem volt rá szüksége Lvov nagyhercegnek, Kerenszkijnek és a többi hatalmasnak. Ő „egész Oroszország kormányzója" szeretne lenni.

„Meglátjuk, meglátjuk . . ." — gondolta Lenin.

Az üzbég soviniszták sem hagyják abba a harcot a szovjethatalom ellen. Központjukban, a „kokandi autonómiában", hemzsegnek a külföldi ügynökök, különösen az angolok, akik arra biztatják Kokand urait, hogy erélyesebben cselekedjenek. Az ügynökök nem szűkmarkúak: szórják a pénzt, hogy szítsák a testvérgyilkos háborút.

Kazahsztánban a burzsoá nacionalisták, kijevi nacionalista testvéreik példáját követve, megalakították az „Alas-Orda" nevű ellenforradalmi szervezetet, amely a szovjethatalom elleni harc központjává lett Kazahsztánban.

Vlagyimir Iljics gyorsan átlapozott néhány dokumentumot.

Itt van hát a Központi Rada újabb meglepetése! A főtitkárság ülésén megvitatták az úgynevezett IV. Univerzálist, amelyet a már ismert Vinnyicsenko írt. Miről szól ez? Mivel a Központi Rada végérvényesen megállapodott a német parancsnoksággal Ukrajna kiárusításáról, likvidálni kell az utolsó jogi akadályt is, amely gátolhatja az ukrán dolgozó nép leigázását. A Központi Rada ezért az „önállóság" lobogójával takarózva, a IV. Univerzálissal akarja hivatalosan bejelenteni Ukrajna különválását Oroszországtól, és kikiáltani Ukrajnát önálló, szuverén köztársasággá. Vinnyicsenko természetesen igyekezett hangzatos frázisokkal felcicomázni ezt az árulást, az egész nép nevében beszél, noha erre senki sem hatalmazta fel. Dörgő szavakkal panaszolja fel „az igazságtalanságokat, amelyeket a petrográdi kormány" Ukrajnával szemben elkövet, igyekszik felszítani a nacionalisták érzelmeit, s úgy tünteti fel a dolgot, mintha Petrográd idézné elő a polgárháborút és uszítaná az orosz katonákat az ukránokra, mintha a szovjet kormány lenne felelős a rend felbomlásáért, a káoszért és az anarchiáért, amely az iparban, a mezőgazdaságban és a közlekedésben uralkodik. Vinnyicsenko végül is azzal zárja gondolatmenetét, hogy a szuverén Ukrajna

csakis Németországgal szövetségben építheti jövendőjét.

Nem Oroszországgal, hanem Németországgal! Jól megmondta! — gondolta Lenin.

Ugyan mi egyesíti hát ezeket a puszipajtásokat — a Radát, Kalegyint, az orenburgi Dutovot, a kazah, a baskir, a taskenti és más soviniszákat? Lenin több megjegyzést írt a dokumentumra. Gyűlölik a szovjethatalmat. És most harcolni akarnak ellene.

Csakhogy hiába erőlködnek, uraim! A dolgozó nép nem fogja követni önöket!

Vlagyimir Iljics megnézett még néhány táviratot, noha fáradtnak érezte magát. Halántékán hevesen lüktetett az ér, az erőfeszítéstől könnybe lábadt a szeme. De ezt a néhány papirost már nem volt szíve olvasatlanul hagyni. Jól esne most egy csésze erős tea... De már nem akart senkit zavarni ebben a késői órában. Úgyis mindjárt befejezi, és átmegy a lakásába. Nagyezsda Konsztantyinovna bizonyára készített teát...

Miközben az utolsó táviratokat olvasta, mosolyogva gondolt Gorbunovra: a jó híreket tette legalulra, úgyszólván csemegének.

Ukrajna munkás-paraszt kormánya, amely Harkovban megalakult, a Központi Rada főtitkárságát az ukrán nép ellenségének nyilvánította, és felhívta Ukrajna dolgozóit, hogy támogassák a szovjet csapatokat a Rada és Kalegyin elleni harcban.

A munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek kongresszusa az ukrán parasztküldöttek részvételével Harkovban kimondta, hogy Ukrajnában az egyedül feljogosított szervezeteket, a szovjeteket illeti meg a hatalom.

Kijev. A György-, a Bogdan- és a Sevcsenko-ezredekben érlelődik a felkelés a Központi Rada ellen. Az „Arzenál" munkásai harcba léptek.

Ukrajnában sikeresen kibontakozik a támadás. A csapatok Poltavától Kijev felé nyomulnak. Lubna városánál folynak az ütközetek. Csapataink bekerítették Putyivlt. Harcok kezdődnek Konotopnál is. Jekatyerinoszláv körzetében elfoglaltuk Pjatyihatkát, előrenyomultunk Znamenka felé. Krivoj Roggal megteremtették a kapcsolatot. Mindenütt szerveződik a vörös gárda. Alekszandrovkában január másodikától negyedikéig lefegyvereztek néhány kozák ezredet.

Kercs, Feodoszija, Jalta — szovjet kézen. A Radát kisöpörték Szevasztopolból. „Reménysége", a Szabadság csatahajó hátat fordított neki, és kitűzte a fekete-tengeri flotta zászlóját. A Gyémánt, a Szinop, a Rosztiszlav hadihajók matrózai kényszerítették a Pamjaty Merkurija cirkálót — a Központi Rada utolsó támaszát a Fekete-tengeren —, hogy vonja be a Rada zászlaját.

Lenin elmosolyodott:

— Kivel akarnak akkor a Fekete-tengeren maradni, főtitkár urak?

A fehérgárdisták menekülnek Gomelből. A lakosság mindenütt segíti a forradalmi csapatokat.

A Kalegyin-front. A Donyec-medencét megtisztítják Kalegyin csapataitól és a hajdamákoktól. A bányák széntermelése a kezünkben van. Jekatyerinoszláv szilárdan a mienk. Tíz löveget zsákmányoltunk. A szovjethatalmat petrográdi alapon újjászervezik.

Dutov egységeivel harcok folynak a tizenhetedik elágazásnál. Az ellenség pánikszerűen menekül az egész fronton. Orenburgban az ellenforradalom napokon belül vereséget szenved.

Most már elolvasott minden táviratot, jelentést és beszámolót, amelyek az ország minden részéből

ide futottak be az asztalára: jelentkezett Ordzsonikidze Jekatyerinoszlávból, Kirov Észak-Kaukázusból, Antonov-Ovszejenko a Donyec-medencéből, Kujbisev, Frunze.

Vlagyimir Iljics néhány pillanatig figyelmesen tanulmányozta a vörös zászlócskákkal tarkított térképet.

A forradalom diadalmenetben söpör végig Oroszországon. De egy nagy összeesküvés fellegei tornyosulnak felette. A régi világ összes erői — az országon belül és kívül egyaránt — összefognak ellene. Az imperialisták egyelőre még egymással marakodnak a befolyási övezetekért, az orosz területek felosztásáért. De amikor csapást kell mérni a forradalmi Oroszországra, egyesíteni fogják erőfeszítéseiket, egyetlen szövetségben fornak majd össze. Meg fogja találni a közös nyelvet Lloyd George és Wilson, Clémenceau és a japán császár, fel fogják használni a kis országokat, növelik saját hadseregeiket, és létrehoznak majd fehér hadseregeket Oroszországon belül, hogy támadást indítsanak az Októberi Forradalom ellen.

Persze, azért köszönet illeti Gorbunovot, hogy legvégére hagyta a jó híreket, csemegének...

A telefon berregése szakította félbe Lenin töprengését. „Bizonyára Nagyezsda Konsztantyinovna... emlékeztetni fog a késői órára."

De a kagylót felemelve Dzerzsinszkij hangját hallotta.

— Vártam magát, Feliksz Edmundovics.

Dzerzsinszkij elnézést kért, és megmagyarázta, miért nem jelentkezett, noha halaszthatatlan dolgai lettek volna Leninnel. Mint mindig, röviden elmondta, hogy újabb összeesküvést fedeztek fel, ezúttal a „György-keresztesek Szövetségének" részvételével, és hogy az összeesküvők Lenint akarták elhurcolni Petrográdból.

— Összeesküvés? Személy szerint ellenem? — kérdezte Lenin mosolyogva. — Nagyon érdekes! Nem, nem tréfálok. Persze. — Felsóhajtott. — Ap-

róság, Feliksz Edmundovics! Hol van a Györgykeresztesek összeesküvése a másik... a világméretű összeesküvéstől! Igen. Holnap reggel. — Lenin rápillantott órájára. — Igaza van. Már nem is holnap, hanem ma. Észre sem vettem, hogy elszaladt az idő. Nincs kifogásom ellene. Persze, le kell ásnunk a gyökerekig. Biztosíthatom, hogy a szálak Puriskevicshez és az „Alkotmányozó Gyűlés Védelmének Szövetségéhez" vezetnek. Egyetértek. Még vannak tartalékaik. Igen, helyeslem. Viszontlátásra, Feliksz Edmundovics. Maga is pihenjen. Nem, nem engedélyezem. Nem, nem, ideje pihenni térni. Nos, ha azt akarja, hogy megparancsoljam... Viszontlátásra. Reggel találkozunk.

Lenin letette a kagylót, és még egyszer ránézett órájára, azután a naptárra, és fordított egyet a lapon — „1918. január 5. Péntek." És az „5" szám mellé ceruzával odaírta: „(18)". Elgondolkozott, s az orra alatt mormolta: „Ezerkilencszáztizennyolc január tizennyolcadika."

Még egy pillantást vetett az asztalon szétdobált iratokra, aztán dossziéba rakta őket, felállt — a Szmolnij folyosóin már minden elcsendesedett — és kiment a szobából.

6

Vlagyimir Iljics lefeküdt a fal mellett álló keskeny ágyára, magára húzta a takarót, behunyta a szemét. „Aludni, aludni..." — próbált parancsolni magának, abban a reményben, hogy az önszuggesztió eredményes lesz, és rögtön mély álomba merül, mint hajdanán. De azokban a régmúlt években, amikor még fiatal volt, nem szorult semmiféle önszuggesztióra. Erős szervezete megkövetelte a magáét: a napi munkától fáradtan alig érintette feje a párnát, máris lecsukódott a szemhéja, lélegzete egyenletessé vált, és elaludt. Most már nem ilyen egyszerű a dolog. Az álom, mint valami huncut

gyerek, bújócskát játszott vele. „Aludni, aludni..." — ismételgette magában, kényelmesebben elhelyezkedett, és mozdulatlanná vált. Most már nem moccan, és akkor hamar elalszik. Biztos módszer. De most nem megy. Folytatódik a bújócska. Vlagyimir Iljics hallgatni kezdte az éjjeliszekrényen álló óra tiktakolását, kissé kinyitotta a szemét, a sötétségben megkülönböztette a fehér foltot a széktől — az ingét.

Szemben, a válaszfalnál, ugyanolyan keskeny ágyon — a Szmolnij-Intézet hagyatéka — ugyanolyan szürke takaró alatt alszik Nagyezsda Konsztantyinovna.

„Alszik-e egyáltalán?"

És mintha erre a ki nem mondott kérdésre érkezett volna válasz, Krupszkaja ágya felől sóhaj hallatszott.

— Nem alszol, Nagyenka?

— Hát te?

— Én alszom.

— Látom.

— Aludj, aludj...

Azután újra csönd, csak a zsebóra ketyegése hallatszik.

„Holnap... — gondolkodik Lenin. — Mi lesz holnap? Holnap reggel: beszélgetés Brescttel. El kell érni, hogy szünetet kapjunk a tárgyaláson, és Trockij utazzon Petrográdra... Pocsékul alakulnak a dolgok. A német politikában sajnos Hindenburg és Ludendorff győzött: a katonai párt... A szélsőséges annexiósok... Nyilván Lloyd George és Clémenceau is segített nekik. Az ő segítségük nélkül nem mentek volna semmire... Kühlmann-nal könnyebb volt beszélni. Mégis aláírták a fegyverszünetet. Mennyi idő telt is el azóta? Egy hónap... Pontosan egy hónap. Most meg a leváltott Kühlmann helyett ez a paprikajancsi Hoffmann. Hoffmann vezérőrnagy... Úgy, úgy..."

Vlagyimir Iljics csukott szemmel fekszik, hallgatózik: elaludt-e Nagyezsda Konsztantyinovna. Csend

van. Alighanem alszik. Az jó. Nagyon el tud fáradni egy nap alatt. A szíve is szúr újabban...

Lenin megpróbálja végigelemezni a breszti tárgyalások egész menetét és az általános béke egész problémáját attól kezdve, hogy a II. Szovjetkongresszuson felmerült.

...Úgy, úgy... Ma ez a legfontosabb kérdés...

Agya feszülten dolgozott, szeméből teljesen kiment az álom.

...A külpolitikában természetesen megengedhetők a kompromisszumok. Másként nem is lehet. Egyes elvtársaink ezt nem tudják megérteni. Ebből erednek a „baloldali" kirohanások. Mikor is kezdődtek? A Központi Végrehajtó Bizottság ülésén, novemberben. Nem, még korábban. De akkor még nem ilyen kiforrott formában... Ugyanakkor Bresztben üléseztünk, egy asztal mellett ültünk Kühlmann-nal, és voltak bizonyos sikereink. Igaz, a szövetségeseket nem sikerült bevonni a béketárgyalásokba. Nem sikerült... Kár. Akkor még nem állt előttünk konkrétan a kérdés, hogy megengedhető-e számunkra az annexiós, „gyalázatos" béke... És most? Mit tegyünk most, amikor a helyzet ilyen élesen megváltozott? Mit gondolnak a szövetségesek? Érthetetlen. Bár tulajdonképpen nem nehéz kitalálni... Értelmes fiatalember ez a Sadoul kapitány... A francia katonai misszió tagja... Úgy látszik, rokonszenvez velünk. Vagy legalábbis megért bennünket. De mit tehet, ha a háta mögött akkora cápák leselkednek. A politikát mégiscsak ők irányítják! Mi folytattuk a harcot az egyetemes békéért. Ez a szovjetek fő feladata... De minden igyekezetünk hiábavaló volt. A szövetségesek nem mondanak le imperialista céljaikról. Mit tehettünk még? Folytattuk volna a háborút? Miben különböztünk volna akkor Kerenszkijtől? Nem, mi kénytelenek voltunk felvetni a Németországgal kötendő különbéke kérdését. Kénytelenek voltunk... Minden érv e mellett az egyetlen helyes döntés mellett szól. A hadsereg állapota... Számolni kell vele?

Igen! A hadsereg nem akar háborúzni. A katonák látják a háború értelmetlenségét. A lóállomány leromlott, a tüzérség nem képes vontatni... Mi történjék hát: engedjük át a tüzérséget Ludendorffnak? Hogy nem lehet megérteni ilyen egyszerű dolgokat? Igen, mi nem fogunk megfeledkezni a forradalmi háborúról. De pártunk 1915-ben általában, mondhatni elvontan vetette fel ezt a kérdést. A mai konkrét helyzetben, 1918 január elején azonban, hogyan is engedhetnénk meg magunknak, hogy ne számoljunk a konkrét adatokkal, amelyek azt mutatják, hogy az orosz hadsereg állapota rossz, és hogy ez a hadsereg nem képes folytatni a háborút? A hadsereg-kongresszus ebben a vonatkozásban félreérthetetlenül állást foglalt. Át fogjuk alakítani, újjá fogjuk szervezni a hadsereget szocialista elvek alapján... ezt meg fogjuk tenni, bármilyen nehézségekkel küszködünk is. De addig, ma, hogyan döntsünk? Buharin és a „baloldaliak" csakugyan nem értik meg, mi történik? Hogyan beszélhet ma valaki forradalmi háborúról, anélkül, hogy számításba venné az összes körülményeket, az összes adatokat?... Nagyon kritikus pillanathoz érkeztünk! Egyik oldalon a német imperialisták fenyegetőzése, a másik oldalon a belső ellenforradalom... „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek." Értsd: „Minden hatalmat Kalegyinnek." Bonyolult. Nagyon... De az alkotmányozó gyűlés ügye legalább világos. Az nem olyan lesz, amilyennek Kerenszkij és bandája elképzelte. Nem bizony! Már bocsánatot kérek! Az alkotmányozó gyűlés formális jogaira hivatkoznak. De abból nem esznek! A forradalom érdekei magasabbrendűek. A szovjethatalmat nem adjuk! És titkos ábrándjaik nem fognak megvalósulni. Efelől nyugodt lehet, Kalegyin, Rjabusinszkij és mindenféle egyéb úr... Holnap január ötödike. Le fogjuk küzdeni ezt a válságot is. A kétség árnyéka sem férhet hozzá! A hatalom, amelyet a szovjetek kivívtak, a szovjetek kezében is marad! A szocialista forradalom el-

kezdődött. Tovább nyomul előre a győzelem felé Oroszországban is, az egész világon is. A kétség árnyéka sem... És Bresztben mit tegyünk? Húzzuk-halasszuk a tárgyalásokat? A hadseregek és a frontok képviselői a hadsereg-kongresszuson válaszoltak kérdéseinkre... Képesek-e még a németek a támadásra? Képesek. Van még erejük. De képesek vagyunk-e mi arra, hogy rendezetten, harcolva visszavonuljunk, és megtartsuk tüzérségünket? Bajosan. Más szavakkal: a hadsereg állapotára való tekintettel halogatnunk kell-e a béketárgyalásokat, és nem szabad megengednünk, hogy a németek sürgessenek bennünket, vagy pedig hirtelen, forradalmi módon szakítsuk meg a tárgyalásokat a németek annexiós igényei miatt?... És ezzel úgyszólván előkészítsük a talajt a forradalmi háború számára? Nem. Nem szabad. Semmiképp sem szabad... Egyelőre minden lehetőséget fel kell használnunk a hadsereg újjászervezésére, csökkentenünk kell a létszámot... És erősíteni kell védelmi képességét. Krilenkónak igaza van... Ez a legelső feladat. Szóval a tárgyalásokat nem szabad félbeszakítani... De az is vitathatatlan, hogy annexió és hadisarc nélküli békét, demokratikus békét nem sikerül kötnünk a németekkel. A következtetés tehát: most éppen csak „gyalázatos" békéről lehet szó. Mit tehetünk? Ez a béke is csak többé-kevésbé rövid lélegzetvételi szünet lehet... És nemzetközi méretekben? Mivel segíthetnének bennünket a hadviselő országok népei? Ausztriában és Németországban egyelőre nem következett be a várt megmozdulás. Viszont az angol és a német imperialisták esetleg máris titkos tárgyalásokat folytatnak Oroszország háta mögött. Lloyd George nem ok nélkül célozgat arra, hogy előbb állapítsuk meg határainkat Ausztriával és Németországgal. Nyilván tud valamit. Ismeri Hindenburg és Ludendorff annexiós követeléseit! Ismeri! Azután majd közösen felosztják Oroszországot befolyási övezetekre. Kétségtelenül! Engednünk kell a németek nyers reális erejé-

nek, és alá kell írnunk a békét, bármilyen szégyenletes is ránk nézve... Ilyen következtetésekre vezet a belső osztályerők elemzése is. Elnyomtuk-e már a kizsákmányolók ellenállását? Belül? A mieinkét? Nem. A polgárháború elkerülhetetlenül éleződni fog. Legalábbis a legközelebbi időszakban... noha a szovjethatalom diadalmenetben járja be Oroszországot. És mégis szükségünk van lélegzetvételnyi szünetre... Szabaddá kell tenni a kezünket, hogy leverjük saját burzsoáziánkat. Azután hozzálátunk a gazdasághoz! Hogy meginduljanak a gyárak, az üzemek... megkezdhessük az építést...

Lenin felsóhajtott. Nagyezsda Konsztantyinovna rögtön felkönyökölt.

— Te még nem alszol...

— Felébredtem... Álmodtam valamit, valami nagyon nevetségeset. Aludj, Nagyenka.

Lenin jobb oldalára fordult, arccal a fal felé, feje alá tette kezét, és úgy tett, mintha aludna.

— Biztosan fázol — mondta Nagyezsda Konsztantyinovna. — A lábadra terítem a kabátot.

— Nem, nem kell, Nagyenka. Köszönöm. Most már alszom.

De már egyáltalán nem gondolt alvásra, noha érezte, hogy nagyon fáradt, és már félálomban volt.

...Még egy kicsit... Hol is hagytam abba? Ja igen. Lélegzethez kell jutnunk. Létszükséglet... Hogy vélekednek a parasztok a békéről? A hadseregben a katonák zöme paraszt. A hadsereg pedig nem akar harcolni. Ha ilyen helyzetben megszakítjuk a tárgyalásokat, Petrográdot is veszélyeztetjük. Petrográdot elsősorban. A németek játszi könnyedséggel elfoglalják. Parasztok... Igen, igen... Hogy megőrizzük a szövetséget a parasztsággal, annak zömével, kötelesek vagyunk aláírni a békét. Kötelességünk! Persze újra, emiatt is, támadni fognak a „baloldaliak". Demagóg módon kijelentik majd, hogy lecsúszunk a batyuzók és a deklasszált elemek álláspontjára, hogy ez az álláspont lemondás a pro-

letár osztályálláspontról... Talán írásba kellene foglalni ezt, hogy legyen valami dokumentum... mondjuk téziseket kellene kidolgozni az annexiós különbéke azonnali megkötéséről. *Azonnali!* És azt beszéljük meg. Mondja el mindenki a véleményét. Meghallgatjuk a véleményeket... noha úgyis világos, hogy mit akarnak... „Baloldaliak!" „Baloldali kommunisták!" Hát nem nevetséges? Egyszóval: kicsikarjuk a békeszerződés aláírását. Ha pedig nem jön létre egység ebben a fő kérdésben, akkor... akkor halogatjuk a tárgyalásokat... A „baloldaliak" előhozakodnak majd a fő érvükkel: „Oroszországban már lezajlott a forradalom, most majd minden bizonnyal végbemegy Németországban is. Segítenünk kell a német proletároknak." De a kérdés ilyetén felvetése sarlatánkodás. Merő szélhámosság! Meg kell állapítani a sorrendet... És még ezek tartják marxistának magukat. Csak az objektív feltételek! Ha megváltoznak a feltételek a proletariátus javára, akkor a felkelés elkerülhetetlen. De hogy milyen sorrendben, mikor, melyik országban előbb és milyen sikerrel, ki tudhatja, ki állapíthatja meg ezt előre... Egyelőre a tény tény marad: Németországban a katonai párt győzött. És ez újabb nehézségeket gördít utunkba. Számíthatunk a német baloldali szociáldemokratákra? Mit mondanak ők?... A „Leipziger Volkszeitung" furcsa kijelentései... „Semmi pozitív ígéretet nem tehetünk a német forradalmat illetően..." Valóban így állna a helyzet? Egyébként nem ismerjük a véleményüket... Vagy ott van a „Spartacus"... Kik csoportosulnak e folyóirat körül? Baloldaliak? Ők is hibásnak tartják breszti taktikánkat, és ugyancsak forradalmi háborúra sarkallnak bennünket. Mint a mi „baloldaliaink"... Ki kell dolgoznom a dokumentumot. Az azonnali békéről. „Spartacus"... „Spartacus"... Hm... Spartacus trák volt... A történelemtanár szinte egyáltalán nem is beszélt róla... Csak magunk kerestünk olvasnivalót... „Spartacus"...

Vlagyimir Iljics ismét mélyet sóhajtott. Nagyezsda Konsztantyinovna rögtön felhajtotta a takarót, és megnézte Iljicset.

— Vologya... — szólította halkan.

— Spartacus... — felelte Iljics alig hallhatóan.

A kimerült agyban már felbukkant a felperzselt Capua csodálatos képe, a gladiátorok között emelvényen állt a bronzból öntött Spartacus... Különös... Mit mond? „Előre, elvtársak, a szocializmus teljes győzelméig!" Milyen különös...

A tudat még harcolt a váratlanul reá tört álomképpel.

— Vologya... — szólította újra Nagyezsda Konsztantyinovna.

De Vlagyimir Iljics már nem felelt. A bújócska az álommal véget ért. Lenin aludt.

1

Mindjárt reggel nyolc óra, de a virradat még messze van. Pjotr Szaveljev kikísérte a kapun a feleségét. Nem várta az asszonyt, de ő most is fáradhatatlanul megérkezett, s elüldögélt az őrszobán. Tiszta fehérneműt, meleg harisnyát hozott neki, és kérte, hogy legalább egy napra látogasson haza, a gyerekek is sírnak már utána. Szaveljev maga is nagyon vágyódott már az otthon után, de a legközelebbi napokban aligha szabadulhat a szolgálatból. Sok a dolog. Kiváltképpen ma.

Sztyepan Akimovics lépett oda hozzájuk. Az öreg szerette is, értette is a tréfát. Amint meghallotta, hogy Pjotr elfoglaltságára, a sok dologra hivatkozik, Sztyepan Akimovics rögtön az asszonyok sorsára terelte a szót, hogy, azt mondja, manapság igencsak sanyarog a fehérnép. Szaveljevről meg oly mesét költött, hogy a fiatalember egészen belepirult. Az öreg úgy írta le Pjotrot, mintha kis híján ő volna a legfontosabb személyiség a Szmolnijban, nélküle semmi sem történne, egyetlen kérdést sem döntenének el. De Pjotr feleségének is elég éles volt a nyelve:

— Maga pedig a főhadsegédje, ugye? — mondta nevetve.

Sztyepan Akimovics alig tudott szóhoz jutni a meglepetéstől.

— Hű a mindenedet, olyan a nyelved, mint a borotva! — mondta, és vállon veregette az asszonyt.

Pjotr hosszan nézett az asszony után a kapuban. Gondolta, járkál még egyet, szív egy kis hideg

levegőt, hogy elkergesse szeméből az álmosságot. Hamarosan őrségbe kell állnia a szoba ajtajánál. Talán most sikerül megpillantania Vlagyimir Iljicset — hiszen mindig ugyanakkor megy a munkába —, és megkérdezheti, mikor mehet be hozzá.

Tegnap éjjel Lenin nagyon későn tért nyugovóra. Arca egészen szürke volt a fáradtságtól, szeme beesett. Pjotr jó éjszakát kívánt neki, és a maga ügyével nem mert előhozakodni.

Az épület mellett lépkedett a letaposott havon, majd a bal épületszárnytól az ösvényen, aztán megfordult, és látta, hogy Lenin lakásának ablakában, az első emeleten, világosság gyullad.

„Eszerint hamarosan dolgozni megy" — gondolta Pjotr, és gyors, kemény léptekkel visszaindult a főbejárathoz.

Újra összetalálkozott Sztyepan Akimoviccsal. Az öreg a Gorohovaja utcába tartott Petrográd védelmének bizottságába. Dzerzsinszkij kérte meg, hogy személyesen járjon el egy igen fontos ügyben. Hogy mi van a dossziéban, amelyet el kellett vinnie, Sztyepan Akimovics nem tudta, de sejtette. Arról van szó, hogy meg kell szervezni a járőrszolgálatot mindazokon az utcákon, amelyek a Szmolnijhoz, a Tauriai Palotához, a távíróhivatalhoz, a telefonközponthoz és a pályaudvarokhoz vezetnek. Az eszerek a jobboldali pártokkal összefogva mégis megszervezik a tüntetést azzal a jelszóval, hogy „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek", és mindenféle provokációra számítani lehet. A szemük közé kell nézni.

— Dzerzsinszkij elvtárs valamit megtudott — mondta az öreg Pjotrnak. — Éjszaka volt. Sokáig beszélgetett azzal a katonával, aki a György-keresztesektől érkezett.

— Úgy látom, Sztyepan Akimovics, hogy maga is egész éjjel talpon volt.

— Én már csak mint afféle öreg alszom egy kicsit, és már elég is. No, erőt, egészséget. Nyisd ki a szemed ma. Légy résen.

A hajlott hátú, nyúlánk Sztyepan Akimovics ott hagyta Pjotrot, és a hóesésben a fák mögött mintegy feloldódott a pirkadat előtti ködben.

Pjotr nem hitte volna, hogy utoljára látta az öreget...

2

Vlagyimir Iljics tornázott, néhány gyors térdhajlítás, karvágás oldalt, mélyeket lélegzett, azután a kis folyosón át a mosdóba ment. Csaknem jeges volt a víz. De Iljics sokáig és élvezettel mosakodott, majd a kendővel megdörzsölte mellét és nyakát, belenézett a kicsiny tükörbe, s tenyerével végigsimította borostás állát.

Nagyezsda Konsztantyinovna közben beágyazott.

— Mit gondolsz, Nagyenka — kérdezte Vlagyimir Iljics —, illik megfelelő képet vágni a parlament megnyitásához?

Nagyezsda Konsztantyinovna átment a szoba másik felébe, csodálkozva nézett Iljicsre, mivel egészen másra gondolt.

— Nem értelek...

— Nem kellene megborotválkoznom?

— Ah, úgy...

Nagyezsda Konsztantyinovna csak ennyit mondott.

Vlagyimir Iljics fehér inget vett fel, nyakkendőt kötött hozzá. Mellényét gombolgatva, kinézett az ablakon. Még mindig esett a hó, kavargott a lámpák körül.

— Gorbunov nem hozott semmit?

A kerek asztalon megpillantott egy vékony doszszié, leült a fehér huzattal bevont díványra, és gyorsan átlapozta az iratokat.

— Mindjárt adom a reggelit — mondta Nagyezsda Konsztantyinovna.

Krupszkaja kiment, de egy perc múlva már visszsa is tért, az asztalra tett egy csésze teát, egy tányért két szelet kenyérrel és két lepénykével.

— Honnan varázsoltad elő ezt a lakomát? — kérdezte Lenin.

— Csak egyél, egyél, Vologya.

Lenin a teát hörpölgetve, a dokumentumokat nézte.

— Ezt már tudjuk — mormogta, mert újra a Központi Rada viselt dolgairól olvasott valamit, és néhány lapot félretett. — Még egy-két hét, és a harkovi kormány csapatai a pokol fenekére kergetik a Radát. Bizonyosan. Hm... Ez érdekes. Kalegyin kijelentette: „Ne várjuk az alkotmányozó gyűlést, hanem erősítsük meg szuronyokkal." Kalegyin szuronyokkal, Churchill puskagolyókkal. Egyszóval: háború. Ha nem így, akkor úgy.

Nagyezsda Konsztantyinovna az órára nézett.

— Egyél, Vologya.

Lenin is az órára pillantott.

— Igen. Ma egy kicsit korábban kell kezdenem. — Tovább nézte az iratokat, és újra hörpintett a teából. Amint Krupszkaja ismét eltűnt a válaszfal mögött, Vlagyimir Iljics fogta a két lepényt, gyorsan papírba csomagolta, és zsebre dugta. De Nagyezsda Konsztantyinovna rögtön visszatért.

— Ilyen hamar megetted?

— Igen, igen... — felelt Lenin akadozva, elpirulva. — Egyébként nagyon ízlett! — és gyorsan keresgélni kezdett az iratok között. — Nem látom a breszti táviratokat.

— Ott van. Ott van a szemed előtt — mutatott Nagyezsda Konsztantyinovna a táviratra, amely csakugyan ott hevert Iljics előtt.

— Bocsáss meg, Nagyenka. — Átfutotta a sorokat. — Ez meg mit művel!

— Kicsoda?

— Hát ez a Trockij!

— Csillapodj, ne heveskedj.

— Nézd csak meg! Megmondtam! Most aztán az orránál fogva vezetik. Hoffmann a fejére fog ülni...

Lenin kiitta a teát, felkelt, visszarakta az irato-

kat a dossziéba. Nagyezsda Konsztantyinovna fel akarta segíteni a kabátját, de Iljics kivette a kezéből, belebújt, s megigazította a nyakkendőjét.

— Nehéz napunk lesz, Nagyenka.

— Mint mindig.

— Ne mondd. Ma különleges nap van.

Ahogy kilépett a zajos folyosóra, rögtön elmerült a tömegben, amely már kora reggeltől kezdve elárasztotta a Szmolnijt. Gyorsan ment, kissé oldalazva, mintha jobb vállával akarna utat törni magának, és alig győzött válaszolni az üdvözlésekre. A főlépcsőn lement a földszintre, abba a kis szobába, ahol borbélyműhelyt rendeztek be. Egyetlen borbély dolgozott, és már meglehetősen sokan vártak rá.

— Ki az utolsó, elvtársak? — kérdezte Lenin, amikor belépett.

A kuncsaftok felálltak a helyükről.

— Éppen önön a sor, Vlagyimir Iljics — mondta ragyogó arccal egy nyakigláb vörösgárdista. — Parancsoljon!

— Nem, nem. Mindnyájan sietünk. Várok a soromra.

A várakozók erre csaknem kórusban biztatták Lenint, hogy üljön be a megüresedett székbe.

Kissé zavartan szabadkozott, de a mester már kereste is gyorsan a tiszta kendőt, és fente a borotvát.

Mindenki Lenint nézte, ő pedig a tükörben sorra megfigyelte a fáradt, borostás arcokat.

A borbély szokás szerint előhozott mindenféle történeteket, kifejtette elképzelését a nemzetközi helyzetről, szidta Vilmos császárt, mint a bokrot.

— Szerintem megdöntik. Elsöprik! — mondta a borbély. — Mint a mi Mikikénket.

— Én is azt hiszem — csatlakozott Lenin a borbély véleményéhez.

— No látja. Szóval egy véleményen vagyunk.

— Nem is rossz dolog az, ha egy véleményen vagyunk — mondta Lenin, és ebben a pillanatban

azokra gondolt, akik más véleményen vannak, Buharinra meg a többi „baloldali kommunistára".

Elhessegette magától e komor gondolatokat, és az után érdeklődött, hogy a mester rendszeresen megkapja-e a járandóságát.

— Persze, néha azért van fennakadás. De nem ez a lényeg, Vlagyimir Iljics — felelte a mester. — Most végre én is embernek érezhetem magam. Tudja, mit jelent az?

— El tudom képzelni.

— Ön megtisztel engem, Lenin elvtárs, hogy nálam borotválkozik, és nem kell hajbókolnom, hanem egyszerűen azt mondhatom: Lenin elvtárs... Elvtárs! Érti ezt?

— Ugyan, mit beszél! Ez így van rendjén!

— Öreg legény vagyok én már. Már vagy fél évszázada topogok a borbélyszék körül. De ilyen kuncsaft, mint ön...

— És egyetért azzal, hogy nem a kuncsaft fizet a mesternek, hanem mindenkivel egyenlő alapon kapja a fizetést?

— Éppen ide akarok kilyukadni. Embernek érzem magam, habár... — rámutatott a borotvára, az ollóra, a hajnyíró gépre — a termelési eszközök egyelőre az én magántulajdonomban vannak.

Lenin elnevette magát:

— Fején találta a szöget.

— A fiam, amikor márciusban visszatért a száműzetésből, Marxot olvasott nekem. Az aztán az okos ember! Meg a maga könyveit is olvasta. Úgy bizony!

Közben végzett a borotválással, megigazította Lenin bajuszát, szakállát, és gépiesen megkérdezte:

— Kölnit parancsol?

— Jó kis tiszta vizet adjon — felelte Lenin.

— Púdert?

— Okvetlenül, okvetlenül! — felelte Lenin felemelkedve a borbélyszékből. Végighúzta tenyerét kopasz fején, és hozzátette: — És még kérek... egy kis ondolálást is.

A vendégek harsány nevetésben törtek ki.

Lenin megnézte magát a tükörben, aztán elismerően így szólt:

— Maga valóságos varázsló! Beültet a karosszékbe egy aggastyánt, és hetyke fiatalemberré változtatja. Köszönöm!

Elköszönt az emberektől, kezet szorított a mesterrel, és sietős léptekkel megindult a kijárat felé. A jelenlevők mindnyájan mosolyogva, elragadtatással néztek utána.

Lenin éppen akkor ért a szobájához, amikor az őrök váltották egymást. Pjotr Szaveljev lépett Valdis Karolis helyébe. Lenin az ajtótól nem messze megvárta, amíg megtörténik az őrségváltás, hogy ne zavarja az őröket. Az ajtóhoz érve üdvözölte Szaveljevet, és megkérdezte:

— Ugye be akart jönni hozzám, Szaveljev elvtárs? Emlékszem.

Pjotr zavarba jött.

— Nagyon kellene, Vlagyimir Iljics — felelte Pjotr izgatottan. — De látom, hogy folyton foglalt. Meg aztán valahogy kényelmetlen is kérni...

— Igen, ma meglehetősen zsúfolt a program... De azért csak találunk rá időt. — Lenin egy pillanatra elgondolkozott. — Tudja mit? Jöjjön be estére! Mihelyt visszaérkezem a Tauriai Palotából, rögtön jöjjön be. Megfelel?

— Köszönöm, Vlagyimir Iljics.

— Akkor hát megegyeztünk.

Lenin bement a szobába, rögtön le is ült a helyére az asztal mellé, kinyitotta a tegnapi dossziékat, félretette őket, belemerült az új iratokba, amelyeket magával hozott, és észre sem vette, hogy Boncs-Brujevics, Dzerzsinszkij, Szverdlov és Marija Iljinyicsna betoppant a „Pravda" friss számával.

— Jó reggelt, Vlagyimir Iljics...

Lenin felnézett:

— Á-á, jó reggelt, elvtársak. Tessék, foglaljanak helyet.

Felkelt, Marija Iljinyicsnától elvette az újságot,

megszokott mozdulattal kinyitotta, és gyorsan átfutotta a nagybetűs címeket.

Sztálin is észrevétlenül lépett a szobába. Zubbonyán dagadoztak a kitömött zsebek, szűk nadrágja szára gondosan beletűrve fényesre tisztított csizmájába. Fekete bajusza hegyes volt, mint a nyílvessző.

Lenin ránézett az újság fölött, bólintott, és helylyel kínálta.

— Egy pillanat, elvtársak... — mondta.

Beletemetkezett az újságba, de csak gépiesen futotta át, mert hirtelen eszébe jutott, hogy tegnap vacsora mellett milyen beszélgetést folytatott Nagyezsda Konsztantyinovnával Sztálinról. Krupszkaja már nem első ízben hozta szóba Sztálint. „Nem akarom rád erőszakolni a véleményemet, Vologya. de nem tudom leküzdeni magamban az ellenszenvet. Igen, igen, az ellenszenvet. Nem tetszik nekem ez a »lánglelkű kolhiszi« már az első találkozás óta. amikor Tammerforsba érkezett." Vlagyimir Iljics megpróbált vitába szállni a feleségével. Igen, Sztálin rideg ember, néha elviselhetetlenül nyers, de szorgalmas, agilis. „Ez igaz, de bennem másfajta benyomás alakul ki." — „Miért?" — „Hát például a breszti ügyekben: nem értem, mit védelmez. Hol a forradalmi háborúról beszél, hol Trockijt támogatja..." Lenin újra megpróbált vitatkozni: de szavazni helyesen szavaz! A Központi Bizottság magvával együtt! „Nem a mély meggyőződés vezérli — mondta Nagyezsda Konsztantyinovna. — Egyszerűen igyekszik megnyerni a bizalmadat... Nagyon zárkózott. Alighanem valamilyen mélyen titkolt céljai vannak... Ezt nem állítom. de ez a benyomásom. Talán nagyon is nagyravágyó."

Ezek a szavak bogarat dugtak Lenin fülébe. Igazat kell adni Nagyezsda Konsztantyinovnának, ő mindig jó emberismerő volt. Jellemzései mindig találóak voltak. Nem tévedett annak idején Martov, Plehanov, Akszelrod megítélésében sem. Nagyon jó érzékkel tapintott rá Kamenyev, Rikov hibáira,

tökéletesen jellemezte Zinovjevet, Trockijt. Éppen most tévedne? Érdekes, hogy Sztálinról alkotott véleménye teljesen megegyezik Jakov Mihajlovics véleményével.

Vlagyimir Iljics újra Sztálinra nézett, félretette a lapot.

— Nos, elvtársak, ma meglehetősen meleg napunk lesz! — Sztálinhoz fordult: — Két kérésem lenne önhöz. Megoldásuk nem tűr halasztást. Minden erejét fordítsa az ukrajnai ügyekre. Jakov Mihajlovics átadta önnek az anyagot. Tájékozódjon. Azután még egyszer tanácskozunk. És a második: dokumentum az Oroszországi Föderációról, alaptételek. Abban a szellemben, ahogy már megbeszéltük.

— Világos, Lenin elvtárs. Szeretném még egyeztetni a nemzeti kérdésről szóló beszámoló téziseit. A III. Szovjetkongresszusra.

— Ezt halasszuk holnapra. Ma nem jut rá időnk. — Lenin széttárta a karját. Aztán, még valami eszébe jutott, és hozzátette: — Igen, igen... a leggondosabban nézze át Saumjan cikkeit. Neki nagyon sok értékes gondolata van éppen a nemzeti kérdésről. Elméleti síkon.

— Világos — felelte Sztálin, és már menni készült, de Vlagyimir Iljics megállította, ugyanis — minden jelenlevőhöz szólva — felvetette Breszt kérdését.

— Szakítsunk egy kis időt, beszélnünk kellene a fő kérdésről. A breszti ügyek. Ön nem siet? — kérdezte Sztálin szeme közé nézve.

Sztálin zavartan állta Lenin átható tekintetét.

— Ha szüksége van rám...

Elővette görbe szárú pipáját, megforgatta a kezében, aztán ugyanúgy visszadugta a zubbonya zsebébe. Leninnél senki sem dohányzott.

— Kívánatos volna az ön jelenléte is — mondta Lenin.

Sztálin állkapcsán játszani kezdtek az izmok. Tudta, hogy Lenin tőle, mint a Központi Bizottság

tagjától, megkövetelheti a szabatos és világos állásfoglalást Breszt kérdésében, de nem gondolta, hogy rögtön sor kerül erre a beszélgetésre. El kell ismerni, hogy eddig, noha ebben a fő kérdésben Lenint támogatta, mégis félénken nyilatkozott, legalábbis nem emelt hangon. Hol úgy beszélt a forradalmi háborúról, mint a breszti probléma legbiztosabb megoldásáról, hol meg azt mondatta vele az ördög, hogy a nehéz helyzetből kikerülni csak a közbülső állásponttal, Trockij álláspontjával lehet. Sztálin megértette, hogy számolni kell a gyorsan változó helyzettel — „erre tanít a marxizmus" —, és ezzel kell összehangolni saját akcióit. Mégis várakozott, valahogy bizonytalanul foglalt állást.

— Nos, elvtársak? Bresztben bonyolult szituáció alakul ki. Úgy látszik, nem lehetünk meg „gyalázatos" béke nélkül.

— Ezt alaposabban meg kell hánynunk-vetnünk... — felelt Dzerzsinszkij kissé kitérően.

— Én is amellett vagyok, hogy tágabb plénum előtt vitassuk meg — támogatta Sztálin.

— Ezzel egyetértek. Nyíltan kell beszélni — jegyezte meg Lenin. — És nem halogatni a dolgot.

— És nem hallgatni ráadásul... mint egyesek teszik... — tette hozzá csípősen Szverdlov, Sztálin felé pillantva. — Nincs időnk hosszú vitákra. Amíg mi vitatkozunk, Hoffmann tábornok még súlyosabb feltételeket talál ki.

— Még nem terjesztette elő őket... — mondta Sztálin nyugodtan. — Előzetesen pedig mindenkinek joga van kifejtenie azt az álláspontot, amelyet a mai napra a leghelyesebbnek tart. Ezt tanítja a marxizmus...

— Valahogy nagyon komplikált... — jegyezte meg Lenin.

— Senki sem veszi el ezt a jogot senkitől — szólalt meg újra Szverdlov. — A legkönnyebb ide-oda csapongani egy előzetes álláspont ürügyén. De ha ön nem támogatja a breszti béketárgyalások gondolatát, akkor nyilván a tárgyalások megszakítása

mellett van. És eszerint ön felült bizonyos hangzatos jelszavaknak.

Sztálin himlőhelyes arca elsötétült, szemében gonosz fény lobbant. „Milyen alapon lép fel Szverdlov az erkölcscsősz szerepében? Ráadásul Lenin jelenlétében?" — gondolta.

Szverdlov észrevehetően felindult volt. Levette és zsebkendőjével törölgetni kezdte cvikkerét.

— Ma leköt bennünket az alkotmányozó gyűlés. De holnap felelősségünk teljes tudatában és haladéktalanul el kell döntenünk Breszt kérdését. Gondolkodjék, Dzsugasvili.

— Nem ártana önnek sem, ha gondolkodna — felelte Sztálin rosszul leplezett indulattal, és elfordult.

— A gorombaság nem méltóság — mondta Szverdlov. De nem folytatta a szóváltást, hanem félreállt.

Vlagyimir Iljics merőn nézte a vitatkozókat. Sztálin szavai és egész magatartása vegyes érzelmeket keltettek benne. Maga Sztálin is megérezte ezt.

— Nem olyan egyszerű dolog ez — mondta kissé lágyabban. — Meg kell fontolni alaposan. Nem értem, minek kell heveskedni?

— Én sem értem — mondta Lenin mintegy magának.

Egy perc hallgatásban telt el.

Dzerzsinszkij is kínosan érezte magát Leninnel szemben.

„Igaza van. Ezerszeresen igaza van! — gondolt Leninre. — Bonyolult csomó ez a Breszt. De hogyan írja alá a »gyalázatos« békét? Hogyan fogadja el a hódító arcátlan követeléseit? És mit szólnak majd a proletárok... a lengyelek és más országok proletárjai?"

Gorbunov lépett a szobába újabb iratcsomóval. Lenin felélénkült.

— Jól van, elvtársak — mondta békítően. — Talán még ma beszélünk a dologról... Mielőtt elindulnánk a Tauriai Palotába, lesz egy kis szabad

időnk. Nyolcadikán pedig — lapozgatott a naptárban — részleges értekezletet tartunk erről a kérdésről. Tanácskozunk Petrográd pártmunkásaival, a Szovjetkongresszus küldötteivel. És csak Bresztről. semmi másról. Egyetlen kérdés. — És Gorbunovhoz fordulva megkérdezte: — Hány ügyet készített elő erre az egyetlen napra? Mi?

Gorbunov zavartan állt.

— Ön kérte, hogy a fő ügyeket reggel adjam be — felelte. — És minél korábban.

— A fő ügyeket! Nagyon helyes. — Lenin hunyorított, megnézte az iratokat a dossziéban. — Mégis sok egy kicsit egyetlen napra. — Szünetet tartott, aztán incselkedve folytatta: — Puriskevics ügyének tárgyalása... Úgy bizony!

— De hiszen ön kérte, hogy adjam be a jegyzőkönyvet! — mondta Gorbunov mintegy mentegetőzve.

— Nagyon fontos! — folytatta Lenin. — Wilson elnök mindenféle földi jót ígér Oroszországnak. A japánok készülődnek... hogy megvédjék alattvalóikat. Intervenció? Valószínű... A fehérgárdista tábornokok a burzsoáziával együtt dél felé futnak. Rosztovba. Miért? Bresztben bonyolult a helyzet. De mégis, tisztelt titkár elvtárs, van két fő kérdés! Az egészből...

Vlagyimir Iljics felkelt az asztaltól, néhány lépést tett a szobában. A jelenlevők már megszokták, hogy Lenin mindig a napirenden levő összes kérdés mérlegelése után jut el a fő problémához, s most figyelmesen követték gondolatmenetét, nem szóltak közbe.

— Két fő kérdés — ismételte meg Lenin. — Ezeket kell megoldanunk. Minden egyéb ezek helyes megoldásától függ. — Gorbunovhoz fordult: — Szabad a breszti vonal?

— Rögtön ellenőrzöm, Vlagyimir Iljics — felelte Gorbunov, és kiment.

3

Lenin a híradós szobában állt a készüléknél. A híradós katona vette az új szöveget, forgatta az orsót a kígyózó papírszalaggal.

Lenin elmélyülten figyelte a morzejeleket, amelyek a távoli Breszt-Litovszkból érkeztek.

— Továbbítsa, kérem, a választ Bresztnek. Újra megerősítem — diktálta Lenin a távírásznak. Próbálja meg tíz napra felfüggeszteni a tárgyalásokat, és utazzon Petrográdra. — Megvárta, amíg a távírász továbbítja az új szöveget a rejtjelkulccsal, és megkérdezte: — Kész? Aláírás: Lenin.

A távírász befejezte az adást. Lenin megköszönte, és amint megfordult, látta, hogy Szverdlov, Boncs-Brujevics és Sztálin is a szobában van. Boncs-Brujevics felemelte a szalagot, óvatosan összetekerte, és mindnyájan kimentek a szobából.

— Vajon el tudja-e érni, hogy felfüggesszék a tárgyalást? — kérdezte Szverdlov.

— Tudja, nem tudja, ez most nem kérdés — felelte Lenin. — A kialakult helyzetben ez elengedhetetlen.

Szótlanul mentek be Lenin szobájába. Lenin zaklatottan járt fel és alá, hátratett kézzel, fürkésző tekintettel. Szverdlov kigombolta bőrkabátját, és belesüppedt a karosszékbe. Boncs-Brujevics egy dossziéba rakosgatta az iratokat, Sztálin pedig megállt az ablaknál. Kihűlő pipáját forgatta kezében.

— Ezt várhattuk is — ismételte meg Lenin a korábban már elhangzott mondatot. — Mi itt csöndben hallgattuk az illetékes helyről származó véleménynek feltüntetett lázálmokat, összevissza vitatkoztunk. Trockij eközben elismerte a Központi Rada, illetőleg Golubovics meghatalmazását, és ily módon a harkovi munkás-paraszt kormány Bresztbe érkezett képviselőinek már nincs mit tenniük. Hoffmann nem ismeri el őket. Neki Golubovicsra van szüksége. Most már a szó szoros értelmében rátelepedett küldöttségünk fejére...

— Természetesen . . . — mondta Szverdlov. — Ez még csak az előétel.

— Igen. Nagy az étvágyuk — jegyezte meg Lenin.

— Mást nem is várhatunk az imperialista ragadozóktól — mondta Sztálin, mint mindig, most is halkan, kimérten.

— Szabatos, világos határozatot kell hoznunk — mondta Lenin élesen, végighordozva tekintetét a jelenlevőkön. — Ha ma nem fogadjuk el a feltételeiket, holnap még többet követelnek. Önnek tökéletesen igaza van, Jakov Mihajlovics, ez még csak az előétel . . .

Bresztben a politikai bizottság reggeli ülése rendkívül rövid volt. Németország szövetségeseinek, valamint Golubovicsnak, a Központi Rada főtitkárának hallgatólagos beleegyezésével Hoffmann tábornok kiteregette az asztalon a térképet, és kijelentette:

— Itt hagyom a térképet, és kérem az urakat, hogy tanulmányozzák.

Többet nem is mondott, nem tartotta szükségesnek megmagyarázni, mit jelent a térképen meghúzott vonal, mit jelentenek a satírozott területek. A szovjet képviselők mégis magyarázatot követeltek tőle, és ezt kénytelen volt meg is adni. Hoffmann tábornok elmondta, hogy a térképen besatírozott területeken „stratégiai megfontolásokból" ott maradnak a német csapatok.

Részletesen megvizsgálták a térképet. Németország az egykori Orosz Birodalom birtokaiból több mint százötvenezer négyzetkilométer nagyságú területet szakított le. Ausztria—Magyarországgal együtt magának tartotta meg egész Lengyelországot, Litvániát, Belorusszia és Ukrajna, Észtország és Litvánia egy részét, valamint a Muhu-szigeteket és a Rigai-öbölt. A hódítók ellenőrzése alá kerültek a Finn- és a Botteni-öbölbe vezető tengeri utak. Ez lehetővé tette, hogy Németország támadó had-

műveleteket bontakoztasson ki és Petrográdot fenyegesse. Németország magának tartotta a Baltitenger összes kikötőit, amelyeken az orosz exportnak több mint egynegyede, az importnak pedig még nagyobb része bonyolódott le.

A térképre rajzolt vonal nem igazodott semmiféle természetes határvonalhoz. Ez nem a béke vonala volt, hanem a leendő front, mégpedig igen fontos front a német vezérkar szempontjából, amely már akkor újabb támadást tervezett Oroszország ellen.

Lenin az asztalnál ült, és időnként megdörzsölte bal halántékát. Már reggel óta fájt a feje. Néhány percig hallgattak.

— A helyzet nagyon bonyolulttá vált... — mondta. — Úgy látszik, elkerülhetetlen az összeütközés a német csapatokkal. Ők kezdik... — És erélyesen hozzátette: — Meg kell gyorsítanunk a hadsereg újjászervezését.

Ismét csend támadt.

— De hova gondolt Trockij? — kérdezte Szverdlov. — Mégiscsak furcsa...

— Nevezze nevükön a dolgokat — mondta Lenin. — Szerintem most nem szabad a területek miatt alkudoznunk. Minden körülmények közt elsőként fel kell emelnünk a béke zászlóját. Ez legközelebbi és legfontosabb feladatunk.

— Nincs más megoldás — mondta halkan Sztálin.

Vlagyimir Iljics ismét szeme közé nézett Sztálinnak, aztán eszébe jutott a beszélgetés, amelyet Krupszkajával folytatott róla, és elhallgatott.

— Összegyűlünk, mielőtt elindulnánk a Tauriai Palotába? — kérdezte Szverdlov.

— Nem ártana — felelte Lenin. Felsóhajtott, végigsimított a homlokán. — Ez a nap egyik fő kérdése... És most még vár bennünket az alkotmányozó gyűlés.

1

A „Tamás bátya kunyhója" mellett a plakátragasztó éppen a falat mázolta, s kifüggesztette a városvédelmi rendkívüli bizottság szürke csomagolópapírra nyomtatott felhívását. A plakát körül rögtön összeverődött néhány újdonságra szomjas ember, amint ez az utóbbi időben már megszokottá vált. Éppen csak szürkülni kezdett az ég. A falatozóból valaki kihozta a „bőregér" lámpást, megvilágította a plakátot, és fennhangon olvasta:

— „Petrográd város lakosságához."

Újabb és újabb járókelők csatlakoztak a kíváncsiskodókhoz.

— Mit olvasnak?

— Ne zavarjanak, uraim!

— Itt nincsenek urak... — dörmögött egy idősebb, munkás külsejű férfi.

— Csendesen!

A lámpást tartó ember reszkető hangon, akadozva olvasta:

„... Minden rendű és rangú ellenforradalmárok... egyesültek... a szovjethatalom elleni harcra... akciójuk napja... január ötödike, az alkotmányozó gyűlés megnyitásának napja... Kerenszkij, Filonyenko, Szavinkov... petrográdi és moszkvai kereskedők..."

— Ma milyen nap van? — kérdezte egy idős néni régi divatú ruhában.

— Péntek — felelte egy másik asszony.

— És éppen január ötödike — tette hozzá egy bőrbekecses, vézna öreg.

— Uramisten, irgalmazz... — suttogta a néni, és keresztet vetett.

— Csendesebben! Ne zavarják!

Az előbbi hang folytatta:

„Az ellenforradalmárok szervezetét nagy összegekkel táplálják..."

— Ezt már hallottuk! Tovább...

— Majd én olvasom!

— Miért csak most mondják? — dörmögte egy tagbaszakadt férfi, akinek jégcsappá fagyott bajusza kimeredt a felhajtott gallér mögül.

— Olvassa hát!

Egy katonaköpenyes ember nyomakodott közelebb a plakáthoz.

— Pardon! — Felemelte a lámpást, és szabatosan, a szavakat tisztán ejtve folytatta az olvasást: — „A rendkívüli bizottság emlékeztet rá, hogy Petrográdban ostromállapot van, és mindennemű pogrom-kísérletet haladéktalanul fegyveres kézzel fog meghiúsítani..."

A hallgatóság különféleképpen reagált: ki dünnyögve, ki aggodalmaskodva, ki pedig helyeselve.

— Nézd csak! Fegyveres kézzel!

— Már megint lőni fognak... Rémes...

— A hatalom az hatalom!

— Rendnek muszáj lenni!

— Felelősségre kell vonni a pogromlovagokat!

— Ne zavarjanak...

— Olvassa csak, aranyos polgártárs!

A polgártárs, aki olvasott, ügyet sem vetett a háta mögött kibontakozó szóváltásra.

— „Elvtársak és polgártársak — folytatta —, akik hűségesek a munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek hatalmához, őrizzék meg nyugalmukat, tartsák fenn mindenütt a legszigorúbb rendet, ne vegyenek részt tüntetésekben, alkalmi gyűléseken és utcai csoportosulásokon, nehogy véletlenül megsérüljenek, ha elengedhetetlenné válna a fegyveres erő alkalmazása az ellenforradalmárokkal szemben."

— Úgy van! — sipított valaki rekedten.

— Milyen kormány írta alá ezt? — kérdezte egy fiatal asszony, akinek kerek szemében feneketlen butaság komorlott. Kerenszkijé vagy... az új?

— Kerenszkijt már rég a francba küldték — dörrentett rá a bajuszos férfi.

— Mi az, nagysasszony, talán magának Kerenszkij kell? — kötözködött az öreg munkás.

— Most már táguljanak, polgártársak — intézkedett a házmester, és kezébe vette a lámpást. — Hiszen saját fülükkel hallották! Az utcán csoportosulni tilos, vagyis, különben...

Lassan szétszéledtek, vissza-vissza pillantva a plakát szürke négyszögére. Azután újabb érdeklődők álltak meg körülötte.

A katonaköpenyes férfi a bőrbekecses, vézna öreggel ballagott tovább.

— Éppen ma van az alkotmányozó gyűlés megnyitása — mondta az öreg a hivatalnok mellett szaporázva lépteit. — Az majd eligazít mindent. Csak az úr legyen irgalmas hozzánk... — Keresztet vetett. — Segíts nekik, uram...

— Jóllakatott bennünket a szovjetek hatalma — vélekedett a másik. — Torkig vagyunk vele.

A „Tamás bátya kunyhójától" nem messze előbukkant a „koldus".

— Polgártársak, Krisztus szerelmére adakozzatok az októberi forradalom áldozatának...

Mindketten úgy néztek rá, mint egy őrültre. Mit beszél ez?

Egy fiatalember sietett el mellettük, megállt a koldusnál, és sokáig matatott a zsebében, mintha a krajcárt keresné, amit odavethet neki.

A sötét szemüveges „koldus" halkan odasúgta neki:

— Itt várd meg Szviridovot, és kapd el.

— Meglesz — felelte ugyanolyan halkan a fiatalember, és belenyomta a pénzt a kinyújtott tenyérbe.

A „koldus" elbicegett a sarokig, majd eltűnt mögötte.

2

A „koldus", aki a „nagyherceg" címmel tisztelte meg magát, a valóságban kisbirtokos nemes volt, egy elszegényedett arisztokrata család leszármazottja, név szerint Szergej Leonardovics Bulat-Zakrzsevszkij, csakugyan „áldozata" a két oroszországi forradalomnak. 1917 márciusában, amikor az isten háta mögötti falvakban tüzek rőt fénye világította be az éjszakát — mert a parasztok kiengedték a vörös kakast —, leégett az ő birtoka is, az ősi kúria a korhadt oszlopokkal, málló vakolatú oszlopcsarnokával, a családi címerrel és a két kőoroszlánnal a bejáratnál, bár ezekért sem volt nagy kár, mert olyanok voltak, mint két kóbor, vedlett kutya.

Nénikéje és távoli unokanővérei, akiknek egyetlen és fő gondjuk az volt, hogy „vezessék a gazdaságot" és ellássák pénzzel a „karriert csináló" rokonfiút, ijedtükben Petrográdra utaztak, és megszálltak Szergej Leonardovics hideg legénylakásában. Az öreg szolga már rég faképnél hagyta gazdáját. A lakás nem volt valami barátságos, mindenütt mosatlan edények és egerek bűzlöttek. Az egyetlen, ami a „nagyhercegnek" a tűz után megmaradt, a föld, vagy száz gyeszjatyina kitűnő csernozjom. Ugyanazon év őszén a nénike nagy üggyelbajjal még szert tett némi jövedelemre. De, ó jaj, ez a jövedelem már csakugyan az utolsónak bizonyult. A parasztok, akik az egykori kúriát felgyújtották, október után még a földet is elvették.

A huszonhat esztendős „nagyherceg" nőtlen volt. A gondját viselő nagyon igényes nénike nem nyugodhatott bele, hogy aranyos kis unokaöccse holmi kereskedőcsaládba házasodjon be. Minden vágya az volt, hogy a fiatal „nagyherceg" leendő hitvese ne csak tisztes hozományt, hanem rangos származást is vigyen a házasságba. És amíg a nénike kitartóan reménykedve kereste a legmegfelelőbb menyasszonyt, befolyásos ismerősei segítségével Szergej

Leonardovics Bulat-Zakrzsevszkij befutotta a szolgálati „karriert".

A háború elején Lvov nagyhercegnek, az ideiglenes kormány majdani fejének, a tulai nagybirtokosnak a közbenjárására kinevezték az Országos Zemsztvoszövetség levéltárának titkárává. És ugyanaz a Lvov nagyherceg, aki soviniszta lázában dörögve hirdette, hogy a végső győzelemig kell folytatni a háborút a németek ellen, megóvta a gondjaira bízott fiatal „nagyherceget" a katonai szolgálattól, a februári forradalom után pedig elhelyezte a belügyminisztériumban: ő lett a protokoll-osztály főnöke.

Szergej Leonardovics azonban terhesnek tartotta az irodai szolgálatot, noha sok mindent megértett, amíg a magasrangú urak között forgolódott, és hozzájutott bizonyos államtitkokhoz. Akkor történt, hogy egy gyűlésen megismerkedett Puriskeviccsel, és meg is nyerte a tetszését. „Szerjozsa nagyherceg" Puriskeviccsel együtt járta a katonai helyőrségeket, sőt a frontot is, áhítattal hallgatta új patrónusának „bámulatos" soviniszta beszédeit, és maga is kipróbálta képességeit ezen a területen.

A hangzatos név és a „nagyhercegi" cím valamilyen romantikus glóriát szőtt a fiatalember köré, amit maga Puriskevics is elismert. Szergej Leonardovics csakhamar ráébredt, hogy ő tulajdonképpen „a cári Oroszország rettenthetetlen bajnoka", és teljes egészében a „politikai tevékenységnek" szentelte magát.

A júliusi napokban új kormány került hatalomra, a Kerenszkij-kormány. Hogy port hintsenek a nép szemébe és „lecsillapítsák a közvéleményt", az államapparátusból elbocsátották a másodrangú személyeket, a kishivatalnokokat, akik nem voltak „megbízhatók". Szergej Leonardovics „nagyherceg" maga kérte „nyugdíjazását", amivel szabaddá tette kezét. De ekkor meg pénze nem volt. Puriskevics azonban megnyugtatta, vállon veregette, és ettől kezdve „Szerjozsa nagyhercegnek" rendszeresen

juttatott némi pénzmagot abból a tekintélyes alapból, amelyet a nagykereskedők és nagybirtokosok adtak össze a monarchista szervezet céljaira. Ezen kívül a „haza oltárán" feláldozták a családi értéktárgyak maradványait is, amelyeket a nénike fájó szívvel adott ki kezéből.

Így vált Szergej „nagyherceg" szabaddá, mint a madár.

Az Októberi Forradalom és a kudarcba fulladt monarchista puccs után Puriskevics egész csoportja a vádlottak padjára került, Szergej Leonardovics azonban valahogy megúszta: nem tartóztatták le. Összeszedte hát maga köré a szétvert csoport maradványait, kapcsolatot teremtett a „György-keresztesek Szövetségé"-vel, és elvakultan, fejét leszegve munkához látott, legénykedve, lépten-nyomon mutogatva, hogy ő milyen fenegyerek, és szavalva minden utcasarkon, hogy „maga a gondviselés adta kezébe a Puriskevics által elejtett zászlót". Nyakig merült a botcsinálta összeesküvő „lázas tevékenységébe". Új mezt öltött, sötét szemüveget kezdett hordani, és belebújt a viseltes hosszú kabátba. Koldusruhában meglátogatta barátait és a monarchia más híveit, végrehajtotta a szovjethatalom jobban álcázott és okosabb ellenségeinek parancsait, kapható volt minden kalandor-vállalkozásra, noha lelkében ugyanaz a gyáva irodakukac maradt, aki mindig is volt.

Különösen megtisztelve érezte magát a legutóbbi feladattal: Lenin autójának meglesésével, hogy elhurcolhassák Lenint Petrográdból. Csaknem minden készen állt az akcióhoz, de Szviridov elárulta őket, s ezzel összezavarta a kártyákat. És mivel a cinkosok Szergej „nagyherceget" azzal vádolták, hogy túlságosan hiszékeny volt bizonyos György-kereszteseket illetően, elhatározta, hogy mindenáron elkapja az árulót és végez vele.

És noha a Szmolnij körül veszedelmes volt mutatkozni, mégis folyton itt szaglászott abban a reményben, hogy elcsípheti Szviridovot, s főleg — az

alkotmányozó gyűlés megnyitásának napján — végrehajtja tulajdonképpeni feladatát, elfoghatja és elhurcolhatja Lenint és a szovjet kormány néhány más tagját Petrográdból.

3

Szviridov folytonos bocsánatkérések közepette, a szembejövőknek ijedten utat engedve járkált a Szmolnij folyosóin, amelyek már kora reggeltől visszhangoztak a lármától, a beszédtől. Az őrszobát kereste. Kezében egy papírlapot szorongatott.

„Lobakov elvtárs! Kérem, hogy mától gondoskodjanak e sorok átadójának, L. N. Szviridov elvtársnak az ellátásáról. És még valami: keressenek számára más felszerelést. F. Dzerzsinszkij. 1918. január 5. (18)."

— Érdeklődjön Sztyepan Akimovics után, és bárki útbaigazítja — bocsátotta útjára Szviridovot Boncs-Brujevics.

Noha Dzerzsinszkij és Boncs-Brujevics szemmel láthatólag megbízott benne és gondoskodott róla, Szviridov mégis valahogy kínosan érezte magát, s tagjai mintha megbénultak volna. Irigykedve, keserűen nézett a vörös kokárdás és vörös szalagos emberekre, akik dolgukat intézve jártak szobáról szobára. Arcán olyan kifejezéssel járt a sürgő-forgó sokaságban, mintha még mindig valamilyen bűntudat nyomná a lelkét. Úgy érezte, hogy mindenki bizalmatlanul méregeti új köpenyét, kucsmáját, csikorgó csizmáját, világosságra derékszíját. Mióta belépett ide és őszinte szívvel feltárta a Lenin elleni összeesküvést, már nem érezte magát teljesen idegennek, de feszélyezettsége még nem oldódott fel egészen. Se nem vendég, se nem idevaló. Furcsa helyzet.

Ruházata valóban vadonatúj volt, mintha skatulyából lépett volna ki. Valamilyen titkos raktárban kapta Petrográd egyik külvárosában, és mi taga-

dás, örömmel dobta le a szakadozott, füst szagú, tetves holmit, amelyben a frontról megérkezett. De csak a György-keresztesek kaptak új egyenruhát. Előnyben részesítették őket. És akkor meg is volt győződve róla, hogy megérdemelten. De azután...

Egy pillanatra felrémlett az emlékezetében, hogy a raktár udvarán az átöltöztetett, megfürdött és megnyírt György-keresztes katonákat és tiszteket felállították négy hosszú sorban, és egy kidülledt szemű, prémbundás alak beszédet vágott ki előttük. A kappanhangú úriember a „haza támaszának" nevezte őket, mondván, hogy legyenek hűek esküjükhöz, s minden erejükkel munkálkodjanak „az évszázadok által szentesített, most pedig lábbal tiport oroszországi rend" helyreállításán.

Ami ezután következett, arra semmi kedve sem volt emlékezni.

Szviridov izzadó kezében átnedvesedett a papír. Így töprengett: „Megetetnek, nyilvántartásba vesznek, ez helyes. Enni kell mindenkinek. De minek cserélik ki a ruhám?" Dzerzsinszkijtől ezt nem merte megkérdezni. S most a folyosón csellengve már kezdte sejteni, miért van szükség erre. Mert mi tagadás: olyan itt ő, mint a fehér holló. Ha majd úgy fest, mint mindenki, és nem szúr szemet senkinek vadonatúj köpenyével és a nyikorgó csizmájával, akkor másképp fogja érezni magát, nem néznek rá sanda szemmel ezek az elfoglalt emberek.

„Talán Dzerzsinszkij is épp erre gondol?"

Aztán még valami eszébe jutott: Dzerzsinszkij és Boncs-Brujevics befejezte a kihallgatást. Meghallotta Dzerzsinszkij szavait: „Igen, hiszek..." — és ő ijedtében azt sem tudta, mit válaszoljon. Dzerzsinszkij először szigorúan nézett rá, aztán kis melegség költözött a szemébe. A néma jelenet legfeljebb egy pillanatig tartott. Szviridov kigombolta a köpenyét, gimnasztyorkájáról levette a két György-keresztet, és átnyújtotta őket Dzerzsinszkijnek,

mintegy kifejezésre juttatva, hogy teljesen megtagadja múltját.

Dzerzsinszkij megértette e gesztus igazi jelentőségét.

— Ez fölösleges, Szviridov elvtárs. Enélkül is bízunk magában. Maga katona, és a kitüntetéseket bátorságáért kapta.

— Hát igen — mondta Szviridov, tanácstalanul tartva kezében a kitüntetéseket.

— Bizonyára a felsorakozott ezred előtt nyújtották át, ugye?

— Úgy volt. Még a zenekar is játszott.

— Hát akkor csak tegye el őket emlékül.

A két kereszt most csörögve ütődött egymáshoz a zsebében. Megtapogatta őket, és azt gondolta: „Szétveti majd a düh Oszinyint, ha megtudja, hogy átálltam a vörösökhöz! Meg ezt a »koldust« is... Persze, már biztosan tudnak a dologról. De vigye el őket az ördög!" De máris újabb gondolat ötlött fel benne: „Viszont ezt nem hagyják annyiban, nem fogják megbocsátani. Kelepcét állítanak, kikészítenek... De sebaj! Megmutatom, hogy még én is vagyok valaki!"

Most már nincs egyedül. Ez az érzés fokozatosan eltöltötte egész lényét.

Szviridov bandukolt a folyosókon, egy kicsit még mindig kerülgetve az embereket. Aztán észrevette, honnan indul a felvezető az őrökkel, s elindult arrafelé.

Lobakov, akihez Dzerzsinszkij irányította, nem volt a szobában. Szviridov különben nem ismerte személyesen.

— Elment valahová, és még nem tért vissza. De hamarosan itt kell lennie — mondta neki az egyik matróz. Arca fáradt volt, szeme beesett az álmatlanságtól. Szemügyre vette az ideégent, és megkérdezte: — Szviridov?

— Eltalálta.

— Akkor jöjjön velem.

Pavel Malkov, a Szmolnij őrparancsnoka volt az.

Elvette a papirlapot Szviridovtól, s mentében elolvasta.

— Itt kap majd enni, és nyilvántartásba veszik — mondta Malkov. — A ruhát akkor cseréli ki, amikor Lobakov elvtárs visszajön. Értette?

Az őrszobában szinte mindenki tudott a Györgykeresztes katonáról, aki eljött a Szmolnijba, és felfedett valami igen fontos titkot. Szviridov láttán mindenki sejtette, hogy bizonyára ő az. Fél szemmel, érdeklődve nézegették, de senki sem elegyedett beszélgetésbe vele. Szviridov magán érezte a vörösgárdisták és a matrózok tekintetét, és elpirult.

Ő is megkapta nyolcad kenyerét, egy tányér köleskását, meg egy bögre teát. Csak ült az asztalnál a többiekkel, evett, és kerülte a rászegeződő tekinteteket.

— Aztán ott jobb kaját adtak? — nem állhatta szó nélkül a mellette ülő vöröskatona.

— Hol „ott"? — fordult feléje Szviridov.

— Hát odaát, a györgyösöknél!

— Jobbat — felelte Szviridov.

Igen, „ott" jó volt az ellátás. Negyven dekányi jól kisütött rozskenyér, kétszersült, húskonzerv, szalonna, száraz kolbász.

— Aztán nem sajnálod?

— Nem hagynád abba a kötözködést? — avatkozott közbe egy másik vöröskatona. Szakállában és bozontos szemöldökében ősz szálak fénylettek.

Szviridov találkozott a tekintetével. Ismerős szem. Pjotr Szaveljev zavartan nézett rá, és alig észrevehetően elmosolyodott.

— Megismersz?

— Meg.

— Bocsáss meg, testvér...

— Előfordul...

— Előfordul, persze.

Szviridovnak mintha kő esett volna le a szívéről.

1

Uljana Gyemencsuk nem győzte várni a földit, aki olyan bizalomkeltően nézett rá az este. Szinte semmit sem aludt egész éjjel, annyira őrizte a csomagját, éppen csak szunnyadt egy kicsit, és szívesen várt volna még, elidőzött volna az emberek közt a melegben, amikor váratlanul ugyanaz a vasúti tiszt, aki az éjszaka még oly gondoskodóan törődött az utasokkal, harsány hangon bejelentette, hogy kimehetnek az utcára. Ez a bejelentés nem szíves engedélyként, hanem inkább parancsként hangzott. Az emberek felébredtek, kapkodni kezdtek, a terem hirtelen megelevenedett, a nyitott ajtókon friss fagyos levegő tódult be. Még azokat is kikergették az utcára, akik azért jöttek a pályaudvarra, mert remélték, hogy elutazhatnak Petrográdról. A kijáratnál megint tumultus keletkezett, mint az éjjel. De a tömeg végül is kitódult a pályaudvar elé.

Uljana Gyemencsuk is egyszer csak azon vette magát észre, hogy a téren van. Őt is kisodorta a forgatag. Ordítozás, szitkozódás hallatszott mindenfelől.

A napkelte előtti sötétben, ködben, a melegről kikergetett, félig már alvó emberek között, az általános fejetlenség közepette könnyen lába kelt mindenféle batyunak, zsáknak, ládának, hiszen a tolvajok, zsebmetszők számára valóságos paradicsom az ilyen kavarodás. Ügyesen siklanak a tömegben, kinézik maguknak a bámészkodókat, és máris elemelik a holmiját. Egy ilyen csavargó kiszemelte Uljanát is. Sokáig sündörgött a háta mögött, s gondosan

ügyelt rá, nehogy a szeme elé kerüljön. Majd közelebb lopakodott hozzá, észrevétlenül felmetszette a zsákot az asszony hátán, hogy napvilágra segítse a tartalmát.

Az áradat egyre messzebb sodorta Uljanát. Összekarolt fiatalemberek fogták közre a tömeget, hogy egy irányba tereljék.

Uljana rögtön érezte, hogy csomagja könnyűvé válik, s hogy valaki matat a zsák körül. Hirtelen hátrafordult, és egy borostás-mosdatlan arcot pillantott meg. A torzonborz alak egy kenyeret egy szál kolbászt, meg valami vászonba tekert dolgot tartott a kezében. Uljana rákiáltott:

— Nem mész innen, te sátánfajzat!

És elkapta, de a tolvaj kitépte magát az asszony kezéből, eldobta a zsákmányt, és eltűnt.

Uljana alig tudta megtartani az egyensúlyát, el akart esni, de azért nagy nehezen összeszedte az ennivalót, és megpróbált kivergődni a tömegből. De hasztalan iparkodott. És akkor nyugodt hangot hallott maga mellett:

— Ügyelj, lelkem, mert megkopasztanak!

A hang irányába nézett. Idős katona lépkedett mellette kopott, mocskos kucsmában, jócskán kinőtt szakállal az állán, és figyelmesen, részvevően nézte az asszonykát.

Lassan köszöntött be a hajnal, mintha az éjszaka feketesége csak kénytelen-kelletlen engedné át helyét a téli reggel szürkeségének. Szürkének látszott minden: a tér, s az utcák is a hókupacokkal. Az épületek ereszéről szürke ellenzőként függött alá a megfagyott hó. A hajnali ködből már kibontakoztak III. Sándor behavazott szobrának körvonalai, baljósan komorlott a lovas figura a kőtalapzaton.

Uljana szeme önkéntelenül is megakadt az óriási madárijesztőn. Ilyet még nem látott soha életében. És akkor újra hallotta a katona hangját:

— Ne bámészkodj, galambom...

Uljana maga sem értette, hogyan történt, de most már nem egy fejvesztett, zajongó tömegben sodró-

dott, hanem tüntetők rendezett oszlopában lépkedett, és valahol messze az emberfolyam élén hatalmas vörös transzparenst pillantott meg a szürke égbolt hátterében. Hátranézett, s ott is táblákat cipeltek néhányan. Megkérdezte a mellette levő katonát, hogy mi olvasható a vörös vásznon. A katona így felelt:

— „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek!"

Az asszony semmit sem értett az egészből.

Merefben, Harkov mellett, ahol lakott, egyszer látott egy tüntetést. Ez még akkoriban történt, amikor híre jött, hogy a cárt elkergették. De a falujabeliek, különösen az üveg- és a téglagyári munkások maguktól mentek ki az utcára, senki sem kényszerítette őket. Valóságos ünnep volt az. Ugyanilyen tüntetésen vonult vörös zászlók alatt a múlt év, kilencszáztizenhét végén is, amikor Harkovban megalakult Ukrajna munkás-paraszt kormánya. Itt viszont valami olyasmi történt, amit sehogy sem tudott megérteni. Azért jött Petrográdra, hogy megkeresse a férjét, aki kórházban fekszik. Egész éjszakáját a pályaudvaron töltötte, amíg ki nem kergették őket a térre, és egyszer csak belecsöppent egy tüntető felvonulásba, a többi utassal együtt, akik szintén nem értették, mi is történik tulajdonképpen.

Így, csodálkozva és sóhajtozva lépkedett Uljana az emberek között.

Az oszlop megállt. Valahol elöl kiáltások hallatszottak. Uljana nem messze egy ősz hajú, szemüveges férfit pillantott meg egy emelvényen. Hajadonfőtt, kigombolt kabátban — nyilván melege volt — szónokolt, felszólította valamire az egybegyűlteket, s erősen hadonászott, mintha körös-körül mindenkit üdvözölni akarna. Néhány mondatfoszlány Uljanához is eljutott.

— Egész Oroszország követeli... Hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek... Sokat szenvedett hazánk állampolgárainak ezrei... nélkülözve... örökös

veszélyben... Eljönnek ezen a napon Pétervárra... hogy kifejezzék akaratukat... „minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek!" — És a tömegre mutatott: — Ez a mi erőnk... a nép velünk van.. elsöpri a Szmolnij bitorló urainak diktatúráját..

Uljana eddig csak hallgatott, hallgatott, és csak most kapott észbe, hogy még mindig szorosan magához ölelve tartja a megmentett kolbászt és kenyeret. El kellene tenni, gondolta, de a zsák lyukas. Bevarrja? De hogyan? Megpróbált kiállni a sorból. Egy bekecses, prémsapkás fiatalember azonban visszatessékelte:

— Szervezettség, szervezettség! Nem lehet, polgártársnő. Vissza! Vissza!

Kénytelen volt szót fogadni. Csak annyit tehetett, hogy megcserélte vállán a terhet: a zsák került előre, a hozzákötözött kosár pedig hátra. A zsák nyílásán benyomkodta az ennivalót, és tovább hallgatta a szónokot. Más megoldás nem volt.

Közben a már ismerős öreg katona duruzsolt a fülébe:

— Hát te, galambocskám, mi járatban vagy?

— Az uramhoz... kórházba — felelte Uljana. — Itt fekszik sebesülten...

— Én meg azt hittem, hogy az alkotmányozó gyűlésre tartasz... Pfuj! Hogy mik történnek a széles világon!

— És az ott miről beszél? — mutatott Uljana az ősz hajú szónokra. — Ez itt valamilyen gyűlés?

— Úgy látom, rossz helyre kerültünk — felelte a katona. — Menjünk innen, amíg nem késő.

Uljana megszeppenve nézett az iménti bekecsre meg a prémsapkára. De az emelvény felől újra kiáltozás és taps hallatszott. A bekecses fiatalember teletorokból ordította:

— Le a bitorlókkal! Éljen az alkotmányozó gyűlés!

Uljana ezt kihasználva, erélyesen lökdösődni kezdett, s kiverekedte magát az oszlopból. Nyomába szegődött a katona is.

2

Senki sem látta, hogy a kapualjakban, a feljáróknál, a házak erkélyein lesipuskások gyülekeznek, s türelmetlenül nézegetik óráikat.

A Palkin-vendéglőből néhányan a pályaudvar előtti tér felé vették útjukat. Az utcákon vadonatúj köpenyes katonák szaladgáltak.

Az emelvényen egymást váltották a szónokok, a teret körülzárták. Kiáltások, fenyegetőzés, jelszavak töltötték meg a levegőt. Az emberek tiltakoztak, megpróbáltak kitörni a gyűrűből, de erőszakkal visszatartották őket.

A Nyevszkij proszpektre ekkor ügetett ki egy lovascsapat: vörösgárdistákból, a „Vadhadosztály" katonáiból és balti-tengeri matrózokból állt. A csapat élén szép pejlován a parancsnok, Hadzsi-Murat Dzarahohov.

Negyvenhárom éve ellenére fiatalnak, jóképű huszárnak látszott. Hadzsi-Muraton most is a cserkesz kaftán feszült a töltényzsebekkel, s a fölé vette fel a fekete kaukázusi nemezköpenyt. A tőr, a kard és a pisztoly most is ott volt az oldalán. Alakja összeolvadt a lóval, mintha bronzból öntötték volna őket. Hadzsi-Murat szép, dús bajusza lobogott a hideg szélben, éles szeme keményen nézett előre.

Néhány járókelő aggódva sandított a csapatra és délceg parancsnokára. Meg kell adni, impozáns látvány volt a lovascsapat: szorosan egymás mellett lépkedtek a lovak, rajtuk a vállas, keménykötésű fiúkkal. Matrózsapkájukat egészen a szemöldökükre húzták, tengerészköpenyükre töltényhevedereket tekertek, karabélyuk csillogott a vállukon, tőrök és gránátok terhelték övüket.

Hadzsi-Murat hirtelen megállította a lovát, és felkiáltott egy ismerős láttán:

— Good morning, camrade John!

— How do you do, Hadzsi-Murat!

A félelmetes külsejű oszét lovas a járókelők csodálkozására angolul kezdett beszélgetni a férfival.

Nem kevésbé csodálkoztak a járókelők néhány nappal ezelőtt, amikor ugyanez az oszét öt lovasmatróz kíséretében megállt a japán követség bejáratánál, és követelte, hogy valaki felelős tisztviselő fáradjon ki hozzá, mert fontos beszéde van vele. A követségi titkár végigmérte a furcsa látogatót, és oroszul megkérdezte, mit óhajt. A lovas azonban japán nyelven kezdett beszélni, és közölte, hogy a rendelkezésére álló adatok szerint ebben az épületben egy hétpróbás bűnöző bujkál, akit ki kell adniuk a szovjethatalom képviselőinek.

Most azonban Hadzsi-Murat egyelőre békésen társalgott régi ismerősével, John Reed amerikai újságíróval. Szóba került, hogy mikor ülhetnének le egy kiadós beszélgetésre. Hadzsi-Murat azt mondta, hogy ma meleg napja lesz. Reed bizonyára tudja, hogy az eszerek a mensevikekkel és más hasonszőrűekkel együtt tüntetéseket szerveznek a szovjethatalom ellen, és rendet kell teremteni. De holnap már remélhetőleg szabad lesz, és akkor találkozhatnának.

— Szeretnék beszélni magával, Hadzsi-Murat, hogy írhassak valami érdekeset!

— Nagy megtiszteltetés számomra, John! Viszontlátásra. Most sietnem kell...

— Egy pillanat! Lefényképezhetjük? — kért engedélyt Reed. — Ilyen harciasan... Mindjárt ideér a barátom, Williams.

Hadzsi-Muratnak nem volt ideje, de Reednek nem akart nemet mondani.

Williams valóban hamar odaért, és magnéziumfény mellett lefényképezte Hadzsi-Muratot meg csapatának néhány lovasát.

A csapat aztán elügetett a Nyevszkijen, és a két újságíró hosszan nézett utána.

— Már régen írni kellett volna róla — mondta Reed. — Érdekes egyéniség.

Reed sokat tudott Hadzsi-Murat Dzarahohovról, és sok mindenről beszélhetett.

John Reed először ezerkilencszázhatban találko-

zott Hadzsi-Murattal, amikor még a Harvard Egyetem hallgatójaként San Franciscóba utazott, hogy a földrengés után megnézze a város romjait. A romeltakarítási munkálatokon mutatták meg neki az orosz—kínai csoportot. Ebben a csoportban dolgozott a kaukázusi Hadzsi-Murat is, aki hol Harry, hol meg Henry Walson néven élt ott.

Jó néhány évvel később, amikor — a „Vadhadosztály" látogatása idején — váratlanul találkoztak Petrográdban, Reed kimondhatatlanul örült. Hadzsi-Murat ekkor elmondta neki élete történetét, és Reed meglehetősen sok jegyzetet készített.

Hadzsi-Murat valamikor béres volt a távoli oszét földön, korán árvaságra jutott, sokat nélkülözött, és a kilencvenes években Harbinba utazott, a kelet-kínai vasútvonalat építeni, mert a világot járt emberek azt beszélték, hogy ott jól lehet keresni. A helyszínen azonban másképp festett a dolog. A felvigyázók becsapták a munkásokat, ellopták a keresetüket, rohadt hulladékkal etették őket. Hadzsi-Murat megszervezte a kubikosok sztrájkját, a munkások képviselőinek élén betört az építésvezető Horvat tábornok irodájába, és kirángatta a tábornokot a sztrájkolók elé. A munkások követeléseit mégsem teljesítették, a sztrájkot leverték, Hadzsi-Muratot pedig megfenyegették. Ekkor szökött ki Mexikóba. Mocsarak lecsapolásán dolgozott az Aqueindia és Aqueriver folyók völgyében, vadlovakat tört be, indián törzsek között élt. De innen is odébb kellett állnia. Előbb Los Angelesben, majd San Franciscóban telepedett le. A munka épp olyan nehéz, a bánásmód épp olyan kegyetlen volt, különösen a külföldi munkásokkal szemben, ha nem rosszabb, mint az orosz Távol-Keleten. Hadzsi-Murat egyszer védelmére kelt a barátjának, Ivan Szorokalitnak, akit méltatlanul bántottak, és aki ugyanilyen embertelen körülmények közé került; aminek végül is az lett az eredménye, hogy Kaliforniában is szednie kellett a sátorfáját. Barangolt vagy ezer mérföldet az alaszkai jégmezőkön, abban

a reményben, hogy az aranykutatóknál megtalálja a szerencséjét, de innen is üres kézzel tért vissza. És újra menekülnie kellett. A Hawai-szigeteken át Japánba került, majd Kínába, és onnan tért vissza Oroszországba. Ez a világháború küszöbén történt. Behívták katonának, s így került a „Vadhadosztály" tatár ezredébe. A harcokban rendkívül bátor Hadzsi-Murat szerényen beszélt magáról, és úgy vélte, hogy bátorságának titka a lóban van. Neki mindig jó ló jut.

1917 szeptember elején Kerenszkij parancsára Petrográdba rendelték a „Vadhadosztályt", hogy verje le a petrográdi munkások megmozdulásait. Hadzsi-Murat akkor már a tatár ezred törzsőrmestere és egyben az ezredbizottság elnökének a helyettese. Egy küldöttség élén megjelent a moszkvai-sorompón túli városrész forradalmi bizottságánál, letette fegyvereit, annak jeléül, hogy békés szándékkal érkezett, kizárólag tárgyalás céljából, és megkérdezte, hogy áll a helyzet Petrográdban. A „Vadhadosztály" hercegfióka tisztjei ugyanis azt bizonygatják a katonáknak, hogy a munkások fosztogatják a békés lakosságot. Igaz-e ez? Ő, Hadzsi-Murat munkás, és el sem tudja képzelni, hogy a munkások fosztogassanak. Megmondták neki, hogy amit a parancsnokai beszélnek, szemenszedett hazugság. És a saját szemével is meggyőződhetett erről, mert a gyárakban meglátogatott néhány vörösgárdista osztagot. Hadzsi-Murat ekkor megtette a döntő lépést: századával együtt fegyverestül és lovastul átállt a forradalom oldalára.

Kinevezték egy osztag parancsnokává. Személyesen válogatta ki a legmerészebb, legelszántabb és legodaadóbb putyilovi munkásokat, katonákat a saját ezredéből és matrózokat a Balti Flottából ebbe az osztagba.

De Reednek nem sikerült újra találkoznia Hadzsi-Murattal. Podvojszkij javaslatára, amelyet Lenin is jóváhagyott, Hadzsi-Murat osztagával és egy géppuskás századdal együtt hamarosan Holmogor kör-

zetébe indult Arhangelszk kormányzóságba, hogy leverjen egy kulák lázadást.

A Nyevszkijen már messze jártak a lovasok. Reed és Williams összenéztek. Aztán ők is elindultak a Nyikolajev-pályaudvar felé, hogy megnézzék, hogyan zajlik az eszerek által meghirdetett tüntetés a „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek" jelszóval.

3

Uljana a tömegből kijutva először is arra gondolt, hogy bevarrja a zsákot. A legközelebbi mellékutcában letelepedett az egyik villa lépcsőjére, előhalászta a tűt az erős cérnával — mindenről gondoskodott, amikor elindult az útra! —, és munkához látott. A járókelők csodálkozva, nevetve nézték. Jókor és jó helyen jut eszébe varrogatni! Uljana úgy elmerült a munkában, hogy észre sem vette, amikor megállt mellette az ismerős katona, meg egy másik, egy mankós, vastag harisnyában, csizma nélkül. És odaszemtelenkedett egy karakül-sapkás ficsúr is. De megállt két idősebb férfi is, afféle iparos emberek, meg egy vizenyős szemű kereskedőféle, s végül egy középkorú asszony, valószínűleg cseléd. Mindannyian nem a tüntetést bámulták, hiszen a városiak már megszokták az ilyesmit, hanem az asszonyt, aki a legnagyobb természetességgel nekiült varrni az utcán.

A pirospozsgás kereskedő — jóféle bekecs, csúcsos kucsma, s puha szárú csizma volt rajta — öntelt mosollyal nézett végig Uljanán.

— Na te, madárka! Hosszú időre jöttél hozzánk, avagy végleg?

Uljana rá sem nézett. Az utazás alatt az állomásokon kötöttek bele effélék. Megszokta már őket. Befejezte a varrást, felállt, vállára lendítette a csomagot, és körülnézett, merre menjen.

— Aztán nem tudsz felelni? — kérdezte a kereskedő.

Látta, amint Uljana a zsákba rakta az ízletes falatokat, és ez nagyon kezdte érdekelni.

A mankós katona szeme is megakadt az asszonyon.

— Vidéki? — kérdezte.

— Az uramat keresem... Itt a levele — nyúlt Uljana a blúzába, hogy elővegye a levelet.

A karakül-sapkás ficsúr kihívóan végigmérte.

— Aztán minek kell neked az urad? Hiszen hányan vagyunk itt! Válassz, ahányat akarsz!

Uljana szemében harag lobbant.

— Hogy nem sül ki a szemed... ilyet mondani... Katona testvérek! Segítsetek — fordult Uljana a katonákhoz. — Meglehet, a ti feleségetek is itt van, mint én, és bolyong a vakvilágban... Az uramat keresem. Nyikita Gyemencsuknak hívják. Engem meg Uljanának.

A mankós katona nagyot sóhajtott. Bizonyára a feleségére gondolt...

— Azt mondod, katona az urad?

— Kórházban van. Sebesült.

A kereskedő vidáman kacsintott.

— Itt, fiatalasszony, minden utcában van egy kórház. A sugárúton pedig összesen öt... A kolbászka eladó?

— Szemtelen... — felelte Uljana, és csak akkor pillantotta meg azt a katonát, akivel kikerült a pályaudvar épületéből. Megörült neki, mint valami régi ismerősnek. — Nézd csak! Nem is ismertem meg... Azt hittem, elment...

— Hová mennék? — intett a fegyveresek felé, akik a tüntetés körül elzártak minden utcát.

Uljana a blúzából elővett egy rongydarabot, kibontotta, és kiszedte belőle az összehajtogatott levelet.

— Olvassa már el... ezen minden rajta van.

A kopott kucsmás katona nézte egy darabig az elmosódott sorokat, és lassan olvasni kezdte:

— „Tisztelt Uljana Ivanovna polgártársnő! Az ura barátja ír magának. Egy kórházban feküdtünk.

Ő még ma is kezelés alatt van. Súlyosan megsebesült a német fronton. Senkinek sem mondta, hogy nős. De éjszakánként lázálmában a maga nevét hajtogatja. Uljana, azt mondja, legalább az egyik szememmel láthatnálak téged, drága kis galambocskám... Megnézhetném, milyen is lettél te nélkülem..."

Uljana bizonyára nem először hallotta már ezeket a szavakat, most mégis elfutotta szemét a könny, és kendője sarkával törölgetni kezdte.

— „Jöjjön hát Pétervárra, Uljana Ivanovna — olvasta tovább a katona. — És keresse Pjotr Szaveljevet. Én majd elvezetem az urához. Ha akarja, haza is viheti..."

— Katona testvérek! Ismeri valaki Szaveljevet?

— Nehéz ügy — mondta a mankós katona. — Petrográdban annyi a Szaveljev, hogy még... Talán ezren is vannak... Legalább a címe volna meg!

— Az is meg van írva — örvendezett Uljana. — Szaveljev mindent megírt! Mindent pontosan!

Az öreg katona tovább böngészte a gyűrött levelet:

— „Én most a Szmolnijban vagyok. A Vörös Gárdában. A Szmolnijt megtalálja, bárki megmutatja. Ott aztán csak keressen engem..." Szóval bolsevik — mondta a katona. — Te meg az eszerekhez csapódtál...

— Hová csapódtam én? — értetlenkedett Uljana.

— Add el a kolbászkát, fiatalasszony — ismételte meg ajánlatát a kereskedő. — A bolsevikok rögtön elkobozzák. Ők mindent elszednek!

— Na, eredj, jóember! — támadt a kereskedőre az öreg katona. — Pucolj, amíg jól van dolgod!

A kereskedő már visszavágott volna, de jobbnak látta eltakarodni, mert a sebesült katona is ráemelte a mankóját.

— Lassan a testtel! Nem olyan... nagyon... Nem vagyok ijedős!

— Na, tűnj el!

— Mi is menjünk, lányom. Hátha sikerül kiszök-

nünk innen. Megmutatjuk a Szmolnijt — mondta az öreg katona.

Uljana aggódva nézett föl rá: hátha rászedi? Ha most előkerülne a tegnapi matróz, de jó is lenne! De mit tehet az ember? Még egyszer megnézte magának a katonát. Ennek olyan becsületes képe van. És ha... helytáll ő magáért! Elindult a katonával, át a tömegen, s igazgatva vállán a nehéz batyut.

4

Noha a város védelmének rendkívüli bizottsága külön felhívta a lakosságot, hogy ne vegyen részt semmiféle csoportosulásban, az eszerek mindenféle hazugságokkal kicsalogatták az utcára az embereket, és a város több kerületében — nemcsak a Nyikolajev-pályaudvarnál — tüntetéseket szerveztek.

Azok, akik előkészítették a koporsókat és a hideg kórházi pincéket a hullák befogadására, úgy tervezték, hogy az alkotmányozó gyűlés megnyitásának napja a „demokrácia teljes diadalának" napjává válik; más szavakkal: ezen a napon megdöntik a szovjethatalmat, szétkergetik intézményeit, és visszatérnek a régi burzsoá rendhez. A tüntetések egyetlen jelszót visszhangoztak: „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek!" De az eszerek, a kadetok és más reakciós pártok nem hagyatkoztak csupán jelszavuk erejére. Készenlétbe helyezték a fegyvert is.

A bolsevik szervezetek egyet-mást — ha nem is mindent — megtudtak az eszerek és a kadetok készülődéséről, és elhatározták, hogy ellentüntetést szerveznek saját jelszavukkal: „Minden hatalmat a szovjeteknek!"

Ugyanazon a reggelen az óriási város kerületeiben munkások, kisiparosok, katonák, háziasszonyok kezdtek gyülekezni. Vörös zászlókkal, transzparensekkel vonultak. A távoli kis utcákból patakokként beleömlöttek a nagy emberáradatba, és megindultak

a főútvonalakon. A járdákon is ezrek verődtek össze, nézték a tüntetést: némelyek rokonszenvezve, a forradalmat éltetve, mások gyalázkodva, a forradalom mielőbbi vereségét remélve.

Szárnyaló daltól visszhangoztak az utcák.

Uljana szaporán szedte lábát a katona után. Kék, kissé kancsal szemében ijedtség ült. Bizonytalanul pislogott jobbra-balra. Sose látott még ekkora tömeget. Egyetlen kívánság töltötte el egész lényét: mielőbb eljutni a Szmolnijba. Ott majd megkeresi azt a Szaveljevet, aki a levelet írta, és elmegy vele a kórházba, Nyikitához. Már a puszta gondolat is új erőt öntött belé, hogy hamarosan viszontlátja férjét, és a teher is mintha könnyebbé vált volna a vállán.

— Szaporán, szaporán, fiatalasszony — biztatta néha a katona. — Most már csak kijutunk innen.

Az út síkos volt, nehéz volt a járás. Uljana arca kipirult, egy szőke fürt előcsintalankodott a kendője alól, és rátapadt a homlokára.

Egyszerűen nem lehetett kijutni a tömegből. Minél tovább mentek, annál több ember lepte el a járdákat, a kocsiúton pedig végeláthatatlan áradatként özönlött a tüntető tömeg.

A katona egyre siettette Uljanát, maga pedig nyugtalanul nézte a tömeget, mintha előre érezte volna a bajt.

Uljana észre sem vette, hogy kísérőjével együtt éppen két áradat közé került. Egyik oldalon ez állt a táblákon „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek!", a másikon viszont: „Minden hatalmat a szovjeteknek!"

Uljana most nem gondolkozott azon, milyen hatalomnak kell lennie a földön. Annyit tudott, hogy végbement a forradalom, a cárt elkergették, van egy új, szovjet hatalom, és másik hatalmat nem akart. A szovjet hatalom neki is adott földet, segített berendezni az új életet. De azt nem tudta, hogy vannak olyan erők, amelyek meg akarják semmisíteni a szovjethatalmat, vissza akarják venni a földet,

hogy újra nyakukra hozzák a földbirtokosokat. Uljana igyekezett nyomában maradni a katonának, nem akarta elveszíteni útitársát, és csak az járt az eszében, hogy mihamarabb eljuthasson a Szmolnijba, Szaveljevhez. És ha minden jól megy, akkor még ma eljut a kórházba is, Nyikitához.

És megint eszébe jutott egy gondolat, amely már régóta aggasztotta: miért írta Szaveljev, hogy „ha akarja, hazaviheti". Mit jelent: „ha akarja"? Hát hogy ne menne haza vele ilyen hosszú távollét után? Hát akkor miért jött ő ide? Persze, hogy visszatér Nyikitával a falujukba, Merefbe, hogy boldogan, megelégedésben éljenek. Most már földjük is van. És Nyikita dolgos, szorgalmas ember! Nem szeret tétlenül üldögélni. És akad is munka odahaza jócskán. A háztetőt is ki kell cserélni, a kerítést is meg kell javítani. A verem is csaknem teljesen beomlott. Új csűrt kell építeni. Egyet s mást vásárolni is kellene. A szekér is majd szét esik, annyira kiszáradt. Idővel talán még egy tehénre valót is összekuporgathatnak. Lesz elég gondja neki is, Nyikitának is...

Így töprengett Uljana, és egy időre a világon minden mást elfelejtett. És akkor a zsivajban, az énekek és kiáltozások hangzavarában váratlanul tompa pukkanások ütötték meg a fülét, épp hogy csak hallani lehetett őket. De a tüntetők közt itt is, ott is feljajdulva elesett valaki, és a havat vér festette pirosra.

A kapualjakból, a lépcsőházakból, az erkélyekről, az „Astoriá"-ban előre kidolgozott terv szerint percnyi pontossággal akcióba léptek az orvlövészek: a kadet hadtest maradványai, a „György-keresztes Szövetség" tagjai, végzős gimnazisták, jómódú családok csemetéi.

Még néhány revolverlövés dörrent. És újabb áldozatok buktak a kövezetre, azok, akik számára előre megrendelték a koporsókat, és előkészítették a helyet a Marijinszkij-kórház hideg pincéjében.

Uljana csak ment, nem nézett se jobbra, se balra,

nagy nehezen történtetett át a pániktól felkavart tömegen, és igyekezett minél közelebb húzódni a házak falához. És akkor a kísérője, a katona is felüvöltött a fájdalomtól, és összeesett.

— Jaj, istenem, istenem! Az én katonám... — ugrott oda hozzá Uljana.

— Menj, csak... lányom — mondta a sebesült alig hallhatóan. — Menj csak... majd a mieink fölszednek engem... Nem az első leszek...

— De hát hogyan?...

— Menj csak minél hamarabb... Kérdezősködj a Szmolnij után...

De Uljana nem ment. Hóna alá nyúlt a sebesültnek, és bevonszolta egy kapu alá, ahol néhány bámészkodó álldogált.

— Segítsenek — kérlelte őket Uljana.

De senki az ujját sem mozdította, hogy segítsen neki.

— Micsoda emberek maguk, micsoda burzsujok!? — szólt dühösen Uljana.

A jól öltözött urak nem óhajtották bepiszkítani kezüket a sebesült katonával. Uljana ekkor kiállt a kapuba, s teljes erőből kiáltozni kezdett:

— Segítség! Sebesült!

Egy lovas matróz ugratott hozzá.

— Ki a sebesült?

— Emitt e... orosz katona... — Uljana a kapura mutatott.

Odafutott még két vörösgárdista, s a katona fölé hajoltak.

— Hát te ki vagy? — kérdezte a lovas.

— Én az uramat keresem...

Uljana, miután meggyőződött róla, hogy kísérője jó kezekben van, hogy nem fogják sorsára hagyni, kiment az utcára. De merre menjen? Ki mutatja meg neki az utat ebben a fejetlenségben? És megint a pályaudvar felé indult.

Az utcán, a járdán, az úttesten, az embercsoportokat megkerülve ide-oda cikáztak a lovasok. Hadzsi-Murat harcosai csoportosan és egyenként szá-

guldoztak a téren, a mellékutcákban, hogy nyakoncsípjék a vadonatúj köpenyes orvlövészeket, akik az udvarokon át próbáltak elszökni, hogy minél messzebbre kerüljenek gaztettük színhelyéről.

Füttyszótól, segélykéréstől visszhangzott az utca. A sebesültek körül vörösgárdisták sürgölődtek. A halottakat elvitték az úttestről.

Az eszer-kadet tüntetés megritkult. Az emberek szétfutottak.

— Hát ti mifélék vagytok ezekkel a csomagokkal? — kérdezte egy lovas vörösgárdista egy batyukkal és faládákkal megrakott csoporttól.

— Mi az éjszaka jöttünk... — válaszolta egy öreg bácsi, aki egy kékre fagyott kislánynak fogta a kezét. — Aztán belekeveredtünk...

A felborított hirdetőoszlopnál egy ősz hajú úr álldogált kigombolt kabátban két-három hasonló férfi társaságában. Úgy látszik, még nem volt idejük eltűnni. Hadzsi-Murat és még néhány lovasmatróz odarúgtatott hozzájuk.

— Nem volt még elég a vér, provokátorok?! — Csördített egyet az ostorral Hadzsi-Murat. — Elfogni őket!

— Ahhoz magának nincs joga — kiáltott a kigombolt kabátos ősz hajú úr. — Ez erőszak!

— Elfogni! — parancsolta Hadzsi-Murat a lovasmatrózoknak.

A munkás tüntetők közül karon hoztak ki egy embert. Nehezen lélegzett, szeme le volt hunyva, széles ősz bajuszán vékony kis patakokban folyt a vér. Hadzsi-Murat arrafelé fordította lovát. Ismerősnek tűnt fel az öreg arca. És Hadzsi-Murat valóban rá is ismert: Sztyepan Akimovics Lobakov volt a sebesült.

Az öreg Lobakov, amikor látta, hogy barátai vörös zászlók alatt kivonulnak az utcára, nem tudott uralkodni magán. Hiszen hányszor menetelt e zászlók alatt a tüntetéseken, hányszor harcolt alattuk a barikádokon! Ma sem állhatta meg, hogy ne menjen velük. Végrehajtotta Dzerzsinszkij megbí-

zását, kiment az utcára, meglátta a munkások oszlopát, és beállt a sorba...

Sztyepan Akimovics Lobakov, a „Sztarij Leszner" szerszámkészítő lakatosa, három forradalom részvevője, a Szmolnij őrszázadának vörösgárdistája, a pártsejt vezetőségének tagja, aki színes, izgalmakban bővelkedő életet élt, szeretett városa utcáján, elvtársainak karjai közt halt meg ezen a hideg reggelen. Nem, szebb halálról maga sem álmodott soha...

Hadzsi-Murat levette sapkáját, odahajolt Sztyepan Akimovicshoz, de az öreg már nem lélegzett.

Amikor minden elcsendesedett, s elszállították a sebesülteket és halottakat, a munkások még szorosabbra zárva soraikat folytatták útjukat, és a tüntetők minden gondolata, vágya, igyekezete és reménye kifejeződött abban a néhány szóban, amely a hideg széltől csapdosott vörös transzparensen fehérlett:

„Minden hatalmat a szovjeteknek!"

1

A pályaudvar előtti tér elnéptelenedett. Járókelő is csak ritkán bukkant fel. A havon vöröslő vérnyomok elijesztették az embereket. Aztán mégis előmerészkedtek, de igyekeztek elfordítani tekintetüket a megfagyott és porhóval behintett vérről. Uljana megint ott találta magát valahol a pályaudvar melletti ismeretlen utcában. Valahonnan pakura és korom szaga áradt, kürtök hangja szállt. Mikor meglátta a Nyikolajev-pályaudvart, Uljanának eszébe jutott földije, a matróz. Bizonyára már felfedezte őt. De talán mégsem. Hová tünhetett ebben a zűrzavarban? De ha egyszer megígérte, hogy eljön, akkor itt várhat rá, valahol a közelben. Ő meg továbbment! Nem jó ez így. De vajon tehet-e róla Uljana, hogy így történt? A pályaudvar közelében kell maradnia. Hátha hirtelen mégis megpillantja a matrózt.

Alig tett száz lépést, mikor egyszer csak útját állta egy matrózosztag. Gyalogosan, dalolva vonultak a matrózok. Vállukon puska. A szuronyok bágyadtan csillogtak. Uljana elnézte őket, s úgy gondolta, hogy bizonyára a földije is köztük menetel. Ezért mondhatta, hogy várjon rá reggelig!

A tengerészek a keskeny utcán a végtelen hosszú kerítés mellett masíroztak. Uljana ledobta válláról a terhet, ámulva nézte őket. „Ezek ám a legények! — gondolta. — Micsoda daliák!" A tengerészek meg csak mentek, mentek, csizmájuk ropogott a csikorgó havon.

Parancsnokuk az osztag mellett lépdelt, és mintha

hasonlított volna az ő földijére! Uljana gyorsan előszedett kosarából egy darabka szalonnát, kenyeret vágott hozzá, az egészet egy vászondarabba csavarta, majd terhét könnyedén a vállára vetve, nyomába szegődött a parancsnoknak. Melléje érve, látta, hogy ez nem az ő tengerésze, hanem valaki más. Zavarba jött, de azért mégis odaadta neki a kis csomagot. Erre meg a matróz nem tudta, mit tegyen zavarában. Világoskék szeme volt, sovány arca, finom metszésű orra, duzzadt ajka, búzaszőke bajusza. És egész arcát pirosra csípte a hideg.

— Fogadd el, matróz, ajándékba — mondta Uljana.

A parancsnok meghatottan nézett rá.

— Tartsd csak meg magadnak! Még jól jöhet...

— Fogadd el hát!

A matróz végül is megköszönte az ajándékot. A többiek érdeklődéssel figyelték a nőt.

— Aztán hová masíroznak az embereid — kérdezte Uljana, s igyekezett lépést tartani a parancsnokkal, fel-felnézve rá.

— Ukrajnába, kedvesem! Segítséget viszünk az ukrán proletár elvtársaknak!

— Ukrajnába! — kiáltott fel Uljana. — Ó, istenem!... Segíts nekik, uramisten... — Megállt, keresztet vetett a menetelő matrózokra, és hosszan, ábrándosan nézett az osztag után. — Ukrajnába mennek...

Már rég elhalt lépteik dobaja, Uljana azonban még mindig ott álldogált az utcán, és imádságot mormolt magában. Észre sem vette, hogy valaki egészen közelről lefényképezte. A magnézium villanására összerázkódott. Mosolygó fiatalember lépett oda hozzá, rövid, meleg kiskabátban, nagy fülvédős sapkában, s nyugtatgatta:

— Ne féljen!... Semmiség!

— Elbámészkodtam — mosolygott Uljana az ismeretlenre.

— Szép megvendégelés! Nem bánni?

— Furamód beszél maga! Nem értem...

A fényképezőgépes férfi erőlködve keresgélte a szavakat, s igyekezett megértetni magát:

— Maga itt... a matrózoknak megvendégelt. Nem bánni?

— Mit bánjak rajta? — felelt Uljana, amikor végre megértette, mit akarnak tőle. — Az enyéimnek adtam. Hiszen Ukrajnába mennek!

— Hát maga, maga... Ukrajna?

Nem messze tőlük a fekete szemüveges „koldus" álldogált. Nézte a parasztasszonnyal beszélgető két külföldi forma férfit, s közelebb lépett hozzájuk.

— Kitűnő felvétel lesz a világsajtó számára — fordult feléjük, kitalálva, hogy újságírók. — Nemde?

John Reed és Albert Williams csodálkozva nézett rá.

— Az orosz főváros utcáin — folytatta Szergej Leonardovics „nagyherceg" — forradalmár matrózok koldulnak... Nem rossz képaláírás...

Reed alaposan szemügyre vette.

— Valóban nem rossz felvétel... Csak az a kár, hogy nem fényképeztük le önt, a forradalom áldozatát, amint „Tamás bátyja kunyhója" mellett alamizsnáért könyörög...

Szergej „nagyherceg" összerázkódott, és dühösen mormolta:

— Összetéveszt valakivel, mister.

Williams hozzálépett a gépével.

— Ugyan! Jó a mi emlékezőtehetségünk... — s ezzel a tolakodó férfira szegezte a lencsét, de az gyorsan elfordult, és meglátva egy szánt, rákiáltott a szakállas kocsisra:

— Hé!

A szakállas megrántotta a gyeplőt, megállt, és a „koldusra" pillantva, méltóságteljesen így szólt:

— De megszoktad a „hé"-zést! Nem tudsz ember módra szólni?

— Jól van. Ne locsogj! — A „nagyherceg" beült a szánba. — Az Ozernajára!

— Téged nem viszlek. Szállj ki!

Szergej Leonardovics szívta a fogát, de csak ki kellett szállnia, s átkokat szórva a külföldiekre meg a hahotázó szakállas kocsisra, eltűnt egy mellékutcában.

Uljana figyelte a jelenetet, de mit sem értett belőle. S ekkor váratlanul megpillantotta földijét. Olejnyik tőle alig húsz lépésnyire futott valahová. Nem vette észre Uljanát, s ugyanabba a mellékutcába fordult be, ahová a „koldus".

— Nézd csak, miféle! — dünnyögött a kocsis. — Hozzászokott a nógatáshoz. A bakon ülsz, gondolja, hát már nem is vagy ember.

Reed megszólította:

— Szíveskedjék a Szmolnijhoz.

— Tessék beszállni, elvtárs urak.

Mikor a szán elsuhant, Uljana észbekapott.

— Szmolnij... De hiszen ott van Szaveljev is!

A matrózosztag közben odaért a Nyikolajev-pályaudvarnak a raktárakon és a szivattyúházon túli, hátsó bejáratához. Itt egy munkás-komisszár várt rájuk a Dzerzsinszkij-bizottságból. Két olajos bekecses vasutas kitárta a kaput, és bebocsátotta az osztagot a sínek mellé. A mellékvágányon már ott állt a szerelvény — behavazott személykocsik és kályhás tehervagonok — ugyanaz, amellyel Uljana éjszaka Petrográdba érkezett. Ennek az utasait „fogták be" az eszerek tüntetőknek.

— Maguk meg az urakhoz mennek, ha akarnak valamit — szólt szemrehányón az egyik vasutas a komisszárnak. — Egyenest hozzánk kell jönni, és már el is van intézve a dolog.

Az Ukrajnába irányított matrózokat már rég vonatra rakták, amikor a Szmolnij utasítását megtagadó vasúti tisztek odaértek.

— Ki engedte meg a beszállást? — ordított az idősebb. — Azonnal kivezényelni őket!

A komisszár kezét a pisztolytáskájára téve az osztag parancsnokával együtt szorosan melléje lépett. Alig tudta türtőztetni magát.

— Még egy szó, te féreg, s megtérsz az őseidhez. Megértetted? — szűrte a fogai között.

— Anarchisták! Tönkretettétek Oroszországot! Ezért még felelni fogtok!

— Tágulj, ember, míg jó dolgod van — mondta az osztagparancsnok csöndesen, de oly nyomatékkal, hogy a vasúti tiszt hátrahőkölt.

— Nem engedjük át a szerelvényt a váltón!

— Majd meglátjuk!

A másik, a szemüveges, Krisztus-szakállas tisztviselő, elrohant a forgalmi irodába, de a bejáratnál két vörösgárdista útját állta. Fegyveres vörösgárdista vasutas-őrjáratok cirkáltak az egész pályaudvaron.

Ekkor hatalmas gőzfelhőbe burkolózva odaállt a mozdony a szerelvény elé, csattogva összeverődtek az ütközők. A fűthető tehervagonokba belódították a géppuskákat, s a vonat kigördült az állomásról. S a matrózok a „Warszawianká"-t énekelték:

Rontása tört ránk a dúló viharnak,
Ordas had áradata kelt ellenünk,
Vesztünkre esküdtek ádáz hatalmak,
S tudtuk: egy életen át kell küzdenünk...

A vasutas-szakszervezet végrehajtó bizottságának képviselői semmit sem tehettek. Nem tudták megakadályozni a katonavonat kifutását. A kerekek kattogtak a síneken, s a vonat eltűnt a havas ködben. A nótaszó azonban még sokáig hallatszott...

2

A sebesülteket összeszedték és kórházba szállították. A halottakat is elvitték, de nem a Marijinszkij-kórház pincéibe, ahogy előző este az Astoria-szálló harmadik emeletén a „haza és a forradalom" megmentésére alakult ellenforradalmi bizottság egyes „személyiségei" eltervezték. Ez a

pogrom-központ az „Alkotmányozó Gyűlés Védelmének Szövetségével" egyetemben, melynek tagja volt az eszer párt néhány vezetője is, teljesen ártatlan emberek halálát okozta. Az alkotmányozó gyűlés megnyitásának napja nem múlt el áldozatok nélkül. De nem sikerült végigvinni a tervezett provokációt. A Marijinszkij-kórház pincéi üresen maradtak, az elkészített koporsókat el kellett rejteni, illetve egy részüket felvágták tüzelőnek.

A katona, aki Uljanát kísérte, a pályaudvar közelében egy kihalt zsákutcában levő kórházba került. Sebesülése nem volt súlyos. Az orvos gyorsan eltávolította a golyót, a nővér bekötözte, s a nagy kórterembe fektették. Elaludt, s amikor szemét felnyitotta, elcsodálkozott. Az első pillanatban nem tudta, hol van, és miért került kórházba. Körülnézett, s látta, hogy mellette az ápoló egy nyakig bepólyált és mozdulni sem tudó katonát etet. Majd törülközővel megtörölte a katona száját, aki csak cuppogott, és így szólt:

— Nem is rossz ez a kása! Csak tudnék keresztet vetni, hogy megköszönjem istennek... — és keserűen elmosolyodott.

Az orvos odaült melléje. Fehér köpenyét az egyenruhájára húzta fel. Kis fehér sapkája alól kilátszott ősz haja, s orrán vékony láncocskával megerősített aranykeretes cvikker lovagolt.

— Mit csináljak veled, ha már... ilyen vagy? — kérdezte, és felsóhajtott.

A szép, markáns arcú, Sevcsenko-bajuszú férfi tekintetében leírhatatlan szomorúság ült. Csendesen így válaszolt:

— A háború már kicsinált, nagyságos uram... Se járni nem tudok, se dolgozni. Még enni se tudok egyedül.

— Tudom, jóember, tudom — mondta az orvos, s újra felsóhajtott. — Ezért gondolom...

A beteg a szavába vágott:

— Dobj ki, nagyságos uram, a magam lábán nem mehetek... Csak hajíts ki innen. Ahogy mondani

szokás, lapátra vele, aztán ki a szemétre. Ott egye a fene!

Az orvos mély együttérzéssel nézett rá, de nem szólt semmit.

— Kinek kellenék én így, nagyságos uram? — kesergett a sebesült tovább, majd a legnagyobb nyugalommal hozzátette: — Könyörüljön rajtam! Adjon egy injekciót, valami mérget, s megyek a pokolba!

— Ugyan barátom! Hogy lehet így beszélni? Vesd ki az efféle badarságokat a fejedből.

— Hát jó!

Az orvos elfordult, nem tudta érzéketlenül nézni a megrokkant embert, és szótlanul a következő ágyhoz lépett.

A sebesült ukrános kiejtéssel dúdolni kezdett:

Áll a magasban a hegy
S a hegy fölött a felleg...

Uljana Gyemencsuk kísérője csöndben hallgatta a beszélgetést, a szomszédjára sandított. Szerette volna megérteni, mi történhetett vele, hogy saját jószántából a másvilágra akar menni. Elfeledkezett róla, hogy őt sem kerülte el a golyó, őt is operálták, sebét bepólyálták. Ügyetlenül megfordult ágyán, és felnyögött.

— Mit nyögsz, bajtárs? — kérdezte a szomszédja.

— Mintha így könnyebb volna.

— Háborús sebesülés?

— Nem. Látogatóban szereztem. Otthon jártam, a Kurszki kormányzóságban. Ma tértem vissza... Nagy volt a tömeg... Belénk lőttek... Most testvér, mindenütt háború van... — Elhallgatott, majd megkérdezte: — Hát veled mi történt?

— Velem? Nézd csak...

A sebesült a könyöke alatt amputált jobb karjával felemelte a takarót, és megmutatta átkötözött, megcsonkított testét: mindkét lába hiányzott.

— A jermanszki fronton... Összevissza szabdalnak már, levágták a lábamat, a másik kezemet, operálták a bordáimat... — tette hozzá rövid hallgatás után, majd szánalomkeltő hangon folytatta: — Jobb volna, ha már a nyakamat vágnák el egyszer. Itt hagynám ezt az árnyékvilágot. Az volna ám a jó! — S nagy megelégedésében még a nyelvével is csettintett hozzá.

— Ajajaj — sóhajtott az új beteg, s őszinte megdöbbenéssel és együttérzéssel nézett szomszédjára. — Minek erre gondolni? — Még a saját fájdalmáról is megfeledkezett. — Anyád, feleséged van-e?

— Nincsen — felelte a nyomorék sóhajtva, és újra dúdolni kezdte:

Áll a magasban a hegy,
S a hegy fölött a felleg...

3

Ignat Olejnyik már jó néhány napja vadászott a „koldusra", habár senki sem bízta meg ezzel. Olyannyira gyanús volt neki, hogy elhatározta: mindenáron kinyomozza, ki lehet ez a jómadár. Sztyepan Akimoviccsal közölte gondolatait a Szmolnijjal szemben tanyázó különös kéregetőről. Az öreg azt mondta, hogy a bolsevikoknak természetesen ki kell tudniuk szimatolni, kik a forradalom ellenségei. Ha valami gyanús, járj a végére. Bolondságot azonban ne csinálj. Pusztán a gyanúra alapozva nem szabad vádat emelni. Ahhoz még valami kell. De Olejnyiknek ez a „még valami" is a kezében volt. Két napja a „koldus" élénken elbeszélgetett egy nagyon jól öltözött úrral. Nem úgy, mint koldusember a gazdaggal, hanem mint főnök a beosztottal. A főnök a „koldus" volt. Olejnyik nem tévedhetett. Az illető valóban a különös „koldus", aki az Októberi Forradalom áldozataként kéregetett. Sajnos nem tudta kihallgatni beszélgetésüket, de

hangnemük, a „koldus" sziszegése, a másik bűntudatos arca, meg az egész szituáció — a Nyári Kert egyik sötét sarkában — azt a gyanút keltette benne, hogy ez az alak a szovjethatalom megrögzött ellensége. Amikor mintegy véletlenül mellékük került, a „koldus" azzal próbálta elterelni magáról a gyanút, hogy társának köszönetet mondott az alamizsnáért, s botjával ütögetni kezdte az utcakövet, mintha csakugyan vak volna, ám kissé távolabb már észrevehetően meggyorsította lépteit a síkos úton.

Olejnyik ekkor nem szegődött a nyomába, de később nagyon megbánta. Attól az esettől kezdve a különös kéregető nem hagyta nyugodni.

Ma már messziről meglátta, amikor odalépett a külföldiekhez. Olejnyik egyenesen feléje indult, de Szergej „nagyherceg" eltűnt a mellékutcában. Nyilván sokat tanulmányozta Petrográdot, ismeri az átjáróházakat is, s így ismét kereket oldott. Ám Olejnyiket nem olyan fából faragták, hogy csak úgy egyszerűen meghátráljon. Ha az illető elinalt, akkor bizonyára tudja, hogy figyelik. Ha pedig ez így van, akkor nem szabad elmaradni tőle, és sarkában kell lennie a végsőkig.

Ilyen természete volt Ignat Olejnyiknek, s ezt tévedhetetlenül felfedezte Feliksz Edmundovics is, amikor vörösgárdistákat válogatott az ellenforradalom elleni harc bizottságába. Dzerzsinszkijnek megtetszett a látszólag kissé elfogódott, de valójában határozott és bátor tengerész. S amikor Olejnyik felvételét kérte a pártba, Dzerzsinszkij ezt írta ajánlásában: „Ignat Polikarpovics Olejnyik elvtárs, a Balti Flotta forradalmár matróza, többször kitüntette magát az ellenforradalmárok elleni heves harcokban, állhatatosságot s hozzáértést tanúsított az ellenség üldözésében." Lenin pedig később a vörösgárdistákról tartott beszédében a forradalom legtevékenyebb részvevői között Olejnyiket és Gyemint is megemlítette.

Sztyepan Akimovics jelen volt egy beszélgetés-

nél, mely Lenin és Dzerzsinszkij közt folyt le, s ennyit mondott róla Ignatnak:

— Dicsért téged a népbiztos. Ehhez tartsd magad!

S Olejnyik ehhez tartotta magát. Örült neki, hogy Feliksz Edmundovics bízik benne, és szerény munkáját annyira értékeli.

Nemcsak a forradalom romantikája vonzotta. Azokat a cselekvésre buzdító szavakat, amelyek a forradalmi himnuszban rendkívül pontosan és szabatosan benne foglaltatnak: „Föl, föl, ti rabjai a földnek, föl, föl, te éhes proletár", úgy fogta fel, mint közvetlenül a saját személyéhez intézett felhívást. A könyörtelenül kizsákmányolt proletár, a még nemrégen éhes és meghajszolt rab ingadozás nélkül megtalálta helyét az új élet harcosai között.

Alaposan megdolgozott Olejnyik a monarchista összeesküvés leleplezésében, részt vett a razziákban, ártalmatlanná tett néhányat Puriskevics bizalmasai közül, rajtaütött külföldi zászlókkal álcázott autókon, amelyeken a gazdagok villáiból értékeket és fegyvert akartak bizonyos követségekre csempészni. Egyszóval mindig akadt tennivalója.

Az egyetlen, amire képtelen volt: a végrehajtott feladatokról jelentést tenni. Ilyenkor elvörösödött, belezavarodott, pedig a barátaival társalogva egyébként nem volt ilyen bátortalan. Dzerzsinszkij azonban már a kék szemeiben vidáman csillogó apró fényekből kiolvasta, hogy Olejnyik a leggondosabban és a legpontosabban elintézte az ügyet.

Olejnyik soha semmiről nem feledkezett meg. Azon a ködös reggelen is, amikor befejezte éjszakai körútját, a pályaudvar felé igyekezett, hogy megkeresse Uljana Gyemencsukot. Ha már ígéretet tett az asszonynak, nem illik becsapnia. Megengedhetetlen, hogy rossz véleménye legyen a balti tengerészekről. De egyébként is valahogy felkavarta ez a parasztasszony az ő együttérző szívét. Felmerült emlékezetében a hihetetlen zűrzavar a pályaudva-

ron, a tolongás, a zaj, a lárma, az ügyeskedő tolvaj, aki el akarta emelni a batyut, Uljana gondterhelt arca, kendője alól kikandikáló hajfürtje, ijedt, kék szeme és éneklő hangja.

Olejnyik elsétált a pályaudvar mellett, de nem találta meg földijét. Bizonyára elment már. Őt is besodorták az eszertüntetésbe. Csak nem találta el a provokátorok fegyvere? Erre a gondolatra kiverte a hideg veríték. Vagy talán egyedül eljutott a Szmolnijhoz? Vagy egyszerűen elveszett a tülekedésben?

Egy ideig még ott téblábolt a pályaudvar körül, csontig átfagyott, és sajnálta, hogy mégsem találta meg az asszonyt, s nem segíthet rajta. Ezután elment, de eltökélte, hogy nemsokára visszatér.

Ekkor vette észre a „koldust", s a csoport rangidősét nevezve ki helyettesének, a nyomába szegődött.

Átjáróházakon futott át, mellékutcákba tért be, s észre sem vette, hogyan jutott el az Izsák székesegyházhoz. Úgy tetszett, mintha az üldözött oda menekült volna be.

A templomban éppen istentisztelet volt. A kórus ünnepélyesen énekelt. Tyihon pátriárka személyes utasítására az arany selyembe öltözött pap megátkozta és kiközösítéssel fenyegette „az istentagadó hatalmat és komisszárjait". Azután a diakónus vette át a szót, tömör basszusára beleremegett a székesegyház magas boltozata.

Tele volt a templom imádkozókkal, főleg módosabb emberekkel. Az ajtónál, mint mindig, a pravoszlávok szegényebbje tolongott, öregek, hosszú szárnyú kabátokban és bő sárcipőkben, néhány vénasszony — dadák vagy egykori szakácsnők —, kishivatalnokok, házmesterek, kocsisok s egy púpos kislány.

A székesegyház pompája és ünnepélyessége az első pillanatban valamennyire lehűtötte Olejnyik hevét. Még a matrózsapkáját is levette, fegyverét óvatosan bal kezébe fogta, és a diakónus szavára még majdnem át is tette jobbjába, hogy keresztet

vethessen. De idejében észbe kapott. Csípős szavakkal átkozni kezdett magában mindent és mindenkit, s szemügyre vette a gyülekezetet.

A gyanús „koldus" nem volt köztük.

Azt azonban nem láthatta, hogy a templomszolga éppen őt kísérte be egy keskeny oldalajtón.

Néhány perc múlva ugyanez a szolga Olejnyik mellé lépett, s megszólította:

— Isten házába tilos fegyverrel belépni... De csak imádkozz fiam, imádkozz, s az úr megbocsátja majd vétkeidet...

Ignat Olejnyik kilépett az utcára. Haragudott magára, hogy kudarcot vallott, de nem adta fel a reményt, hogy a megkezdett ügyet sikerül majd befejeznie. Addig is sietve elindult a csoportjához, hogy még időben érjen a Tauriai Palotába.

1

Sok látogató volt, mint mindig. Boncs-Brujevics figyelmeztette Gorbunovot, hogy Leninnek ma sok a dolga, s aligha fogadhat mindenkit, aki beszélni óhajt vele. De Vlagyimir Iljics a látogatók jegyzékét átnézve a maga módján döntött.

— Ez a három paraszt Voronyezs kormányzóságból — mondotta Boncs-Brujevicsnek — feltételezhetően nem luxuskocsiban utazott ide. Maga mégis egy egész napot váratná őket. Nem, nem, hadd jöjjenek csak. A putyiloviak pedig már tegnap telefonáltak. És a vasutasokat is fogadni kell.

— De lesz-e ideje rá, Vlagyimir Iljics? — tiltakozott Boncs-Brujevics. — A Tauriai Palotába feltétlenül el kell mennünk... — az órájára nézett — délben egy órakor. És még Csicserint is kérette.

Lenin ránézett a jegyzeteire, amelyeket éjszaka készített.

— Emlékszem, nem felejtettem el. Először jöjjenek a voronyezsi elvtársak. A parasztokhoz különösen figyelmesnek kell lennünk. A „parasztvezérek" épp eleget fáradoztak rajta, hogy félrevezessék őket. Kérem, közölje Gorbunovval: gondoskodjék róla, hogy a látogatók szigorúan érkezési sorrendben jöjjenek be.

Lenin dolgozószobájába elsőnek a parasztok léptek be, két öreg és egy fiatalabb. Mindhárman egyformán szegényes öltözékben, foltos irhabekecsben, báránybőrsüvegben. Csizma egyiken sem volt. A fiatalabbik elnyűtt lábbelit viselt, az öregek szalmabocskort.

Meghajoltak, de Vlagyimir Iljics eléjük ment, s kezet rázott velük.

— Jó napot, elvtársak, jó napot! — Mint régi barátait, a karosszékekbe ültette őket, ő pedig székét közelebb húzva, melléjük ült.

Egy-két perc múlva már nyoma sem volt annak a bátortalanságnak és megilletődöttségnek, amellyel a három paraszt a szobába lépett.

Mint kitűnt, a fiatalabb hadirokkant volt. „Leszerelték a sebesülés után." Nemrég lépett be a pártba, s ezért őt tették meg az öregek szóvivőnek, mint „pártembert".

Vlagyimir Iljics felírta a nevüket, azután figyelmesen hallgatta a hadirokkantat, aki számokkal és példákkal eléggé részletesen bemutatta falujuk és a szomszéd falvak helyzetét.

— És még az eszerek is agitálnak. Mindnyájan a szovjethatalom rendeletei ellen. Azt mondják, hogy az alkotmányozó gyűlés törvényesen intézi majd a dolgokat. Nem könnyű a munkánk, Lenin elvtárs. Az egész hatalmas járásban egy tucat párttag sincs.

— Értem — szólt Vlagyimir Iljics. — Nem könnyű. Nekünk sem könnyű, mégsem csüggedünk el!

— Mi sem csüggedünk el, Vlagyimir Iljics!

— Nagyon helyes! Mégis, hogyan lehetne, véleményük szerint, élénkíteni a falusi munkát? Mit kellene tenni?

— Valamiféle bizottságot kellene alakítani... vagyis valami olyanfajtát, mint a katonabizottságok az ezredeknél. Azokat, akik a szovjethatalom mellett vannak, jobban be kell vonni a munkába. Így ahányan vagyunk, annyifelé húzunk. Mindenki csak a magáéval törődik. Mindenkinek ott a viskója, a telke, a családja, s a közös munkára nem mindenki kapható. Ráadásul félnek is az emberek, nem egészen hisznek még. A szovjethatalom új, fiatal. Nem mindenki érti meg, mi hogyan lesz.

— Bizottságot mondott? — kérdezett rá Lenin,

és elgondolkodott. — Igen, igen... Esetleg szegényparaszt-bizottságokat?

— Éppen ilyeneket, Lenin elvtárs.

— S mit mondanak maguk? — fordult Lenin az öregekhez.

— Mi már jó előre törtük rajta a fejünket, bizony... Egyetértünk — felelt a legidősebb. Nagy hamuszürke szakálla volt, lebarnult arcát mély ráncok redőzték. — A kulák még erős. Meg a földesúr is. De mi, szegények... — s széttárta karját. — Ha összefogunk, másképp lesz.

— A földesúr talán ott maradt a faluban? — kérdezte Lenin.

— El is menekült, meg ott is van — felelt az öreg, s ravaszkásan mosolygott.

— Lebeg, mint a szentlélek? — mosolyodott el Lenin is.

— Úgy biz a! A szelleme persze érződik — mondta a másik kis rőtszakállas öreg. — Zaklatnak bennünket a lakájai... ijesztgetnek! A pap is fenyeget, hogy az isten megver bennünket... mert hogy a földet elvettük.

— De látom, hogy maguk nem olyan ijedősek — tréfálkozott Lenin. — Tehát azt mondják, hogy alakítsunk szegényparaszt-bizottságokat... — ismételte meg csak úgy magának, s feljegyzett valamit. — Meggondoljuk, elvtársak. Nem lehet mindent egyszerre. Bizonyára igazuk van. Maguk jobban tudhatják, közelebbről látják, hogyan kell az új életet felépíteni.

— Ha a helyzet nem is könnyű, Lenin elvtárs — mondta a rőt szakállú öreg —, azért mi összegyűjtöttünk egy kis kenyérkét. Van vagy ezer pud is. Csak fel kellene szállítani Petrográdra, de nincs mivel. Ökörrel vagy gebével nem jut messzire az ember.

Lenin arca felragyogott.

— Köszönet a kenyérért. És vasúton?

— Ellopdossák, Lenin elvtárs — mondta őszintén a hadirokkant.

Ekkor Leninnek eszébe jutott Slihter jelentése a vasúton uralkodó állapotokról, és feljegyezte: „Megsürgetni az élelmiszer-szállításra vonatkozó utasítást a munkás-komisszároknak."

— Magának is hoztunk egy kis ajándékot — jegyezte meg váratlanul a szürke szakállú öreg.

Lenin zavartan kérdezte:

— Ugyan, minek fáradtak vele?

— Fogyassza egészséggel... Hallottuk, hogy maga itt nem valami nagy bőségben él. Ahhoz, hogy Oroszországot vezesse, kell egy kis erő! Elvégre forradalom is van, meg ellene is vannak némelyek...

— Köszönöm... de feleslegesen nyugtalankodnak, elvtársak. Bizonyára maguk sincsenek annyira bőviben...

A másik öreg közbevágott:

— Ne vesse meg már az ajándékunkat, kedves elvtárs. Egy kevés szalonna, sonkácska. Meg néhány tojás. A cipót az asszonyok sütötték.

— Köszönöm, elvtársak, de valóban nem kellett volna nyugtalankodniuk miattam.

— Ugyan, szívből adjuk — mondta a rokkant.

— Ebben nem is kételkedem... Nos hát, még egyszer köszönöm.

Vlagyimir Iljics még megkérdezte, hogy hol szálltak meg Petrográdban, hol töltötték az éjszakát, nem bántotta-e őket valaki.

A parasztok mindennel elégedettek voltak. Az egyetlen, ami elkeserítette őket, az, hogy semmit sem tudtak vásárolni a gazdaságuk számára.

— Sarlót, mondjuk, vagy kaszát, ásót — sorolták.

— Egy kis szög is jól jönne — mondta a rőt szakállú, és meglökte a rokkant könyökét, mikor látta, hogy Lenin mindent feljegyez.

Lenin segítséget ígért, és kérte, hogy valamelyikük menjen be másnap Boncs-Brujevicshez.

— Köszönet a szíves szavakért — szólt a legöregebb, és Lenin felé nyújtotta érdes, eres kezét.

Vlagyimir Iljics barátságosan elbúcsúzott tőlük,

az ajtóig kísérte őket, és sok szerencsét kívánt nekik.

És máris megjelentek a dolgozószobában a putyilovi munkás-küldöttek. Nem időztek sokáig. Mindössze egy ügyet akartak elintézni. A munkások kezdeményezésére a gyár páncélvonatot kezdett építeni, és hamarosan el is készülnek vele. Most viszont már minden műhely csak arról beszél, hogy nem is egyet, hanem többet kellene gyártani. És a munkások ráadásul tömegesen jelentkeznek a Vörös Gárdába, és kérik, hogy a készülő páncélvonatokra osszák be őket. Saját bajaikról egy szót sem szóltak, bár Lenin tudta, hogy rosszul állnak élelmezés dolgában.

— Van valami panaszuk, esetleg? — kérdezte.

A munkások összenéztek.

— Kire panaszkodjunk? Saját magunkra? Hiszen mi vagyunk hatalmon!

— Ez mind igaz, elvtársak. — Lenin várt egy darabig. — De tudjuk, hogy az ellátásuk döcög. Mondják el csak, ne szégyelljék.

— Nem, szinte semmi panaszunk sincs, Vlagyimir Iljics. Egyelőre persze rosszul élünk. De nemcsak mi...

Lenin feljegyezte, amit a küldöttek mondtak.

— Hát a páncélvonatokkal hogyan legyen? Legyártsuk őket?

— Nagy szükségünk van rájuk. Puszta kézzel nem védhetjük meg a forradalmat.

— Úgy is van, Vlagyimir Iljics.

Lenin közölte velük, hogy a napokban ellátogat hozzájuk a Putyilov-gyárba, s ott majd kitér minden kérdésre.

— Természetesen a páncélvonatokra is.

Ezzel elbúcsúztak. Már kifelé mentek a dolgozószobából, amikor az egyik negyven év körüli, jól megtermett munkás, előhúzva pipáját a zsebéből, halkan megkérdezte:

— És mi lesz az alkotmányozó gyűléssel, Vlagyimir Iljics? Sok szó esik erről a gyárban. Az vala-

hogy a szovjetek ellen van! Nekünk viszont semmi szükségünk Csernovra. Ez itt a lényeg.

— Ma lesz a napja, hogy ennek is a végére járunk — felelte Lenin. — Az alkotmányozó gyűlésben ott vannak a maguk képviselői is. Ők majd beszámolnak maguknak.

— Nehogy engedjen, Vlagyimir Iljics! Már mint Csernovnak meg a bandájának...

— Igyekszünk — mosolygott Lenin, bár a szívében nyugtalanságot érzett.

Asztalhoz ült, és még fel sem tudta jegyezni, hogy a közeli napokban meg kell látogatnia a Putyilov-gyárat, máris Gorbunov lépett be a szobába, s megkérdezte, bejöhetnek-e a vasutasok.

— Természetesen. Hadd jöjjenek.

Tízen voltak. Az első és a legfontosabb, amiről be akartak számolni, az volt, hogy a tengerészosztagot reggel elindították Ukrajnába.

— Elindították? Ez aztán örvendetes.

Lenin szemmel láthatóan megörült a hírnek.

— Csak azt nem értjük, miért kellett a komisszároknak a vasutas-szakszervezet áruló vezetőihez fordulni? — szólalt meg az egyik jómegjelenésű vasutas méltóságteljesen. — Már megmondtuk, Lenin elvtárs, hogy azonnal hozzánk kell jönniük, és kész.

Lenin figyelmesen nézte és hallgatott.

— Ki lapátolja a kazánba a szenet? A fűtő. Ki kapcsolja be az indítót? A mozdonyvezető. Ki engedi át a szerelvényt a váltón? A váltókezelő. Egyszóval a munkás... — folytatta a vasutas, igyekezvén bebizonyítani, mennyire igaza van.

Lenin még mindig hallgatott, rövid pillantásokat vetett a küldöttekre, és rejtélyesen mosolygott. A munkás-komisszár felhívta a Nyikolajev-pályaudvarról Dzerzsinszkijt, s elmondta, hogyan rakták vonatra a matrózokat. Dzerzsinszkij ezt közölte Leninnel, úgyhogy már tudott a dologról.

Egy fiatalember, bizonyára fűtő — arca kormos volt, szeme körül lerakódott a szénpor —, össze-

vont szemöldökkel hol Lenint, hol meg a társait figyelte.

— Én úgy értem, Lenin elvtárs — mondta észrevehető izgalommal a hangjában —, hogy ha már a munkásság az ország gazdája, vagyis a vezető erő, akkor nekünk, munkásoknak kell minden kérdést megoldani. Vagyis fütyülhetünk az ilyen főnökökre. Helyesen beszélek?

Lenin nem felelt azonnal.

— Helyesen is, helytelenül is, elvtársak... Az adott konkrét esetben, forradalmi ösztönüktől vezéreltetve helyesen jártak el. A tengerészosztagot el kellett bocsátaniuk Ukrajnába a forradalom érdekében. És ezt meg is tették a vasutas tisztek szabotázsa ellenére is. De elvileg... — néhány lépést tett, aztán megállt a küldöttség előtt. — Mi a véleményük, ha mint ahogy önök mondják, és ez valóban így is van, a munkásosztály a társadalom vezető ereje és övé a hatalom a forradalomban, akkor talán minden munkás azt teheti, ami eszébe jut? Nézzük például a közlekedést. El kell indítani a vonatot? Hát a vasutas elindítja, anélkül, hogy megkérdezné a főnököt. Ha akarja, ad mozdonyt, ha nem akarja, nem engedi ki a fűtőházból. Így, elvtársak, csak anarchia lesz, zűrzavar. A munkásosztály ereje a fegyelmében, a szervezettségében rejlik. Ha vasutainkon már nem lesznek szabotőrök és egyéb ellenforradalmárok, mindenki csak azt teheti, ami a munkaköréhez tartozik. Egyik a forgalmi szolgálatot látja el, a másik a pályafenntartást, a harmadik a fűtőházban dolgozik. A mozdonyvezető is tudja a dolgát, a fűtő is a magáét. És mindnyájan egy szervezet részei s közös ügyet szolgálnak.

A küldöttek, Lenint hallgatva, elcsöndesedtek. Ilyen érvekkel lehetetlen volt vitatkozni.

— Így van, elvtársak? — kérdezte Lenin.

— Úgy látszik, így — felelt valamennyiük helyett a legidősebbik. — Így igaz!

Zavaruk láttán Lenin másra terelte a szót, még-

pedig az élelmiszerszállítmányok őrzésének megszervezésére, a petrográdi pályaudvarok pontos munkarendjére, majd a vasutas-kongresszuson bekövetkezett szakadásra. Megemlítette, hogy a bolsevikok és a szimpatizánsok helyesen cselekedtek, amikor kivonultak a kongresszusról, s elhatározták, hogy külön kongresszust tartanak.

— Nincs közös utunk a burzsoá megalkuvókkal — mondta Lenin. — Amíg a vasutasok országos végrehajtó bizottsága a Krusinszkijek és a Planszonok kezén van, addig a reakciósokat szolgálja. Megalakítjuk tehát a közlekedés új szakszervezetét. Ezért is üdvözlöm kongresszusukat.

— Az összes vasutasok nevében nagyon kérjük, Vlagyimir Iljics, tartson nálunk beszédet. Az időszerű kérdésekről... de hát ezt ön jobban tudja. Ezért is kerestük fel.

— Megígérem, hogy elmegyek magukhoz, de nem ma, hanem a közeli napokban...

— Értjük. Hisz ma van az alkotmányozó gyűlés... Várjuk, Vlagyimir Iljics.

2

Lenin kikísérte őket a folyosóra, és búcsút vett tőlük. De nem ment vissza a szobájába. Az ülésterem bejáratánál meglátott néhány KB-tagot és népbiztost. Eszébe jutott, hogy rövid megbeszélésre jönnek össze, mielőtt a Tauriai Palotába indulnának. De mi haszna az ilyen rövid megbeszélésnek?

Dzerzsinszkij is az ülésterem felé tartott, de Lenin megállította:

— A voronyezsi parasztküldöttség élelmiszerajándékot hozott. Gondoskodjék róla, Feliksz Edmundovics, hogy adják át az egyik gyermekotthonnak. Amelyiknek gondolja.

— Értem, Vlagyimir Iljics. Átadjuk.

— Az elvtársaknak pedig mondja meg, hogy azonnal ott leszek.

Visszament dolgozószobájába a jegyzetfüzetéért, a váratlanul felbukkant Lunacsarszkij azonban feltartotta.

A zömök, frissen borotvált, nyírott szakállú és bajuszú, örökké mosolygó Lunacsarszkij bocsánatot kért, hogy feltartja Lenint, de néhány perc figyelemre lenne szüksége. Ma tárgyalják ugyanis a klasszikus irodalom kiadásának tervét, és szeretné hallani Lenin véleményét.

— Nohát, Anatolij Vasziljevics — csóválta a fejét Lenin, de azért rögtön megkérdezte:

— És mit terveznek?

— Tessék! — Lunacsarszkij átnyújtotta a jegyzéket. — Tolsztoj „Háború és béke", egykötetes Puskin, Garsin háborús elbeszélései. Sok minden kellene még, de nem elég a pénzünk. Még az „Arab mesék"-re gondoltunk...

— A mesékkel talán várhatnánk — mondta Lenin. — De Gorkijt nehogy kifelejtse. Az „Anyá"-t feltétlenül.

— Igaza van.

— A szépirodalom kiadásának problémáival külön kell foglalkoznunk, Anatolij Vasziljevics. Most pedig menjünk a megbeszélésre, helyes?

— Nincs kifogásom ellene.

Alighogy Lunacsarszkij elment, és Lenin már indult volna a tanácskozásra, Szverdlov lépett a szobába.

— Majdnem mindenki együtt van, Vlagyimir Iljics. Mehetünk?

— Igen. Azonnal. Tegnap úgysem állapodtunk meg... a legfontosabbról. Valami közbejött. — Lenin felült az asztal szélére. — Mégis hát, ki ellenzi a békeszerződés aláírását Bresztben?

— Tudjuk, hogy ki, Vlagyimir Iljics! — felelte Szverdlov. — Az antant, Kühlmann, Hoffmann, Wilson, Clemenceau, Lloyd George.

Lenin csodálkozva nézett rá.

— A kadetek, az októbristák, az egyesülés pártiak — folytatta Szverdlov —, a jobboldali eszerek, a

mensevikek és így tovább, és így tovább. Mint láthatja, egy sorba vettem őket.

— Azt hiszem, helyes — mondta Lenin elgondolkodva. — A legutóbbi adatok fényében hogyan értékeli Trockij álláspontját?

— Lényegében neki is ezen a listán a helye. Úgy tesz, mint egy hivatásos kalandor.

— Hát Buharin, és a moszkvai bizottság?... tünődött Lenin. — Hangzatosak a jelszavaik.

— Beszélgetés közben célzott rá, hogy ha, úgymond, aláírjuk a békét Németországgal, ő és minden „híve" leköszön. Együttesen.

— Csak nem? És ki ez a „minden"?

— Az egész csoportjuk. Lomov, Kresztyinszkij, Szmirnov, Pjatakov. A „baloldali kommunisták". Nem nevetséges?

— Annyira baloskodnak — mondta Lenin —, hogy végül is egy kört írnak le, és a jobboldalon kötnek ki. Veszélyes az ilyen „baloldaliaskodás". De majd meglátjuk.

— Várnak ránk, Vlagyimir Iljics — emlékeztette Szverdlov.

— Igen, igen. Azonnal.

Amikor néhány perc múlva Lenin belépett a tanácsterembe, a megbeszélés már elkezdődött.

A tanácskozás nem volt hivatalos jellegű, és rövidre szabták, ezért mindenki a helyén szólalt fel. Sztálin hallgatott, és oldalvást pillantgatott a vitatkozókra. Egyesek halkan beszélgettek egymással, és csak a leghevesebb vitákra füleltek fel. Krupszkaja és Sztaszova rövid feljegyzéseket készített.

Valamennyien ismerték a legfrissebb breszti jelentéseket, tudtak Hoffmann tábornok legújabb akciójáról is, amelyet a satírozott térképpel indított. A német és az osztrák—magyar küldöttség követelése a béketárgyalásokon megdöbbenést és haragot keltett, de persze mindenki a maga módján reagált rá.

Egy fekete hajú, tüzes szemű fiatalasszony, a

„baloldali kommunisták" csoportjának tagja, idegesen sodorgatta a vállára vetett kendő rojtjait, láthatólag szólni akart, de nem hagyták. Valamelyik „baloldali" makacsul azt hajtogatta, hogy nem szabad aláírni a békeszerződést a németekkel, mert Németországban hamarosan kitör a forradalom. Ez pedig rendkívül fontos. Lehetetlen felépíteni a szocializmust egy országban. A szocializmus győzelmének feltétele vagy a világforradalom, vagy legalábbis az európai méretű forradalom. Sztálin dühös és egyszersmind ironikus tekintettel mérte végig a felszólalót, és csak ennyit mondott:

— Úgy gondolja?

Buharin nem vett részt a vitában. Az asztalnál ült, hosszú ujjára tekergette vörhenyes szakállának szálait, és hunyorgatva nézegette „híveit" és a többieket, szemmel láthatóan élvezve, hogy milyen hevesen védik az ő álláspontját.

Különösen Rjazanov és Szmirnov vitte a szót.

Valaki megemlítette Trockijt. Ekkor Buharin feléélénkült, és megjegyezte, hogy ő jobban ismeri Trockij álláspontját, ha nem is konkrétan a breszti tárgyalásokról, de általában a forradalom fejlődéséről.

És úgy foglalta össze Trockij nézeteit, hogy ha bizonyos körülmények kényszerítő hatására a bolsevikoknak újra illegalitásba kellene vonulniuk, akkor az Októberi Forradalom és az eljövendő forradalom között, mely elkerülhetetlenül bekövetkezik, nem lenne olyan nagy, csaknem ötven esztendős időköz, mint a Párizsi Kommün és Október között. Trockij véleménye szerint az egész világ a jövendő forradalom elektromos feszültségével telített. S az időleges visszavonulásoktól nincs mit félni. Ezek törvényszerűek.

Szverdlov erre felugrott, kigombolta inggallérját, alig kapott levegőt.

— Trockij tehát az imperialistáknak akarja ajándékozni mindazt, amit Októberben kiharcoltunk. Így van? — kérdezte Buharinhoz lépve. — És abban

reménykedik, hogy hamarosan elkerülhetetlenül kitör a világforradalom. Érdekes!

Szkvorcov-Sztyepanov is közbeszólt:

— Hülyeség! Sőt, annál is több: őrültség!

— Előre megfontolt árulás — tette hozzá Sztálin, kialudt pipáját szívogatva.

Szverdlov kissé nyugodtabban folytatta:

— Nem helyesebb-e, elvtársak, megvédeni azt, amit már elértünk? Megvédeni Október vívmányait?

— Én is ezen a véleményen vagyok — jelentette ki hirtelen a kendős nő, az a „baloldali", akit az imént nem engedtek szóhoz jutni.

Lenin felfigyelt, mert úgy tudta, hogy a nő Buharin legszenvedélyesebb hívei közé tartozik, és több beszédet is tartott a moszkvai pártszervezetekben. Szverdlov is csodálkozva nézte, és úgy gondolta, hogy most talán a lenini álláspontot fogja támogatni, és megtagadja Buharint. Holmi eltévelyedés, és így tovább. De a „baloldali" csoport többi tagja is nagy csodálkozással figyelte. Mi történt vele? Ő is azon a véleményen van! A nő azonban nyilván rosszul hallotta, mit mondott Szverdlov, Szkvorcov-Sztyepanov és Sztálin, mert közben azon gondolkodott, hogyan fejezhetné ki magát a legékesszólóbban.

— Nem szabad megalkudnunk a német imperialistákkal — mondta határozott hangon. — Inkább áldozzuk fel forradalmunkat a világforradalomért. Hiszen az már a küszöbön áll.

A „baloldali" csoport tagjai megkönnyebbülten fellélegeztek. Vlagyimir Iljics kirobbant, ami ritkán történt meg vele. Arca elvörösödött, s fehér foltok jelentek meg rajta.

— Ez az! Feláldozni! — mondta izgatottan. — Feláldozni a vért, a börtön-éveket, a kényszermunkát, a száműzetést, a nélkülözést, az elesettek emlékét, feláldozni mindent, amit a munkásosztály kivívott... Csodálatos perspektíva! Ez igen! És ön még kommunistának nevezi magát — ujjával a ken-

dős nőre mutatott. — Tessék, így beszél egy kommunista!

— Ha kell... mi lemondunk — felelte a nő —, de emelt fővel.

A szeme lángolt, arcán felindultság tükröződött.

— Nagyon megható... — mondta Lenin most már megnyugodva. — Igen tisztelt asszonyom, magának tragédiát kellene írnia. Méghozzá emelt fővel — ismételte a nő szavait gúnyosan. — És nem is másképp. És arra vajon nem gondolt, hogy ezt a fejet az imperialisták levágják? Akkor majd nem lesz, mit emelgetnie! Jusson eszébe, hogyan bánt el Thiers a kommünárokkal!

Mindenki elnémult. Lenin végighordozta tekintetét a jelenlevőkön, várta az ellenvetést. A csönd elhúzódott. Végül Rjazanov szólalt meg:

— Ön még mindig lehetségesnek tartja és a saját kockázatára valamiféle szocialista oázist akar felépíteni egyetlen országban. S méghozzá olyan elmaradott országban, mint Oroszország. Ez utópia, Vlagyimir Iljics! Ha Nyugaton nem lesz forradalom, elvesztünk. — Rjazanov hirtelen elhallgatott.

— Folytassa, kérem, folytassa — sürgette Lenin. — Nagyon érdekes!

— Nincs az a szocialista forradalom, amely győzhetne, anélkül, hogy kitörne a nemzeti keretekből — folytatta Rjazanov. — „Hadi forradalomra" van szükségünk. Ez a mi mentsvárunk. Ön pedig, Vlagyimir Iljics, honvédő álláspontot foglal el ebben a kérdésben.

Rjazanov újra elhallgatott. Mindenki várta, mit mond Lenin. Vlagyimir Iljics nyugodtan tekintett Rjazanovra, és ügyet sem vetve a honvédő állásponttal kapcsolatos kitételre, így válaszolt:

— Ha a maga formuláit mindenki számára érthető nyelvre akarjuk lefordítani, akkor ez azt jelenti, hogy a még eléggé erőtlen, kiforratlan és kisszámú Vörös Gárdát tegyük ki a németek csapásainak. Ezt akarja ön? Ne védjük meg forradalmunkat a saját országunkban, hanem vigyük át Nyu-

gatra, eleve tudva, hogy idegen országok felfegyverzett osztagai képtelenek forradalmakat csinálni. Lehetetlen dolog ez!

— Hiszek csapataink győzelmében, mert a proletariátus, ahova csak elmennek, támogatja őket.

— Ön ezek szerint azt állítja, hogy szuronyokkal lehet forradalmat exportálni? — kérdezte Lenin. — És ugyanakkor marxistának tartja magát. Különös, nagyon különös... — Vlagyimir Iljics felemelte mutatóujját: — De tegyük fel, hogy az ön álláspontja helyes, és mi elképzelésének megfelelően elhatározzuk, hogy csapatainkat Nyugatra küldjük, más országok proletariátusának a megsegítésére. Ebben az esetben a hadsereget el kell látni élelemmel, felszereléssel, lőszerrel, ruházattal, lábbelivel, a lovakat takarmánnyal. És ugyan honnan vegyük mindezt? Vagy azt hiszi, hogy a hadsereget jóllakatják és felfegyverzik az ön hangzatos jelszavai és a katonai zenekarok győzelmi indulói? Nézzen szembe a valósággal! És értse meg a lényeget, a döntőt: a forradalmi szituáció a gazdasági fejlődés, az osztályharc sajátos feltételeinek, a munka és a tőke közötti ellentmondásnak megfelelően érlelődik meg az egyes országokban...

Szmirnov közbeszólt:

— Teljesen érthetetlen, Vlagyimir Iljics. Az európai forradalom nagy országútjától félreállva építeni a szocializmust. Méghozzá akkor, amikor Németországban...

Lenin hirtelen feléje fordult, és félbeszakította:

— A forradalmi „tűz" lángjai Nyugaton egyelőre még nem láthatók. Az, ami Németországban végbemegy, még nem forradalom. Érti? Ott még nem értek meg a feltételek.

— Majd megérnek — mondta Rjazanov meggyőződéssel.

— Tények kellenek. Marxista nem téveszthet össze a vágyait a valósággal. A tények pedig ezek: a német imperialisták lényegében ultimátumot intéztek hozzánk. Ez a valóság. Ez a tény. Alá kell

írnunk a békeszerződést. Más megoldás egyelőre nincs.

— De van! — harsogta Rjazanov.

— Várjuk meg a németországi forradalmat? És ha késni fog? S ha közben a német csapatok támadást indítanak ellenünk, és más országok imperialistái támogatják őket? Akkor mi lesz?

— De a németek követelései túl nagyok — mondta Szmirnov. — Túl nagy terület kerülne a csizmájuk alá.

— Tudjuk. De mit tehetünk? Oda kell adni!

Rjazanov felpattant, és szenvedélyesen, akárcsak a kendős asszony, tragikus hangon felkiáltott:

— És ön hajlandó lenne időnyerés kedvéért átengedni a német imperialistáknak a mi orosz földünket?

Lenin Rjazanovra nézett, arca ragyogott. Előre élvezte a választ, elégedetten mosolygott. Szeme vidáman, pajkosan csillogott.

— Tudja, Rjazanov, maga most véletlenül valóban filozofikus kérdést tett fel. És eléggé találó kérdést. Bizony! Mélyértelmű kérdést. Valóban így van: a tényleges győztesnek át kell adni egy bizonyos területet, hogy időt nyerjünk. Ezt az időt pedig erőink megszilárdítására fordítjuk. Bravó, Rjazanov, bravó! Éppen ez a dolog lényege.

A jelenlevők nem tudták elfojtani nevetésüket. Mindenki látta, hogy Leninnel jobb nem vitatkozni. Sőt, egyszerűen veszedelmes. Mintegy játszva, tréfálkozva fekteti két vállra a partnerét.

Rjazanov dühösen nézett Leninre, hasztalan kereste a megfelelő választ, s csak ennyit mondott:

— Önnel nehéz vitatkozni.

— Nem tagadom, nehéz — felelte Lenin. — Ezek szerint három vélemény van: az első azonnali békekötés, a második a forradalmi háború vagy „hadi forradalom", ami egy és ugyanaz, és a harmadik: sem béke, sem háború, más szóval a békeszerződést nem írjuk alá, a hadsereget leszereljük. Így van? Nekünk azonban béke kell. Bármilyen áron: béke!

És demokrácia. Szovjet demokrácia, amely a legmagasabb formája a demokráciának. Ez a két legfontosabb kérdés. Ezt kell megoldani.

— Erről még vitatkozunk — jelentette ki Rjazanov.

Lenin most már keményebb hangon válaszolt:

— Ne felejtse el, Rjazanov, hogy a párt nem vég nélküli viták klubja. Valami olyasmi is van, mint pártfegyelem.

— Nézeteink nem egyeznek, Vlagyimir Iljics — szólt Rjazanov valamivel halkabban.

— Látom... és sajnálom — mondta Lenin. — Mai megbeszélésünk nem hivatalos jellegű. Az időnk kevés. A napokban összeülünk, hogy ezt a kérdést részletesebben megtárgyaljuk. Ugyancsak nem hivatalosan, magánjelleggel. De mindenkinek el kell majd mondania a véleményét. Végre is tisztán kell látnunk. Ha nem oldjuk meg forradalmunknak ezeket a döntő, alapvető kérdéseit, a dolgozó tömegek elkergetnek bennünket, s maguk oldják meg őket. Ez a logika. Átgondolhatják, elvtársak, még van idő. Ha viszont döntünk, akkor mindenki vesse alá magát a párt határozatainak.

3

Idő valóban kevés volt, és az értekezlet hamarosan véget ért. Lenin felindultan ment vissza dolgozószobájába, és az asztalhoz ült. Még egy perc sem telt el, máris Szverdlov lépett be. Meglátta Lenin kezében az ismert jegyzetkönyvecskét, elnyűtt fedeléről ismerte fel. Tudta, hogy a Központi Bizottság tagjainak névsorát, a népbiztosok nevét, a központi végrehajtó bizottság több tagjának a nevét, s más elvtársak telefonszámát és címét is tartalmazza. Azoknak a neve mellé, akik az imént részt vettek a breszti békéről szóló megbeszélésen, Lenin kis jelet tett. Hol pluszt, hol meg mínuszt. „Ez mellette van, ez is, az ellene, ellene, ellene, mel-

lette" — mormolta, és csak ekkor pillantotta meg Szverdlovot.

— Komplikált művelet, Jakov Mihajlovics.

— És mondhatom, nem valami szórakoztató.

— Még egy pillanat.

Lenin összeszámolta a lehetséges „mellette" és „ellene" szavazatokat, majd az asztalra könyökölt. Kezefejére támasztotta állát, és elgondolkodott. Arca feszült, tekintete éles volt, hunyorgott.

— Valószínűleg kisebbségben maradunk, Jakov Mihajlovics. De a megbeszélés elengedhetetlen. Égetően szükséges.

— Igen... Az újabb megbeszélésen sokan szólalnak majd fel a béke aláírása ellen — mondta Szverdlov. Leült a karosszékbe és kigombolta bőrkabátját. Szemét nem vette le Leninről, várta, mit mond.

— Nem veszik észre, hogy a helyzet megváltozott, és ma, ezerkilencszáztizennyolc januárjában is pontosan úgy gondolkodnak, mint tizenhét júliusában. Nem nevetséges? — mondta Vlagyimir Iljics keserűen. — Azzal vádolnak, hogy „honvédők" vagyunk, és elfelejtik, hogy Október után valamennyien „honvédők" lettünk! Védjük a szocialista forradalmat a nemzetközi imperializmus merényletei ellen. Hogyan lehet ezt nem érteni? — Lenin felállt, és néhány lépést tett a szobában. — Szomorú dolog ez, nagyon szomorú, Jakov Mihajlovics. Olyan embereket kell a marxizmus ábécéjére tanítani, akik marxistának vallják magukat, és igényt tartanak arra, hogy a tömegek vezetői legyenek a szocialista forradalomban... Hát igen! Újabb őszinte megbeszélésre van szükség. Valljon színt mindenki! Fejtsék ki álláspontjukat e legfontosabb kérdésben.

Fájdalom, keserűség és csalódottság érződött Lenin szavaiból. Megállt a vörös zászlókkal teletűzdelt térkép előtt, aztán visszaült az asztalhoz, mintha megnyugodott volna.

— De vegyük csak sorra még egyszer, ki van mellettünk, a béke mellett? — mondta most már

vidámabban. Először fejben számolgatva, majd a pluszokat és a mínuszokat összeszámolva így szólt:
— Hát nem sok.
— Valóban — mondta Szverdlov.
— De kezdetnek nem is olyan rossz — mondta Lenin —, ha hozzávesszük még a katonákat, akik nem akarnak háborút...
— A munkásokat és a parasztokat — tette hozzá Szverdlov.
— Meg az özvegyeket, az árvákat, a munkásasszonyokat, a parasztasszonyokat, akik minden bizonnyal háborúellenesek. Verekedni fogunk, Jakov Mihajlovics! Még meghallgatjuk, mit mondanak a parlamenti urak ezzel kapcsolatban. — És gondolatban már át is váltott az alkotmányozó gyűlés e:
— Mit gondol, megkezdik a kitűzött időpontban?
— Mindenesetre nekünk nem szabad késnünk, Vlagyimir Iljics.
— Igaza van. Még azt mondják majd, hogy nem tiszteljük az alkotmányozó gyűlést. Ne adjunk ilyen ütőkártyát a kezükbe.

1

A Tauriai Palota alacsony, narancssárga épülete körül tegnap még hóbuckák emelkedtek. Hó borította a rakparttal párhuzamos, nyílegyenes Spalernaja utcát is. Ma reggelre viszont az épület is és az utca is egészen más képet mutatott. Kicsinosították. A palota környékéről elhordták a havat, megtisztították a központi és az oldalkapukhoz vezető utakat. Lesöpörték a rácsokat, s a járdát homokkal szórták fel.

Noha a város védelmének rendkívüli bizottsága már megtiltotta a gyülekezést a Szmolnijnál és a Tauriai Palotánál, mégis már kora reggel nagy volt itt a sürgés-forgás. Az emberek fel-alá sétálgattak a Spalernaján, és összesugdosva várakoztak „a nép képviselőire". Érdekes volt megnézni, kifélék ezek. Sokan reménykedtek az alkotmányozó gyűlésben, hogy ez majd minden nyomorúságot eltüntet az orosz földről.

Egymás után siklottak a Tauriai Palotához a csöngettyűs szánok. A parlamenti urak meleg bundában és téli sapkában előkelő nyugalommal, méltóságteljesen és dölyfösen léptek a főbejárathoz. Majd gépkocsik is érkeztek. Újabb és újabb arcok tűntek fel, gyárosok, politikusok, diplomaták, a sajtó képviselői. Az alkotmányozó gyűlés több tagja gyalog érkezett. A katonák, a parasztok, a munkásosztály képviselői.

Matrózok felügyeltek a rendre — az Aurora cirkáló egyik osztaga teljesített szolgálatot a Tauriai Palota őrségében —, nem engedték, hogy a kocsisok

és a gépkocsivezetők túl sokáig időzzenek a kapunál.

A palota hatalmas előcsarnokaiban már reggeltől nagy volt a nyüzsgés. Az alkotmányozó gyűlés tagjai sétálgatva cserélték ki véleményüket a megnyitásról, elmondták feltevéseiket a különböző ügyrendi kérdésekről, vagy éppen csak könnyedén csevegtek.

A legelsők között minden különösebb nehézség nélkül fel lehetett ismerni a földbirtokost, a gyárost, a kereskedőt és a magasrangú állami tisztviselőt. Oroszország más városaiból is érkeztek küldöttek. Türelmetlenül várták Csernovot, Ceretelit és más politikai pártok és csoportok képviselőit és vezetőit. De a legnagyobb érdeklődéssel mégiscsak Lenint és a bolsevik küldötteket várták.

Csoportonként vagy párosával gyülekeztek a bolsevikok, végigsétáltak a felvikszelt parketten s az előcsarnok szőnyegein, elálldogáltak a fafaragásoknál, nézegették a mennyezetet, a csillárokat, a cirádás oszlopfőket, a festményeket, a stukkódíszítéseket.

Újabb képviselők érkeztével azonban már nem csoportonként, hanem frakciókként kezdtek gyülekezni. Külön a kadetok, az eszerek, a mensevikek. Az utóbbiak külön is és az eszerekkel együtt is. E pártok vezetőit sok közös vonás kapcsolta össze a közelmúltban: részt vettek az ideiglenes kormányban, s természetesen sok közös témájuk és érdekük volt.

A kapuknál az Aurora matrózai ellenőrizték a képviselői mandátumokat. Szerényen és tartózkodón viselkedtek.

A képviselő urak pedig — kétsoros kabátban, zsakettben, mellényben, cserkesz kaftánban, rövid kabátban, egyenruhában — járkáltak a folyosókon, s mindenféléről beszélgettek, de a legfontosabb témájuk a Szmolnij tevékenysége volt.

— Lehet-e az úgynevezett szovjeteket demokráciának tekinteni? Nem. Ez jogbitorlás!

— Biztosítom önöket, hogy a szavazás elsöpri őket. Nem övék a többség!

— ... majd a választók... ők a nép! Az pedig nem engedi.

— A nyugati államok már régen kidolgozták a kormányzás legmagasabb formáját, a parlamentet. Miért ne felelne ez meg Oroszországnak is? Csak parlament kell nekünk!

— ... ki van az ő szovjetjeikben? Parasztok és katonák. De hol van az értelmiség? A gyártulajdonosok, a földbirtokosok?

— Egy parlamenti köztársaságban a lakosság minden rétegének, minden osztálynak és pártnak van képviselete. És ezek közösen oldják meg az állami kérdéseket, törvényes úton, s emellett nem csorbítják meg senkinek sem a jogait és kiváltságait.

— Ugyanígy kell nálunk is. Az alkotmányozó gyűlés legyen a legfőbb képviseleti szerv...

Az előcsarnok másik végében kisebb csoport verődött össze. Egy apró öregúr — naftalintól bűzlő zsakettben, vékony, ráncos nyakán meredező keménygallérral — bizalmasan beszélgetett társaival.

— Már összevesztek... Az egyik oda, a másik ide... Mint „A hattyú, a rák és a csuka" című mesében.

— Azt mondják, Trockij Lenin letartóztatására készül.

— Minden lehetséges, uraim.

Egy magas, kövér, dupla tokájú férfi mézes-mázosan magyarázta sovány, szenvedő arcú partnerének:

— Még hogy az orosz katona nem akar harcolni? Hülyeség! Az orosz katona szereti a háborút! Amióta világ a világ, féktelen erő feszíti az orosz muzsikot. Szerette és szereti a verekedést. Szívesen ment lövésznek és népfelkelőnek, hozzászokott a hadjáratokhoz. Szereti a fegyvert. A bolsevik bujtogatók azonban teletömték a fejét mindenféle

maszlaggal. Nem a ti érdekeitekért harcoltok, mondták nekik. De hát kinek az érdekeiért? Kinek az érdeke, hogy legyőzzük a németet? A paraszt nyer ezen elsősorban. Németország ellátja majd őket mezőgazdasági gépekkel.

A sovány dühöngött:

— Majd kényszerítjük őket, hogy harcoljanak! Lövészárokba a disznókkal!

Éppen Szkvorcov-Sztyepanov és néhány munkásképviselő ment el mellettük.

— Hallották, elvtársak? — kérdezte Szkvorcov-Sztyepanov, a beszélgetők felé bólintva. — Demokráciát a háborúért!

— Miért csodálkozik, Ivan Ivanovics? Hiszen éppen ez az ő demokráciájuk.

2

A Palkin-vendéglő, mint mindig, most is vidám és hangos. Cigányok táncolnak és énekelnek gitárkísérettel, erről híres az étterem. A cigányokat zenekar váltja fel. Szergej Palkinnál akad még jó bor és konyak, likőr és saját pincéből pezsgő is, ha a készletek sajnos nem is töltődnek fel. Ízletes ételeket cipelve, fáradt pincérek kacsáznak az asztalok között. A tulajnak sikerül felhajtania a legfinomabb ínyencfalatokat, vadat, sőt gyümölcsöt is, hogy az urakat kielégítse, hogy ne érezzenek semmiben hiányt, mintha mi sem változott volna a földön, és nem éhezne Észak-Palmira, ez a hatalmas város, amely megmutatta a világnak új arculatát. Itt, Szergej Palkin éttermében, minden a régi. Mint „a régi szép időkben", a nagyterem asztalain hófehér, csillogó terítők, a csillár fényénél a szivárvány minden színében pompázik a kristály, a terem mélyén ugyanaz a masszív, faragott tölgyből készült büfé, ugyanaz az elhízott, vizenyős szemű, asztmásan lélegző büfés, ugyanaz a reprezentatív külsejű, frakkos főpincér, a bejáratnál pedig, a pálma tövé-

ben ugyanaz a kitömött öreg medve, tálcával a mancsában.

Néhány asztalnál még szinte szenderegnek a vendégek. Mások már vígan vannak, folytatják az isten tudja mikor megkezdett lakmározást.

Bár korán van még, a terem mégis tömve. Csődbe ment tőzsdések, gyárosok, gabonakereskedők. Könnyű felismerni köztük a volt tiszteket, tábornokokat. Az egyenruhát elrejtették ugyan, egyelőre zakóval és zsakettel cserélték fel. Kereskedők sétálgatnak fel-alá, akik most is, mint a múltban, saját maguk szórakoztatására szívesen megparancsolnák, hogy a hintótól az étterem ajtajáig friss palacsintával borítsák az utat. Mert lám, ők ilyenek! És jó néhány kikent-kifent, ondolált hölgy díszíti a társaságot. Rekedt hangjuk itt is, ott is megüti az ember fülét.

Már régen nem szellőztettek, a terem piszkosszürke füstfelhőbe burkolózott. A zűrzavaros lármát divatos zene törte át, amelynek sikerült idejutni a nyugat-európai fővárosokból és az óceánon túlról.

De a féktelen vidámság csak a külszín. Nincs okuk a vigasságra az uraknak. Mindenkin érződik, hogy valami fontos, elkerülhetetlen dolgot várnak. Valaminek történnie kell, de késik.

Közelednek egymáshoz az óramutatók. A kis rézkalapácsok tizenkettőt ütnek. S amikor a hang elhal, az óra váratlanul eljátssza a régi Oroszország himnuszát, az „Isten óvd meg a cárt", mintegy hangsúlyozva, hogy valóban semmi sem változott a világon, és minden úgy folyik-folydogál, mint azelőtt, hogy ami körös-körül történik, nem más, mint álom, lidércnyomás, őrület, amely rövid időre megszállta a csőcselék lelkét. A csőcselék abban reménykedik, hogy sikerül átalakítania a világot, és minden létező megsemmisítésével fenyeget. De ebből nem esznek. Minden rendbejön, visszazökken a régi kerékvágásba, ezt zengi az óra is. Szórakozzatok, urak, vígadjatok, amíg véget nem érnek ezek a zavaros idők. Oroszhon máskor is látott már ilyen

zűrzavaros időket. S elmúltak azok is. Oroszhon pedig fennmaradt! Most is így lesz.

Néhányan ijedten, de áhítatosan hallgatták a szívüknek oly kedves himnuszt, mások viszont közönyösen füleltek. Miféle isten? Miféle cár? Kit kell óvni?

A sarokban, az összehúzott függöny mögött egy fiatalember üldögélt, az a volt katonatiszt, aki éjszaka az Astoria-szálló harmadik emeletén jelentést tett a pincék készenlétéről és a koporsókról. Egy kövér, arany-óraláncos úr lépett oda hozzá. Ugyanaz a férfi, aki éjszaka az „Astoria" ugyanazon szobájában gondosan tanulmányozta a térképen a gyászmenet útvonalát, már előre élvezve, milyen hatást kelt majd „a Szmolnij áldozatainak" nagyszabású temetése. Az úr körülnézett, majd szigorúan és mogorván a fiatalemberre tekintve, a vállára tette kezét:

— Nos? Késlekedik? Fél talán? Mindent végre kell hajtani még az alkotmányozó gyűlés megnyitása előtt!

— A tömegre lőttek az embereim.

— Bolhacsípés...

— Csak ezzel bíztak meg, és én...

— Ki kell őket készíteni!

— Felírtuk a Szmolnijból távozó autók számát. Szergej Leonardovics nagyherceg maga ellenőrizte a dolgot.

— Felírták az autók számát... — ismételte meg az úriember. — Őket kellene, de nem felírni, hanem felakasztani!

— Ők is sorra kerülnek, biztos vagyok benne. Minden elő van készítve. S elsősorban Uljanov-Lenint készítjük ki.

— Egyelőre a maguk embereit tartóztatgatják le. És a György-keresztesek között áruló akadt.

— Szviridov? Tudjuk. Még ma kinyírjuk. Már megtettük a szükséges lépéseket... — a fiatalember kinézett a függöny mögül az utcára. — De itt van maga Szergej nagyherceg...

A „koldus" a büfé felől szinte lopakodva lépett be az étterembe, és feltolta sötét szemüvegét. Miután meggyőződött róla, hogy nincs benn járőr, leült a legszélső asztalhoz, de máris hívták a sarokba, a függöny mögé.

— Miért kockáztat, Szergej Leonardovics? — kérdezte az aranyláncos úr. — Tudja, hogy figyelik!

— Ha nincs a sorainkban olyan lovag, mint Vlagyimir Mitrofanovics — szólt kissé fellengzősen Szergej „nagyherceg" —, akkor valaki másnak kell kockáztatnia.

— Hagyja békén Puriskevicset! Ómaga sokban hibás — mondta az úriember. — És ez a maga jelszava, „adakozzatok az áldozatnak..."

— Nem a jelszó a lényeg — legyintett a „nagyherceg", és a fiatalember felé fordult: — Itt vannak az emberek?

— Igen, természetesen.

— Jöjjenek ide!

A büfétől nem messze három hórihorgas férfi ült. Sört vedeltek. A fiatalember odalépett, s észrevétlenül jelt adott nekik.

— Csöndesen. Jöjjenek...

Fizettek, rágyújtottak, és lustán feltápászkodva elindultak a fiatalember után.

Bulat-Zakrzsevszkij „nagyherceg" hosszú, fürkésző pillantással mérte végig őket.

— Munkához látunk! Ha valaki nem ért valamit, most szóljon.

— Minden világos, fenség — felelt az egyik hórihorgas, nyilván a vezetőjük.

— Még egyszer felhívom a figyelmeteket: te a pékség mellett állsz, te a kaszárnya kapujában, te pedig a sarkon. A Szmolnijtól a Tauriai Palotáig a legrövidebb út a Spalernaján át vezet. Nehogy elszalasszátok Lenin gépkocsiját! Élve kell elfogni. Fegyvert csak végső esetben használjatok.

— Így lesz, fenség — felelte a vezető.

— Isten segítségével! — mondta a „nagyherceg",

és összehasonlította óráját a faliórával. Negyed egyet mutatott. — Itt az idő, uraim.

Mindenki felállt. A „nagyherceg" eltűnt a büfépult mögött, a három langaléta pedig egyenként, észrevétlenül távozott az étteremből.

Látszólag senki sem vette észre, mi történt a sarokban, a függöny mögött, miről beszélgetett ott a „nagyherceg", az aranyláncos úr, a fiatalember és a többiek. Mégis amikor a három hórihorgas férfiú kilépett az utcára, néhány vendég megkönnyebbülten fellélegzett és keresztet vetett. Nem azért, mintha féltek volna tőlük, hanem mert bennük volt minden reményük.

Hosszú ruhás, sovány énekesnő lépett fel az emelvényre. Gyenge tapsot kapott. A „Fehér akácok"-at énekelte...

Ekkor kicsapódott az étterem ajtaja, s a jeges párafelhővel egy másik dal tört be az utcáról. Több száz torok énekelte. A hó ütemesen ropogott az osztag lépéseire:

Bátran megyünk harcba
A szovjetekért
S ha kell
Meghalunk mi a harcban.

Amikor szétfoszlott a jeges párafelhő, a vendégek matrózokat pillantottak meg az ajtóban. Fekete kaukázusi köpenyében Hadzsi-Murat állt elöl, mint egy szobor.

Zűrzavar támadt. Egyesek ki akartak szökni az étterem ajtaján, a kövér büfés leejtette a tálcát, edényestül, az énekesnő visított.

— Nyugalom, polgártársak!

Az ajtónál álló öreg portás benézett a terembe, és ezt mormolta:

— Oroszország megőrült...

3

Az utcák elcsöndesedtek. Még szán is ritkán látható, és a csöngettyű hangja elhal a távolban. Elrobog egy gépkocsi. A tüntetők régen szétoszlottak. Már csak a péküzleteknél állnak sorban, meg a teázóknál, várva, hogy megüresedik egy szék a zsúfolt helyiségekben. Jólesik ilyenkor kissé megmelegedni.

Uljana Gyemencsuk elhatározta, hogy egyedül elmegy a Szmolnijba. „A nyelvem Kijevig is elvisz" — gondolta. De kellemetlen kérdezgetni, hogy merre menjen. Mindenki siet valahova, és senki sem mondja meg érthetően, hogyan juthat el oda, ahová kívánkozik. Egy rendes embert talált, azt meg leterítette a golyó. Pedig Szaveljevet még ma látnia kell. A város hatalmas, sok itt a hófedte ház, utca, és minden olyan komornak látszik, akár az emberek. A nappal rövid. És hol töltse az éjszakát? Ki adna szállást neki? Senkit sem ismer, nincs senkije. Csak az ismeretlen Szaveljev címe van nála. És hát az a tengerész, a földije, aki azt mondta tegnap, hogy várjon rá a pályaudvaron. Ki tehet róla, hogy elkerülték egymást?

Megállt egy teázónál. A törött ablakon át sűrű pára gomolygott kifelé. De jó is volna most elüldögélni a melegben! De nem sikerült neki bejutni. Tömve volt, s a bejáratnál sort álltak a didergő emberek.

Egy férfi ment el mellette, jófajta kabátban, meleg sapkában és kesztyűben. Pillantásával felbecsülte Uljanát meg a batyuját, megállt, és megszólította. Uljana feléje fordult. Nem ez volt az első ilyen esete. De ez a férfi nem maradt el tőle. Érdeklődött, hogy kicsoda, és hová való. Felajánlotta a szolgálatait, hogy elviszi őt egy megbízható helyre, és már nyúlt volna a zsákja meg a kosara után. Uljana visszahőkölt, s amikor jobban szemügyre vette a kéretlen jótevőt, meg is ijedt. Ravasz, gonosz szeme volt, pedig mosolygott. Nyilván mást forga-

tott a fejében. És Uljana nem fogadta el a segítséget, azt felelte, hogy egy matróz-földijét várja.

És álldogált tovább, s azon gondolkodott, mitévő legyen. Szomorúan nézte a sietők embereket, akik mit sem tudtak róla és a gondjairól.

Ekkor valahonnan felbukkant egy idősebb, bundás hölgy, strucctollas kalapban, s már messziről alaposan szemügyre vette Uljanát. Elment mellette, majd visszafordult, bűbájosan bámult rá, és barátságosan megszólította:

— Galambocskám, ugye maga faluról jött fel? És ilyen időkben! Hajaj! Miért is tette? Olyan szörnyűségek történnek... Kockázatos!

— Az uramat... — felelte volna Uljana, de a hölgy nem hagyta szóhoz jutni:

— Igen, igen... Tudja mit, galambocskám, jöjjön el csak hozzánk. Nekünk megvannak a kapcsolataink. A férjem elintéz magának mindent, amit csak kell. Telefonon. És addig helyettesíti nálunk a cselédlányt. Tudja, olyan nehéz most a cselédlányokkal bánni. Egyszerűen szörnyűség! Nálam is szolgált egy lány, és nem is képzelné, egyszer csak kijelenti, hogy nem görnyeszti tovább a hátát mindenféle burzsujokért. Érti ezt? Egy katonája akadt ezek közül a vörösök közül...

Uljana hallgatta is meg nem is. Annyira tele volt a feje a maga bajával, hogy nem is értette, mit fecseg a hölgy. De az szünet nélkül mondta-mondta, igyekezett rábeszélni, meggyőzni. A lakás nem is nagy, mindössze hét szoba, a gyerekek pedig már nem kicsinyek. Igaz, hogy az öregeket külön ki kell szolgálni, és a szakácsnő is segítségre szorul. De általában nincs sok munka. Viszont jó meleg van.

— Most minden a feje tetejére állt — panaszkodott a hölgy. — De hiszünk benne, hogy visszajön, feltétlenül visszajön a régi életünk. Jöjjön hát, galambocskám. Nem fogja megbánni.

Uljana elindult vele. Nem azért, mintha bízott volna benne, vagy mert a jóságában reménykedett. Az átélt rémségek és izgalmak után ez volt az egyet-

len megoldás, hogy legalább ideiglenesen szállást szerezzen. Ami pedig a munkát illeti — nos hát szolgált ő már, dadáskodott, látott ő már ilyet. Nem fél ő a munkától.

A hölgy örült, hogy ilyen könnyen tudott cseléd̈et szerezni. Egészséges, pirospozsgás, szelíd tekintetű asszony ez. Főnyeremény ilyen rút időkben! Rápillantott a zsákra és a kosárra. A hideg ellenére jóféle füstölthús-szag áradt belőlük.

— S természetesen mosnia is kell majd... — folytatta a csevegést a dáma...

És ekkor öt tengerész érte utol Uljanát meg a jótevőjét. Uljana nem is figyelt fel rájuk, annyira lekötötték a gondolatai. Az egyik matróz azonban hirtelen felkiáltott:

— No nézd csak, a földim! — Ignat Olejnyik volt. Az asszonyhoz sietett.

— Ó, milyen szerencse! — szakadt ki Uljanából a szó, s az örömtől még a könnye is kicsordult.

— De csúnyán rászedtél, hallod-e? Egész reggel kerestelek. — Olejnyik bűntudatos mosollyal nézett Uljanára. — Hányszor kimentem már a pályaudvarra...

Uljana rögtön megfeledkezett a hölgyről, aki most értetlenül bámult hol rá, hol a tengerészre.

— Már azt gondoltam, sose látlak többé...

— Ne sírj már, no — mondta Olejnyik. — Melyik kórházban van az urad?

— Hát ha tudnám!... Meg kell találni előbb valakit. Ő majd megmondja, merre van. Itt a levélben a neve.

A keblébe nyúlt, elővette az összegyűrt levelet, s odaadta Olejnyiknek. A matróz nehezen betűzte ki az elmosódott sorokat, de amikor látta, hogy a Szmolnij és Szaveljev is benne áll, örömében felragyogott az arca.

— Ejha! Mért nem mondtad rögvest? Szaveljev! Ismerek én egy ilyet! Gyerünk csak!

Uljana csak most vette észre, hogy a hölgy még vár rá.

— Bocsásson meg, naccsága... — mondta.

— Hogy-hogy? — kérdezte az értetlenül.

— Gyerünk, földikém! — sürgette Olejnyik, s rá se hederített a hölgyre, mintha nem is volna a világon.

Odamentek a tengerészekhez. Egyikük elvette Uljana csomagjait.

Az úrhölgy dühösen prüszkölt Uljana után:

— Hálátlan!

De miért is kellett volna neki hálásnak lennie?

Uljana Olejnyik mellett lépkedett, és elbeszélte neki, hogyan hajtották ki őket hajnalban az utcára, s hogyan állították az utasokat menetoszlopba. Ő nem volt hajlandó velük tartani, mert tudta, hogy Olejnyik érte jön. Mégsem így történt. De ő nem tehet róla.

Olejnyik Ukrajnáról, Harkovról kérdezgette. Már évek óta nem járt szülőföldjén. Az öregek hiába várják...

— Majd hazamegyünk! — mondta Uljana. — Fogom az uramat, aztán máris a kályha mellé húzódunk. Mulatunk.

Olejnyik mosolygott.

Amikor az Anyicskov-hídhoz értek, Uljana megszeppenve nézte a behavazott paripákat és Herkuleseket, alaposan szemügyre vette az utcát és az embereket. Azt is megkérdezte, hogy miféle ember az a Szaveljev.

A matrózok saját dolgaikat hozták szóba, és Olejnyik egy ideig nem törődhetett az asszonnyal. Uljana gondolatai pedig visszatértek a legfontosabbhoz, amiért nyolc álló napig gyötrődött az úton, a hideg, zsúfolt vagonban, amíg elért ebbe a nagy, ismeretlen városba. Mi lehet ott a kórházban az ő Nyikitájával? Milyen is lehet most az ura? Mi történhetett vele, hogy nem képes egyedül hazautazni? Megláthatja-e már ma? Jó volna, ha a katonát, azt a Szaveljevet ott találná a helyén.

Az utca forgalmasabb lett.

„De sok a szegényember — gondolta Uljana a

szembejövőket nézegetve. — Rongyos a ruhájuk, silány a lábbelijük . . .”

Uljana jó melegen felöltözött. Csizmája is volt. Nyikituska küldte a frontról. Jófajta csizma ez. Erős a talpa. Dehogyis sejtette, hogy nem Nyikita küldte, hanem a bajtársát, azt a bizonyos Szaveljevet kérte meg rá, mert ő nem tudta feladni. Nem sejtette, hogy a férjének többé már nincs csizmára szüksége. És még sok mindent nem sejtett Uljana.

Elmentek egy üzlet előtt. Olyan sor állt a bejáratánál, mintha az egész városnegyed odajött volna. Hidegtől megkékült, összefagyott, fejkendős öregasszonyok, füles sapkás és kucsmás öregemberek, asszonyok, gyerekek vártak szótlanul és türelmesen a percre, amikor odaérnek az óhajtott ajtóhoz, s megkaphatják a fejadagjukat. Egy asszony lépett ki az üzletből, gyermekkel a karján. Féltve szorított magához két kis darab kenyeret, s még valamit papírba csomagolva. A kisgyerek éhes szemmel bámult hol a kenyérre, hol az anyjára, de nem kért tőle. Uljana szomorúan figyelte az asszonyt, sokáig követte tekintetével, és felsóhajtott. A zsákjában és a kosarában van még egy kis tartaléka. De vajon meddig tart? S gondolatban máris visszatért a férjéhez. Van-e neki elég kenyere? Vagy neki is csak ilyen kis darabka jut, amelyért úgy reszket az ember, s nem is tudja, mit kezdjen vele.

Bárcsak találkozna már Szaveljevvel. Ő biztosan elkíséri majd a kórházba, ahol viszontláthatja Nyikitáját.

A férjével való közeli találkozás reményétől elszorult a szíve.

II. Katalin emlékműve mellett vezetett az útjuk. A bronz-cárnő behavazottan, fejedelmi tartással magasodott a kerek talpazat fölött. Kezében vörös zászlócska meredezett, valami tréfacsináló tehette oda.

— Katalin cárnő — magyarázta Olejnyik, amikor látta, hogy Uljana fejét felvetve milyen érdeklődéssel nézi az emlékművet.

— Hát ezek? — kérdezte Uljana, s a kisebb bronzfigurákra mutatott a főalak lábánál.

Olejnyik elpirult, és zavarában, mert nem tudta, miképpen magyarázza meg, ezt mondta:

— Hát miniszterek, meg mindenféle ismerősök, fejedelmek és effélék...

Az egyik matróz elnevette magát.

Pár lépés után Uljana már el is felejtette a cárnőt, és ismét Szaveljev iránt érdeklődött. Milyen ember lehet? Leveléből ítélve jó ember, bizonyára.

Nemsokára elértek egy hóbuckáktól szegélyezett kis térre. Olejnyik a kopasz fák mögül kilátszó épületre mutatott:

— Tessék földike, ez már a Szmolnij!

1

Dél felé különösen megélénkült a Szmolnij. A folyosókon szobáról szobára szaladgálnak az összekötők, futárok, matrózok, katonák, vörösgárdisták, hivatalok és gyárak küldöttei, férfiak és nők vegyesen, meg a parasztküldöttek szép számmal. Kongresszusok, gyűlések, értekezletek zajlanak le itt. A díszterem szónoki emelvényéről lángoló beszédeket tartanak, szónokok váltják egymást, határozatok fölött szavaznak.

Most is kongresszust tartanak a díszteremben, méghozzá a tüzérek. A sarkig tárt ajtókban tolonganak, akiknek már nem jutott hely odabenn. Az elnökségi emelvényen fegyveres katona áll, lelkesülten szónokol, szavait meggyőződés fűti.

— Nem bízunk az ilyen alakokban! Ki kell zárni őket az ezredbizottságból! — A katona nem vár határozathozatalra, hanem máris szavaztat: — Aki mellette van, tegye fel a kezét!

Zajong a terem. Több száz, puskát lóbáló kar emelkedik a magasba.

— Úgy van! Le velük!

A terem másik végéből harsány hang hallatszik:

— Javaslom, hogy válasszuk az ezredbizottságba a szónok elvtársat! Nincs ellenvetés?

Ismét több száz puska lendül a magasba.

John Reed és Albert Williams is azok között volt, akiknek nem sikerült bejutni erre a viharos ülésre. Teleírták jegyzetfüzetüket a petrográdi utcákon lezajlott tüntetésekkel, készítettek néhány felvételt is, majd a Szmolnijba siettek, mert tudomást sze-

reztek a tüzérek kongresszusáról. De a legfőbb, ami ma ide vonzotta őket, az a vágy, sőt szükségesség volt, hogy Leninnel találkozzanak.

Boncs-Brujevics megmondta nekik, hogy aligha sikerül bejutniuk hozzá, mert a Népbiztosok Tanácsának minden tagja a Tauriai Palotába siet. A két újságíró azonban elhatározta, hogy mindaddig ott várakoznak a folyosón, amíg csak nem találkoznak Leninnel. És hogy addig se vesztegessék idejüket, a díszterem ajtajánál álldogáltak a tömegben, és hallgatták a soron levő katona-szónokot.

Lenin elhagyta dolgozószobáját, és elindult lakosztálya felé. Reed és Williams már messziről meglátta, és hozzá sietett.

— Lám, itt a kedves John! A vörös John! Jó napot, örülök, hogy látom. És magának is örülök, Williams elvtárs — s mindkettővel kezet rázott.

— Magára vadászunk, Lenin elvtárs — szólalt meg Reed.

— Érdekes. Ezek szerint még olyan tapasztalt vadászok sem tudnak elkapni, mint maguk! — Lenin mosolygott. — Miért van rám oly sürgős szükségük?

— Ön természetesen nem szentelhet nekünk időt — mondta Williams félénken, mivel oroszul beszélt, és ügyelt a helyes oroszságra.

Lenin észrevette, hogy Williams nagyon iparkodik, gyötrődve keresi a szavakat, s megállapította, hogy mégis haladt valamicskét az orosz nyelvben, mely az angolszászoknak igen nehéz.

— Sajnos, így van, elvtársak — felelte Lenin, meghallgatva Williamsot, és felsóhajtott. — A mai nap teljesen foglalt. Lélegzetnyi időm sincs. Bocsássanak meg.

— Önnek minden napja ilyen — mondta Reed ugyancsak mosolyogva. — Megértjük, Lenin elvtárs!... De nagyon, nagyon kellene.

— Nem, ma különleges nap van — tiltakozott Lenin. — Delegációk, értekezletek, tárgyalás Bresttel...

— És még mi? — kérdezte Reed, hogy mégis kikényszerítse a beszélgetést.

— És itt van még az alkotmányozó gyűlés. — Lenin elgondolkodott. — Eljönnek a Tauriai Palotába?

— Feltétlenül.

— Without fail!

— Nagyszerű. Ott talán találunk időt a beszélgetésre.

Reed mégis elővette zsebéből jegyzetfüzetét és ceruzáját, mintegy jelezve, hogy addig nem engedik el Lenint, amíg nem válaszol a kérdéseikre.

— Ne haragudjon, Lenin elvtárs — mondta Reed angolul. — Csak egyetlen kérdés. Megengedi?

— Mit tehetek magával? — felelt Lenin ugyancsak angolul. — Becsülöm a célratörő embereket. Rajta!

Reed lassan válogatta szavait, hogy minél világosabban formálja meg az őt leginkább érdeklő kérdést, melyre a választ csakis Lenin szájából akarta hallani.

— Mondja meg, hogy ma, hogy speciálisan ma miként viszonylik az alkotmányozó gyűléshez? Nem váltja-e ki önből... hogy is mondjam... azt az érzést...

Vlagyimir Iljics kisegítette:

— Értem. Azt akarja kérdezni, hogy nem tölt-e el aggodalommal? Így van?

— Igen. Éppen ezt akartam mondani.

Egymás mellett mentek hárman a folyosón a hatvanhetes szoba felé — a két magas amerikai széttárt kabátban, s mellettük az erős, zömök férfi, akire szeretettel és megbecsüléssel néztek a szembejövők, az a férfi, aki az új világ jelképévé vált.

Lenin nem mindjárt válaszolt az újságíróknak. Tudta, hogy nem véletlen ez a kérdésük. Kalegyin híveinek és az eszereknek a szovjethatalomhoz intézett fenyegetése az alkotmányozó gyűlés megnyitásával kapcsolatban beszédtéma volt mindenütt, ahol csak a burzsoázia meghúzódott. Abban reményked-

tek, hogy 1918. január 5. a szovjetek utolsó napja lesz. Reed és Williams azonban — mint tapasztalt újságírók — nem egyszerű kíváncsiságból kérdezik ezt tőle, nem szenzációs tálalásban akarják tájékoztatni olvasóikat Lenin aggodalmáról. Őket ennél több érdekli.

— Hm... Bonyolult feladat — kezdte Lenin. — Aggódom-e? Őszintén megmondom: igen! Az alkotmányozó gyűlés természetesen bizonyos mértékig aggasztó.

Reed és Williams felfülelt, s meglassította lépteit.

— Azt kérdezhetik: miért? — folytatta Lenin. — Megpróbálom megmagyarázni. Nézzék csak! Azelőtt az orosz burzsoázia úgy félt az alkotmányozó gyűléstől, mint ördög a szentelt víztől, és ha uralma idején összeül, kész lett volna fegyveres erővel is szétkergetni. Most azonban, 1917 Októbere után, olyan kétségbeesetten kapaszkodik bele, mint fuldokló a szalmaszálba. Miről van szó? Mit gondolnak? — Vlagyimir Iljics előbb az egyikre, majd a másikra nézett. Mindketten hallgattak. Reed vállat vont. — Mi viszont épp ellenkezőleg. Annak idején támogattuk az alkotmányozó gyűlést, helyesebben a gondolatát. Októberig. Védtük a burzsoázia támadásaitól. De miután a forradalom győzött, amikor a szovjethatalom, s ezt meggyőződéssel mondhatjuk, mindenütt megszilárdult, az oroszországi demokrácia fejlődésében az alkotmányozó gyűlés túlhaladott szakasszá vált... Értik? Tegnapi nappá! — hangsúlyozta Lenin. — Megvannak a szovjetjeink... Remélem a „Tézisek az alkotmányozó gyűlésről" ismeretesek önök előtt.

— Igen — mondta Williams. — De szabad-e lekicsinyelni vagy lebecsülni az alkotmányozó gyűlés erejét? Egész Oroszország képviselve van benne. Minden osztály, párt, politikai csoportosulás. A bolsevikok kisebbségben vannak!

Vlagyimir Iljics Williamsra pillantott, és elmosolyodott:

— Hm... Olvassa csak el újra a „Téziseket",

tisztelt Williams elvtárs. Nem kicsinyeljük le és nem becsüljük le... de nem az alkotmányozó gyűlés erejét, hanem valami mást, azt, hogy sokaknak, akik nem értették meg teljesen az Októberi Forradalom jelentőségét, úgy tűnik fel, hogy az valamilyen ártatlan demokratikus intézmény. Pedig bizony ez nem így áll! Példának okáért a parasztság még nem teljesen igazodik el abban, hogy mit jelent az eszer párt, és milyen politikát folytatnak e párt vezetői. Ez a politika teljesen ellentétes a paraszttömegek többségének alapvető érdekeivel. Ezzel azt szeretném mondani, hogy nem a formális jogi többségi-kisebbségi viszonyról van szó magában az alkotmányozó gyűlésben, hanem a kérdés osztálylényegéről. Tágabb értelemben. És maga az eszer párt is kettészakadt. Igen, mi, bolsevikok kisebbségben vagyunk. — Lenin elgondolkodott. — De nem az alkotmányozó gyűlési mandátumok számán fordul meg a dolog... Mégis, úgy vélem, hogy a forradalom fejlődésének jelenlegi, október utáni szakaszában az alkotmányozó gyűlés már nem olyan népszerű a széles tömegek között, mint azelőtt. Már nem olyan népszerű!

— Tökéletesen igaz — mondta Reed. — Amennyire mi megállapíthatjuk, a tömeghangulat most más.

— No látják! — élénkült fel Lenin, és folytatta: — Ha a „Minden hatalmat az alkotmányozó gyűlésnek" jelszót érthető nyelvre fordítjuk, akkor ez azt jelenti, hogy „Le a szovjethatalommal!" A dolgozók azonban, és elsősorban a munkásosztály, ezt nem akarja, és nem engedi. A szovjetek a központban és mindenütt összehasonlíthatatlanul demokratikusabbak, mert a dolgozók hatalmi szervei.

— Akkor miért egyezett bele ön az alkotmányozó gyűlés összehívásába? — kérdezte Williams.

— Tudják... a nép választotta a képviselőket... bár sokat visszahív, és másokat küld helyettük. Hadd ellenőrizze csak a nép választottait, hadd ellenőrizze, milyenek is, hogyan védik érdekeit. Más

szóval: hadd tanuljon a saját tapasztalatából. Úgy gondolom, hogy Október után, amikor a dolgozó tömegek kezükbe vették a hatalmat, nem kell már nekik burzsoá parlament, ami az alkotmányozó gyűlés lényegében. Ez egyszerűen idegen a dolgozó népnek. Nekünk más, magasabb rendű utunk van: a szovjet demokrácia útja.

— Akkor miért az aggodalom? — kérdezte Reed.

— No tessék! — kiáltott fel Lenin. — Megint csak emlékeztet rá... Hogyan is magyarázzam meg? A jelenlegi pillanat, persze, kritikus... Nem vagyok szépíró, nem tudom színes példával illusztrálni. De hogy képletesen fejezzem ki magam: ma mintegy összegezzük a történelmi vitát, amely még az Októberi Forradalom előtt kezdődött, a vitát a proletárdemokrácia, a szovjetek, illetve a burzsoá demokrácia, az alkotmányozó gyűlés között. Semmi kétségünk aziránt, hogy ez a vita a szovjethatalom javára dől el. Ám ezt az adott kérdést nem szabad más, nem kevésbé fontos kérdésektől elszakítani... Gondolok itt a békére. Önök bizonyosan ismerik a breszti tárgyalásokat. De vannak más bonyolult problémáink is: a gazdaság felépítése, a közellátás... és így tovább. És az sem titok, hogy néhány kérdésben bizonyos ellenvélemények vannak... még a pártunkon belül is. Bonyolult dolog! Nagyon bonyolult! S mindezeket a maguk összességében kell áttekinteni...

Észre sem vették, s a folyosó elágazásához értek. Lenin megállt a szobája ajtajánál.

— Nos hát, így van ez... Bocsásson meg, kedves Vörös John! És maga is, Williams elvtárs.

— Köszönjük a beszélgetést — mondta Reed.

Lenin elbúcsúzott az újságíróktól.

— Feltétlenül jöjjenek el a Tauriai Palotába!

2

Szaveljev Lenin dolgozószobájánál állt őrséget, és a takarítónőt nézte, aki a folyosót súrolta. Vele volt a fia, egy ötéves forma kisgyerek. Egy botra tűzött lófejjel játszott. A kisfiú arca sápadt, beteges volt. Szaveljev tudta, hogy az asszony férje, a petrográdi gyári munkás, elesett a Téli Palota ostrománál, és hogy az asszonyt Sztyepan Akimovics kérésére alkalmazták a Szmolnijban.

Az asszony súrolta a padlót, és gyengéden így szólt a kisfiúhoz:

— Anyuka mindjárt végez a munkájával, és megeteti a kisfiát...

Szaveljev együttérzően nézte az asszonyt:

— Csenevész ez a te gyereked.

— Tudom. De azt, hogy a betegség után enni adhatok neki — felelt az asszony —, azt is Sztyepan Akimovicsnak köszönhetem... És Leninnek. Nem hagytak el a bajban.

A szobából hangok szűrődtek ki. Szaveljev benézett a kissé nyitott ajtón. Lenin nem volt ott. Csupán Boncs-Brujevics és egy értelmiségi féle elvtárs, akit Szaveljev nem ismert.

Az ajtónál megjelent az „örökös diák", aki vacsora közben úgy megnevettette a vörösgárdistákat az őrszobában. Odalépett Szaveljevhez.

— Lenin nincs itt?

— Nincs. Miért?

— Ott benn van a főnököm. Csicserin. Ismered? Az egy koponya! — s felfelé bökött ujjával. — Itt leszek ebben a szobában, szemben. Ahogy kijön Csicserin, szólj nekem. — Szaveljevre kacsintott. — Rendben?

— Rendben.

A szobában beszélgetés folyt. Boncs-Brujevics valami sürgönyszalagot mutatott Csicserinnek. Csicserin megnézte, aztán megkérdezte:

— Lesz ideje rám Vlagyimir Iljicsnek?

— Kérte, hogy ne halasszuk el a beszélgetést —

felelt Boncs-Brujevics. — Várjunk kicsit, Georgij Vasziljevics. Ő most valószínűleg a Tauriai Palotába készülődik... és ennie is kell.

— Értem.

Ekkor más-más oldalról Lenin és Szverdlov lépett a szoba ajtajához. Megálltak. Lenin megkérdezte:

— Magát nem nyugtalanítja a mai nap, Jakov Mihajlovics?

— Az alkotmányozóra gondol?

— Főként arra.

— Miért kérdezi?

— Engem is megkérdeztek az amerikaiak: Reed és Williams. És nyilván nem ok nélkül. Úgy gondolom...

Szverdlov félrenézett.

— Komplikált dolog... Én még valószínűleg maradok egy ideig, Vlagyimir Iljics, egy kicsit később megyek.

— Nem felelt egyenesen a kérdésemre, Jakov Mihajlovics. — Lenin figyelmesen nézett rá. — Engem ugyanis aggaszt a dolog.

— Nem tagadom, Vlagyimir Iljics, engem is... De bármi történjék is a gyűlésen, arra törekszünk, hogy elfogadtassuk programunkat.

— Magától értetődik.

Szverdlov, hogy témát változtasson, figyelmeztetően szólt:

— Úgy tudom, Csicserin vár önre. Mára tűzte ki a beszélgetést.

— Igen, igen. Egészen megfeledkeztem róla.

Lenin bement a dolgozószobába, és örvendve hosszan, szívélyesen kezet fogott Csicserinnel, miközben fürkészőn nézte:

— No lám, hiszen alig változott. Nagyszerű legény maga! Kitűnően fest! Ez már igen! Foglaljon helyet! — ő is leült az asztalához, s leakasztotta a telefonkagylót. — Csak egy pillanat, Georgij Vasziljevics. Bocsánat... Kérem, kapcsolja Zinovjevet. Én vagyok. Igen, igen... kár, hogy nem voltál ott.

Merőben előzetes jellegű megbeszélés volt. Igen... De nem értem: támogatsz egy álláspontot, és nem ítéled el a vele ellentéteset. Igen. És mit mondott Sztálin? Nem, nincs igaza. Nem értek vele egyet. Buharinnal még kevésbé. Nos, hogy nem értheted ezt te, a tapasztalt marxista! A forradalmi háború természetesen nagy nemzetközi kötelezettség. Ma azonban csak frázis. Nem több. Szép frázis. Nálunk sajnos sok mestere van a frázisoknak. Emlékszel Razlivre? Néha én is emlékszem... Kevés az időm az ilyen foglalatossághoz, Grigorij. Nagyon szeretnék elbeszélgetni veled. Nem ellenkezem. Bármikor. Igen. Magánbeszélgetés. Gondolom, január nyolcadikán. Hát a pétervári pártmunkások, valaki a III. Kongresszus küldöttei közül. Már készülődünk is. S mindenki mondja meg a véleményét. De csak egy kérdésben: a breszti tárgyalásokról. Igen. Tíz nap szünet kell. Trockij ide utazik. Gondold meg. Örülni fogok. De bocsáss meg: Csicserin itt van, és vár rám. Átadom az üdvözletedet... — Lenin Csicserinre nézett. Csicserin bólintott. — Ő is üdvözöl... Igen. A Tauriaiba? Nemsokára indulunk... Arra gondolok, hogy külön téziseket dolgozok ki az azonnali, hangsúlyozom, az azonnali annexiós különbékéről Németországgal. Más kiút nincs. Ki kell egyezni a „gyalázatos" békével. Értelek. Az ellenséges propaganda ezt a lépésünket kihasználja majd ellenünk. Tisztán látom. De mit tehetünk az adott konkrét helyzetben? Várlak... — letette a kagylót, megtörölte magas homlokát, és Csicserinhez fordult. — Bocsásson meg, még egy másodpercre — aztán Boncs-Brujevicshez: — Adja át, kérem, a sürgönyszalagot Gorbunovnak.

— Azonnal átadom. Gorbunov az asztalára tette a dossziét, amelyet az alkotmányozó gyűlésre el kell vinnie.

— Látom. Köszönöm.

Boncs-Brujevics kiment. Lenin felállt az asztal mellől, és leült Csicserinnel szemben. Mintegy felvidulva, mosolyogva megszólalt:

— Nagyon örülök, hogy láthatom, Georgij Vasziljevics. Kissé megöregedett... Egész keveset. De hát mindannyian öregszünk. Nem tehetünk ellene. De különben ragyogó színben van. Milyen a közérzete?

— Köszönöm, kitűnő.

— Jó hallani. Nos hát... Milyen a hangulat Angliában, amennyire sikerült megfigyelnie a londoni börtönrácsok mögül?

— Először is köszönöm, Vlagyimir Iljics, hogy segített kiszabadulni onnan. Boldog vagyok, hogy visszatérhettem Petrográdra.

— Mi is osztozunk az örömében. Mégis, milyen ott a hangulat?

— Amennyire emlékszem, Vlagyimir Iljics, ön a susenszkojei száműzetésből is figyelte Oroszországot, és meg kell mondanom, nem is rosszul figyelte meg — felelt ugyancsak mosolyogva Csicserin.

— Elmúlt, elmúlt... — válaszolt zavartan Lenin.

Csicserin gondolkodott egy pillanatig.

— A hangulat Angliában, őszintén szólva, intervenciós, habár csak kendőzötten, kivéve a hadügyminiszter beszédeit.

— Churchill beszédeit? Igen, igen. Ő szerzett egy kis háborús tapasztalatot a búrok ellen.

— Igen. A sajtó közölt néhány mondatot a beszédeiből. De ön bizonyára legalább úgy ismeri ezeket, mint én.

— Kerenszkij természetesen közelebb áll a szívéhez. A követünk, lord Buchanan mindenféle ostobaságot írt Petrográdról Londonba. A düh elvette az ítélőképességét. A méltóságteljes öregnek, Mr. Francisnak ugyancsak... És Wilson is úgy véli, hogy joga van beavatkozni az Októberi Forradalom dolgaiba. Clémenceau és Pichon is fenn hordja az orrát.

— Buchanan, mondják, elutazott? — kérdezte Csicserin.

— Allahnak hála, elhordta az irháját... Tehát önnek nincs kifogása ellene, hogy Bresztbe utaz-

zék? Táviratilag megkérdeztem Trockijt. Van egy határozat, hogy kinevezzük önt külügyi népbiztosnak és a békeküldöttség elnökhelyettesének. Ma újra tíz napra felfüggesztjük a tárgyalásokat.

— Igen, már tudok róla — mondta Csicserin, és elgondolkodott. — Hogyan ismerhette el Golubovics megbízatását? Egyszerűen megfoghatatlan. Az Ukrán Rada szerintem egy hajszálon lóg.

— Bonyolult bog ez — mondta Lenin. — De önnek igaza van. A Rada a közeli napokban olyan kormány lesz, amelynek nincs területe, s természetesen segítséget kér majd a német császártól!

— Ez az áruláshoz hasonló.

Lenin keserűen mosolygott:

— Miért csak hasonló? Ne legyen szégyenlős. Nyíltan beszélhet. Röviden szólva, Georgij Vasziljevics, helyre kell hozni a dolgot. El kell fogadnunk minden feltételt.

— Igen, ez az egyetlen helyes megoldás... a jelenlegi helyzetben. Egyelőre...

— A helyzet napról napra változik — folytatta Lenin. — Tegnapi tényekkel ma már nem lehet operálni. Új tények vannak, s ezeket figyelembe kell venni. Legalábbis a marxistáknak. — Keményen a szemébe nézett Csicserinnek. — Tehát egyetért?

— A párt akarata — felelte Csicserin.

— És a magáé?

— Eddig még nem tért el a pártétól.

— Nagyszerű. Vlagyimir Dmitrijevics előkészíti az okmányait. Talán van még valami kérdése?

— Nem, mindent értek, Vlagyimir Iljics — felelte Csicserin, s valamire visszagondolva, azt mondta: — Csak még valamit a referens ügyében... Nehéz lesz boldogulnom nélküle...

— Természetesen. Kire gondolt?

— Lucsickijra. Azt hiszem, nem ismeretlen ön előtt. Az emigrációban találkoztunk vele. Az „örökös diákok" közül való. Jogász. Visszatért Oroszországba, s rögtön száműzték.

— Ismerem! — élénkült fel Lenin. — Igaz, egy kicsit különc — mondta, és elmosolyodott.

— Nem baj! Kifésüljük, felöltöztetjük. Kitűnő az emlékezőtehetsége, nagy a nyelvismerete, és óriási a munkabírása. Kilencszáztizenkettes párttag.

— Nos, nincs kifogásom ellene. Még addig látjuk egymást — mondta Lenin, s felemelkedett a helyéről. — Viszontlátásra, Georgij Vasziljevics. Találkozzunk holnap újra. Rendben van? — kezet fogott Csicserinnel, mélyen a szemébe nézett, és az ajtóig kísérte.

Egyedül maradva, Vlagyimir Iljics ismét az asztalához ült, kezét végigsimította tar fején, a naptárra nézett, és leemelte a telefonkagylót.

— Kérem, kapcsolja a „Pravdá"-t. Köszönöm. Én vagyok, Lenin. Megismeri a hangomat? Hm... Pedig nem is vagyok Saljapin. Ki írja majd a tauriai beszámolót? Ragyogó! Holnap adják le. Feltétlenül. Természetesen részletesen, a lehető legteljesebb szöveggel. Igen. Várom.

Visszatette a kagylót, s megtörölte a homlokát.

„Következik tehát az alkotmányozó gyűlés — gondolta Vlagyimir Iljics. — Majd elválik. És a Szovjetek III. Kongresszusa. Nagyon jó! Breszti tárgyalások: béke vagy háború. A »baloldaliak« csoportja, Trockij csoportja. Bonyolult csomó ez. Nem lehet egyetlen rántással kibogozni..."

Gondolatait Boncs-Brujevics szakította meg. Az ajtót feltárva, már a küszöbről harsány hangon megszólalt:

— Mindenki együtt van, Vlagyimir Iljics.

— Igen? Máris megyek...

3

Felvette kabátját és prémsapkáját, s kiment a folyosóra, Szaveljev utána. Tíz lépésre követte őket Csicserin, leendő referensével, élénken beszélgettek valamiről. Az „örökös diák" valóban különcnek tűnt

fel viseltes, másra szabott kurta kabátkájában, melynek ujjából kilógott hosszú, vörösre fagyott keze. Borotválatlan volt, haja hosszú, borzas. Egyik cipőjét dróttal kötötte át, s kezében egy már amúgy is összegyűrődött katonasapkát szorongatott. Leninnek önkéntelenül is eszébe jutottak Csicserin szavai: „Kifésüljük, felöltöztetjük..." Aztán a folyosón nyüzsgő emberekre nézett, a szünet nélkül kavargó, eleven ösvényre. A Szmolnijban sohasem csitul a lárma, a hangzavar, nem szünetel a forgalom. Az emberek a legvegyesebb ruhákban: hol öreg, kopott, szakadt, toldott-foldott kabát, bőrkabát, irhabunda, vitorlavászon-kabát, hol meg köpeny, bekecs, zsinóros magyar mente bukkan fel, és zakók, gimnasztyorkák, mellények, oldalgombos orosz ingek, elnyűtt lábbelik, bakancsok, szalmapapucsok, lábszártekercsek, cipők, sárcipők, rövid női kabátkák, kendők, nyaksálak, sapkák, matrózsapkák, kaukázusi kucsmák, katonasipkák. Lenin elgondolkodó arcán árnyék suhant át, hunyorgó szemmel nézett végig a folyosón, és arra gondolt: „Nem baj... Kifésüljük, felöltöztetjük..." A folyosó fordulóján megállt, s meglátta a takarítónőt, aki a szomszéd szoba ajtajáról törölgette a port. Köszöntötte, s már majdnem a lépcsőnél hirtelen, mint akinek eszébe ötlik valami, visszafordult:

— Hogy van a kis lovaskatona? — kérdezte a takarítónőtől.

— Még gyöngécskén, Vlagyimir Iljics.

— Hát igen... — s Lenin előhúzta a zsebéből a papírba csomagolt két kis lepényt, észrevétlenül átnyújtotta az asszonynak, és zavartan mondta: — Tessék, hadd egyék a lurkó...

A folyosón Nagyezsda Konsztantyinovna bukkant fel. Messziről nézte végig a jelenetet, s arca földerült. Lenin megfordult, észrevette, és megvárta. Együtt indultak el, s Lenin úgy tett, mintha köhögne:

— Öhö, öhö... reszel a torkom. — Majd ujjával a takarítónőre mutatott: — Betegeskedik a kis-

gyereke. A Petya. Emlékszel? Aki olyan vidám volt. Most meg gyöngélkedik.

A bejáratnál a „Tarka-Mary" márkájú gépkocsi fújtatott. Emberek állták körül. Gil, a sofőr, becsukta a motorház fedelét, helyére ült, s kinyitotta az ajtót.

Éppen ekkor ért a Szmolnij elé Ignat Olejnyik a matrózokkal és Uljana Gyemencsukkal. Olejnyik, amikor megpillantotta Lenint és Krupszkaját, észrevétlenül megbökte Uljanát, és alig hallhatóan mondta:

— Ne félj, menj csak oda.

Uljana elvette a matróztól és könnyedén feldobta a vállára csomagját, majd határozottan Leninhez lépett.

— Jó napot. Mondhatnék egy szót magának?

Vlagyimir Iljics megállt, és érdeklődéssel vegyes csodálkozással nézett rá.

— Tessék, hallgatom.

— A férjemet keresem — majd ukránul folytatta: — Itt van a kórházban... Maga... Szaveljev?

— Nem. — Lenin keresőn körülnézett. — Szaveljev mindjárt jön.

— Akkor bocsánat — mondta Uljana csalódott hangon. — Én pedig azt gondoltam... — tette hozzá, kérdő pillantást vetve Ignat Olejnyikre, aki kissé távolabb állt tőle.

Vlagyimir Iljics kiérezte hangjából a csalódást, és megkérdezte:

— Maga bizonyára Ukrajnából való?

— Harkov mellől — élénkült fel Uljana. — Ismeri Merefet? Kisközség...

— Hogy hívják?

— Gyemencsuknak. Vagyis az uram Nyikita Gyemencsuk, én pedig Uljana vagyok.

— Uljana? — kérdezte Lenin. — Én meg Uljanov. Tehát druszák vagyunk. Mi újság arrafelé, Ukrajnában? Megindul az élet?

— Most már szebb, mert szovjethatalmunk van.

De milyen is volt! Ne is mondjam! Az urak meg mindenféle banditák...

Ekkor ért oda Szaveljev. Uljana láttán rögtön rájött, hogy ez lesz az az asszony, Nyikita Gyemencsuk felesége, akinek a levelet írta. Mégiscsak ideért hát! Ilyen időben! De hogyan is találkozzék vele? E gondolatra összeszorult a szíve. Uljana viszont, akit örömmel töltött el a szerinte rendkívül fontos férfiú figyelmessége, csak mesélt és mesélt bajairól, örömeiről, életéről, nem is tudva és nem is sejtve, hogy magával Leninnel beszélget. Úgy tetszett, nem lát már senkit maga körül, annyira kedvére van ez a beszélgetés. Olejnyik csak csodálkozott, látva, hogy Uljana milyen talpraesetten mesél Leninnek maga-magáról.

— Azt mondja, hogy a férje katona? — kérdezte Vlagyimir Iljics. — És hogy sebesült, kórházban van?

— Igen, igen... Pedig épp csak összekerültünk. Aranyos ember volt az én Nyikitám. Aztán jött a háború. S elvitték tőlem Nyikitát. Itt maradtam nélküle. Gyermeket szültem utána, s el is temettem. — Uljana szipogott, majd könnyeit letörölve, melegen és bízón nézett Leninre. — Magát hát Uljanovnak hívják? Jó ember maga. Szíves. Adjon az isten szerencsét, hogy meghallgatta a buta falusi asszonyt. A szívem is megkönnyebbedett tőle.

Lenin megfordult, meglátta Szaveljevet, és megörült, hogy máris segítséget nyújthat az asszonynak.

— Tessék, itt is van már Szaveljev! — szólt csillogó szemmel és kedves mosollyal Lenin. — Magát keresik — fordult Szaveljev felé.

Szaveljev kezet fogott Uljanával.

— Tehát megjött, Uljana Ivanovna... Jól van. De ma nem mehetünk el a kórházba, holnapra kell minden bizonnyal halasztanunk.

— De miért nem? — kérdezte Lenin. — Miért halasztanák? Ismeri a férjét? Melyik kórházban fekszik? Vezesse csak el hozzá.

— De én... — kezdte Szaveljev. Azt akarta mondani, hogy Sztyepan Akimovics meghagyta: „Aztán Lenin mellől egy lépést se!" De Lenin nem engedte magyarázkodni.

— Ne aggódjon — mondta Vlagyimir Iljics, majd ismét Uljanához fordult: — Viszontlátásra, Uljana elvtársnő. — Kezet fogott vele búcsúzóul. — Ha szüksége lesz valamire, jöjjön el hozzám! Ebben a házban keresse Uljanovot. Jó?

4

Lenin és Krupszkaja beült az autóba, mely máris elindult. Szaveljev és Uljana pedig a külső kapu felé igyekezett. Szaveljevnek háborgott a lelkiismerete. Nem kellett volna hallgatni rá, meg kellett volna győznie Lenint, hogy nem történik semmi, ha az asszonyt elszállásolja, és csak másnap reggel vezeti el a kórházba. De örült is, hogy az asszony mégis eljött, örült, hogy Nyikita, annyi év után végre viszontláthatja a feleségét. Ám egyszersmind fájdalommal gondolt arra, mi lesz, ha Uljana találkozik vele. „Jó, hogy eljött. Jó! Ám ami Sztyepan Akimovicsot illeti, hát szorul majd tőle. De még hogy szorul!"

Szaveljev még látta, ahogy a gépkocsi Leninnel és Krupszkajával kifutott a térre, s eltűnt a havas ködben.

Gil áthajtott a téren, de a Spalernaja helyett a legközelebbi mellékutcába fordult.

Vlagyimir Iljics a szélvédő üvegén át nézte az utat, és előre szólt:

— A Spalernaján át a legrövidebb...

— Dzerzsinszkij elvtárs meghagyta, hogy ne arra menjek — felelte Gil hátra sem fordulva.

Nagyezsda Konsztantyinovna szeme rászegeződött az üveg sarkára, ahol még megvolt a golyó ütötte lyuk, és felsóhajtott:

— Még egy hete sincs, hogy rád lőttek, Vologya.

— Ez így van rendjén — felelte Lenin. — Mi lövünk rájuk, ők meg ránk...

— Vidám élet, nem mondom — szólt Nagyezsda Konsztantyinovna szomorúan mosolyogva.

Gil elmosolyodott. Igyekezett csöndben maradni, amikor vezetett, még inkább akkor, amikor Lenint vitte, nehogy baj történjen! De Vlagyimir Iljics szeretett elcsevegni vele, különösen, ha kettesben voltak.

Az autó átszáguldott a mellékutcán, majd egy másodikon és egy harmadikon, aztán egyszer csak hirtelen megrázkódott, mintha görcs rántotta volna össze, hörgött egyet, és megállt. Gil kiugrott, felemelte a motorház fedelét, s vizsgálgatni kezdte a motort.

Lenin kinézett a gépkocsiból.

— Sztrájkol a motor? — kérdezte. S mosolyogva hozzátette: — Szabotőr!

— Azonnal megjavítjuk, Vlagyimir Iljics.

De az „azonnal" késett. Elő kellett venni a szerszámokat, és alaposan hozzálátni a motor megjavításához. Gyertyákat kicsavarni, kifújni...

— Hová az ördögbe lett a benzin? — szitkozódott magában Gil.

Ideges lett. Lenin kilépett a gépkocsiból, a sofőr mellé állt, és érdeklődéssel figyelte serénykedését.

— Segíthetek? — kérdezte Vlagyimir Iljics készségesen.

Gil feléje fordult:

— Maradjon az autóban, Lenin elvtárs.

— No... no...

— Kérem rá!

— De igaza van, Vologya — hallatszott Krupszkaja hangja. — Igaza van! Miért szálltál ki?

Ám Lenin nemhogy mentegetőzött volna, hanem még át is ment a túlsó oldalra, mert a mellékutcából zajt hallott, s érdekelte, mi történik ott.

Az utcasarkon, a légmentesen lezárt kenyérboltnál vagy száz ember gyűlt össze, főleg asszonyok

gyerekekkel, meg öregek. A lépcsőn fiatal férfi állt bőrkabátban, oldalán revolverrel, és gesztikulálva szónokolt:

— A szociális forradalom lángja már Nyugat és Kelet sok országában kigyulladt! A mi forradalmunkat, elvtársak, minden ország proletárjai segítik. S nincs már messze az a nap, elvtársak, amikor a forradalom vörös fénye elborítja az egész földkerekséget, elvtársak...

A tömeg szélén hidegtől meggémberedett katona álldogált, mélyen a szemöldökére húzott, megpörkölődött kaukázusi kucsmában. Piszkosszürke köpenyének széle félig leszakadt, lábát rongyokba csavarta. Jobb karján könyökig hasadt köpenyének ujja, és verejféktől kifakult gimnasztyorkája alól friss kötés fehérlett, melyen átütött a vér. Arca elgyötört volt, piszkos, beesett, és sűrű szakáll fedte. Csak a szeme égett különös, lobogó fénnyel.

Ez a katona felkeltette Lenin érdeklődését.

A szónok tovább beszélt. Ekkor a katonához lépett egy aggastyán, aki a sapkájára hajtotta lyukas csuklyáját, s hosszú kabátjával a földet söpörte.

— Ej, hát veled meg mi történt? — kérdezte a kötésre pillantva. — Hol szerezted ezt, bajtárs?

— Reggel, az utcán — felelte kelletlenül a katona —, belém mart valamelyik piszok... A bitangok...

— Kórházba kellene menned.

— Feküdtem ott, de elegem volt belőle — legyintett a katona. Rá se nézett az öregre, a nyakát nyújtogatva figyelte tovább a szónokot.

— Miért?

— Hagyj békén, papa — felelt a sebesült most már dühösen és otthagyta.

A szónok ugyanabban a szellemben folytatta, mint addig. Jelszavakat harsogott, és döntő cselekvésre szólította fel minden ország proletariátusát a nemzetközi hidra ellen és az Októberi Forradalom támogatására.

Lenin érdeklődéssel figyelte ezt a rögtönzött gyűlést — ilyen naponta megszámlálhatatlan sok zajlott le Petrográdon —, s közben két-három lépésnyire eltávolodott a gépkocsitól, hogy közelebbről szemügyre vehesse az embereket.

A katona körüljárta a tömeget, nyilván egy kis rést keresett, hogy közelebb kerülhessen a bolt lépcsőjéhez. Kihasználva a pillanatot, amikor a szónok egy kis szünetet tartott, a katona előretört, és felemelte a kezét.

— Engedj meg, pajtás egy picurka kérdést...

Rákiabáltak:

— Mit akarsz?

— Tágulj innen! Ne zavarj!

— Hallgassatok meg, elvtársak!

A katona makacsul követelte, hogy hallgassák meg.

— Te azt mondod, hogy forradalom és megint csak forradalom. És mi van a kenyérkével? Kenyérke pedig nincs! — s ép kezével a bezárt kenyérboltra mutatott.

A bőrkabátos legény zavarba jött, és hirtelen nem tudta, mit feleljen. Kétségbeesetten pillantott körül, és gondolataival küzdve, igyekezett mondani valamit, de megint csak ugyanazt ismételgette:

— ...ha a forradalom győz majd az egész világon...

— Te csak a magadét hajtogatod! — szakította félbe elégedetlenül a katona. — Akár egy pópa! Ma enni szeretnénk. Erről beszélj, a kenyérről.

Egy pisze orrú kislány, a hideghez nem illő kiskabátban, szinte kékre fagyva, meggémberedve, de forró, lelkes szemekkel bámulta a szónokot.

— Ne törődjön vele, elvtárs — kérlelte —, beszéljen csak a világforradalomról. Ez olyan érdekes!

A legény újra beszélni kezdett, és egyre jobban tűzbe jött.

A katona legyintett egészséges kezével — mit lehet itt tenni! —, és kikászolódott a tömegből. El-

indult, s közben dünnyögött magában, nyilván nem túl hízelgő szavakat mormolva a bőrkabátos, revolveres fiatalemberről.

De máris odasodródott a katonához egy magas férfi. Jó kabát volt rajta, sálgallér, bojársapka, a kezében táska.

— Brávó, brávó! Bátor tett volt ez a mai időkben. Nagyon helyesen tetszett megjegyezni — hízelkedett —, mert hisz mindenki csak azt hajtogatja: „forradalom, forradalom!" De kenyér valóban nincsen. S nem is tudni, mikor lesz. Én már nem beszélek, eleget beszéltem...

A katona ránézett bozontos szemöldöke alól, de nem szólt. Arca kőkeménnyé merevedett.

— Szépen megcsinálta ezt a szovjethatalom — folytatta a táskás ember. — Hamarosan mind megdöglünk.

A katona pislogva nézte a kéretlen beszélgetőtársat, komoran hallgatta, utolsó szavaira meg csaknem kétrét görnyedt. Aztán két lépésnyire ellépett tőle, végigmérte lábától a fejebúbjáig, mint aki verekedni készül.

— Hát neked mi bajod? Hát te miféle vagy? Ha én szidom, jogom van hozzá, mert a szovjethatalom az enyém. De te? Neked ugyan milyen jogod van ehhez?!

Fenyegetően közeledett a táskás ember felé, az pedig csodálkozva és megrettenve csak hátrált, hogy minél messzebb legyen a katonától.

— Hogyhogy? Maga félreértett engem...

— Pusztulj! — csattogtatta fogait a katona. — Pusztulj innen, te rohadék!

A táskás egyre messzebb hátrált, s végül futásnak eredt. A katona meg újra elvegyült a tömegben, és nyakát nyújtogatva ismét a szónokra figyelt.

Lenin mindezt látta. Arcáról büszkeség és elégedettség sugárzott, tetszett neki a katona, szeme csillogott nagy örömében. „Jól kitanította a burzsuját!" S azzal visszament az autóhoz.

— Mondd, Nagyenka, nem hallottad? És nem is láttad? Nézd csak!... — Nagyezsda Konsztantyinovna kinézett a kocsiból, de semmit sem értett. — Íme, a mi hangunk. Látod azt a katonát? A kötésel. Nagyszerűen megmondta a magáét a burzsujnak!

A gyűlést folytatták, s változatlanul feszült figyelemmel hallgatták a szónokot. Gil még mindig a motorral bajlódott.

Krupszkaja az autóban maradt. A kabátjába burkolózott és egy kis plüssmuffban melengette átfagyott kezét. Lenin a nyitott ajtó mellett állt, s egyre növekvő érdeklődéssel figyelte a gyűlés részvevőit.

S ebben a pillanatban különböző irányból egyszerre három ismeretlen ember közeledett Lenin felé.

Az a három hórihorgas alak volt, akiket Szergej „nagyherceg" indított útnak a Palkin-vendéglőben. Mivel Lenin gépkocsija nem haladt át a Spalernaján, mint várták, otthagyták a pékségnél és a kaszárnyánál levő őrhelyüket, és találomra elindultak a mellékutcákon.

Vlagyimir Iljics azonnal észrevette őket, figyelte, miként közelednek, és szemügyre vette mindhármukat, egyiket a másik után. Előbb gyorsan lépkedtek, aztán összenéztek, s kissé lassítottak, majd újra meggyorsították lépteiket. Lenin le nem vette róluk a szemét. Gil, akit munkája lekötött, semmit sem vett észre, s tovább babrált az eldugult szelepekkel meg a karburátorral.

Az egyik ismeretlen kissé hátrább megállt, a másik kettő viszont közelebb lopakodott, és igyekezett a hólepte rendszámtábláról a gépkocsi számát leolvasni.

— Szabad egy szál gyufát kérni, szeretnék rágyújtani — szólt az első, cigarettával a szájában, s egészen közel férkőzött Leninhez.

— Nem dohányzom — válaszolt Lenin nyugodtan.

— Ön minden bizonnyal Lenin? — kérdezte a második alak összehúzott szemmel.

— Leninre volna szüksége? — felelt a kérdésre kérdéssel Vlagyimir Iljics. — Hát maga mifajta? Bandita?

Meglepetésében az első fél lépést hátrált.

— Hogyan, uram... azaz...

E pillanatban Gil észrevette a Lenin mellett álló két embert, s a harmadikat kissé távolabb. A másodperc ezredrésze alatt, szinte a motorházon átugorva ott termett előttük. Előrántotta revolverét és háttal Lenin elé állt.

— Vissza!

— Mit akarsz?

— Vissza! Élénken! — Gil felhúzta a kakast, és megcélozta az elsőt.

A hórihorgasok elkotródtak.

— No mi van, urak... — szólt Lenin, miközben beült az autóba.

— Mit álltok ott? — kiáltott feléjük Gil, látva, hogy a három alak megáll, mintha tanácskoznának valamiről.

De a feléjük irányuló revolver, s a sofőr határozott fellépése kijózanította őket.

Lenin a hátsó ülésen foglalt helyet. Nagyezsda Konsztantyinovna megragadta a karját, ajka remegett, arca elsápadt. Lenin úgy nézett rá, mintha bocsánatot kérne, és mosolyogni próbált.

— No lám, nincs semmi baj. Látod?

A gyűlés a mellékutcában éppen véget ért. A sarkon feltűntek az emberek, a szónok, az elnyűtt öltözetű katona, a fitos orrú lány, asszonyok és öregek. Közeledtek a mellékutcán, és nyilván rájöttek, hogy Lenin van itt, mert a gépkocsiját ismerik mind a petrográdi munkások. Egymást lökdösték az úton, mindenki első akart lenni. Valaki észrevette, hogy a bőrkabátos sofőr revolvere a menekülő langaléták felé irányul, és elkiáltotta magát:

— Állj! Fogjátok el!

A három alak besurrant egy kapualjba. Az egyi-

ket mégis elkapták. A pisze orrú lány eléje ugrott, és feltartotta. Ingerült hangok töltötték be a mellékutcát. Az emberek rádöbbentek, hogy Lenint veszély fenyegette. S ekkor az egész tömeg odaállt a gépkocsihoz, és tömör falként vette körül.

Gil beült a volán mellé, s gyorsan beindította a motort. Feltámadt a szél. A felvillanyozott tömegből kiáltások harsantak:

— Le az ellenforradalommal!

— Éljen Lenin elvtárs!

Gil rákapcsolt, és az autó füstfelhőt eresztve Leninnel és Krupszkajával eltűnt a kavargó hóban.

1

A Tauriai Palotában s körülötte is nyugalom és ünnepélyes csönd honolt. Egyre gyakrabban gördültek az autók és siklottak a szánok a főbejárathoz, hozták a képviselőket, az újságírókat, a megfigyelőket és a diplomáciai testület tagjait.

A palotát és a környező utcákat járőrök őrizték: matrózok az Auróráról, vörösgárdisták és lett lövészek, akiket a Szmolnij parancsnokságáról vezényeltek ide.

Az alkotmányozó gyűlés tagjai fontosságuk tudatában léptek be a palota alacsony épületébe. Már megérkezett Csernov, és utána Cereteli. Megjött Svecov, Liber és sokan mások. Az ősz hajú, gondosan nyírt szakállú és bajuszú Csernov fekete öltönyben, egyébként is dagadt arcát felfújva, fontoskodón sétált az előcsarnokban, s békésen társalgott valamiről egy hasonlóan fontoskodó úrral. Két fiatalember karon fogva egy karosszékhez vezette Svecovot. Csernov azonnal odalépett hozzá, és meghajolva üdvözölte az alkotmányozó gyűlés legidősebb tagját.

Fel-alá járkáltak a küldöttek az előcsarnokban. Előkelő megjelenésű burzsujok, egy dühös tekintetű földbirtokos, néhány magasrangú állami hivatalnok. Valamennyien ünnepélyes hangulatban voltak. Csoportokba verődtek, párosával sétálgattak. Néha gúnyos nevetés harsant, nyilván a néhány bolsevik küldöttnek címezve.

Már megérkezett a bolsevik frakció minden tagja: munkások, parasztok. A nép „választottjai" között

nyilvánvaló kisebbséget alkottak. Komoran nézték ellenfeleiket, akik külön csoportokban álldogáltak.

Megjöttek az újságírók, a fővárosi és a külföldi sajtó képviselői. Felbukkant Reed és Williams is. Több újságíró már előre helyet foglalt a karzaton, a sajtópáholyban, mások a parlament tagjaival beszélgettek, s szavaikat gyorsan feljegyezték. Kattantak a fényképezőgépek, s a vakító magnéziumfény egy pillanatra megvilágította a pózoló parlamenti urak önelégült arcát.

Lenin autója nem a főbejárathoz gördült, hanem a palota hátsó kapujához, amely a kert felől nyílt. Ott várták az Aurora matrózai. Gyorsan beengedték a kocsit a belső udvarra, és Lenint meg Krupszkaját a folyosón át a bolsevik frakció részére kijelölt szobához vezették.

Nagy sürgés-forgás volt az előcsarnokban. Senki sem látta, mikor és hogyan érkezett meg Lenin, de a csoportokban máris szájról szájra járt a hír: Lenin itt van.

— Lenin megérkezett...

— De hiszen azt mondták, hogy Trockij letartóztatta...

— Akár Trockij, akár más, a letartóztatást nem kerülheti el.

— Ez igaz...

— „Ez a nap lesz a végső" — mosolygott fölényesen az egyik úriember.

— Kinek a számára? — kérdezte egy másik.

— Leninnek.

— Kétlem...

A jobbszárnyhoz és a középhez tartozó parlamenti tagok nagyon szerették volna megnézni Lenint, s megtudni, hogy viselkednek a bolsevikok, mit terveznek az alkotmányozó gyűléssel kapcsolatban. Egyeseknek úgy tetszett — a bulvárlapok is erről harsonáztak —, hogy Lenin majd vörösgárdisták és fegyveres tengerészek hadosztályaival jön el, hogy máris keresztülvigye az előre átgondolt tervet: az alkotmányozó gyűlés szétkergetését.

A burzsoá pártok lapjai, amelyek Októberig mindenképpen csak ócsárolták az alkotmányozó gyűlést, s összehívását „vörös csapdának" tekintették, most napról napra harsogó szenzációként tálalták a Szmolnij fondorlatos és titkos elképzeléseit: „Mint biztos forrásokból jelentik..." „A Szmolnijhoz közelálló körök szerint..." „A titok kiderül..."

Lenin viszont nemcsak hogy csapatok nélkül érkezett a Tauriai Palotába, hanem még személyes őrséget sem hozott magával.

Lenin szobájába léptek néhányan a bolsevik frakció tagjai közül. Szkvorcov-Sztyepanov, Saumjan, Petrovszkij, Lunacsarszkij, Bubnov, Muranov és petrográdi munkások. Megérkezett Szverdlov, majd Zinovjev. Rövid beszélgetés alakult ki. Várták a frakció többi tagját.

Vlagyimir Iljics kinyitotta az ajtót, s hallgatta a sokhangú lármát, messziről figyelte az embereket. Miről is cseveghetnek az urak a folyosókon, bizalmasan, egymás között? Ez bizony nagyon érdekes lehet.

A közelben, egy oszlop mellett, valamelyik újságíró interjút csinált az egyik úriemberrel.

— A Népbiztosok Tanácsa már kiadta a dekrétumot a békéről, a földről — mondta a riporter. — Mi erről az ön véleménye?

— A Népbiztosok Tanácsának rendeletei a szuronyokra támaszkodnak — felelt az úr. — Félretesszük a szuronyokat, s a rendeletek eltűnnek...

Két küldött elhaladt az ajtó előtt: az egyik méltóságteljes férfiú kétsoros, hosszú kabátban, a másik talán grúz, talán lezg fiatalember tölténvzsebes cserkesz köpenyben és puha csizmában.

— Szembe kell nézni a tényekkel, és nem lehet illúziókra építeni, mint ahogy ezt a bolsevikok teszik — szólt a méltóságteljes férfiú. — Oroszország még nincs a fejlődés oly magas fokán, hogy a nagyszámú proletariátus — s ujjával a magasba bökött —, bármennyire is szocialista, és ezt hangsúlyozom, magával tudná vinni az egész népet.

— De hiszen a bolsevikoknak már sikerült magukhoz vonzani a munkások tömegeit — felelte a cserkeszruhás fiatalember.

— Fikció! A Szmolnij hatalma anarchista katonák, matrózok és jelentéktelen számú munkás diktatúrájára támaszkodik.

A cserkeszruhás fiatalember figyelmesen hallgatta.

— És a bizonyíték? — kérdezte.

— Bocsásson meg, de nézze a statisztikát, amelyet, mint mondják, maga Uljanov Lenin is értékel. — Megálltak. A méltóságteljes úr jelentőségteljesen és meggyőzően folytatta, s nem vette észre, hogy Vlagyimir Iljics is hallja szavait. — Nézzük csak, kérem: Oroszország minden száz lakosa közül összevissza tíz a proletár. És még ennél is kevesebb. Így van? Szocialista viszont egy sincs a tíz között. Milyen többségről lehet itt szó? És ki kit képes magával vinni? — Diadalmas tekintettel nézett a másikra: — Ehhez mit szól?

A fiatalember elgondolkodott, majd néhány másodperc múlva kijelentette:

— Önnek igaza van, kérem.

Lenin visszatartotta nevetését. A méltóságteljes férfiú „matematikai" érvei mosolyra derítették. „Tipikus mensevik teoretikusok — gondolta Vlagyimir Iljics. — Ekkora gondolatszegénységet!"

Mind többen és többen töltötték meg a Tauriai Palota előcsarnokait és folyosóit. Az emberek vitatkoztak, dohányoztak, bizonygattak valamit egymásnak. Most egy újabb úriember került Lenin látószögébe. Csak úgy fröcskölt belőle a düh:

— Tettek kellenek, nem tárgyalások.

Távolról egy másik hang hatolt Lenin fülébe:

— A szovjetek vessék alá magukat az alkotmányozó gyűlésnek. Minden feltétel nélkül! Ha nem úgy lesz, szétkergetjük, elsöpörjük őket!

Apró, sovány emberke mondta ezt elkeseredetten egy telt, borotvált fejű férfinak. A kövér sóhajtott, s a szemét forgatta.

— Persze, ez lenne a legjobb.

— S még ma meg kell tenni — mondta a kis emberke. — Az első ülésen! A szovjeteket törvényen kívül kell helyezni! Van parlament, amely új kormányt választ. És kész! Oroszország újra teli tüdővel lélegezhetne.

Az általános lármából kiszűrődtek egyes mondatok:

— ... s bekövetkezik az — mondta egy testes úr, aki egy hölggyel sétálgatott, mintha színházi szünetben lenne —, hogy éppen a Szmolnij provokál majd polgárháborút. Képzelje el! Orosz öldökli az oroszt!

— ... az alkotmányozó gyűlés tekintélyének teljes erejével...

— ... mit kell tenni a külpolitika területén? Nem belviszályt szítani, hanem barátainkkal együtt, Amerika segítségével a közös ellenség, Németország ellen indulni...

— ... a végső győzelemig!

— Brávó!

— ... még ma meg kell mutatni nekik, hogy mi a nép akarata...

— ... hogy hiányzik most Vlagyimir Mitrofanovics szava! Ő már megmondta volna!

— ... gondoljuk el: Puriskeviccsel kályhát fűtetnek. És ki ítélte erre? A muzsikok és a mesterlegények. Egy nemesembert! Hallották az ítéletet?

— Igen, ott voltam a bíróságon, és a könnyem is kicsordult, amikor ránéztem. Ez a hatalmas, impozáns, okos ember... Oroszhon erejének és nagyságának megtestesítője...

Lenin ott álldogált a félig nyitott ajtónál, és úgy tetszett, hogy az egész termet hallgatja. Arca szigorú volt és figyelmes. Néhány bolsevik küldött melléje lépett. Vlagyimir Iljics egy idősebb munkáshoz fordult. A férfi Leninre nézett, és derűsen megjegyezte:

— Hát mégis megértük az alkotmányozó gyűlést, Lenin elvtárs!

— Igen — felelt hasonlóképpen Vlagyimir Iljics —, megértük. És örül neki?

— Miért ne?...

Egy másik, fiatalabb munkás csodálkozva tekintett az idősebbre, és vállat vont: miért is kell ennek örülni?

„Elmaradt egy kicsit az öreg" — gondolta róla Lenin, és megkérdezte tőle:

— Hogy gondolja, mi az alkotmányozó gyűlés feladata a jelenlegi körülmények között? Nos?

Az idős munkás homlokát ráncolta, végigsimította borotválatlan arcát, s lassan válaszolt:

— Hogy is mondjam... A munkások akaratát kell védelmeznie a munkás törvényhozásban.

Lenin felvonta szemöldökét.

— És a szovjethatalom?

— Természetesen az is — zavarodott bele az idősebb munkás. — Hová is tegyük ezt az alkotmányozót, ha már egyszer összegyűlt?

A másik munkás türelmetlenségében egyik lábáról a másikra állt, és közbeszólt:

— Én úgy gondolom, Lenin elvtárs, hogy ha az alkotmányozó gyűlés szembeszáll a munkásosztály akaratával — és kifejező mozdulatot tett —, akkor szétkergetjük.

Leninnek tetszett ez a határozottság.

A fiatalabb munkás gyűlölettel és megvetéssel nézett a hosszú, kétsoros kabátokra és zsakettekre.

— Mit is várhatunk tőlük? Ezektől az uraktól?

— Várni természetesen nem várhatunk semmit — felelte Lenin.

Aztán kitárta az ajtót, és bement a szobába, nyomában a többiek. Az idősebb munkás kétségbeesetten nézett körül. A bolsevik frakció szobájában csend volt. Az asztalnál Szverdlov olvasott valamit, s aláhúzott egyes sorokat. Vlagyimir Iljics odament hozzá, és beszélgetni kezdtek.

Az előcsarnokban és a folyosókon tovább hullámzott a zsivaj.

2

Boncs-Brujevics kabátban, sapkában, hóna alatt nagy aktatáskával elindult a szobájából, s menet közben átadott egy iratokkal teli dossziét Gorbunovnak. A Tauriai Palotába sietett. Nyugtalanította, hogy Lenin elengedte Szaveljevet, és őrizet nélkül indult útnak. Érthetetlen ez az ember! Mintha talán nem állapodtak volna meg abban, hogy nem megy egyedül. És most tessék!

A szobájában az asztalon felberregett a telefon. Boncs-Brujevics sietve visszament, és leemelte a kagylót.

— Hallgatom. Megyek már, Feliksz Edmundovics. Hogy még hová? Mit? Gyemin elfogta? Máris megyek.

A hetvenötös szoba tele volt emberekkel. Boncs-Brujevics meglátta Gyemint és bepólyált fejét. A gézen nagy vérfolt ütött át. Két matróz őrizte a György-keresztesek elfogott hat főnyi csoportját. Az ablaknál Szviridov állt. Sápadt volt, csak időnként fénylett fel szeme, s bizalmatlanul tekintgetett a foglyokra. Itt volt még az igazságügyi népbiztos is, a baloldali eszer Steinberg.

Elsőnek Dzerzsinszkij Steinberghez intézett szavai ütötték meg Boncs-Brujevics fülét:

— Kérem, ne zavarja a bizottság munkáját.

— Ön megfeledkezik magáról — felelte Steinberg dühösen.

— Nagyon kérem... — ismételte meg Dzerzsinszkij, s meredten nézte, mintha fel akarná nyársalni tekintetével.

Steinberg morgott valamit, és odább lépett.

Az egyik fogoly — Oszinyin, „A György-keresztes Lovagok Szövetségé"-nek elnöke — kárörvendően pislantott a vitatkozókra.

Meglátva Boncs-Brujevicset, Dzerzsinszkij Oszinyinre mutatott:

— Ez a vezérük. Álljon fel!

A harminc év körüli, fakó szemű, nehéz pillan-

tású, alkoholtól felpuffadt arcú Oszinyin bágyadtan emelkedett fel a hokedliről.

Dzerzsinszkij Boncs-Brujevicshez fordult:

— Kérem, hogy ön, mint a nyomozó bizottság elnöke, vegyen részt az előzetes kihallgatáson. Vannak talán kérdései a foglyokhoz?

Boncs-Brujevics az órájára pillantott. Dzerzsinszkij megértette: a Tauriai Palotába kell sietnie. Ő is rohanna, de nem lehet. Olyan emberek ügye van szőnyegen, akik Lenin életére törtek.

— Tehát ön mindent tagad? — folytatta a kihallgatást Dzerzsinszkij Oszinyinhez fordulva. — Rendben van. Akkor ki adta az utasítást Szviridovnak, hogy nyomozzon Lenin autója után? Nem ön?

— Szviridov önként ajánlkozott — felelte Oszinyin.

Szviridov összerezzent e szavak hallatára.

— Lám, ez valami új dolog — mondta Dzerzsinszkij. — Tehát ön semmiféle megbízatást nem adott Szviridovnak, s nem is vett részt az összeesküvésben. Honnan tudja akkor, hogy Szviridov önként ajánlkozott erre a feladatra? Jelentette ezt magának valaki?

Oszinyin hallgatott. Dzerzsinszkij már egy másik foglyot kérdezett meg, Uskovot, hogy mit tud mondani Oszinyin vallomásáról.

— Uskov főhadnagy, maga szintén úgy véli, hogy Szviridov önként ajánlkozott rá, hogy Lenin autóját kinyomozza?

Uskov katonásan felállt, és röviden válaszolt:

— Nem.

— Engedjen meg egy kérdést a fogolyhoz — kérte Boncs-Brujevics Dzerzsinszkijt. — Volt maguknak valamiféle szervezetük? Összeesküvő szervezetre gondolok.

— Igen, volt — felelte Uskov.

— És mik voltak a céljai?

— Nekünk nem mondtak meg semmit. Mi harci csoport voltunk, amely az irányító központ utasításait hajtotta végre.

— Kik voltak a központ tagjai? — kérdezte Boncs-Brujevics.

— Nem tudhatom. De kapcsolatban volt a „Mihály Arkangyal Szövetsége" maradványaival.

— És a petrográdi dumával is? — kérdezte Dzerzsinszkij, figyelmesen nézve Uskovot.

— Lehetséges.

— És az „Alkotmányozó Gyűlés Védelmének Szövetségével"? — tette fel az újabb kérdést Dzerzsinszkij.

— Minden bizonnyal. Ebben biztos vagyok.

— Oszinyin tagja volt a szervezetüknek? — kérdezte Boncs-Brujevics.

— Igen, mint a csoport vezetője — válaszolt Uskov, rá se nézve Oszinyinre.

Csönd lett. Dzerzsinszkij nem vette le tekintetét Uskovról, majd Oszinyinre nézett, de az csak mosolygott, elővette cigarettatárcáját, és engedélyt sem kérve, rágyújtott.

Boncs-Brujevics nem tett fel több kérdést, csak néhány szót feljegyzett noteszába.

Dzerzsinszkij ismét Oszinyinhez fordult:

— Mit szól mindehhez?

— Tagadom.

— Mit tagad?

Oszinyin Uskovra mutatott.

— Mindent, amit ez mondott.

— Nem felelt egy előző kérdésre: miért vállalkozott rá önként Szviridov, hogy Lenin gépkocsija után nyomozzon? És továbbá, ha ön nem vett részt az ellenforradalmi összeesküvésben, akkor honnan tud erről? Szviridov beszélt róla? Ő közölte önnel? Jelentette?

Oszinyin hallgatott, s a padlóra meresztette fakó szemét. A többi fogoly összeroskadva, kétségbeesetten üldögélt, ijedten pislogva hol Dzerzsinszkijre, hol meg Oszinyinre és Uskovra.

— Miért használt fegyvert, amikor letartóztatták? — kérdezte Dzerzsinszkij, Gyeminre és bepólyált fejére pillantva. — Ha valóban nem követett

volna el bűnt, ahogy állítja, elengedtük volna. Akkor meg miért lövöldözött? Miért sebesítette meg egy bajtársát? Meg is ölhette volna!

Oszinyin hirtelen felüvöltött, mint akit megszúrtak.

— Mindegy, úgyis nemsokára elpusztultok! Mindegy! Úgyse maradtok hatalmon! — és vad szitkozódásban tört ki.

— Nyugodjon meg, nyugodjon meg — sürgölődött Steinberg, és vizet töltött egy pohárba. — Nem muszáj felelnie a nyomozó kérdéseire, visszautasíthatja őket... mint ahogy ez demokratikus államban szokás.

Dzerzsinszkij dühös pillantást vetett Steinbergre. akinek erre elakadt a hangja. Oszinyin viszont ugyanúgy folytatta, mint eddig, ócsárolva mindenkit és mindent. Nem válogatott a kifejezésekben.

Dzerzsinszkij nem vágott közbe, végighallgatta, míg Oszinyin bele nem fáradt.

— Nos, tehát elmondta a magáét. S nem is keltett nyugtatgatni. Helyes. Tudomásul vesszük.

Uskov engedélyt kért, hogy néhány szót szólhasson. Dzerzsinszkij beleegyezően bólintott.

A karcsú, jóképű, keskeny bajuszú, lenyalt hajú Uskov felállt. Noha nem új, de kitűnően karbantartott katonaruha volt rajta, mellén három György-kereszt fityegett. S mintha csak előre leírta volna, elmondta Oszinyin gaztetteinek hosszú sorát. aztán a saját bűneit ecsetelte, s azt bizonygatta, hogy félrevezették. Elmondta, hogy a forradalom, amelynek már-már Németországban is fel kell lángolnia, teljesen igazolja szemében a bolsevikok politikáját. A dolgok kétségtelenül a világforradalom irányába mutatnak. Látszólag izgatottan beszélt, azt azonban, hogy szavai mennyire őszinték, vagy mennyire tettetettek, nem lehetett megállapítani.

Steinberg mosolygott, és egyetértése jeléül bólogatott.

Uskov, látva, hogy beszéde hatásos, és Steinberg

igazságügyi népbiztos hallgatólagosan támogatja, magasabbra emelte a hangját, és minden határon túlment. Elmondta, hogy a burzsoá újságokból a fronton hamis híreket olvasott a bolsevik politikáról, s ezek tévútra vezették, de most már nincs lelkében ellenséges érzület a bolsevikok és Lenin iránt. Úgy véli, hogy minden becsületes embernek értékelnie kell a bolsevik kormányzat erőfeszítéseit, és jóindulatúan kell viszonyulni hozzá.

Dzerzsinszkij hunyorogva figyelte Uskovot, és hallgatta bűnbánó szavait. Furcsának tűnt fel előtte, hogy egy ember ilyen könnyen megváltoztathatja meggyőződését. De Uskovnak persze nincs veszteni valója. Hiszen megértette, hogy Oszinyin már elveszett, nem kerülheti el a börtönt, sőt talán még a főbelövést sem. Ő viszont az effajta színlelt bűnbánattal még tán nagylelkűséget ébreszthet maga iránt. Különös volt az is, hogy Steinberg lényegében helyeselte Uskov magatartását. Mindez persze igen gyanús. Egy dolog Szviridov, az egyszerű katona, aki segített felderíteni az összeesküvést, és életét kockáztatva eljött a Szmolnijba. Dzerzsinszkij nem kételkedett Szviridov őszinteségében. Viszont más dolog Uskov, ez a sikereket elért ifjú tiszt, nemesember, akinek karrierje oly váratlanul derékba tört...

Majdnem ugyanezt gondolta magában Boncs-Brujevics is. Így következtetett: ez az Uskov, ha nem is okos ember, de — noha fiatal — mindenesetre tapasztalt fickó. Kiadja magát politikai harcosnak, akit a burzsoá propaganda megtévesztett, s elhatározta, hogy bizalmunkba férkőzik. Nem buta manőver! Uskov arra is kész, hogy eláruljon néhányat az elvbarátai közül, csakhogy tisztára mossa magát. De miért helyesel neki Steinberg? Talán bizonyos okokból szüksége van Uskovra?....

Elvezették a foglyokot, s közben Oszinyin meg akarta ütni Szviridovot, de Gyemin megtaszajtotta a puskatussal. Oszinyin a vállán át sziszegte Szviridovnak:

— Ugyis megdöglesz, áruló...

Szviridov lehajtotta a fejét.

Csönd támadt. Aztán elsőként Steinberg szólalt meg:

— Uskov, ez a fiatal ember mély benyomást tett rám. Igen bátor tiszt, amennyire engem informáltak, és úgy látszik, becsületes. Elnézőnek kell lennünk iránta, és esetleg teljesen fel kell menteni. Véleményem szerint megérdemli.

— Jobban tenné, ha nem avatkozna olyan dolgokba, amelyekhez semmi köze — Dzerzsinszkij alig tudta türtőztetni magát.

— Jogom van hozzá! — kiáltott Steinberg. — Végül is igazságügyi népbiztos vagyok.

— Talán megfeledkezett róla, s ezért figyelmeztetnem kell — mondta Dzerzsinszkij most már nyugodtan —, hogy a Népbiztosok Tanácsának van egy határozata, amely elkülöníti az ellenforradalom ellen küzdő rendkívüli bizottság és az igazságügyi bizottság funkcióját. Javaslom, olvassa el újra a Lenin által aláírt, erre vonatkozó okmányt.

— A Népbiztosok Tanácsa szép számmal adott ki ostoba rendeleteket — felelt Steinberg, dühösen csillogó szemmel. — És ezen még jó lesz elgondolkodni...

Boncs-Brujevics közbevágott:

— Látom, ön nem ért egyet ezzel a rendelettel. Ez esetben fellebbezzen a Népbiztosok Tanácsához. Lehet, hogy meghallgatják önt, és megváltoztatják... persze, ha az érvei megfelelők lesznek. De addig el kell fogadnia!

— Magát nem kérdeztem — felelt Steinberg gorombán, és hozzátette: — A maga dolga az iroda.

— Téved. Én a bolsevik párt tagja vagyok — mondta Boncs-Brujevics.

Steinberg gúnyosan nézett rá.

— Vitatkozhatnék önnel, de nincs időm. Sietek a Tauriai Palotába.

— Nekem viszont kedvem nincs hozzá, hogy magával vitatkozzak — felelte Boncs-Brujevics.

Steinberg dühösen és sértődötten elrohant.

Szviridov még mindig elgondolkodva állt az ablaknál. Steinberg tompa hangja igen ismerősnek tűnt fel neki. Hajlandó lett volna megesküdni, hogy valahol már hallotta ezt a hangot. De hol? Csak nem akkor, amikor Szalovánál, a kofánál őrködött a pitvarban, hogy meg ne zavarják a „Györgykeresztesek Szövetségének" vezetőit a tanácskozásban? Nem volt biztos benne, hogy ez az ember ott volt köztük, de a hangja ismerős. Lehet, hogy ő az? Szviridov hallgatott, nem említette meg gyanúját.

Boncs-Brujevics feléje fordult:

— Jöjjön el velem a Tauriai Palotába!

— Helyes — mondta Dzerzsinszkij. — Menjen csak, Szviridov elvtárs, nézzen körül, hallgassa meg őket. És ne féljen. De vesse le ezt az új köpenyt! A lovagjaik mind ilyenbe öltöztek. Érti?

Szviridov csak most értette meg Dzerzsinszkij feljegyzésének értelmét: „... és öltöztessék át".

— Nem találtam meg azt az elvtársat, akihez irányított — mondta Szviridov.

Dzerzsinszkij sóhajtott, ajkába harapott, s egy pillanatig hallgatott.

— Már... már nincs az élők sorában... — szólalt meg nagynehezen. — Felhívom az őrparancsnokot. Vagy még jobb lesz — és Boncs-Brujevicshez fordult: — Vlagyimir Dmitrijevics! Nem hivatalból, hanem barátságból kérem. Térjen be vele útközben Malkovhoz. Vegye gondjaiba.

— Megyek. És maga... nem jön? — kérdezte Boncs-Brujevics.

— De igen, csak még egy kis dolgom van. Eligazítom a munkás-komisszárokat...

— Tud róla, hogy Lenin elengedte Szaveljevet?

— Hogyan? Lehetetlen!

Dzerzsinszkij elsápadt. A telefonhoz rohant.

— A Tauriai Palota parancsnokát! Gyorsan! Zseleznyakov? Itt Dzerzsinszkij. Megérkezett? — Egy pillanatig ott állt a kagylóval a kezében. Már nem is hallotta, mit mond Zseleznyakov. Lerogyott a

székre, letörölte a homlokáról az apró verejtékcseppeket, és ivott egy korty vizet. — Vlagyimir Iljics megérkezett... szerencsésen. — Mélyet lélegzett. — Úgy látszik, kénytelenek leszünk határozatot hozatni a Központi Bizottsággal. Miért is kockáztat?

Boncs-Brujevics és Szviridov elindult. Dzerzsinszkij magára maradva még mozdulatlanul üldögélt néhány másodpercig. Szemét lehunyta, s kezét mellére szorította. Szíve összevissza kalapált, s bele-belehasított. „Rosszul viselkedik... De nem szabad megbetegednem, nincs időm rá..." És fájdalmát legyűrve, újra a kagyló után nyúlt. Magához hívatott a parancsnoki szobából két munkás-komisszárt a Viborgi-városrészből, akiket erre a napra a Szmolnijba vezényeltek.

Hamarosan belépett a két férfi. Bemutatkoztak: Sztyepan Lihacsov és Prohor Dudkin. Az előbbi magas, sovány, feszes tartású, keskeny arcú, nemrégen még joghallgató, az utóbbi tömzsi, piros arcú, nullásgéppel lenyírt lakatos a Scsetyinyin-gyárból. Puska nélkül jöttek, de mindkettőnek pisztoly és gránát volt az övén.

Dzerzsinszkij még görnyedten ült az asztalnál, fogát összeszorította, s keze a mellén feküdt, a szívénél. Majd a munkás-komisszárok láttán kiegyenesedett, összeszedte magát, szinte elhessegette magától a rosszullétet.

A komisszárok leültek. Dzerzsinszkij figyelmesen nézte őket, majd megvizsgálta okmányaikat.

— Kissé szokatlan dologról van szó — kezdte, és elővett az asztalfiókból egy keményített kézelőt, melyen kis számok látszottak, a Szmolnij gépkocsijainak a számai. — Magukra bízom ezt. Ugye, ismerik a divatárú és fehérnemű üzletet a Nyevszkijen? — s elolvasta a kézelőn levő márkát: — A „Michel Arnot"-t.

A komisszárok a vállukat vonogatták.

— Az üzletet megtaláljuk... — mondta Lihacsov értetlenül.

Dzerzsinszkij a kézelőre mutatott.

— Meg kell tudni, ki vásárol ebben az üzletben.

Prohor Dudkin kacsintott, s könyökével meglökte Lihacsovot.

— Értem, Dzerzsinszkij elvtárs. Meglesz!

Lihacsov összevonta szemöldökét, s azon tépelődött, mi értelme van ennek a szokatlan megbízatásnak.

— Csak óvatosan — folytatta Dzerzsinszkij. — Nehogy elriasszuk a madarat. S aztán azonnal keressenek fel, a Tauriai Palotában leszek.

— A kézelő gazdájára gondol? — kérdezte Lihacsov.

— Főleg.

— Megkeressük... Van már egy kevés tapasztalatunk.

— De ne mindent egyszerre, elvtársak — felelte Dzerzsinszkij. — Először csak azt csinálják, amit kértem.

— Végrehajtjuk — tisztelgett Dudkin.

A komisszárok elmentek. Dzerzsinszkij az órájára nézett: végképp ideje elindulnia a Tauriaiba. Feltartották a György-keresztesek. Miközben felvette köpenyét, Szaveljevre gondolt. Hogyan hagyhatta magára Lenint, még ha Vlagyimir Iljics el is engedte? Már kifelé tartott, amikor belépett a szobába Gyemin, és jelentette, hogy a foglyok megbízható őrizet alatt vannak. Akart még valamit kérdezni, de csak a levegőt nyelte, és oldalvást pislogott.

— Mi van magával, Gyemin? — kérdezte Dzerzsinszkij, miközben arra gondolt, hogy sebe veszélyesebbnek bizonyult, mintsem feltételezte. Lehetséges, hogy a golyó benne maradt?

Gyemin valahogy nehezen ereszkedett a székre.

— Dzerzsinszkij elvtárs... igaz-e, hogy Sztyepan Akimovicsot... — de nem mondta végig.

— Igaz, Gyemin elvtárs. Legnagyobb fájdalmamra...

Gyemin a kezére hajtotta sebesült fejét.

— Derék öregember... volt... — és nem tudott uralkodni magán, sírni kezdett.

Dzerzsinszkij némán állt fölötte, s a vállára tette kezét.

3

Boncs-Brujevicsˌ Szviridovval együtt érkezett a Tauriaiba, és a bolsevik frakció szobájának ajtajára mutatva így szólt:

— Itt majd megtalál. Addig is menjen, nézzen körül, nyissa ki a fülét.

— Értettem.

Elváltak. Szviridov megfelelő helyet szemelt ki magának az előcsarnokban, és feszülten figyelte az arcokat, alakokat, s fülelt. A közelében összeverődött egy csoport, és valami, számára érthetetlen dologról vitatkoztak. E csoport egyik tagja gyanúsan ismerősnek tűnt fel Szviridovnak. Nagyon hasonlított a szemüveges „koldusra". Jobban szemügyre vette: nem, mégsem az. Felment a karzatra, bolyongott a sajtópáholyok körül, a diplomáciai testület páholyainál. A terem egyelőre még néptelen volt. Még jó, hogy kapott a Szmolnijban egy megfelelő okmányt, persze más névre, és így akadálytalanul mozoghatott, ahol csak akart. És az is jó, hogy Dzerzsinszkij előrelátón kicseréltette vele az új köpenyt. Kucsmájával és derékszíjával együtt odaadta egy vörösgárdistának, s egy közönséges kabátot meg egy füles sapkát kapott helyette. Még az édesanyja sem igen ismerte volna fel egyhamar ebben az öltözékben.

Csakhamar Feliksz Edmundovics is megérkezett. Átment az előcsarnokon, utat tört magának a zsibongó tömegben, anélkül, hogy bárkire is ránézett volna. De a szembejövők megnézték, megbámulták, aggódva pislogtak, majd összesúgtak-búgtak mögötte.

A baloldali folyosó végén Boncs-Brujevicsbe ütközött.

— Merre van Vlagyimir Iljics?

Boncs-Brujevics a szobára mutatott.

— Most fejezték be a megbeszélést az ügyrendi kérdésekről.

— Mit határoztak?

— Nem új dolog. A bolsevikok és a baloldali eszerek Szpiridonovot ajánlják az alkotmányozó gyűlés elnökének. Az értekezletet Jakov Mihajlovics nyitja meg.

— „Megnyitja"... Ha engedik! Bizonyára ott sem tátották a szájukat — mondta Dzerzsinszkij, és az eszer frakció szobája felé intett.

— Nem kételkedem benne — mondta Boncs-Brujevics. — Mondják, hogy még zajcsinálókról is gondoskodtak, meghagyták, kit kell kifütyülni, mikor kell zajt csapni. Hogy úgy fessen a dolog, mintha valódi parlamentről volna szó. Tehát, Edmundovics, jó mulatságnak nézünk elébe.

Bementek az ülésterembe, megálltak. Néhány matróz éppen a baloldali szektor karosszékeit tapogatta végig, megvizsgálták a sorok közti átjárókat, az első emeleti páholyokat. Itt volt a Tauriai Palota parancsnoka is, Anatolij Zseleznyakov, e szigorú külsejű, de nagyon jóságos és okos szemű férfiú. Tengerészsapkáját mélyen a homlokára húzta. Meglátva Dzerzsinszkijt és Boncs-Brujevicset, hozzájuk lépett, és régi matrózszokás szerint tisztelgett.

— Mivel foglalatoskodnak a tengerészei? — kérdezte Dzerzsinszkij.

Zseleznyakov mosolygott:

— Ellenőrizzük a bal szektort, nem helyeztek-e az ülések alá a bolsevikoknak szánt bombákat.

— Az utolsó percben? Hogyan? Hát nem volt elég idő hozzá? — Dzerzsinszkij szigorúan nézte a titokzatosan mosolygó arcot. — Nem értem, miért mosolyog ezen!

— Már előbb is ellenőriztük, Feliksz Edmundovics! És az őrség is állandó. Fejemmel felelek a Tauriai Palota rendjéért. De Sztálin népbiztos meg-

parancsolta, hogy még egyszer gondosan ellenőrizzük. Azt mondja: nagy a kockázat, mert Lenin itt lesz. Azt mondja: személyesen ellenőrizzem. Nos hát, ezért kellett most elnézést kérnem.

— Öreg aknász maga! — tréfálkozott Boncs-Brujevics, s megveregette Zseleznyakov vállát.

Dzerzsinszkij körülnézett az ülésteremben, s ebben a pillanatban a kissé nyitott ajtónál, az elnöki emelvény mögött meglátta Sztálint. Kitömött zsebű zubbonyban, kifényesített csizmában állt ott, s aggódó arccal figyelte a matrózokat. Dzerzsinszkij feléje lépett, de Sztálin gyorsan eltűnt az ajtó mögött.

Boncs-Brujevics látta a jelenetet, elmosolyodott, és ezt gondolta: „Úgy tesz, mintha Lenin miatt nyugtalankodna, s közben saját biztonsága miatt fáj a feje..." Már-már el is mondta ezt a gondolatát Dzerzsinszkijnek, de hallgatott.

— Befejezni az ellenőrzést! — adta ki a parancsot Zseleznyakov.

Dzerzsinszkij, Boncs-Brujevics és Zseleznyakov a tengerészekkel együtt kimentek az előcsarnokba.

— Mikor kezdődik az ülés? — kérdezte Dzerzsinszkij.

Zseleznyakov vállat vont.

— Déli egy órakor kellett volna megkezdeni. — Az órájára nézett. — Már késnek...

Boncs-Brujevics elment Zseleznyakovval, Dzerzsinszkij pedig abba a szobába igyekezett, melyet a bolsevik frakciónak jelöltek ki, és máris megpillantotta Lenint. Félrevonta, és halkan, hogy senki meg ne hallja, jelentést tett a György-keresztesekről, az elfogott Oszinyinről és a Steinberggel folytatott vitáról.

Vlagyimir Iljics némán végighallgatta, majd másról kezdett beszélni:

— Amikor a Tauriaiba jöttem...

— Csak nem történt valami baj?

— Semmi különös — mondta Lenin nyugodtan. — Az autó motorja elromlott... Gil megjavította.

Én kiléptem a kocsiból. És egyszer csak látom ám, hogy három alak közeledik felém, külsőleg afféle izomkolosszusok, de valójában gyáva fickók. — Lenin hang nélkül nevetett. — Nagyezsda Konsztantyinovna természetesen nyugtalan lett.

— Mindjárt gondoltam...

— Semmiség! — tiltakozott Lenin.

— Meg kell büntetnem Szaveljevet. Parancsot kapott, hogy kísérje el önt.

— Akkor engem büntessen meg — mondta Lenin, még mindig nevetve. — Én küldtem el.

4

Pontosan négy órára megtelt a Tauriai Palota hatalmas amfiteátrumra emlékeztető ülésterme. Mint parlamenthez illik, a pártok és csoportok képviselői a nekik kijelölt helyre kerültek: balra a bolsevikok és a baloldali eszerek, középen az eszerek, a mensevikek, az internacionalisták és a hozzájuk csatlakozók (a közép így jelentős többségben volt), jobbra pedig a reakciós pártok és csoportok képviselői.

Lenin a páholyban ült, balról az első sorban, mellette és a többi helyeken a Központi Bizottság és a Népbiztosok Tanácsának a tagjai, munkások, katonák, matrózok, párt- és szovjet-funkcionáriusok, parasztok.

A szónoki emelvény és az elnökségi dobogó egyelőre még üres volt.

Azokat, akik először jártak a Tauriai Palotában, lenyűgözte a sok szoba, terem, előcsarnok, büfé pompás berendezése. Bizonyára nem érezték magukat rosszul itt, ebben a választékos környezetben a régmúlt s viszonylag nem is olyan régi idők orosz udvaroncai. A nyomor és a rabság óceánjában, ami a cári Oroszország volt, szinte szemléltető illusztrációi voltak az efféle paloták a társadalmi igazságtalanságnak. Ezt az igazságtalansá-

got akarták örök időkre állandósítani a burzsoá pártok. Az ő alkotmányozó gyűlési képviselőik is ugyancsak kitűnően érezték itt magukat. Az or sz arisztokrácia ebben a palotában bálokat adott, fényes ünnepségeket rendezett. Itt ülésezett az Állami Duma. Csernov és társai, amikor ezt a palotát jelölték ki az alkotmányozó gyűlés színhelyének, nyilván azt akarták hangsúlyozni, hogy Oroszországban semmi sem változott, minden úgy lesz, ahogyan volt.

De ugyanitt, a Tauriai Palotában tartott előadásokat Lenin 1917 áprilisában „A proletariátus feladatai a jelenlegi forradalomban" címmel, és éppen ez az előadása — az „Áprilisi tézisek" — határozta meg a további eseményeket, s változtatta meg a forradalom menetét az oroszországi proletariátus érdekében. Ide, a Tauriai Palotába hívták össze a bolsevikok a Szovjetek III. Kongresszusát is, melyre a küldöttek már gyülekeztek Petrográdban.

De egyelőre még csak az alkotmányozó gyűlésnél tartunk.

Vlagyimir Iljics körülnézett a csodálatosan szép ülésteremben. Összehasonlította a Tauriai Palotát a szerény külsejű Szmolnijjal, annak zajos folyosóival, dísztermével. Amilyen szerény és egyszerű a Szmolnij, olyan pompázatos, fényűző a Tauriai. De szépsége halott, mert az egész pompa valami visszavonhatatlanul a múltba merülő hangulatot áraszt.

Még el sem ült a zaj, még nem is foglalt mindenki helyet, amikor az eszer Lordkipanidze, a kapott megbízatás alapján teljes nagyságában felemelkedett, és mindenkit túlkiabálva, hangosan megszólalt:

— ... a szociálforradalmárok frakciójának megbízásából javasoljuk az alkotmányozó gyűlés legidősebb tagját... Szergej Petrovics Svecovot... korelnöknek!

Az első szó elhangzott, s máris megvolt a megfelelő hatása. Óriási zűrzavar tört ki a teremben.

A baloldali padokban valaki füttyentett, középen és jobboldalon hevesen tapsoltak.

A padsorok közti főfolyosón egy feketeruhás fiatalemberre támaszkodva előtotyogott a korelnök. Nagy nehezen felment az emelvényre, s kezébe vette a csengőt. A csengő hangja azonban túlságosan gyengének bizonyult. Éppúgy, mint Svecov öreges, tompa krákogása, elhalt a zajban és a lármában, mely az egyik oldalról helyeslést, a másik oldalról elégedetlenséget fejezett ki.

Svecov szünet nélkül csengetett, de látva, hogy semmire sem megy vele, elhatározta, hogy nem törődik a zajjal, s végigcsinálja azt, amit várnak tőle, amivel megbízták. És ez mindössze néhány szó, amivel örökre kimeríti minden kötelezettségét Oroszországgal szemben.

— Az alkotmányozó gyűlést megnyitottnak..

Az utolsó szót ki sem engedték mondani. A zaj egy pillanatra sem hagyott alább, s az öreg végül is feladta a harcot.

— Szünetet rendelek el — dünnyögte a csengőt rázva, szerény feladatát sem tudván végrehajtani.

„Tragikomédia" — gondolta Vlagyimir Iljics.

A termen kacagás zúgott végig. Valaki hangosan, keserűen megkérdezte:

— Min nevetnek?!

S ugyanakkor, amikor Svecov már teljesen tehetetlenül és kétségbeesetten állt az emelvényen, felbukkant mellette Szverdlov. A baloldali padokból heves tapsviharral fogadták, jobbról pedig kiáltozással és zajjal. Középről bizonyos tanácstalanság érződött.

Szverdlov nyugodt és szigorú pillantást vetett a teremre, aztán gyengéden megbökte Svecovot, kivette kezéből a csengőt, de ez a szerszám már feleslegessé vált.

Hangosan és tisztán ejtve minden szót, Szverdlov beszélni kezdett:

— A Munkás-, Katona- és Parasztküldöttek Szovjetjeinek Végrehajtó Bizottsága megbízott,

hogy nyissam meg az alkotmányozó gyűlés tanácskozását.

Szverdlov első szavai után a zaj és dobogás annyira fokozódott, hogy lehetetlen volt bármit is hallani, megérteni. A reakciós és a centrista pártok által e célra kijelölt ordítozók szinte szétrepesztették az üléstermet fenyegetéseikkel, lábdobogásukkal és dörömbölésükkel.

Szverdlov hidegvérűen nézte az őrjöngő termet. Törhetetlen akarata mégis arra kényszerítette a jobboldali és a közép-pártok dühöngő képviselőit, hogy kissé elcsendesedjenek.

A szerencsétlen Svecov teljesen feleslegesnek érezte magát az emelvényen. Senki se vette észre, hogyan tűnt el onnan. Valaki lesegítette az első sorba. Az ijedtségtől alig kapott levegőt.

— Szeretnék rámutatni — folytatta Szverdlov —, hogy a Munkás-, Katona- és Parasztküldöttek Szovjetjeinek Központi Végrehajtó Bizottsága azt a reményét fejezi ki, hogy az alkotmányozó gyűlés teljesen elismeri a Népbiztosok Tanácsának minden dekrétumát és rendeletét. Az Októberi Forradalom nemcsak Oroszországban gyújtotta meg a szocialista forradalom lángját. Nem kételkedünk benne, hogy tüzünk szikrái szétröppennek az egész világon ...

A bolsevikok és a baloldali eszerek tapsvihara megerősítette Szverdlov szavait.

Ő pedig állt az emelvényen kigombolt bőrkabátjában, amely alól kilátszott fehér inge, s amíg el nem halkult a zaj, nyugodtan megtörölte szemüvegét, majd újra visszatette, s ugyanazon a hangon folytatta beszédét.

Arról szólt, hogy az alkotmányozó gyűlésnek segíteni kell a szovjeteket az osztálykiváltságok felszámolásában, hogy el kell ismerni: a dolgozó népnek joga van minden termelési eszközhöz, mert a termelési eszközök magántulajdona tette eddig lehetővé a burzsoázia uralmát. Ezek a szavak újabb tapsvihart kavartak a bolsevikok és a baloldali eszerek padjaiban. A jobbszárnyon viszont sírí

csend honolt. Középen pedig csak néhány tenyér csattant.

Szverdlov folytatta bevezető beszédét, és a jobboldali pártoknak meg a centrumnak bele kellett törődnie a kialakult helyzetbe.

— Amiként annak idején a francia burzsoázia a tizennyolcadik század végi nagy forradalomban kiadta deklarációját az emberi és állampolgári jogokról, helyesebben a burzsoázia jogának deklarációját a termelési eszközöktől megfosztott proletariátus szabad kizsákmányolására, úgy most, a huszadik században, a munkások és a parasztok képviselőinek is ki kell adniuk saját deklarációjukat: a dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak deklarációját. Végrehajtva a Szovjetek Központi Bizottsága által rám bízott feladatot, az alkotmányozó gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

Most már az egész terem tapsolt.

— Bízunk benne — folytatta Szverdlov —, hogy az alkotmányozó gyűlés, amennyiben helyesen tükrözi a nép érdekeit, csatlakozni fog e deklarációhoz, amelyet a Központi Végrehajtó Bizottság nevében ezennel ismertetek. Először: Oroszország a Munkás, Katona- és Parasztküldöttek Szovjetjeinek Köztársasága. Minden központi és helyi hatalom ezeké a szovjeteké...

A bolsevikok rajongó tisztelettel nézték Szverdlovot. Büszkeség és helyeslés tükröződött Lenin arcán is. Hallgatta a beszédet, amely azokat is csendre késztette, akik a jobboldali padokban néhány perccel ezelőtt még őrjöngtek, hogy elhallgattassák Szverdlovot, abban a hiszemben, hogy nem bírja ki az obstrukciót, és megszégyenülten elkotródik az emelvényről. Ez azonban nem sikerült nekik.

Szverdlov tovább olvasta a dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak deklarációját, amelyet Lenin írt. Lenin hallgatta az ismert szavakat, gondolatban ismételgette őket, és hunyorgó szemmel végignézett a jobboldali padokon és a centrumon.

Ismerős és ismeretlen arcok. Meglátta Ceretelit,

ironikus mosolyát, melyet fekete bajusza mögé rejtett. Valamivel távolabb ült az önelégült Csernov, s mellette egy hatalmas tokájú úriember. Még messzebb felbukkant Liber arcéle. Mögötte ült az „Ajvaz" gyár igazgatója. Még egy profil: tipikus kereskedőarc, ostoba tekintet. S még egy úriember: tekintete dühös, ragadozó, szája vékony, vértelen.

„Ők persze nem fogadják el a deklarációt — gondolta Lenin. — Nevetséges még gondolni is rá..."

Egy másodpercre felmerült emlékezetében a KB-tagokkal való beszélgetés, amikor eldöntötték az alkotmányozó gyűlés összehívásának időpontját. Szverdlov javasolta, hogy egyidejűleg hívják össze a Szovjetek III. Összoroszországi Kongresszusát. „Ha az alkotmányozó gyűlés jobboldali többsége nem fogadja el a Népbiztosok Tanácsának dekrétumait és a deklarációt, amit helyes feltételezni, akkor ezt megteszik a kongresszusi küldöttek mint a dolgozó Oroszország valódi képviselői." Lenin ezt gondolta: „Helyes. Nagyon helyes..."

Szverdlov hangja egyre erősebben és magabiztosabban zengett az emelvényről. Az ülésterem, amelyet lenyűgözött a deklaráció ereje és igazsága, elcsendesedett. A parlament tagjai hallgattak, nem szóltak közbe.

Vlagyimir Iljics egy másodpercre nem figyelt oda, és meglátta az emelvény mögötti ajtónál Szaveljevet. Olyan volt az arca, mintha csak most élt volna át valami szörnyű megrázkódtatást. Mi történhetett vele? És Leninnek eszébe jutott, hogy amikor elengedte Szaveljevet, meghagyta neki, hogy ne halassza holnapra, hanem azonnal kísérje el a kórházba sebesült férjéhez az ukrán parasztasszonyt. Csak nem történt valami nagy baj a férjével?

1

Szaveljev csak rövid ideig maradt a kórházban, ahová Uljana Gyemencsukot elkísérte, és tüstént a Tauriai Palotába sietett. Nem ment a bolsevikok frakciója számára kijelölt szobába, mert meglátta Lenint, mikor a többiekkel együtt bement a nagyterembe. Most is az ajtóban állt, hogy közelebb legyen Vlagyimir Iljicshez, mert visszaemlékezett Sztyepan Akimovics figyelmeztetésére: Lenintől egy lépést sem! Még nem tudott az öreg haláláról. Arról sem tudott, mi történt, miközben Lenin gépkocsija a Szmolnijtól a Tauriai Palota felé tartott. Hangulata valóban rendkívül nyomott volt. Egyébként már korábban is gondolta, hogy így lesz, ha Nyikita felesége, levelének hatására, Petrográdra érkezik.

... Szaveljev a behavazott utcákon ballagott Uljanával. Fújt a szél.

— Mindjárt sejtettem, hogy maga az — mondta Szaveljev.

Inkább Uljana beszélt. Elmondta, mi mindenen ment át a hosszú úton, hogyan akarták meglopni, miképpen került a tüntetők közé, és mennyire megijedt, amikor lövöldözni kezdtek. Beszélt a katonáról, aki elkísérte, s aki az utcán megsebesült, mesélt a naccságáról, meg a derék matróz-földijéről.

Észre sem vették, máris a kórházhoz értek, amely jód és tiszta fehérnemű szagát árasztotta. Az alig megvilágított folyosón Szaveljev belekarolt Uljanába, és felindult hangon ezt mondta neki:

— Uljana Ivanovna, kérem, ne ijedjen meg...

— Mitől ijednék meg? — kérdezte Uljana. — Hozzászoktunk mi már sok mindenhez!

Nem értette, nem sejtette, miről is beszél Szaveljev.

Bementek a kórterembe. A falak hosszában ágyak sorakoztak, rajtuk a sebesültek.

Mintha távoli halk dal ütötte volna meg Uljana fülét:

Áll a magasban a hegy,
S a hegy fölött a felleg...

Uljanának megdobbant a szíve, meggyorsította lépteit, aztán már szinte szaladt a hang irányában. Nem, nem ebben a kórteremben zengett Nyikita ismert tiszta hangja, nem itt énekelte Uljana kedvenc dalát, amely egyszerre ébresztett fel benne sok-sok szomorú és szívének kedves emléket. Benyitott a szomszéd terembe, amely ugyanolyan nagy és barátságtalan volt, mint az előbbi, végignézett az ágyak hosszú során, és már rohant is a legtávolabbi sarokba.

Szaveljev alig tudta követni.

Uljana megállt a legutolsó ágynál, és meglátta férjét. Ő az! Ugyanaz a széles, szép arc, ugyanaz a bajusz és áll, s a szeme, ez a szomorú, jóságos szeme.

Nyikita félelemmel vegyes örömmel nézett asszonyára, kopaszodó homlokát verítékcseppek lepték el, arca elsápadt.

— Mikito! Drágám!

Uljana ráhullt az ágyra, átölelte Nyikitát, s hevesen csókolgatta, ő meg hallgatott, át sem ölelte, meg se csókolta.

— Mikito!

— Minek jöttél? — nyögte ki nagy nehezen Nyikita, izgalmában elfúló lélegzettel. Komoran, hitetlenül nézte Uljanát, mintha meg akart volna győződni róla, hogy csakugyan ő-e. Aztán könyökig

amputált kezével felhajtotta a takaró szélét: — Kinek kellek én így?... Dögrovásón vagyok én már...

Uljana visszahőkölt, szemében ijedtség és fájdalom tükröződött.

— Ó, megszakad a szívem! Mit tettek veled?!...

Nehezen tartotta vissza a sírást. Összeszorította ajkát, álla remegett, minden fájdalma feltört belőle. Felzokogott.

— De szerencsétlenek is vagyunk!... Miért büntet minket az isten?

— Utazz haza, Uljana — szólt Nyikita csendesen.

Uljana mintha nem is hallotta volna, csak sírt, zokogott, de mikor a tudatáig hatoltak a szavak, Nyikitára nézett, aki oly magatehetetlenül és elhagyottan feküdt a kórházi ágyon, a szürke takaró alatt, és még hevesebben felzokogott.

— Azt mondod, haza? — mondta könnyein keresztül. — Ki vigyáz akkor rád, Mikito, drágám? Kicsoda?

Uljana csak ráborult sírva, s hosszasan, hevesen csókolgatta.

Mindenki felébredt a sírásra. A betegek, a sebesültek, aki csak tudott, felemelkedett az ágyról. Kitalálták: a felesége jött el Nyikita Gyemencsuk hadirokkanthoz, habár mindig azt hajtogatta, hogy senkije sincs kerek e világon.

Felismerte Uljanát a kísérője is, akit az utcán sebesített meg a golyó. Ő képtelen volt végignézni a jelenetet: elfordult, mert érezte, hogy mindjárt sírva fakad. Sokat tapasztalt már katonaévei alatt, de ilyet — életében először.

Szaveljev oldalt állt. Ő is sok szenvedést látott már, de azt, ami most zajlott le a szeme előtt, semmivel sem lehetett összehasonlítani.

Bejött az orvos, besiettek az ápolók, a nővérek. Gyorsan elterjedt a hír a kórházban, minden szobában, minden emeleten: a nyomorék Gyemencsukot meglátogatta a felesége. Betántorogtak a sebesül-

tek más szobákból is, ki mankón, ki botra támaszkodva. Sovány, szürke, borostás arcok, megnyúlt nyakak, kopasz fejek körös-körül. Beesett, szomorú, csodálkozó, rémült, könnyes, fájdalmas, együttérző, szenvedő, bánatos, irigy, érdeklődő szemek nézték Uljanát és a férjét.

Mindegyikük ismerte Gyemencsukot. Dalai szülőföldjéről, Ukrajnáról az egyhangú kórháztermekben, a színtelen napok és álmatlan éjszakák végtelen körforgásában csöndes mélabút és reményt ébresztettek a sebesült katonákban.

Az orvos odalépett Uljanához, és a vállára tette kezét.

— Nem szabad, kedvesem — mondta megértően. — Itt sebesültek vannak, betegek.

— Bocsánat — suttogta Uljana, és szemét megtörölve, hirtelen visszanyerte nyugalmát. — Kérem, doktor... adjon nekem egy kis zugot, ahol senkit sem zavarok.

Az orvos körülnézett: hová is tegye?

— Vigye át egyelőre a kötözőbe. És legyen a segítségére, ha szüksége van rá.

Szaveljev soha életében nem felejti el, ahogy Uljana e szavak hallatára egy másodpercre mozdulatlanná vált, mint aki elmélyed gondolataiba, aztán levette kötött ujjasát, a vállára terítette kendőjét, szőke haját gyorsan elrendezte, kis fésűvel megigazította, még könnytől fénylő kék szeme határozottságot sugárzott, odament Nyikitához, a takarójába göngyölte, a karjára emelte mint egy gyermeket és elcipelte a termen át, a kijelölt szobába.

Ott, a sarokban, egy hokedlire ültette, széthajtotta rajta a takarót, megigazította katonai alsóingét, amelyet gombok helyett zsineg fogott össze, lesimította megritkult haját, ujjaival végigszántott pompás bajuszán.

Szaveljev mindezt végignézte a kissé nyitott ajtón át.

— Nem baj, nem baj, Mikito... A fő, hogy élsz... Minden rendbejön, drágám.

Az asszony sürgött-forgott körülötte, kereste a csomagját. Nyikita meg ült, meredten, hallgatott, és csak nagy, barna szemével követte feleségének minden mozdulatát. Még most sem hitte el, hogy nem álmodik. És amikor rádöbbent, hogy valóban visszatért hozzá az élet, lehajtotta a fejét, és ajka hangtalan sírásra görbült. Szeméből nagy könnycseppek hullottak alá, szétfolytak arcán, és elvesztek a bajuszában.

— Hol az a katona... aki a levelet írta?

— Igen, Szaveljev, merre van?

Uljana kinézett az ajtón, hogy szóljon Szaveljevnek, és meghökkentő látvány tárult eléje: minden beteg és sebesült, aki csak mozogni tudott, ott állt a kötöző előtt. Halkan beszélgettek és Uljanát megpillantva meghajoltak előtte.

— Mit néztek, katonák? — kérdezte Uljana éneklő ukrán kiejtésével, s szeme Szaveljevet kereste. — Jöjjön be! Az én Mikitám kéri — mondta, ahogy meglátta.

Szaveljev felvette az asszony ujjasát, kosarát, zsákját, és belépett a kötözőbe.

Uljana azonnal előhúzott kosarából egy gyantával lezárt üveget, egy negyed szalonnát, házikolbászt, kenyeret, pár szem hagymát, meg néhány lepényt. Hímzett szalvétát terített az asztalra, rárakta a sok finomságot, és így szólt:

— Először is iszunk... az ő egészségére... — és könnyeit nyelve, felbontotta a palackot, kitöltött három pohárka jóféle szilvapálinkát. Egyet Nyikita elé tett, a másikat Szaveljevnek adta, a harmadikat maga emelte fel. Koccintott Szaveljevvel: — Egészségünkre! Az én Mikitámra! — Felvette Nyikita pohárkáját és az ajkához tartotta, a másikból meg ő kortyolt egyet. — Ne bánkódj, Mikito! Együtt maradunk... Ne szomorkodj. Nem hagylak el soha...

Vágott a szalonnából, megetette Nyikitát, maga is nyelt egy darabkát, és beszélt, csak úgy dőlt belőle a szó, mesélt az életéről, arról, hogy milyen

nehéz volt egyedül, maga szántott, maga aratott, csépelt, a kertet gondozta. De a balsors meglátogatta: kislányát eltemette, szakasztott apja volt... Hiába, a baj nem jár egyedül! Aztán a városba menekült a banditák elől, szolgálónak kellett mennie. Mindennek a háború az oka.

De bárhogy igyekezett is, nem tudta visszaparancsolni könnyeit. S hogy eltitkolja őket, hogy elrejtse zavart érzéseit, matatni kezdett a kosarában, s közben olyan vidáman beszélgetett, mint akivel semmi különös nem történt:

— Á, majd elfelejtettem! Micsoda fejem van! Itt a pipád! — s ezzel elővette a kosarából a dohányzacskót és a pipát, megtöltötte szűzdohánnyal, s odaadta Nyikitának. — Dohányozz csak, szívd csak, Mikitó... — Tüzet adott neki, Nyikita pedig eregette a füstöt! — Jól szelel? Mondd csak, Mikito! De régóta nem éreztem a dohánykád fanyar illatát!

Nyikita ízlelgette a pipa szárát, szippantgatott, és komor, de együttérző pillantásokkal nézte Uljanát: „Megtörte az élet szegénykét — gondolta. — Pedig még rosszabb sora is lesz, egy nyomorék mellett."

Uljana hirtelen elcsendesedett. Az első felindulás véget ért, s nagy-nagy fáradtság vett erőt rajta. Ott ült Nyikitával szemben, válla előre hajlott. Nyikita nyugtalanul nézett valahova a feje fölé. Uljana megint sírva fakadt, és panaszkodni kezdett:

— Miért is nyomorítottak meg?... Hogyan dolgozunk, hogyan élünk meg így?...

Nyikita hallgatott, majd minden szavát mérlegre téve, ezt mondta:

— Utazz haza, Uljana. Nincs jogom, hogy lekösselek. Találsz majd más férjet... Épkézláb embert.

Uljana felállt, kiegyenesedett, s kétségbeesetten nézett rá:

— Férjet? Hát te nem vagy az én férjem?... Csak volna erőm! Én azokról beszélek, akik téged

a háborúba kergettek... Ó, egek! Miért is? Miért is?

Mély csönd következett. Uljana vállát leengedve üldögélt, Nyikita pipája kialudt. Szaveljev összeszorította fogait, s hol az egyiket, hol a másikat nézte. És hogy Uljanát valahogy megvigasztalja, kis gondolkodás után megszólalt:

— Ha itt maradna, Uljana Ivanovna, ápolhatná a betegeket. Nyikita is meggyógyul, és akkor... talán...

Uljana két kezébe temette fejét, és gondolkodott, gondolkodott. Percek teltek el csöndben, hallgatással. Nyikita közönyösen üldögélt, a fogai közé szorította kialudt pipáját.

Az orvos lépett be a kötözőbe.

— Nos, hogy vagyunk, Gyemencsuk? Örül, hogy láthatja a feleségét? S lám, azt mondogatta, hogy nincs senkije a világon, és az arkangyalokhoz kívánkozott. — Megcsóválta a fejét. — Nos, mit szól ehhez?

— Köszönöm magának, doktor... köszönöm. — Nyikita hirtelen felélénkült. — Uljano! Önts a doktornak... meg nekem.

Uljana újra sürögni kezdett, megszokott mozdulattal köténye szélével letörölte a hokedlit, s megkínálta az orvost szilvapálinkával és harapnivalóval. Aztán odaállt az orvos elé:

— Hadd maradjak én itt... Mikita kedvéért. Ápolnám a katonákat. Értek és mindenhez, főzéshez, varráshoz, foltozáshoz...

— Ápolónőnek?

— Még a katonák bajuszát is levágom — folytatta Uljana. — És ha vége lesz a háborúnak, hazamegyek az én Mikitámmal Ukrajnába.

Az orvos fürkészőn nézett rá.

— Jó ápolónő lesz belőle — támogatta Szaveljev.

— Rendben van — mondta az orvos. — Felvehetem a kórházba. Maga rendes asszony. Iszom az egészségére. És a magáéra is, Gyemencsuk.

Koccintott Nyikitával, ivott, és máris visszasietett a terembe.

Szaveljev is felállt.

— No látja, Uljana Ivanovna. Viszontláthatta a férjét, s fel is vették a kórházba... De nekem meg már ideje indulnom szolgálatba.

— Akkor hát — mondta Nyikita —, a szolgálat szolgálat. De előbb szeretnélek megölelni, drága testvérem... — és Szaveljev felé nyúlt átkötözött keze csonkjával.

Szaveljev átölelte, s megcsókolták egymást.

— Köszönöm neked, hogy Mikitát nem hagytad el a bajban és írtál nekem — mondta Uljana. — Soha nem felejtlek el...

Szaveljev távozott.

És most ott volt az emelvény mögött, az ajtónál, és le nem vette szemét Leninről. Még most is az átélt események hatása alatt állt, és megelégedettség érzése töltötte el: jó tettet vitt véghez. És lassan megnyugodva, egyre jobban figyelni kezdett Szverdlov szavaira.

Dzerzsinszkij Lenin közelében ült. Szaveljev szeme találkozott az övével, farkasszemet néztek. Ha Dzerzsinszkij tudná, merre járt, s miért engedte el Lenin, nem haragudna. Hisz jó szíve van...

2

Miután Szverdlov felolvasta a deklarációt, a bolsevikok felálltak és elénekelték az Internacionálét. Az eszerek velük énekeltek. Az új, forradalmi Oroszország himnuszának hangjaira fel kellett állni a többieknek is.

Aztán csend lett, majd amint az elnökválasztás megkezdődött, ismét lárma tört ki. Felszólaltak a frakciók képviselői, szinte harsogott a terem, ahogy jóváhagyták vagy elvetették a jelölteket. Végül megkezdődött a titkos szavazás. Mint várható volt,

az alkotmányozó gyűlés reakciós többsége elvetette a bolsevikok és a baloldali eszerek frakciójának jelöltjét. Csernovot választották meg.

Szverdlov bejelentése, hogy Csernov lett az elnök, a középső és a jobb oldali padokban örömujjongást keltett. Az eszerek és a mensevikek első győzelme volt ez, s ők hangosan kifejezésre is juttatták örömüket, elégedettségüket.

Vlagyimir Iljics figyelmesen nézte Csernovot. Kitűnően vasalt fekete ruha volt rajta, magasra emelte hullámos frizurájú fejét, és zúgó éljenzés közepette fontoskodón és hatásvadászón lépett az emelvényre. Járásával, lassú, kiszámított mozdulataival, vizenyős szeme nyugtalan kifejezésével hangsúlyozni akarta, milyen nehéz küldetést rótt rá a nép, de ő kész rá, hogy e küldetésnek eleget tegyen.

„Mindjárt kezdődik... — gondolta Lenin. — Nagy mestere a hosszú beszédeknek. Egy fecsegő a szónoki emelvényen. Krilov apó állatmesét írhatna róla..."

S mintha csak a gondolataira felelne, Csernov színészi gesztussal felemelte kezét, hogy csendre intsen, habár lelke mélyén, láthatóan, nem volt ellenére, hogy tovább sütkérezzen dicsősége fényében a hallgatóság előtt.

— Polgártársak, az alkotmányozó gyűlés tagjai! Engedjék meg, hogy megköszönjem a bizalmukat...

Csernov valóban hosszan beszélt, végnélküli körmondatokkal cifrázta beszédét. Kifejtette pártja programját, érintett sok időszerű problémát, beszélt Oroszország népeinek tartós, élő egységéről, melyet a helyi alkotmányozó gyűlések sorának kell még jobban megacéloznia.

— Szovjeteket! Minden hatalmat a szovjeteknek! — vetették ellene a teremből.

Csernov ügyet sem vetett az ellenvetésekre, még csak nem is nézett a bal oldali padokra. Azt mondta, hogy már az alkotmányozó gyűlés megnyitásának a ténye is mutatja az élő népek egységét. Ezek-

nél a szavaknál nagykegyesen a bolsevik küldöttekre is rápillantott.

Csernov szerette az olyan kifejezéseket, mint „élő népek", „katonaköpenyes mártírok", „testvérgyilkos háború", s minden erejével azon igyekezett, hogy elfedje velük azt, amit valójában mondani akart. De még a politikában járatlan emberek is tisztán látták beszédének igazi értelmét, bármenynyire ködösítette is.

Fellengzősen kijelentette, hogy az alkotmányozó gyűlés mint állami szerv felemelheti szavát és meghívhatja tanácskozásra valamennyi ország szocialistáját, hogy hadat üzenjenek a háborúnak.

— És ha ez a történelemben egyedülálló lépés lesz is, polgártársak, de ez a jelenség, hogy gyűlésünk túlnyomó többségben szocialistákból áll...

— Gyász-szocialistákból! — hallatszott a teremből.

— ...ez a jelenség, mondom, maga is egyedülálló a történelemben. A mi szürkeköpenyes mártírjaink embertelen gyötrelmeket állnak ki továbbra is a fronton, de ezzel számolnunk kell. Ezért elengedhetetlenül szükséges egy forradalmi önkéntes hadsereg létrehozása... amely felváltja a fáradtakat.

— Fehér gárda! — ilyen kiáltások hallatszottak a teremből. — Kalegyin katonái.

Lenin gúnyosan hallgatta Csernov beszédét. Ismerős demagóg fogások. A felhívásra azonban, hogy létesítsenek önkéntes hadsereget, Vlagyimir Iljicset düh és mélységes harag fogta el. „No lám, no lám! — gondolta. — Felváltani a fáradtakat. De azért csak tovább harcolni!"

Csernovból meg csak dőlt a szó, se vége, se hossza nem volt a beszédének. Az ukrán földművesekhez fordult szavaival, s biztosította őket, hogy a nagyoroszok a legfigyelmesebbek lesznek iránt uk, és soha nem emelnek kezet ukrán vértestvéreikre. Nagyon átlátszó célzás volt ez arra, hogy a Szmolnij támogatja a harkovi Munkás-Paraszt Kormányt

harcában a Központi Rada ellen, és tengerészegységeket küld Ukrajnába.

— Most a szabad Don fiaihoz fordulok — nyilatkoztatta ki Csernov fellengzősen —, a dolgozó kozáksághoz, amelyet mostantól senki sem tud felhasználni az alkotmányozó gyűlés akarata ellen...

„Kalegyin és Gyenyikin segít ebben Csernovnak" — gondolta Lenin.

A nemzeti és a területi kérdést mint egységes egészt oldotta meg Csernov, s ez csupán nevetést fakasztott a bolsevik küldöttek között.

A muzulmánoknak és a zsidóknak is megígérte, hogy a nagyoroszok figyelmesek lesznek irántuk, s biztosította őket, hogy új korszak kezdődik számukra.

„Hogyne, hogyne — gondolta Lenin. — A nagyorosz soviniszták és a feketeszázak olyan szelíddé válnak, mint a bárány... Csernov majd átneveli őket!"

A terem zajongott, a szónokot replikákkal halmozták el.

Csernov végül a nemzetközi helyzettel foglalkozott, és hangja tragikus színezetet vett fel.

— ... rendkívül nehéz pillanatot élnek át Oroszország népei most, amikor önöknek teljesíteniük kell kötelezettségüket. Mindenekelőtt azért, mert még soha nem volt olyan nehéz az orosz forradalom nemzetközi helyzete, mint a háború jelenlegi negyedik évében, amikor ez a testvérgyilkos háború vérszaggal és foszló hullákkal fertőzi a mai Európa erkölcsi légkörét, és, bátran mondhatom, az egész világét, ez a háború, amely ellen elsőnek a világ szocialistái tiltakoztak bátor hangon Zimmerwaldban...

Újult erővel tört ki a zaj a teremben. Lenin kezével elfedte az arcát, s erőnek erejével tartotta magát, nehogy hahotázni kezdjen.

— ... a hadviselő táborok szocialistái — folytatta Csernov — a háború fölött nyújtották egymásnak testvéri jobbjukat...

„Aztán, mint te is, beléptek a burzsoá kormányba, hogy folytassák a háborút a végső győzelemig" — tette hozzá gondolatban Lenin.

A zajon, a tapson, az egyetértő és a tiltakozó kiáltásokon át még hallotta Csernov néhány mondattöredékét.

— ... a különbéke útja reménytelen és öngyilkos út számunkra ...

— Harcolj te magad! — kiáltották közbe.

— A végső győzelemig szeretnél?

— Áruló!

— Polgártársak, a helyzetünk veszélyes — jelentette ki Csernov, és újra az élő egységre hívta fel hallgatóit.

„Nagyon is szemléletes ez az egység" — gondolta Lenin, a tomboló termet nézve.

— ... önöknek kell átgondolt jogi formába önteni — folytatta Csernov, mit sem törődve azzal, hogy hallgatják-e, vagy sem —, és konkrét, törvényhozásilag pontosan körülírt valósággá alakítani azt, amit már régen kimondott az Oroszország lakosságának döntő többségét kitevő dolgozó földműves nép: „Minden föld, minden megváltás nélkül, a nép tulajdona."

Középen tapsoltak, jobb oldalon hallgattak, balról pedig dühösen kiáltoztak:

— Ezt a szovjetek már régen megcsinálták! Nélkületek!

— A népet nem lehet becsapni!

— A Népbiztosok Tanácsa rendeletet hozott a földről. Elkéstetek!

Csernov folytatta:

— ... a földkérdésben önökre kolosszális feladat vár: a meztelen jelszavak és formulák területéről áttérni ...

Nem engedték végigmondani. Még a középen ülő parasztküldöttek is nyugtalankodni kezdtek:

— Ki lőtt a parasztokra? És miért? A földért!

— Kalegyinista bérencek!

„Egy szót sem szól a szovjetekről! — gondolta

Lenin. — Mintha nem is volnának. És mintha nem lett volna Októberi Forradalom..."

Csernov még nem óhajtotta befejezni hosszú, zavaros és fárasztó beszédét.

— Polgártársak! — kiáltotta. — Nem tréfadolog az, hogy valamennyiük jogát, hogy itt ülésezhetnek, több nemzedék a vérével, legjobb fiaink vérével váltotta meg, azokéval, akiknek képében az orosz nép a nemzet színevirágát irányította erre a nagy harcra...

Vlagyimir Iljics hosszú pillantással nézett végig az üléstermen. És a középen meg a jobb oldalon újra látta a jóllakott és öntelt urak profilját, azokét, akik mint „a nép ügyének harcosai" Csernovhoz csatlakoztak. Gúnyosan elmosolyodott.

— ...és ezért, polgártársak — folytatta Csernov —, engedjék meg, hogy javasoljam: adózzunk most azok emlékének, akik elestek a régi rend önkénye elleni harcban...

„Nesze neked!" — mondta magában Lenin.

— ...az alkotmányozó gyűlés halhatatlan eszméjéért vívott harcban. Felállással adózzunk azon hősök emlékének, akik a mai napig elestek az oroszországi népek jogaiért vívott harcban, s az alkotmányozó gyűlés révén fejezzük ki egységes népi akaratunkat.

Ez a dagályos mondat mégiscsak eljutott a részvevők tudatáig, s valódi értelme azonnal lelepleződött. Zaj tört ki, valaki harsányan leckéztette Csernovot. A lármán áthatolt egy erős hang:

— Mi azoknak az emlékét tiszteljük, akik a szovjetek hatalmáért haltak meg!

— ...aki meghalt a Csernov, Kerenszkij és a junkerek elleni harcban! — hallatszott egy nő vékony hangja a terem végéből, s mindenki a hang irányába fordult.

A küldöttek felálltak, odanéztek, és újra leültek.

— Ti katonákat és parasztokat lőttetek agyon!

A Csernov képmutatása által kiváltott zaj és nyugtalanság közben, amikor még mindenkinek

élénken éltek emlékezetében az ideiglenes kormány véres tettei, felállt Szverdlov, és a terem felé fordulva hangosan kiáltotta:

— Indítványozom, hogy emlékezzünk a június tizennyolcadikai áldozatokra!

A bolsevikok és a baloldali eszerek felálltak. A középső és a jobb oldali padokban ülve maradtak.

Valaki felkiáltott:

— Hóhérok! Felállni!

Mint két lövés csattant a két szó. Utána mély csend telepedett a padsorokra.

3

Újra elmúlt egy rövid téli nap, gyorsan beköszöntött a sötétség. Sztyepan Lihacsov és Prohor Dudkin, a két munkás-komisszár Petrográd néptelen utcáin kutatott a fehérnemű és divatáru üzlet után.

Szó se róla, elég nehéz feladattal bízta meg őket Dzerzsinszkij: a keményített kézelő alapján, amelyre feljegyezték a Szmolnij gépkocsijainak számait, meg kellett állapítaniuk, kik a cég vevői, aztán leleplezni és nyomban ártalmatlanná tenni a kézelő gazdáját.

Felhívták figyelmüket, hogy van a Nyevszkijen egy jelentéktelen üzlet, amelynek nincs cégtáblája, kirakatait pedig hullámlemez redőnyökkel lezárták. A szél tépte le a cégtáblát, vagy levették — a komisszárok nem tudták megállapítani. Az üzlet mellett, egy kis udvari lakásban, pomádézott bajuszú és brillantintól bűzlő, lenyalt hajú öregemberre bukkantak, aki családjával lakott ott. A család egy ódivatú ruhába öltözött vénasszonyból, egy huszonöt év körüli, tolókocsiban ülő, félbéna lányából állt, és még valakiből, aki rokon vagy élősdi lehetett a család nyakán. Az öregember fekete ruhát viselt, keménygallért és kézelőt, mintha életének egyetlen értelmét abban látná, hogy magama-

gán propagálja a „Michel Arnot" cég kiváló minőségű férfifehérneműjét.

Az öregúr, hogy kedvébe járjon az „új hatalom" képviselőinek, bevezette a komisszárokat üzletébe, villanyt gyújtott, és kezdte kirakni a pultra a kartondobozokból a csillogó, vasalt, hónál is fehérebb ingeket és ingmelleket, kézelőket, s a különféle méretű és formájú gallérokat. Szakmai ügyességgel és hozzáértéssel végezte ezt a műveletet, valóban előnyös színben mutatta be áruját.

— Ó, értem — mondta az öreg, a pult mögött sürgölődve —, a Szmolnijban bizonyára nagy diplomáciai fogadásra készülnek... Szabad tudnom a nyakbőséget?

S a centiméterrel Lihacsovhoz fordult.

— Igen, igen... fogadás lesz — felelt Lihacsov, és a nyakát nyújtogatta.

A másik komisszár, Prohor Dudkin, nem tűnt ki nyomozói vagy diplomáciai készségével. Leplezetlen dühvel bámult az elegáns öregre, és mert valódi burzsujnak tekintette — az osztályellenséget pontosan ilyen ingben és gallérral képzelte el —, foga közt, hangsúlyozott ellenségeskedéssel mormogta:

— Jól összerabolta magának, a ronda pofa!

— Hogyhogy? — kiáltott fel az öregember. — Mi a gyáraink termékeit áruljuk... Egyenesen Párizsból. És nem mást. Híres cég vagyunk...

Lihacsovnak kínos volt a dolog. Megvakarta a tarkóját, és csöndesen odaszólt Dudkinnak:

— Te... várj csak. — Aztán az öreghez fordult: — Kik a vásárlóik? Az üzletfeleik?

— Ó! Igen közismertek. Például a követségekről. Még törökök is vásároltak nálam, amíg csak be nem léptek a háborúba Oroszország ellen. Sir Buchanan mindig igénybe vette szolgálatainkat. Mellesleg ma is benézett hozzánk egy igen tiszteletre méltó angol — az öreg a vevőkönyvben megkereste a nevét —, egy bizonyos Lockhart úr. Ma érkezett Pétervárra, és, tetszik tudni, csomag nélkül. Nagyon kel-

lemes fiatalember, kiválóan beszél oroszul. És az amerikaiak mit összevásárolnak nálunk! Meg Mister Francis. Csaknem valamennyi úr a japán követségről, pedig, el kell ismerni, Japán nem marad el Párizs mögött a divatáru és fehérnemű minőségét tekintve...

— És még? — kérdezte Lihacsov, aki igyekezett megnyerni magának az öregurat.

— Bizton állíthatom: egész Szentpétervár! — jelentette ki az öreg valami sajátos büszkeséggel.

— És konkrétan?

Az öreg elgondolkodott, vékony ujjaival halántékát törülgette.

— Sok megrendelőnk van.

— Mondja, és miért nincs cégtábla az üzletén? — kérdezte Lihacsov, áthatóan nézve az öreget.

Az nyugtalankodni kezdett, suttogóra fogta a hangját és bizalmaskodón kijelentette:

— Tudja... ez kényes kérdés... Arról van szó ugyanis, hogy a cégtulajdonos neve szerepelt a Puriskevics-perben, és a haszonbérlő okosabbnak tartotta, ha leveszi a cégtáblát. Minek is ilyen körülmények között az illető nevével hivalkodni a Nyevszkijen? Nemde?

— Persze — helyeselt Lihacsov. — Mondja, és történetesen nem maga ez a haszonbérlő?

— Ugyan, mit képzel, méghogy én! — sóhajtott fel szomorúan az öreg. — Fiatalkoromban álmodoztam róla, de... — széttárta karját, lehajtotta fejét — az úristen nem volt hozzám olyan kegyes. Segéd vagyok én itt...

A lakásból a félig nyitott ajtón át bekandikált az üzletbe a megrémült öregasszony, zörgött a tolókocsi, és felbukkant a béna lány árnyéka.

— Értem — mondta rövid szünet után Lihacsov komisszár.

Prohor Dudkin még mindig bizalmatlankodva hallgatta az öreget, és fölényes mosollyal hunyorított rá. „Hazudsz, hazudsz!" — gondolta.

— Forgalom most nincs, mint láthatja — panasz-

kodott az öreg. — Csak alkalmi vásárlók. Mint Szergej Leonardovics herceg... És az is semmiség. Pár kézelő, egy ingmell. Nem úgy, mint régen. Tucatjával vásárolta ezeket!...

Lihacsov elengedte a nevet a füle mellett, mert mit sem jelentett számára, és közbeszólt:

— Házhoz is szállít?

— Szívesen! — kiáltotta örömmel az öreg, mert arra gondolt, hogy most nagy rendelés következik. — A címe?

Dudkin ezt már nem bírta ki.

— Kiknek szállítasz? Ide a címekkel, ronda pofa!

Az ajtó mögött a vénasszony apró kereszteket vetett, és suttogva imádkozott.

A komisszárok kaptak egy csomó címet, ahová az üzlet szállított. Köztük volt az egykori miniszterelnök, Lvov herceg címe, Miljukové és Szkobeljevé, Ceretelié és Csernové s az ideiglenes kormány több más miniszteréé, grófok és hercegek, kereskedők és gyárosok, híres színészek, művészek és írók címei.

Hogyan is gondolta Dzerzsinszkij, hogy meg lehet találni egy kézelő tulajdonosát? Nem is adott engedélyt, hogy házkutatást tartsanak. A komisszárok azonban a nagy névjegyzékből mégiscsak kiválasztottak néhány címet, és elindultak a házakba, villákba.

Sokáig járták a várost. Voltak lakások, ahova be sem engedték, máshol félve engedték be őket, egyes lakásokat zárva találtak, az élet minden jele nélkül. Így hát eredménytelenül és sikertelenül indultak vissza a Szmolnijba, s csak útközben jutott eszükbe, hogy Dzerzsinszkij parancsára a Tauriai Palotában kell jelentkezniük. Prohor Dudkin nagyon elégedetlen volt. Mindenre és mindenkire haragudott.

— Kiélezted az ellentétet ezzel a burzsuj elemmel — háborgott Lihacsov.

És ekkor váratlanul találkoztak valakivel az üres

Lityejnijen, akinek arca ismerősnek és gyanúsnak tetszett Dudkin előtt.

— Hé, uram!

Az illető megállt, a két komisszár hozzásietett.

— Kérném szépen az okmányokat! — parancsolta Dudkin, a kezét nyújtva. — Kérem!

— Milyen alapon?

— Nem beszélünk!!!

A férfi elővette igazolványát, és átnyújtotta Dudkinnak. Az forgatta a papírt, és talán nemcsak a sötétség gátolta meg, hogy elolvassa.

— Gyerünk a lámpához — mondta, és átadta a papírt Lihacsovnak. — Nézd csak meg!

Lihacsov megértette ügyefogyott társának kibúvóját, észrevétlenül elmosolyodott, és hangosan olvasta:

— „Szviridov Luka Nyikolajevics..." Lám, lám. Hm. Értem. „György-keresztesek Szövetsége."

— Ronda pofa! — mondta Dudkin, aki kizárólag ezzel a két szóval fejezte ki változatlanul megvető viszonyát a hasonló alakokhoz.

Elvette a papírt Lihacsovtól, és megjegyzés nélkül visszaadta Szviridovnak.

Szviridov elindult. De Dudkin hirtelen észbe kapott.

— Mégiscsak láttam a Szmolnijban... Köpenyben volt. Új köpenyben. Most pedig kabátban van. Nem tiszta ez a dolog. — És Dudkin újra Szviridov után kiáltott: — Hé, te!

Szviridov megállt. A komisszárok újra odaléptek hozzá:

— Ha te katona vagy — kezdte Dudkin —, miért nem jársz köpenyben, he?

Szviridov már arra gondolt, hogy röviden elmondja, kicsoda, megmutat egy másik okmányt, amely más névre van kiállítva, de úgy vélte, hogy ezzel még inkább magára vonja a szőrszálhasogató komisszár gyanúját.

— Leszerelt katona vagyok — mondta —, azért nem hordok köpenyt.

— Nem hazudsz, ronda pofa?

— Miért hazudnék?

— No jól van, mehetsz! — rendelkezett Dudkin.

Szviridov meglódult. De ekkor Dudkin visszaemlékezett rá, hogy a „György-keresztesek Szövetségével" valahogy nem tiszta a helyzet, hallott már valamit róluk, ha részletesen nem is tudott semmiről. Azért mindenesetre elhatározta, hogy kinyomozza, merre tart ez a gyanús fickó, és meggyőzte Lihacsovot, hogy kövessék.

Szviridov nagyon rosszul érezte magát. Sikertelenül járt a Tauriaiban, bár megfordult az ülésteremben, a karzatokon, volt a kórusnál, nézte az embereket, hallgatta őket. Mégsem sikerült felfedeznie azt, akit keresett. Kiment az előcsarnokba, és Boncs-Brujevicsbe ütközött.

— Látom, egyelőre eredmény nélkül — mondta Vlagyimir Dmitrijevics, és fürkésző pillantást vetett rá.

Be kellett ismernie, hogy valóban semmi eredmény.

— Engedje meg, hogy eltűnjek — mondta Szviridov, mereven bámulva a lába elé.

Boncs-Brujevics már arra gondolt, hogy végleg el akar menni, már sajnálja, hogy jelentést tett a Szmolnijban az összeesküvésről.

— Értem... Nos, mit tehetünk... El akar menni? Kérem. Elmehet.

— Megtalálom én őt — mondta Szviridov, meggyőződéssel a hangjában. — A föld alól is előkerítem. Meglátja.

És abból, ahogyan ezt a három rövid mondatot elmondta, Boncs-Brujevics megértette, hogy tévedett, ez a katona talpig becsületes, és végére akar járni a dolognak. Elengedte hát Szviridovot.

Így ballagott most az esti Petrográdon át Szviridov katona és a gyanúsított után a két munkáskomisszár, s egyikük sem tudta, hogy egyazon ügyben járnak, Dzerzsinszkij ugyanazon megbízásából.

1

Az ülés még tartott a Tauriai Palotában. Csernov hosszú bevezető beszéde saját híveit is elcsüggesztette. Aztán ismét ügyrendi kérdésekkel foglalkoztak: megválasszák-e az alkotmányozó gyűlés elnökségét vagy csak a titkárát? Az utóbbi javaslatnál maradtak. A teremben uralkodó zaj, a frakciók közbekiáltásai közepette harsogtak a szónokok, döntöttek a jelölések fölött, aztán újra titkos szavazást rendeltek el. Az eszer többség másodszor aratott győzelmet: Visnyakot választották meg, mint ahogy erről Csernov meg is állapodott vele tegnap este az Astoria Szállodában.

Csak ezután kezdődött meg az általános vita. A képviselők vitatkoztak, ellentétes véleményeket fejtettek ki az orosz forradalom fejlődéséről, és nem lehetett tudni, mikor ér véget a szócsata. Csernovnak többször is a csengőt kellett segítségül hívnia, hogy rendre intse a tanácskozást.

Már az első percekben kitűnt, hogy a jobboldali pártok szónokainak beszéde nélkülöz minden rendszert, minden határozott célt. De azért valami céljuk mégiscsak volt: végtelen szóáradatba fullasztani a bolsevikok pontos és világos deklarációját, s értésükre adni, hogy szó sem lehet a szovjeteknek mint hatalmi szerveknek az elismeréséről. A dekrétumot teljesen megkerülték, mintha el sem hangzott volna.

Vlagyimir Iljics eleinte érdeklődéssel figyelte a szónokok beszédét. De érdeklődése fokozatosan alábbhagyott. Túlságosan egyhangú volt mindez,

az is, amiről beszéltek, és a modoruk is, a trükkjeik, hogy elhallgattassák ellenfeleiket.

„Tipikus burzsoá parlament" — gondolta.

Így telt az idő, gyötrő unalomban. Lenin csak akkor élénkült fel, amikor Iraklij Cereteli jelent meg a szónoki emelvényen. „Ezt meg kell hallgatni" — határozott magában, s kényelmesen elhelyezkedett karosszékében.

Cereteli fekete zakót és sötét, csíkos nadrágot viselt. Mellénye élesen kidomborította a fehér ingmellet, s a behajlított sarkú keménygallért. A zakó ujjából kikandikáltak a fehér, keményített kézelők, s bennük a drága kézelőgombok. Nyakkendőjét drágaköves tűvel szúrta át. Rövid fekete szakáll és bajusz keretezte barna arcát, melyet mintegy kettéosztott sűrű, összenőtt fekete szemöldöke.

Cereteli — mint gyakorlott szónok — fesztelenül, magabiztosan mosolygott, és bőkezűen osztotta mézesmázos szavait. Nem szórt dörgő villámokat ellenfeleire, nem rázta öklét, mint más szónokok, hanem nyugodtan, halkan beszélt. Rendkívül elegáns volt, méltóságteljesen viselkedett, és nem tett felesleges mozdulatokat. Kifejező gesztusai mintegy hangsúlyozták kifejtett gondolatait. Látszott, hogy jó iskola volt számára a miniszteri poszt nemrég az ideiglenes kormányban.

Cereteli beszélt a mensevikek álláspontjáról a forradalom továbbfejlődését illetően, a szocializmusért vívott harc soron következő szakaszairól. Közbeszólások hangzottak el a teremből, s ő ezekre azonnal válaszolt, igyekezett polemizálni, de nem hagyta eltéríteni magát alapgondolatától, melynek lényege az volt, hogy bírálta a központi és helyi szovjetek tevékenységét és a Népbiztosok Tanácsát.

„Semmit sem változott régi ismerősünk — gondolta Lenin. — Csak épp hogy mérhetetlenül megnőtt önbizalma, önimádata..."

— Hallottam valami olyasmit — mondta Cereteli —, hogy az alkotmányozó gyűlésnek szentesítenie kellene az elmúlt két hónapban végzett kísér-

leteket. Nem hallottam viszont egyetlen érvet sem amellett, hogy ezek a kísérletek hasznosnak bizonyultak, s egyetlen szót sem arról, hogy milyen eredményekkel jártak.

Valaki közbeszólt:

— És a szabotázs?

— Önök a szocializmus meghonosítására vállalkoztak — folytatta Cereteli, és a bal oldali padokban ülő képviselők felé fordult —, s ha a kudarcokat a szabotázs számlájára írják, ezzel saját szegénységi bizonyítványukat állítják ki... Azt talán mégsem vethetik a burzsoázia szemére, hogy nem segít sajátmagát megsemmisíteni...

Vlagyimir Iljics tapsolt ez utóbbi szavak hallatára, s ezzel magára vonta a parlamenti közép és jobboldal csodálkozó pillantását. A háta mögött ülő Szkvorcov-Sztyepanov odahajolt hozzá, és csendesen mondta:

— Mindenki magát nézi.

Lenin félig hátrafordult, és ugyancsak halkan felelt:

— De hiszen igaza van! A burzsoázia nem segítheti a proletariátust a burzsoázia megsemmisítésében. Ellenáll. Látja: ez már haladás! Cereteli elismeri az osztályharcot!

De Cereteli folytatta a polémiát, mint akinek meggyőződése, hogy ellenállhatatlan gunyorosságával teljesen legyőzi a bolsevikokat, s észre sem vette, hogy még mensevik hívei is mulatnak rajta.

— Mivel magyarázható, hogy a felolvasott dekrétumot önök az alkotmányozó gyűlés elé terjesztik elfogadásra? — kérdezte Cereteli, még mindig a bolsevikok képviselőihez intézve szavait.

— Nem elfogadásra, hanem csatlakozásra! — replikáztak a teremből.

— Nem azért, hogy harcoljanak ellene! — támogatta az előbbi ellenvetést egy csengő női hang.

Cereteli fölényesen mosolyogva, lassú mozdulattal elővette zsebkendőjét, és megtörölte izzadó homlokát.

— Hallom tehát, hogy nem szabad harcolni a deklarációban meghirdetett elvek ellen. De ha az orosz nép és az Oroszországban élő többi nép már rendelkezik a népakaratnak egy más, tökéletes szervezetével, akkor, kérdezem, milyen címen, milyen indítékok alapján hívták össze itt az alkotmányozó gyűlést, melyet akkor választottak meg, amikor hatalomra került a Népbiztosok Tanácsa, és éppen akkor hívtak össze, amikor ők — Cereteli a bal oldali padokra mutatott — örökös uralmuk megteremtéséről beszélnek? Állítom, hogy nemcsak a népben, hanem az itt helyet foglaló kisebbségben is komoly benső kétségek élnek aziránt, hogy ez az akarat össznépi akarat-e, s az egész nép jóváhagyja-e tetteiket, programjukat?

Újra ellenvetések röpködtek:

— A nép megmondta ezt a legutóbbi szovjetválasztások alkalmával!

— A nép visszahívja a szovjetekből a mensevikeket és a csernovistákat!

Cereteli dühbe jött:

— Nem hallottuk az új élet megteremtőitől, hogy milyen eredményekkel jártak a két hónapja és tíz napja tartó kísérleteik. Ideje, hogy lássuk az eredményeket! Elérte-e a célját az ő szocialista forradalmuk?

Cereteli utolsó szavai belevesztek a zsivajba, a közép és a jobboldal tapsába, a baloldal háborgásába.

Lenin a maga módján reagált. Felállt, s a szónokra nézve, nagyujjainak körmével „tapsolt" neki.

Szkvorcov-Sztyepanov csodálkozva nézett Leninre. Más bolsevik képviselők Iljiccsel együtt nevettek a mensevik párt ügyefogyott vezetőjén.

Cereteli azonban nem zavartatta magát, és folytatta beszédét.

— ... milyen erőkre támaszkodnak ők? — kérdezte.

— A munkások, a parasztok, a katonák erejére! — kiáltoztak feléje.

— Azt kérdezem, mit adtak gyakorlatilag a kísérleteik? — és Cereteli széles mozdulatot tett a baloldali padok és páholyok felé. — Megszervezték talán a népgazdaságot? Hol és milyen területen látható ez, hol van legalább valami kezdődő, valami születő remény arra, hogy megszűnik a káosz, az a szörnyűség, ami eddig uralkodott? Merik-e azt állítani, hogy a közellátás területén kezdeményezéseik eredménnyel jártak?

Aztán beszélt a „földreformról" — így nevezte a Népbiztosok Tanácsa dekrétumát a földről —, és kijelentette, hogy ez csak anarchiához vezetett, s nem más, mint a részeg muzsikok vérdíja. Erről már nem gúnyosan, hanem dühödten beszélt, és észre sem vette, hogy teljesen elárulja magát. Majd hirtelen áttért a nemzetközi helyzet jellemzésére, s a breszti tárgyalásokkal kapcsolatban polemizált.

Vlagyimir Iljics felfülelt.

Cereteli mindenáron azt bizonygatta, hogy a breszti béke aláírása megengedhetetlen. Véleménye szerint a legjobb megoldás az volna, ha az erővel erőt állítanának szembe.

— De vannak-e reális erők, amelyekre valamennyi ultimátumuk támaszkodhat? Ha van ilyen erejük, akkor miért nem vetették be, amikor veszély fenyegette a „világszocializmust"? Mert ezt a veszélyt éreznünk kellett a túlsó oldalról jövő ultimátumok hangjából!

Buharin felélénkült ezekre a szavakra. Szomszédjához fordult, és Ceretelire mutogatva, valamit suttogott neki.

Lenin félszemmel, jobb szemöldökét felvonva rápillantott.

„Úgy látom, Buharin új szövetségesre talált — jegyezte meg magának. — Cereteli is a »hadi forradalom« híve."

Cereteli még mondott valamit, s mint eddig is, polemizáló hévvel. Ellenvetések hallatszottak, ő válaszolt rájuk, és csak beszéde végén jelentette ki, hogy pártja nevében deklarációt terjeszt elő.

De Vlagyimir Iljics már nem figyelt rá. Lehunyta szemét, mintha aludna. Kezével eltakarta szemét, de időnként ujjain keresztül a dobogó irányába nézett, ahol Csernov trónolt, majd az emelvényre, a soron következő szónokra.

Cereteli után ukrán eszerek, muzulmán szocialisták és mások szólaltak fel. Végeláthatatlan volt a beszédek áradata.

Lenin hangot hallott a háta mögött:

— Ezek mesterei ám a beszédnek! Zengő ércből van a nyelvük!

Ugyanaz a munkás mondta ezeket a szavakat, aki az ülés megnyitása előtt Leninnel beszélgetve kijelentette, hogy az alkotmányozó gyűlésnek meg kell védenie a munkások jogait, a munkástörvényhozást. Vlagyimir Iljics helyeslően nézett rá, és ezt gondolta: „Így világosodik meg az agy. A saját tapasztalat a legjobb tanítómester."

Amikor Szkvorcov-Sztyepanov kapta meg a szót, és szenvedélyes hangon beszélni kezdett, Lenin érdeklődése ismét feltámadt.

Ivan Ivanovics Szkvorcov-Sztyepanov nem félt az erős kifejezésektől, és nevén nevezte a gyereket.

— Mit akartok kapni az alkotmányozó gyűléstől ti, fehérgárdisták, junkerek és szövetségeseik? Abból éltek, hogy a parasztság még nem ismert ki benneteket... Mint csempészek, csalók jöttetek ide. Értelek én titeket: meg akarjátok szilárdítani a helyzeteteket, és most a ti hangotokat, a csempészek és a kadetok hangját, a szövetségeseitek hangját akarjátok az egész nép akaratának feltüntetni?... Polgártársak! Az uralkodó és kizsákmányoló osztályok éppen azért kénytelenek ilyen csalásokhoz folyamodni, mert a lakosság kisebbségét alkotják. Ha a nép rájön, hogy ez csalás, akkor ütött a kizsákmányolás utolsó órája...

A teremben csend uralkodott, senki sem szólt közbe, a jobb oldalról komoran nézték a szónokot.

Szkvorcov-Sztyepanov után megint csak hosszú, száraz beszédek következtek, s Lenint újra kifejez-

hetetlen unalom fogta el. Felállt, elsétált a bal oldali padok mellett, megkerülte az elnöki emelvényt, s a szónokot.

Szaveljev ott állt az ajtónál. Lenin odalépett hozzá.

— Elkísérte az asszonyt? — kérdezte, mintha nem itt, a Tauriai Palotában, az alkotmányozó gyűlésen beszélne Szaveljevvel, hanem megszokott környezetében, Szmolnij-beli dolgozószobája mellett, s nem is figyelne arra, ami a háta mögött történik a nagy ülésteremben.

— Elkísértem, Vlagyimir Iljics.

— Nagyon helyes. És maga meg holnapra akarta halasztani. — Gondolkodott. — S viszontlátta a férjét?

Szaveljev zavartan felelte:

— Jobb lett volna, ha nem...

— Miért? — kérdezte Lenin. — Rosszul van a katona? Gondoltam is rá, amikor megláttam itt magát.

— Nem, Vlagyimir Iljics... Nincs rosszul... De ez a férj már nem ember... — és Szaveljev mozdulatokkal akarta megértetni, hogy a katona nyomorék.

— Hajaj!... És az asszony?

— Mit tegyen, Vlagyimir Iljics? Nem is gondolta, hogy így lesz. Becsavarta a takaróba... és úgy vitte a karján, mint egy gyereket. Csak sírt és csókolgatta... Nagyon szerethette. De a férje is erős volt ám! — Szaveljev nem folytatta, mert úgy látta, hogy Lenin szeme elhomályosodik. — De ön, Vlagyimir Iljics, ne nyugtalankodjék! Ez a háború! Mit lehet tenni?... Együtt feküdtem vele a fedezékben, amikor a lövedék felrobbant. És én egészséges vagyok, épp hogy meglegyintett, ő meg...

Lenin leült a lépcsőfokra, s fejét a kezébe temette. Fájdalmas, szomorú kifejezés ült arcára. De azonnal felváltotta a tiltakozás és a harag kifejezése. Rövid szünet után. halkan megszólalt, mintha csak magának mondaná:

— Vérző Oroszország... Ha ez a katona itt lehetne, a szónoki emelvényen! Megnézhetnék és meghallgathatnák ezek a csernovok és ceretelik...

2

Az, hogy Lenin a páholyból lejőve egy vörösgárdistával beszélgetett az elnöki emelvény mögött, rövid időre elvonta az ülés figyelmét a szónokokról. Zavart várakozás percei következtek. „Mit akarhat Lenin? Miről beszélgethet a vörösgárdistával? Milyen utasításokat adhat neki? Nem hív-e be azonnal csapatokat, hogy fegyveres erővel szétkergesse az alkotmányozó gyűlést, és letartóztassa vezetőit? Minden lehetséges..." — ilyen kérdéseket lehetett leolvasni több parlamenti tagnak és magának Csernovnak az arcáról.

Csernov izgett-mozgott elnöki székében, félt körülnézni is, megnézni, mi történik a háta mögött. Az egész terem látta Csernov idegességét.

De meggyőződve róla, hogy Lenin semmi olyat nem tesz, ami zavarhatná az ülés menetét, a jobboldali pártok és a közép képviselői megnyugodtak. Csernov is lehiggadt. Egy ideig csend volt, egyhangúan kongtak a szónok szavai, majd újra kezdődött a megszokott zaj, Csernov csengetése és a közbeszólások.

Vlagyimir Iljics ült a lépcsőn, fejét kezére hajtva. A sajtópáholyokban az újságírók összesúgtak Lenin szokatlan viselkedésén.

John Reed és Albert Williams is látta Lenint, és egymásra pillantva úgy vélték, hogy most odamehetnének hozzá. Volt ok is a beszélgetésre: az ő részvételükkel nyomták a propagandaanyagot a német lövészárkok részére. Erről nem tudtak szót váltani Leninnel a Szmolnijban. És Lenin egyébként is személyesen hívta meg őket a Tauriaiba, megígérvén, hogy ott majd szakít időt a beszélgetésre.

Lenin észre sem vette, hogy odamentek hozzá. Mozdulatlan maradt. Az ajtónál még mindig ott állt Szaveljev, s le nem vette róla a szemét. Szűnni nem akaró zaj ülte meg a termet, Lenin meg mintha békésen álmodozott volna.

Reed és Williams egy percig csendesen álldogált, féltek, hogy megzavarják Lenin nyugalmát. Nagyon fáradt — gondolták. De Lenin váratlanul felvetette fejét, meglátta őket, és barátságosan rájuk mosolygott. Látszott, hogy örül nekik.

— Rosszkor alkalmatlankodunk, Lenin elvtárs... Bocsásson meg....

— Nem, nem, ellenkezőleg! Nos, milyen sikerrel? — kezdte el hirtelen a beszélgetést.

Williams rájött, hogy Lenin konkrétan azokról a röplapokról érdeklődik, melyeket a német katonáknak szántak, és homlokát ráncolva gondolatban már kereste is az orosz szavakat, hogy válaszoljon.

Lenin felélénkült, szinte lerázta magáról a fáradtságot, s érdeklődéssel figyelt Williamsra, szeme csillogott, szinte előre élvezte azt, ami nem is késett.

— A német lövészárkoknak szánt röplapok már útnak indultak. Több tonna. Nyomass újabbakat, Lenin elvtárs — mondta Williams, kimondva az erre az alkalomra előkészített egész szókincsét, és nyelve megbicsaklott.

Vlagyimir Iljics, mosolyát elnyomva hallgatta, és ezt mondta:

— Köszönöm. Nagy dolgot visznek véghez. Ma nagyon fontos, hogy a német katona megtudja az igazságot a háborúról. Köszönöm maguknak, elvtársak.

A zsúfolt terem minden sarkából, ahonnan csak oda láthattak, minden szem — a képviselőké, a megfigyelőké, az újságíróké, a vendégeké — az amerikai tudósítókkal beszélgető Leninre szegeződött.

— Oroszországban napról napra... hogy is mondják ezt oroszul... mind inkább együttérez a nép a hadsereggel — mondta Reed.

— Csak nem valami újat tapasztaltak? — kérdezte Lenin. — Mondják csak el! Maguknak jó szemük van.

— Ma láttuk, hogy egy egyszerű asszony... — Reed nyelve is megbicsaklott. — Engedje meg, hogy angolul...

Lenin vidám, ravaszkás szemmel nézte őket, mintha ezt mondaná: „Megadtátok hát magatokat? Nem olyan könnyű az az orosz nyelv?" — de csak ennyit szólt:

— Kérem!

— ... egy egyszerű asszony — folytatta Reed —, bizonyára ukrán, csak éneklő beszédéből ítélve, mert nem tudtam megkérdezni, hová valósi, egyszóval, koszttal kínálta az utcán a tengerészeket.

— Le is fényképeztük — tette hozzá Williams. — Sajnos még nem kész a kép. De majd megmutatjuk. Érdekes jelenet!

— Igen, érdekes — jegyezte meg Lenin. — És sokatmondó. — Gondolkodott egy másodpercig, fejét kissé oldalt hajtotta. — Vajon egy ilyen fényképet leközölnek-e az amerikai lapok? Mit gondolnak?

— Ilyen igazságot a forradalomról — kezdte Williams újra oroszra fordítva a szót, s kínosan keresve a megfelelő szavakat —, ilyen igazságot...

Lenin elmosolyodott, mert látta, hogy Williams szinte izzad.

— Mégiscsak gyakorolni akarja magát az orosz nyelvben? Beszéljen csak anyanyelvén, Williams elvtárs. Nagyon jól megértem.

Williams széles mosollyal válaszolt:

— Köszönöm. Azt akartam mondani, hogy az új Oroszország változatos forradalmi életének ilyen igazsága nem tetszhet az amerikai sajtó bizonyos urainak.

— Szóval mégiscsak nehéz az orosz nyelv? — kérdezte Lenin.

— Nagyon nehéz — jelentette ki őszinte szívvel Williams.

— Eljön majd az idő — mondta Vlagyimir Iljics —, amikor az orosz nyelvet szorgalmasan tanulják majd a világ minden országában. — Barátságosan belekarolt az amerikaiakba, s az ablakhoz lépett velük. — Tudják-e, hogyan kell tanulni az orosz nyelvet? — kérdezte Lenin titokzatosan.

— Hallgatjuk a leckéjét, Lenin elvtárs.

A sajtópáholyokban az újságírók elsárgultak az irigységtől, és majd felfalták szemükkel amerikai kollégáikat, akiknek sikerült felkelteni ilyen hosszú időre Lenin érdeklődését. Úgy tetszett nekik, hogy Lenin valószínűleg most kormánya valamilyen grandiózus tervét fedi fel előttük, és mivel mind a két amerikai csatlakozott a kommunista párthoz, beavatja őket a világforradalom valamely titkába.

Valójában azonban, az amerikai újságírókkal az elnöki emelvény háta mögötti kis részen sétálgatva, Lenin békésen azt magyarázta, hogyan kell a külföldinek az orosz nyelvet elsajátítani.

— Az orosz nyelvet úgy kell elsajátítani — mondta Lenin minden tréfa nélkül —, hogy először meg kell tanulni az összes főnevet, aztán az összes melléknevet, aztán az összes igét... főleg az igéket. A főnév- és az igeragozás. Egyszóval, az összes orosz szót. Értik, elvtársak? — és vidám, játékos mosolyával elmosolyodott.

— Más szavakkal — mondta Williams, szintén mosolyogva —, általános támadás a nyelv ellen. Így értsük?

— Pontosan — felelte Lenin, s felemelte ujját. — Általános támadással. Huszáros rohammal kell bevenni!

— Kitűnő lecke, Lenin elvtárs, köszönjük — szólalt meg John Reed. — De azt tudja-e, hogy magáról továbbra is költögeti meséit a burzsoá sajtó...

— Ez törvényszerű — mondta Lenin. — Tudják, nincs időm, hogy mindegyiket elolvassam, de az ilyen cikkecskék utolérhetetlen ostobaságaikkal még szórakoztatnak is.

— Egy francia lap — folytatta Reed — átvette

nemrég egy amerikai újság cikkét, mely szerint ön a Szmolnijban üldögél, és egyetlen tennivalója, hogy kizárólag vörös tintával aláírja a parancsokat a világ burzsoáziájának megsemmisítésére.

Lenin szívből kacagott.

— És ha tévedésből fekete tintát adnak önnek — fejezte be Williams —, akkor sajátkezűleg bottal náspángolja el a titkárát.

Lenin arca most megváltozott.

— És az olvasó elolvassa és elhiszi — mondta rövid szünet után, és hozzátette: — Ha az újságírók a nyugati országokban függetlenek lennének a pénzeszsákoktól, az igazságot írnák meg.

— Kétségkívül — felelte John Reed. Hallgatott pár pillanatig, majd a teremre nézve, megkérdezte: — Nem zavarjuk a gyűlést?

Lenin elgondolkodott, mintha nem is hallotta volna a kérdést, a szónokra figyelt, s ebben a másodpercben született meg az a gondolata, amely pontosan és végérvényesen megszabta, meghatározta viszonyát az alkotmányozó gyűléshez.

— Nem! — mondta határozottan. Aztán legyintett, és hozzáfűzte: — Hadd fecsegjenek!

Reed és Williams leplezetlen csodálkozással nézett Leninre. Még ma reggel részletesen beszélt nekik az alkotmányozó gyűlés jelentőségéről, alaposan kifejtette a bolsevikok álláspontját, nem titkolta a megnyitás előtt érzett aggodalmát sem. És most hirtelen ez a nyílt megvetés és közöny! Mit jelentsen ez? De sem Reed, sem Williams nem szánta rá magát, hogy megkérdezze, mi váltotta ki most, az értekezlet során ezt a fordulatot Lenin magatartásában. Talán nincs is itt az ideje az efféle kérdezősködésnek. Williams mégis megjegyezte:

— Amennyire sikerült megértenünk, Lenin elvtárs, a jobboldali többség makacsul nem ismeri el a szovjeteket mint hatalmi szerveket. Hogyan értékeli ön ezt a tényt?

— Teljesen természetes dolog — felelt Lenin. — A szovjeteket elismerni annyit jelent: megtagadni

az alkotmányozó gyűlésnek még az eszméjét is. És ezt ők nem teszik. — Lenin egy pillanatra megállt. — Itt az ideje, hogy szünetet kérjünk, és megvitassuk a dolgokat a frakciónkkal. És ezt meg is tesszük.

3

Amint várható volt, az alkotmányozó gyűlés többsége elutasította a bolsevik frakció előterjesztését, hogy első pontként tárgyalják meg a dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak deklarációját, s a Csernov által összeállított napirendet fogadta el.

Ezután szót kért a bolsevik frakció képviselője, felment az emelvényre, s szünetet követelt a kialakult helyzet megbeszélésére.

A terem felmorajlott.

— Kapituláltak! — kiáltották vadul a jobb oldali padokban és középen.

— Megijedtek!

— Le velük!

— Nem kell szünet!

— *Szünetet!*

Csernov csak csengetett, de senki sem hallgatott rá, és folytatódott a kiáltozás, a dörömbölés, a lábdobogás és fütyülés. De már látszott, hogy a burzsoá pártok képviselői is alaposan elfáradtak a végtelen beszédektől és az örökös zajtól. A bolsevikok javaslatát szavazásra bocsátották, és szünetet rendeltek el.

Újra megteltek az előcsarnokok, a képviselők csoportokba verődtek, élénken találgatták, mi késztette a bolsevikokat, hogy szünetet kérjenek, előadták feltevéseiket, és szokásuk szerint rágalmaztak.

A bolsevik frakció szobájában pedig összegyűltek a párt Központi Bizottságának és a Népbiztosok Tanácsának tagjai és sok más küldött. A megbeszélés rövid volt. Vlagyimir Iljics indítványozta, hogy szerkesszenek egy új nyilatkozatot a bolsevikoknak az alkotmányozó gyűléshez való viszonyáról, s az-

tán az egész frakció vonuljon ki az ülésről, hagyja el a Tauriai Palotát.

Míg az elvtársak az indítványt tárgyalták, Lenin, hogy ne vesztegesse az időt, leült az asztal sarkához, és máris írta a nyilatkozat fogalmazványát:

„... a dolgozó Oroszország óriási többségét alkotó munkások, parasztok és katonák — rótta sebesen — azt a követelést terjesztették az alkotmányozó gyűlés elé, hogy ismerje el a Nagy Októberi Forradalom vívmányait..."

De Vlagyimir Iljics írás közben figyelte a szobában folyó beszélgetést is.

— Leninnek igaza van — mondta Szverdlov. — Nincs mit tennünk itt.

Buharin ellenkező véleményen volt:

— Nekem pedig úgy tűnik fel, hogy nem szabad kivonulnunk.

— Úgy látom, magát nagyon érdeklik a beszédeik. Tessék! Maradhat, de...

Szkvorcov-Sztyepanov feltette a kérdést:

— És ha a KB határozatot hoz, hogy valamenynyiünknek ki kell vonulnunk — és így is lesz —, maga akkor is marad?

— Tárgyaljuk meg — egyezett bele Buharin, véget vetve a vitának.

Egy másik csoportból is hallatszottak olyan hangok, hogy Leninnek teljesen igaza van, és a bolsevikoknak valóban semmi keresnivalójuk a Tauriai Palotában.

Lenin figyelmesen hallgatta, miről beszélgetnek, és újra a papír fölé hajolt.

„... az alkotmányozó gyűlés többsége azonban a burzsoázia igényeinek megfelelően — folytatta az írást — elvetette ezt a javaslatot, s ezzel kihívást intézett a munkások és a parasztok Oroszországához..."

— Ez aztán a marxista! — mondta Szkvorcov-Sztyepanov Szverdlovnak.

— Kicsoda?

— Cereteli.

Sztálin, aki mellettük állt, hevesen megfordult:

— Miféle marxista?!

— Éppen ez a dolog nyitja, hogy annak mondja magát, és az össznépi akarathoz apellál. Hm... Hol talált ilyet egy osztályállamban?

— Miért? — tiltakozott Rjazanov, hozzájuk lépve. — Voltak a történelemben tények...

— Mikor? És milyen időkben? — vágott közbe Szkvorcov-Sztyepanov. — A történelmet illetően csak forduljon hozzám bizalommal. A marxisták két osztályakaratot ismernek: az uralkodó osztályét és a leigázottakét.

Lenin még mindig írt. Nem zavarta a beszélgetés, de azért Szverdlov többször is csöndet kért.

Az új nyilatkozat fogalmazványának elkészülte után Lenin felhívta a Központi Bizottság jelenlevő tagjait, hogy beszéljék meg és hozzanak határozatot a kialakult helyzetről.

Szoros kört alkottak az asztal körül, és Lenin felolvasta írását.

A frakció többi tagjai — munkások, katonák, parasztok, a Szmolnij apparátusának dolgozói, vörösgárdisták — oldalról nézték Lenint, figyelték, miként vitatkozik a KB egyes tagjaival, miként bizonyítja be álláspontjának igazságát, s állítja őket maga mellé. Arca határozottságról és hajthatatlanságról tanúskodott.

Kis idő múlva a megbeszélés véget ért. Mindenki Lenint nézte. Csönd volt.

— Nem akarom eltitkolni, elvtársak — kezdte Vlagyimir Iljics, körülhordozva tekintetét az egybegyűlteken —, hogy pártunk Központi Bizottsága bizonyos nyugtalansággal várta a mai napot. Az, amit most az ülésteremben tapasztaltunk, bizonyítja, hogy e tekintetben valamennyien tévedtünk. A mensevikek és az eszerek képtelennek bizonyultak arra, amit a helyükben mi, természetesen, megtettünk volna. Csak szokásos szóáradatukat hallottuk. Minthogy pedig nyilvánvalóan képtelenek bármit is tenni, beszédeik éppolyan veszélytelenek

most, mint amilyen kevéssé voltak veszélyesek a forradalom elmúlt szakaszában. A KB tehát, megvizsgálva a kialakult helyzetet, lehetővé teszi a mensevikeknek és az eszereknek, hogy teljes mértékben kihasználják az alkalmat a „szónoklásra". Semmi alapunk sincs rá, hogy jelenlétünkkel alátámasszuk fecsegésüket, vagy bármiféle lépést tegyünk, mondjuk, a szétkergetésükre. Ez utóbbi esetben teljesen feleslegesen csak a „mártíromság" vagy az „eszméikért szenvedő" társadalmi személyiségek glóriáját vonnánk e szánalmas fecsegők feje köré, bizonyos körök szemében. Tehát hadd fecsegjenek csak! És a KB végül is javasolja a bolsevikok frakciójának, érje be azzal, hogy egy elvtárs — Vlagyimir Iljics szeme a jól megtermett, impozáns Raszkolnyikovon állapodott meg —, például maga, Raszkolnyikov elvtárs, felolvassa az ülésteremben ezt a nyilatkozatot, amellyel ezennel megtagadjuk további részvételünket az alkotmányozó gyűlésen.

Lenin felolvasta a nyilatkozatot.

Egy ideig hallgattak, nem tudták kivonni magukat a Lenin által írt okmány világos, rövid szövegének hatása alól. Majd Szmirnov törte meg a csendet.

— Mi az, hogy kivonulni? Ez nem megoldás. Elvégre a nép választott meg minket!

— Értem — felelt Lenin, feléje fordulva —, ön tehát semmiképpen sem tudja legyűrni azt az érzést, hogy „a nép választottja".

Valaki elnevette magát.

— Nem szabad kivonulnunk — mondta élesebben Szmirnov, és új érvvel állt elő: — Mi mégiscsak vezető párt vagyunk!

— És ezért jelenlétünkkel kell fedezni ezt az egész ellenforradalmat? — vágott vissza Lenin. — Mulatságos! Szerfelett...

Szverdlov kért szót.

— Meg kell érteni a lényeget, elvtársak — mondta. — Az alkotmányozó gyűlést az Októberi

Forradalom előtt összeállított listák alapján választották meg. Összetétele a régi politikai erőviszonyokat fejezi ki.

— Úgy van! — támogatta Lenin, és hozzátette: — Nyilvánvaló, hogy még néhányan a kommunisták közül is az alkotmányozó gyűlésben valamiféle „jóságos uraságot" látnak, aki igazságot szolgáltat mindenkinek...

Valamennyien egyszerre beszéltek, volt, aki Lenin ellen, mások mellette. A frakció egyik tagja, egy negyven év körüli szemüveges férfi, csendesen odaszólt a szomszédjának:

— Lehetetlen vitatkozni vele. Lehetetlen... Én a petrográdi bizottság ülésén egyszer egy kérdésben felszólaltam ellene. Végighallgatott, de zárszavában felszólalásom minden egyes megállapítását darabokra zúzta, úgyhogy kő kövön nem maradt belőle... Egyetlenegyszer sem mondta ki a nevemet, de bebizonyította, hogy tök hülye vagyok. Becsületszavamra! Ilyen ereje van!...

Vlagyimir Iljics néhány percig figyelte a vitatkozókat, majd újra felállt. A beszélgetés elcsendesedett.

— Mi, elvtársak, és a dolgozó osztályok ma tapasztalatból végleg meggyőződhettünk róla, hogy a vén burzsoá parlamentarizmus túlélte önmagát, hogy a mai Oroszországban nem az össznemzeti, és ebben önnek teljesen igaza van, Ivan Ivanovics — fordult Szkvorcov-Sztyepanovhoz —, hanem csupán az osztályintézmények, mint amilyenek a szovjetek is, képesek legyőzni a vagyonos osztályok ellenállását, s lerakni a szocialista társadalom alapjait. Tegnapig az alkotmányozó gyűlés nagyon komoly ellenfélnek tűnt fel számunkra. De ez csak kísértet. És nem több. Miért is támogassunk egy kísértetet, vagy miért harcoljunk egy kísértettel? A csernovi alkotmányozó gyűlés természetes halállal kimúlik, magamagától, minden külső beavatkozás nélkül. Hadd fecsegjenek ők csak egymás között. Mi nem zavarjuk őket ebben. Mi a szá-

munkra sokkal fontosabb és komolyabb dolgokkal fogunk foglalkozni.

Lenin szavait most már általános helyeslés fogadta.

— Helyes. Nincs miért maradnunk...

— Ha ők nem ismerik el az Októberi Forradalmat, miért kell nekünk elismerni ezt az ellenforradalmi szócséplést?

— Majd meglátjuk, ki kit győz le...

— Ez különben világos. A dolgozók a szovjetek mellett állnak.

— Hullák. Politikai hullák...

— Ez az egyetlen helyes döntés.

Vlagyimir Iljics megpillantotta Marija Iljinyicsnát, és odament hozzá.

— Manyasa, ha nem esik nehezedre, kérd el Raszkolnyikovtól a nyilatkozatot, persze csak miután felolvasta. Hadd hozza le holnap a „Pravda"!

— Meglesz.

Lenin öltözni kezdett.

Dzerzsinszkij magához hívatta Szaveljevet.

— Lenintől egy lépést sem! Értette?

— Világos, Dzerzsinszkij elvtárs.

Anatolij Zseleznyakov lépett a bolsevik frakció szobájába. Mint mindig, most is tengerészköpenyt és matrózsapkát viselt, az elmaradhatatlan töltényhevederrel és fatokos pisztolyával. Dzerzsinszkij félrehívta, és közölte vele a bolsevik frakció határozatát.

— Mi most elmegyünk. Valamennyien. Ők pedig — Feliksz Edmundovics az ülésterem felé mutatott — hadd beszélgessenek egymással. És vigyázzon, semmiféle erőszakot!

— Értem Dzerzsinszkij elvtárs — felelt Zseleznyakov.

Az ülésteremben bejelentették, hogy folytatják az értekezletet. Raszkolnyikov már ott volt, s elsőnek kért szót. A „visszalépett" bolsevik és baloldali eszer képviselők egy csoportja mégis felment

a karzatra, hogy végignézze, mi történik, hogyan fogadják a frakció határozatát a jobboldali pártok és a közép.

Raszkolnyikov felolvasta az új nyilatkozatot.

Látva, hogy a bal oldali padok üresek, Csernov elsápadt. Újra meg újra az üres padokra és páholyokra bámult. „Mit terveznek? Mi eszeltek ki?" Félelem fogta el.

Raszkolnyikov nem időzött, lement az emelvényről, és elindult az ülésterem kijárata felé. Síri csönd támadt. Csernov ijedten körülnézett, de aztán összeszedte magát, és olyan arcot vágott, mintha semmi különös nem történt volna. Majd hirtelen rázni kezdte a csengőt, pedig csend volt, és senkit sem kellett rendre utasítania.

— Folytatjuk az ülést, polgártársak...

Szava és a csengetés úgy hangzott, mintha kriptában lettek volna.

Vlagyimir Iljics távozni készült Nagyezsda Konsztantyinovnával, Marija Iljinyicsnával, Szverdlovval, Dzerzsinszkijjel, Boncs-Brujeviccsel, Szkvorcov-Sztyepanovval és másokkal együtt. Derűs kedvében volt. Kabátját felöltve vidáman pillantott Szverdlovra, és így szólt:

— Amint látja, Jakov Mihajlovics, az alkotmányozó gyűléshez való viszonyunk kérdésében a többség mellénk állt.

— Értem. Azt akarja ezzel mondani, hogy a breszti kérdésben is győzelmet aratunk.

— Pontosan ezt.

— De egyelőre — mondta Szverdlov, és bizonytalan hangon folytatta —, egyelőre egyesek tovább makacskodnak.

— Nem, objektívebben kell nézni a dolgokat, Jakov Mihajlovics. Néhány elvtárs még nem értette meg, hogy a makacsság mellett néha manőverezni is tudni kell. Ez elengedhetetlen a politikában, miként a harcászatban is.

— Ön felmenti a makacskodókat?

— Én hiszek a pártban. A pártnak helyes útra kell terelnie a tévelygőket, ha persze nem válnak megrögzött frakciózókká, és hajlandók megjavulni. Ez így igaz, de sajnos még nem tanultuk meg mindannyian összeegyeztetni a hajthatatlanságot és a manőverezést. Még nem tanultuk meg mindnyájan, hogy számoljunk a helyzet alakulásával, és ennek megfelelő módszereket alkalmazzunk. A párt vezető nagy művészete ez. S nekünk türelmesen meg kell tanítanunk elvtársainkat erre a művészetre.

A Tauriai Palota belső udvarához értek. Gil beindította a motort, s kinyitotta a gépkocsi ajtaját. Mintha oszlott volna a köd Petrográd egéről. Sziporkázó csillagok fénylettek fel. Vlagyimir Iljics felnézett az égre, s élvezettel, teli tüdővel szívta be a hideg levegőt.

— Végre könnyebben lélegezhetünk...

1

Éjszakára megtelt a Palkin-vendéglő. De nemcsak a tivornyázó kedv vonzott ide ezen a éjszakán ily sok látogatót. Ma különös vidámság volt itt, a vendégek óráról órára várták a híreket a Tauriai Palotából a Szmolnij hatalmának megdöntéséről, és közben dajkamesékkel traktálták egymást, reményekkel vigasztalták magukat, s a „győzelemre" ürítették poharukat.

Asztaltól asztalhoz szállt a hír: a bolsevikokat most vezette ki az őrség a Tauriaiból. Valaki saját szemével látta is ezt. Egy másik szenzáció: Trockij Bresztből sietve Petrográdra utazott, és maga mellé állította Lenin több hívét. Fordulat várható. És még egy új hír: Puriskevicsnek a forradalmi törvényszék által való elítélése heves elégedetlenséget váltott ki Nyugat-Európa és Amerika államainak közvéleményében. „Puriskevics megmentésére" szervezeteket alapítanak, és az elkövetkező orosz kormánynak csak ő lehet a miniszterelnöke. A legutolsó jelentésekből: a bolsevikok moszkvai bizottsága megtagadta Lenint. A moszkvai helyőrség csapatai nemsokára megindulnak a petrográdi csapatok ellen.

Kommentálták a híreket, részletekkel kiegészítették, tombolt a fantázia.

Cigánykórus énekelt az étteremben. Piros és kék selyemruhájuk, olcsó díszeik, a táncosnők tüzes pillantása, a csörgődobok és a gitárok, az asszonyok alt hangja, mindez megnyugtatta az idegeket, elvonta a figyelmet a politikáról.

Telt keblű cigánylány — vörös sál a vállán, fekete szeme szikrákat lövellt mindenfelé — mély altján gitárkísérettel énekelt:

Szerettem a kék szemedet,
de most feketét szeretek,
azok a szemek jók voltak,
de ezek elcsábítottak...

A büfé mellett Szergej Leonardovics „nagyherceg" ült a két langalétával. Jelentették neki, hogyan fogták el a harmadikat. A „nagyherceg" apró kortyokkal teát szürcsölt és sziszegő hangon lehordta, mindennek elmondta segítőtársait. A langaléták együgyű arccal üldögéltek, és hallgattak.

— De hisz ez ő volt. Értitek? Éppen ő, Lenin! Ej, ti! Így elszalasztani.

A „nagyherceg" azonban nem nélkülözhette szolgálataikat, s végül is megkegyelmezett. Pénzt adott nekik, és azt mondta, hogy a Kerenszkij-bankó a legjobb valuta, át lehet váltani aranyra bármelyik külföldi bankban. Majd követelte, hogy azonnal induljanak el a Tauriai Palotához, és leselkedjenek az ülés végéig. Pontosan tudta, hogy Lenin nem a főbejárat elől indul. Ezért a hátsó kapuknál kell várni, de aztán nem a szájat tátani.

A két fickó még ivott egy kupica pálinkát „a bátorságra", és elindult.

Szergej „nagyherceg" levette sötét szemüvegét, időnként végignézte a vendégeket, és hallgatta beszélgetésüket. Nevettették ezek a buta szenzációk. „Istenem, de naivak! — gondolta. — Milyen messze van minden realitástól." Sok ismerőse volt itt, de a konspiráció szabályai nem engedték, hogy szabadon viselkedjék, odamenjen hozzájuk, és igyon a társaságukban. Pedig milyen jó lett volna most együtt vigadni velük, hallgatni a cigányokat, énekelni, táncolni, kiválasztani a legkívánatosabb táncosnőt, és elszánkázni vele valahová, mindenről megfeledkezni a csörgődobok hangjára, nem tudni

semmiről. De ezt nem engedheti meg magának. Ma még kevésbé, amikor még olyan fontos tennivalók állnak előtte. Talán holnap... És ha holnap, holnapután sem sikerül semmit sem elvégeznie a Puriskeviccsel együtt kitervelt programból? Akkor mi lesz? Golyó a homlokába? Hideg borzolta a hátát, és szinte meggémberedett. Jobb lesz külföldre utazni. De mi lesz Oroszországgal? Az is igaz, hogy már most sokan meglógnak. Ám ezeknek semmi közük Oroszországhoz! Szégyentelenek! Mentik az irhájukat meg a vagyonukat. Nem, ő marad. Legrosszabb esetben átmegy Rosztovba, Kalegyinhez. Puriskevics Kalegyinre tett, és teljes mértékben igaza volt.

Így töprengett, a vendégeket fürkészve. A nagyterem túlsó sarkában ült egyik barátja, egy volt katonatiszt, aki az elmúlt éjjel a pincék előkészítésével és a koporsókkal foglalatoskodott. És ki az ott mellette? Igen, ez ő. Az az asszony, aki a két pohárral odament a tengerészekhez. Bátor nő! Őt nem érdekelték a politikai hírek. Pénzt akart keresni és vigadni. Szergej „nagyherceg" igyekezett elfordítani róla a tekintetét. Valamikor sok kellemes órát töltött vele.

Az aranyláncos úr a főpincérrel beszélgetett. És más ismerősök arca is felbukkant.

Mint mindig, nagy volt a zaj, csillogott a kristály, mindent elborított a dohányfüst, a vendégek arca földszínűnek tetszett, a pincérek hanyatt-homlok rohangásztak az asztalok között, az úri közönség mulatozott.

Fiatalember lépett be az étterembe, külföldinek látszott, és elbűvölő mosolyával azonnal magára vonta a figyelmet. Bruce Lockhart volt, Nagy-Britannia kormányának teljhatalmú különmegbízottja. Szergej „nagyhercegnek" ismerősnek tetszett, de nem tudott rájönni, kicsoda, és hol látta. Lockhart azonnal kapott asztalt. Elhelyezkedett, mint a mulatóhelyek tapasztalt látogatója, és ő is a közönséget kezdte nézegetni.

Nincs miért vesztegetnie az időt. Már Petrográdra érkezésének első napján találkozót adott egy fontos személyiségnek, s az ő megbízottjára várt itt az étteremben. Remélte, hogy gyorsan kiépíti kapcsolatait azokkal, akik küldetésének teljesítéséhez segítséget adhattak neki. A küldetés: kihasználni a szovjet kormányban megmutatkozó ellenzéket Anglia érdekében. Sok munka vár rá. De módszeresen kell eljárnia. Fokozatosságra van szükség. Először a baloldali eszerekkel kell kapcsolatot létesítenie. Nem valami elégedettek a Lenin kormányában elfoglalt helyzetükkel, végeredményben ők csak csatlakoztak a mozgalomhoz. A jobboldaliakról beszélni sem kell. Aztán a monarchisták. Eléggé sokan maradtak Petrográdon. Utaznia is kell Oroszországban, a Volga-vidékén, Szibériában, meg kell látogatnia Dutovot és Potanyint, meg kell keresnie a szükséges erőket. Feltétlenül kapcsolatot kell teremtenie a francia és az amerikai hírszerző szolgálattal. Ugyanazzal foglalkoznak, mint ő, a céljuk egy. Közös tervet azért mégsem kell kidolgozni velük, nem szabad felfedni a lapjait, hanem arra kell törekednie, hogy rászedje, az ujjai köré csavarja őket. Az oroszországi puccs a dicsőséges angol kémszolgálat legragyogóbb vállalkozása legyen. Még meg kell szervezni és zaj nélkül keresztülvinni a Lenin elleni merényletet, és e célra a helyi erőket kell felhasználni...

De most egyelőre az étteremben üldögélt, rumot ivott, dohányzott, és gyönyörködött a füstkarikákban.

Szergej „nagyherceg" szüntelenül Lockhartot bámulta, s a fejét törte. Hol is látta? Semmiképp nem tudott visszaemlékezni rá.

Ábrándozása közben észre sem vette, hogy új vendégek léptek az étterembe. Hárman voltak. Elsőnek Szviridov közkatona lépett be, de nem a saját köpenyében, hanem valami idegen rövid kabátban. A „nagyherceg" azonban felismerte. Két komisszár követte. „Szép kis alakok!" — gondolta a

„nagyherceg". — Különösen a második, a kopasz! Ide jutottál, Oroszország! Egy ilyen faragatlan fickó becsalinkázik az étterembe, és ki sem lehet hajítani! Nincs jogom hozzá!"

Mindenfelől leplezetlen gyűlölettel nézték a hivatlan vendégeket. Sztyepan Lihacsov megállt a ruhatárba vezető ajtónál, de Prohor Dudkin követte a mit sem sejtő Szviridovot, aki leült egy oldalsó asztalhoz, és feltűnés nélkül elnézegette a látogatókat.

Szviridovot kétségbeejtette, hogy sikertelenül nyomozott az után, akitől a kézelőt kapta a Szmolnij gépkocsijának a számaival. De nem adta fel a reményt. Tudta, hogy az illető úr bejáratos a Palkin-vendéglőbe. Talán most majd sikerül?

És ami most néhány perc alatt történt, annyira váratlanul érte Szviridovot, hogy sokáig nem is tudott magához térni.

Kicsapódtak az ajtók, és a fagyos párával együtt néhány fegyveres matróz hatolt be az étterembe. Az egyik gyors léptekkel végigment a termen, s a konyhába nyíló ajtóhoz állt. Szergej „nagyherceg" meg se tudott moccanni, hogy kisurranjon ezen az ajtón. Ha nem lett volna köztük Ignat Olejnyik, akit felismert, nem lett volna miért izgulnia. Van egy Lampadkin névre szóló személyazonossági igazolványa. Ez a matróz azonban már napok óta követi, és még utóbb letartóztatja. „A lehető legrosszabbkor" — gondolta a „nagyherceg".

Ignat Olejnyik a terem közepére állt, és bejelentette:

— Kérem az okmányokat!

Szviridov odalépett hozzá, és megmutatta a Dzerzsinszkij által aláírt papírt. Olejnyik rákacsintott, mint aki azt mondja, minden rendben, és elengedte. A két komisszár látta ezt, és értetlenül pislogott Szviridovra. Aztán két úriember lépett Olejnyikhez, okmányukat mutatva. Bruce Lockhart is felállt. Elővette útlevelét, és barátságos mosollyal oroszul közölte, hogy őfelsége Nagy-Britannia királya

kormányának a képviselője. A diplomata-útlevél biztosította sértetlenségét.

Más senki nem mutatta fel az okmányát. Szergej „nagyherceg" elhatározta, hogy vár, és nem mozdul.

— Kérem az okmányokat! — ismételte meg Olejnyik. — Akinek nincs, álljon ide! — Rámutatott az előcsarnokba vezető nyitott ajtóra, amely mögött még néhány matróz állt, s ahol látni lehetett a kitömött medvét, mancsában a tálcával.

Senki sem mozdult. Olejnyik előrántotta a pisztolyát, és a mennyezetbe lőtt.

— Kinek beszélek?!

Pánik tört ki az étteremben, egy asszony visított, valaki felkiáltott:

— Mit bámultok, urak? Verjétek ki őket!

Olejnyik még kétszer a mennyezetbe lőtt, s erre több matróz berohant a terembe.

— Kit akarnak kiverni? Elő az okmányokkal!

Szergej „nagyherceg" kétségbeesett, és át sem gondolva, hogy mit cselekszik, a büfé mögötti ajtóhoz igyekezett, remélve, hogy mégiscsak sikerül meglógnia. Az őrt álló matróz azonban rászegezte karabélyát:

— Vissza!

„Mindennek vége — gondolta magában Szergej „nagyherceg". — Csak fölöslegesen felhívtam magamra a figyelmet..." Megpróbált még egyszer nekivágni, de ekkor felfedezte Szviridov, bár még mindig nem hitte, hogy éppen ő az, akit keres. Nem volt ugyanis rajta a fekete szemüveg. Szviridov nem vette le szemét a „koldusról", de nem tudta, hogy mihez kezdjen. Az meg, végleg elkeseredvén, elővette személyazonossági igazolványát, és Olejnyikhez indult. Nyilván úgy döntött, hogy „lesz ami lesz, majd csak kikerülök valahogy a bajból". Ebben a pillanatban azonban Szviridov rávetette magát.

Mindez váratlanul, villámgyorsan zajlott le. Dudkin odaugrott hozzájuk, és kiütött a „koldus" ke-

zéből egy nikkelezett női browningot. Szviridov vasmarokkal kapaszkodott a „koldusba".

— Lenint akarta...

A „nagyherceg" ellenállt, csapásokat osztogatott jobbra és balra, de Dudkinnak és egy odasiető matróznak mégis sikerült ledönteniük a lábáról.

A zűrzavarban valakinek a székeket feldöntve sikerült megszöknie. Hirtelen kialudt a villany.

Ismét lövések dörrentek.

— Mindenki a helyén marad! — rendelkezett Olejnyik és ukránul káromkodott: „Ördögfatytyak..."

Sztyepan Lihacsov odavonszolta a halálra rémült főpincért.

— Csinálj világosságot!

A büfé mögött valaki gyufát gyújtott, majd a pincér néhány égő gyertyát hozott elő. Imbolygó fényükben látni lehetett az asztaloknál ülő rémült, megdöbbent lumpokat, akik meg sem mertek moccanni.

A „koldust" erősen fogta két tengerész, Szviridov meg letörölte a vért az arcáról. Mégiscsak eltalálta a pisztoly agya.

— Ronda pofa!... — mormogta Dudkin, és ezúttal már a lefogott „koldusnak" címezve megvetését. — Micsoda egy alak!

Még nem tudta, hogy ki ez az úr, akit ilyen ügyesen és határozottan kapott el ez az általuk üldözött „gyanús alak", és hogy mennyire kell Dzerzsinszkijnek is. Zavartan mosolygott, és így szólt Szviridovhoz:

— Hát ezt mi jól elkaptuk veled — és a „nagyhercegre" nézve, újra csak a megszokott „ronda pofát" morogta.

Szviridov jelentette Olejnyiknek, milyen megbízatást kapott Dzerzsinszkijtől, és hogy ki ez a lefogott ember.

— Nagyszerű! — mondta Olejnyik. — A forradalom nevében köszönetemet fejezem ki. — Aztán

a fogolyra nézve, hozzáfűzte: — Én is ismerem a fickót.

Csönd volt a teremben, a gyertyák pislogtak a dohányfüstben. Olejnyik végignézett a megrémült lumpokon, és parancsot adott:

— Kiüríteni az éttermet!

A gyertyacsonkok imbolygó fényében mindenki a ruhatárhoz sietett, szitkozódás hallatszott a homályban, sietősen felöltözködtek, azt sem tudva, mit vesznek magukra, és rohantak ki az utcára.

A kivilágított kijáratnál egy tengerész mégiscsak átvizsgálta az okmányokat, és még néhány embert visszatartottak.

Egyedül Bruce Lockhart maradt nyugodt. Komótosan felöltözködött, és utolsónak lépett ki az utcára.

Amikor a „koldust" és a többi foglyot a tengerészek elkísérték a behavazott járdán, Bruce Lockhart végig begombolta kabátját, megigazította sapkáját, és rágyújtott. Megállt a gyengén világító lámpa alatt, s hosszan nézett a letartóztatottak után, míg el nem tűntek a sötétben. Valami baljós jelet látott a gyászos menetben. Talán gondolatban magát vélte felfedezni matróz-őrök gyűrűjében? Még össze is rázkódott. Vagy csak a széltől, mely váratlanul kerekedett, és felkavarta szeme előtt a havat?

Bruce Lockhart még egyszer az utca sötét mélyére nézett, amerre elvezették a foglyokat, és lassú léptekkel elindult az ellenkező irányban.

2

Éjszaka egy órakor érkeztek vissza a Tauriai Palotából. Lenin néhány percre betért a lakására, de máris a dolgozószobájában volt, mert rövid ülésre összehívta a Népbiztosok Tanácsát.

Vörösgárdista őrség ment végig a folyosón. Meglátva Szaveljevet, a felvezető elmondta, hogy váltó-

társa, Vladis Karolis, azóta csaknem egyfolytában áll őrt a dolgozószoba előtt, és le kell váltani, legalább két órára. Szaveljev viszont legalább egynapos pihenőt szeretett volna, de azt válaszolta, hogy kész felváltani Vladist, csak beszalad az őrszobába.

Megéhezett. A vacsoráról persze lekésett. Sztyepan Akimovics azonban — ebben biztos volt — hagyott neki egy adagot. Az öreg sohasem feledkezett meg azokról, akik őrjáratban voltak valahol a városban.

Szaveljev belépett az őrszobába, és az első másodpercben nem is tudta felfogni, mi történt. Megállt az ajtóban, s érezte, hogy lába megroggyan.

A szoba közepén, az asztalon vörös szövettel bevont koporsó, s benne nagy vörös zászlóval leborítva, Sztyepan Akimovics Lobakov.

Szaveljev úgy érezte, hogy eláll a szívverése, és ereiben megfagy a vér. Elerőtlenedve nézte az öreg arcát, melyen minden ráncot ismert, s meg sem látta a ravatal körül álló elvtársait, a csendesen könnyező, átkötött fejű Gyemint, a homlokát ráncoló, sápadt Ignat Olejnyiket, a munkás-komisszárokat, a fiatalembert, aki tegnap este szavalt a parancsnoki szobában, s a barátját, az „örökös diákot", Lucsickijt, aki már rendesen felöltözködött, hajat vágatott, és még néhány szomorú, síró embert, gyászos hallgatásban. A Szmolnij belépő parancsnokát, Pavel Malkovot sem látta meg, sem helyettesét, sem Hadzsi-Muratot. A díszőrségbe álltak be a ravatalhoz.

Szaveljev lehorgasztotta fejét, és összeszorította fogait, nehogy sírva fakadjon. Idegei amúgy is pattanásig feszültek, s ha elengedné magát, összerogyna. És bármily kimondhatatlanul égő fájdalommal sajgott is a szíve, Szaveljev csak állt a koporsó mellett, és nem kérdezett senkitől semmit. És hiába is kérdezett volna, az öreg soha többé nem tér vissza.

Fájdalma akkor sem enyhült, amikor felfelé lépkedett a második emeletre, Lenin dolgozószobájá-

hoz, hogy egy időre felváltsa Vladist. Lelki szeme előtt állandóan ott lebegett Sztyepan Akimovics alakja. Azé az emberé, akit ő, Szaveljev, oly határtalanul szeretett, mesteréé, aki elsőül mutatta meg neki, hogyan kell élni, miért kell harcolni.

Váltottak, felvezető nélkül. Vladis némán adta át őrhelyét Szaveljevnek, és már menni készült, hogy a végtisztességet megadja az öregnek, amikor Szaveljev megkérdezte:

— Miért nem mondtad meg?

— Azt hittem, tudod. Még reggel történt... — mondta Vladis, és részletesen elmondta Sztyepan Akimovics halálának körülményeit.

Szaveljev hallgatta, és elképzelte a szürke reggelt, a hóbuckákat, a tüntetést a vörös zászlók alatt, és a lövéseket. Sztyepan Akimovicsot golyó találta, úgy esett el, mint katonához illik...

Vladis még egy pillanatig ott maradt Szaveljev mellett, aztán elment. Szaveljev őrt állt. A kissé nyitott ajtóra nézett, és arra gondolt: ma mégis bemegy Leninhez.

Vlagyimir Iljics lassú léptekkel járt fel-alá a dolgozószobájában, egyik kezét zsebre dugta, a másikkal pedig kecskeszakállát simogatta, s a nap eseményeire gondolt. A Tauriai Palotában tartott ülés képei nyomasztották. Megállt az ablaknál, nézte, hogyan hullanak alá a hópelyhek, s táncolnak a lámpák fényében, hogyan világít az őrség tüzének élénk piros lángja valahol az épület balszárnyán. Gondolatai és érzései úgy száguldottak, mint viharos folyó hullámai a sziklás szurdokban, összetorlódtak, átgörögtek a kőkupacokon, s a szabad térségre törtek. Asztalához ült, maga elé tett néhány papírlapot. s a legfelsőre nagy betűkkel felírta: „MÁSVILÁGI EMBEREK". Alsó ajkát beharapva gondolkodott néhány pillanatig, majd sebesen írni kezdett. Gyorsan repült tolla a papíron, mintha csak kergette volna egyik sor a másikat. Már betelt az első, majd a második oldal, megkezdte a harmadi-

kat is, és mindegyiken, a jobb felső sarokban feltüntette az oldalszámot, s jellegzetes félkörrel aláhúzta, mintegy kipipálta.

„»Hiábavalóan fecséreltem el a napot, barátaim!« Így hangzik egy régi latin mondás. Akaratlanul is ez jut eszünkbe, amikor a január 5. elfecsérelésére gondolunk.

Életeleven, igazi szovjet munka után, olyan munkások és parasztok köréből, akik *fontos dologgal*, a földesúri és a tőkés kizsákmányolás erdejének irtásával, a fatönkök eltávolításával vannak elfoglalva, hirtelen egy »idegen világba«, a burzsoázia és önkéntes meg önkéntelen, öntudatos és öntudatlan bajnokainak, tányérnyalóinak, kiszolgálóinak és védelmezőinek táborába tartozó holmi másvilági jövevényeihez kellett átrándulnunk. A dolgozó tömegek és szovjet szervezetünk harcának, a kizsákmányolók ellen vívott harcának világából — a mézesmázos frázisok, a cikornyás, de teljesen üres szavalatok, az ígéretek, mégpedig mint azelőtt, a kapitalistákkal való lepaktálásra alapozott ígéretek világába."

Lenin a naptárra nézett: „1918. január 5. (18). Péntek". Majd elgondolkodott, és folytatta az írást.

„Mintha a történelem váratlanul vagy tévedésből visszaigazította volna az óráját, és mi 1918 január helyett egy napra 1917 májusában vagy júniusában lettünk volna!

Szörnyű dolog ez! Eleven emberek köréből hullák társaságába csöppenni, hullaszagot lélegezni be, hallgatni ezeknek a múmiáknak »szociális«, blanquista szószátyárkodását, Csernovot és Ceretelit, ez valami elviselhetetlen . . ."

Egy pillanatra Lenin emlékezetében újra felmerült az alkotmányozó gyűlés képe, látta a dühtől eltorzult arcokat a jobb oldali padokban és középen, azok arcát, akik kiáltoztak, öklüket rázták, lábukkal dobogtak, ezt az egész káoszt, amit az eszerek és a mensevikek pártja a demokrácia legmagasabb vívmányaként akar rátukmálni Oroszország

dolgozóira. Vihar dúlt a lelkében: harag, gyűlölet, megvetés égette, sajnálta az elvesztegetett időt. S ekkor visszaemlékezett Szkvorcov-Sztyepanov beszédére, és megint írt néhány sort:

„Igaza volt Szkvorcov elvtársnak, aki két-három rövid, szabatos, egyszerű, nyugodt és mégis kíméletlenül éles mondatban így szólt a jobboldali eszerekhez: »Közöttünk mindennek vége. Mi végigviszszük a burzsoázia ellen irányuló Októberi Forradalmat. Mi és önök a barikád különböző oldalain állunk.«

A válasz pedig — Csernov és Cereteli körmönfont frázisainak hömpölygő áradata, amely csak (csupán!) egy kérdést került meg gondosan, a szovjethatalom, az Októberi Forradalom kérdését. »Most aztán már ne legyen polgárháború, most aztán már ne legyen szabotázs«, olvassa rá Csernov a jobboldali eszerek nevében a varázsigéket a forradalomra. És a jobboldali eszerek, akik egy féléven át, 1917 júniusától 1918 januárjáig aludtak, akárcsak a halottak a sírban, felállnak helyükről, és bőszen, konokul tapsolnak. Hiszen valóban olyan könnyű, olyan kellemes dolog ráolvasásokkal megoldani a forradalom kérdéseit. »Most aztán már ne legyen polgárháború, most aztán már ne legyen szabotázs, most aztán már mindenki ismerje el az alkotmányozó gyűlést.« Mert miben is különbözik ez, a dolog lényegét tekintve, a ráolvasástól: most aztán már béküljenek ki a munkások és a tőkések? Egyáltalán semmiben. A Kalegyinek meg a Rjabusinszkijek és minden országban megtalálható imperialista barátaik sem a mézesmázos szavú Csernov varázsigéire, sem Cereteli unalmas, egy meg nem értett, át nem gondolt, értelméből kiforgatott könyv szagát árasztó intelmeire nem tűnnek el és nem változtatják meg politikájukat."

A dolgozószoba ajtaja mögül nesz hallatszott. Vlagyimir Iljics fülelt, de újra csend lett.

Szaveljev pillantott be a szobába, úgy vélte, elérkezett a pillanat, amikor bemehet. Lenin azonban

dolgozott. „Most biztosan nincs ideje számomra" — gondolta Szaveljev.

Vlagyimir Iljics újra a papírlapok fölé hajolt, és folytatta az írást.

„Vagy le kell győzni a Kalegyineket és Rjabusinszkijeket, vagy fel kell adni a forradalmat. Vagy győzelem a polgárháborúban a kizsákmányolókon, vagy a forradalom pusztulása. Ez volt a kérdés *minden* forradalomban, a XVII. századi angol, a XVIII. századi francia és a XIX. századi német forradalomban egyaránt. Hogyan is képzelhető el, hogy a XX. századi orosz forradalomban *ne* ez legyen a kérdés? Mikor változnak át a farkasok bárányokká?

Cereteli és Csernov egyetlen pillanatig sem gondol arra, a legkisebb hajlandóságot sem mutatja, hogy elismerje az osztályharc tényét, amely harc nem véletlenül, nem egyszerre, nem bárkinek is a szeszélye vagy rosszakarata folytán, hanem elkerülhetetlenül, a forradalmi fejlődés hosszantartó folyamata során, polgárháborúba csapott át."

Lenin ránézett a vörös zászlócskákkal tarkított térképre, és a leírt sorokat gyorsan átfutva folytatta az írást.

„Nyomasztó, unalmas, elálmosító nap a Tauriai Palota szép helyiségeiben, amely már külsejében is szinte úgy különbözik a Szmolnijtól, mint a szép, de halott burzsoá parlamentarizmus a proletár, egyszerű, sok tekintetben még kaotikus és befejezetlen, de életeleven és életrevaló szovjet apparátustól. Ott a burzsoá parlamentarizmus régi világában, *párviadalt rendeztek* az ellenséges osztályoknak és a burzsoázia ellenséges csoportjainak a vezérei. Itt, a proletár-paraszt állam, a szocialista állam új világában, az elnyomott osztályok nehézkesen, ügyetlenül..."

Újra nesz hallatszott az ajtó mögül, Lenin felemelte fejét, félbeszakította munkáját.

— Jöjjön!

Szaveljev belépett.

— Bocsásson meg Vlagyimir Iljics... — kezdte félénken. — Meghagyta, hogy este jöjjek. De ha elfoglalt...

— Igen, igen — mondta Lenin, s kissé szórakozottan tekintett Szaveljevre.

Lenin még mindig az átélt események hatása alatt állt, ami oly erővel a „Másvilági emberek" megírására sarkallta. A cikk úgy is maradt, befejezetlenül. Lenin hirtelenjében nem is tudta, mit kíván tőle Szaveljev, aki váratlan felbukkanásával megzavarta gondolatmenetét, és a mondat közepén félbeszakította munkáját.

Szaveljev ezt úgy értette, hogy Lenin foglalt, nem beszélgethet vele, noha megígérte. Ezért nem is szólt többet, hanem az ajtó felé tartott, hogy távozzon.

Vlagyimir Iljicsnek ekkor eszébe jutott, hogy valóban meghagyta neki: mihelyt visszaérkezik a Tauriai Palotából, jöjjön be hozzá. Felemelkedett helyéről.

— Hová indul, Szaveljev elvtárs? — odalépett hozzá, egyik kezével átölelte a vállát, és leültette a karosszékbe. — Jöjjön csak közelebb... — székét odahúzta, és oly közel ült le hozzá, hogy térdük összeért. — Mi van hát magával, Szaveljev elvtárs? Bocsásson meg nekem, de rengeteg a dolgom!

— Értem én ezt, Vlagyimir Iljics.

Szaveljev elhallgatott, lehajtotta fejét. „Mivel kezdjem? — gondolta. — Nem, nem említem Sztyepan Akimovics halálát. Nem rontom a kedvét. Csak a saját ügyemet..." De nem tudta, mit mondjon.

Lenin gyengéd figyelemmel nézte, és tekintetével mintegy végigsimogatta a katona alig észrevehetően őszülő, gesztenyebarna sörtével bevont széles arcát, sűrű szemöldökét és mélyen ülő barna szemét.

— Látom, maga is fel van zaklatva, akárcsak én — mondta Lenin, és felsóhajtott. — Bizony, bizony... Nagy kár Lobakov elvtársért.

„Tudja tehát..." — gondolta Szaveljev, és Leninre nézett. Mondani akart valamit, de mintha gombóc akadt volna meg a torkán, hallgatott. Majd, legyűrve izgalmát, megszólalt:

— És ez... hogyan történt?...

— Kár érte — ismételte meg Lenin. — Jó kommunista volt, igazi kommunista.

— Tanított rá, még mint fiatalembert, hogy miként kell élni... miért kell harcolni — mondta Szaveljev csöndesen, s Lenint nézte.

Egészen közelről látta a kis lüktető eret a halántékán, a néhány halvány szeplőt az arcán és okos, figyelmes, lélekbe hatoló szemét.

— Emléke és dicsősége örök — mondta Lenin is halkan, ezzel az egy mondattal adva meg a végtisztességet a halottnak. Majd gondolatban visszatért az élethez, amely soha nem hal meg. És máris megkérdezte: — és milyen ügyben jött hozzám, Szaveljev elvtárs?

Szaveljev már jobban érezte magát, magabiztosabb lett. Kotorászni kezdett a kezében tartott elnyűtt könyvben levő papírdarabkák között.

— Szeretnék belépni a pártba, Vlagyimir Iljics.

— Igen? Nagyon helyes...

— Már régóta készülök erre. Maga megért engem, Vlagyimir Iljics. Eddig csak politikai körbe jártam. Fiatalok voltunk...

— Hogyan lehetséges, hogy még nem tagja a pártnak? — kérdezte Lenin, és csodálkozón vonta fel szemöldökét.

— Mindig gondolkoztam rajta, Vlagyimir Iljics, hogy lehetek-e én kommunista. Hiszen komoly dolog ez. Hogy ne kelljen szégyenkeznem a munkások előtt, ha valamit nem úgy csinálok, ahogy kell, ha baklövést követek el, s nem tudok élen járni. Ha rosszat teszek, azt mondják majd: „No lám, ilyen komolytalan embereket vesznek fel a kommunisták közé..." Foltot ejtek a párton. Ezt pedig nem lehet megengedni. Semmiképpen. Így értem én ezt.

Lenin hallgatta, nem szólt közbe. Szaveljev pedig folytatta:

— Nézem, önt, Vlagyimir Iljics, szeretnék én is így szolgálni... De hogyan is! Tudja ön, hogy nincs nekem annyi iskolám. Két osztály, az is egyházi iskolában.

— De látom, olvas — mondta Lenin, és a Szaveljev kezében levő könyvre mutatott.

— Olvasgatok. Igyekszem...

— Kitűnő — mondta Lenin. — És csak most határozta el, hogy belép a bolsevikok pártjába?

— Nagyon szeretnék, Lenin elvtárs. Hiszen miben különbözök én a többi vörösgárdistától? Részt veszek a forradalomban, és...

— Beszéljen csak, beszéljen! Ne szégyenkezzék. Tehát ön nagyon szeretne belépni a pártba. Így van?

— Istenemre! — szaladt ki a szó Szaveljevből.

Lenin ránézett, arca huncut kifejezést öltött, de barátságosan figyelmes maradt.

— Tehát tanácskozni akar velem ezzel kapcsolatban?

Szaveljev feszülten, nyílt tekintettel nézte Lenint, és izgatottan mondta:

— Ha bízik bennem, Vlagyimir Iljics... kérem, vállaljon értem kezességet.

— Tehát erről van szó! — mondta Lenin, és úgy nézte Szaveljevet, mintha a lelke mélyére akarna hatolni, majd kis szünet után hozzátette: — Magáért? Szívesen, Szaveljev elvtárs.

— Igazán? Ajánlani fog? — Szaveljev ragyogott az örömtől.

— Istenemre! — felelt határozottan Lenin, kisse oldalra biccentve fejét. Pajkosan nézett rá, nevető szemmel, ravaszkásan.

Szégyenpír öntötte el Szaveljev arcát. Bűnbánóan nézett Leninre, és szívből sajnálta, hogy istent emlegette. Ezt gondolta: „És ő észrevette... azonnal észrevette... Hiszen nincs isten!"

Zavarát látva, Lenin megkérdezte:

— És hol a felvételi kérelme?

És máris feloldódott a helyzet.

Szaveljev felbátorodott, az asztalra helyezte a könyvecskét, és keresgélni kezdett benne. Kiderült, hogy több kérvényt is írt, és nem tudta eldönteni, melyik a legjobb. Lenin az egyes papírdarabok címéből következtetett erre. Végül Szaveljev megtalálta azt, amelyiket a legsikerültebbnek tartott, és odaadta Leninnek.

Vlagyimir Iljics hangosan olvasta:

„A pártszervezetnek... kérem, vegyenek fel engem pártunk, a bolsevik párt tagjai közé. Ígérem, hogy becsületes, odaadó és egyenesvonalú leszek. Pjotr Szaveljev." — Helyes, helyes — mondta Lenin.

Tollat fogott, az „egyenesvonalú" szót kihúzta, és fölé írta: „elvhű".

— Érti a különbséget? — kérdezte, és mindjárt magyarázta: — A folyosó, a híd lehet egyenesvonalú. De az sem mindig. Az embereknek azonban, s a kommunistáknak, a bolsevikoknak még inkább, állhatatosnak és kitartónak kell lenniük a munkásosztály igaz ügyéért folyó harcban, és elvhűnek. Világos, Szaveljev elvtárs?

— Világos, Vlagyimir Iljics.

— No lám...

És a kérvény alsó sarkára Lenin ráírta:

„Kezeskedem Szaveljev elvtársért. Lehetségesnek tartom, és kérem, hogy bolsevik pártunkba felvegyék." És aláírta: „V. Uljanov (Lenin)."

Vlagyimir Iljics felállt, és keményen megrázta Szaveljev kezét.

— Bízom benne, hogy igazi bolsevik kommunista lesz magából.

Szaveljev meghatódottan állt Lenin előtt, s érezte, hogy legyűrhetetlen, hatalmas erők áradnak belé ebből az emberből.

— Köszönöm, Lenin elvtárs, a bizalmat.

— Ugyan! Ilyesmiért nem jár köszönet. — Lenin felvette a könyvecskét az asztalról. Szaveljev e

pillanatban megfeledkezett róla. Lenin odaadta neki. — És csak olvasson könyveket. Olvasson sokat! Melegen ajánlom. — Ránézett az elnyűtt lapokra. — Egyébként miféle könyvecske ez? — s belelapozott. — *Szkvorcov-Sztyepanov:* „A párizsi kommün története". Ó, ez nagyon jó könyv. Hasznos. S tetszik nekem, hogy érdeklődik...

— Sokan olvasták már, Vlagyimir Iljics. Se eleje, se hátulja — mondta Szaveljev. — Sztyepan Akimovicstól kaptam...

Lenin elgondolkozva lapozgatta a könyvet, mintha nem is hallotta volna, miről beszél Szaveljev. Felvillantak az illusztrációk — a párizsi utcák a Kommün napjaiban, a nemzeti gárda, a kommünárok arcképei, a Père-Lachaise temető fala, néhány képszöveg, összefüggéstelen sorok.

„Mindössze hetvenegy napig állt fenn a Párizsi Kommün, a proletariátus első diktatúrája..." — olvasta Lenin magában, és Szaveljev észrevette, hogy valami megváltozott Iljics arcán. Szigorú, elgondolkodó kifejezést öltött, majd felfénylett, mint a hajnalhasadás.

— Engedje meg — mondta Lenin. — Hetvenegy nap — és nem adta ki a kezéből a könyvecskét, leült az asztalhoz, gyorsan lapozgatott az új naptárban, fejben számolt valamit, aztán felállt, Szaveljev vállára tette kezét, és boldogan felkiáltott: — Milyen nagyszerű gondolatot adott, Szaveljev elvtárs. És épp jókor! Hetvenegy nap! Ma 1918. január 18-a van...

— Már tizenkilencedike — mondta Szaveljev, az órára pillantva.

— Igen, tizenkilencedike... Tizennyolcadika már elmúlt... Az Októberi Forradalom hetvenkettedik napja. — Lenin a térkép felé fordult, melyen a piros zászlócskák tarkállottak. — Tudja, ez mindössze csak egy nappal több annál az időnél, amennyit az előző munkáshatalom megélt egy egész országban... az 1871-es Párizsi Kommün idején. Fején találta a szöget, Szaveljev elvtárs! Ugye? Hát igen,

ezzel az összehasonlítással fogom kezdeni előadói beszédemet a Szovjetek III. Összoroszországi Kongresszusán. Mit szól hozzá?

Szaveljev még nem egészen értette, mi az oka Lenin váratlan örömének.

A Szmolnij udvaráról, a nyitott szellőzőablakon át, hangok hatoltak be:

— Honnan?

— Tulaiak!

— Bejönni!

— Oreliek!

— Bejönni!

Az erőteljes hangokat zászlósuhogás kísérte.

Lenin odalépett az ablakhoz, és látta, hogy az éj sötétjében az őrtüzek piros fénye mellett emberek masíroznak a Szmolnijba.

— Harkoviak! Szmolenszkiek! Voronyezsiek! Szibériaiak! Asztrahániak! Tamboviak! Vlagyimiriek! Uráliak! Szevasztopoliak! Moszkvaiak!

A delegátusok érkeztek a Szovjetek III. Összoroszországi Kongresszusára Oroszország városaiból és kormányzóságaiból. Hóval belepve, zászlókkal vonultak a Szmolnij központi bejáratához.

Lenin még mindig nem tudta legyőzni felindultságát, és újra Szaveljevhez fordult:

— Nehéz napot éltünk át, Szaveljev elvtárs. De következményeit tekintve nagyon is fontos nap volt ez a forradalom szempontjából. Köszönöm, köszönöm, Szaveljev elvtárs, hogy a legjobbkor szólott... Nagyon köszönöm!

Így végződött 1918. január 18-a. És néhány nap múlva, január 23-án a Tauriai Palotának ugyanabban a fényes üléstermében megnyílt a Szovjetek III. Összoroszországi Kongresszusa.

A karzaton a petrográdi helyőrség összevont zenekara a „Marseillaise"-t játszotta. A terem még visszhangzott a francia forradalom himnuszának hangjaitól, amikor, mintegy folytatva ezt, a Balti Flotta tengerészeinek zenekara az „Internacionálé"-t kezdte játszani. Több száz hang vette át a dallamot, és a zenével együtt még erőteljesebben zúgott fel a világ proletariátusának halhatatlan himnusza.

Ez a harc lesz a végső,
Rajta összefogni hát...

Senki sem vette észre, amikor Szverdlov, az elmaradhatatlan bőrkabátban, az elnöki asztalhoz lépett. Aztán tapssal és kiáltásokkal fogadták. Szverdlov néhány üdvözlő szóval kezdte:

— ... ennek a legfelső szervnek, amely egyedül fejezi ki helyesen a munkások és a parasztok érdekeit, el kell döntenie az egyik legfőbb kérdést: a jövő élet építésének és az összoroszországi hatalom létrehozásának kérdését...

Szverdlov javaslatára az egész terem éljenzése közepette Vlagyimir Iljics Lenint választották meg a kongresszus díszelnökévé.

Ezután Csicserin rövid és tartalmas beszédet tartott. Ismertette a nemzetközi helyzetet, érintette

a breszti tárgyalásokat, és befejezésül kijelentette, hogy Szovjet-Oroszország a békéért, a háború ellen vívott harcában feltétlenül győzelmet fog aratni.

Csicserin után más országok képviselői szólaltak fel — üdvözletet hoztak a svájci szociáldemokrata párttól, Svédország és Norvégia munkásaitól. Amerika szocialistái és a születő félben levő Amerikai Kommunista Párt nevében Albert Williams beszélt. Törte az orosz nyelvet, de mindenki megértette. Azt mondta, hogy Amerikában a burzsoázia a Liebknecht-ügyhöz hasonló valamit készít elő, olyasmit, amit a német burzsoázia szervezett a munkásosztály vezérei ellen.

— Az imperialisták harcra keltek minden ellen, ami a tömegek haladó mozgalmával kapcsolatos, mindenki ellen, aki küzd a militarizmus ellen. Az amerikai burzsoázia betiltotta a „Masses" című forradalmi folyóiratot. Barátunkat, John Reed-et, e lap egyik szervezőjét és munkatársát másokkal együtt bíróság elé állítják az amerikai imperialisták. Negyven évi börtön réme fenyegeti a „szabad" Amerikában.

— Gyalázat! — hangzott a teremben.

Szverdlov ezután John Reednek adott szót. Mélyen felindulva lépett a szónoki emelvényre az amerikai újságíró, s az első pillanatban megzavarta a tapsvihar. Úgy fogadták, mint barátot, harcost, elvtársat. Mindössze néhány szót szólt arról, hogy az oroszországi forradalmi tűz lángja átcsapott a tengeren túlra is, és nincs a világon erő, amely elfojthatná ezt a tüzet, ezt a lángot.

Másnap reggel Lenin számolt be a Népbiztosok Tanácsának tevékenységéről.

Amikor sietős léptekkel felment az emelvényre, a terem zengett az éljenzéstől. Maga elé tette a beszámoló téziseivel teleírt papírlapot, zsebkendőt vett elő, és megtörölte a homlokát. Az éljenzés nem akart szűnni. Vlagyimir Iljics felemelte kezét, csendet kért, de ez sem segített. Elővette óráját, rámutatott a számlapra — az idő pénz!

A terem nem csendesedett, tovább zúgott.

Vlagyimir Iljics nézte a több száz embert, akik a két földrészre nyúló hatalmas ország csaknem minden részéből sereglettek ide a forradalmi Petrográdra. Nem a térkép zöld mezejére tűzött kis zászlócskákat látta maga előtt, hanem a Szovjetek bíborvörös zászlait. Előtte állt egész Oroszország, az emberek, a dolgozók, a katonák és a győztesek — a testet öltött nagy, győzelmes forradalom.

Szaveljev a szónoki emelvény mögött állt díszőrséget a vörös zászlónál, és Lenint nézte.

A terem végre elcsöndesedett.

Lenin megkezdte beszédét, és Szaveljev felfigyelt. Ugyanazokat a szavakat hallotta, amelyeket Vlagyimir Iljics mondott a dolgozószobájában, amikor néhány nappal ezelőtt a Párizsi Kommünről szóló könyvecskében lapozott.

— ... Ezt a munkáshatalmat kell mindenekelőtt emlékezetünkbe idéznünk — mondta Lenin —, amikor egy pillantást vetünk a múltba, és összehasonlítjuk ezt a hatalmat az október 25-én megalakult szovjethatalommal. És az előző meg a jelenlegi proletárdiktatúrának ebből az összehasonlításából azonnal láthatjuk, milyen óriási lépést tett meg a nemzetközi munkásmozgalom, és mily összehasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetben van az oroszországi szovjethatalom, a háború és a gazdasági bomlás okozta hallatlanul bonyolult körülmények ellenére.

Az egész terem feszülten figyelte Lenint. A forradalmi elszántság és lelkesültség, amely áthatotta szavait, átsugárzott az előtte ülő emberekbe.

Szaveljev nem vette le szemét Leninről, itta minden szavát.

Lenin folytatta:

— A francia munkások, akik először teremtették meg a Kommünt, a szovjethatalom csíráját, két hónapon és tíz napon át tartották magukat, aztán elpusztultak a francia kadetok, és olyanok golyóitól, mint a mensevikek és a jobboldali eszer-kalegyinis-

ták. A francia munkásoknak hihetetlenül súlyos áldozatokkal kellett fizetniük az első munkás-kormányért, amelynek értelmét és célját a francia parasztok óriási többsége nem ismerte.

Krupszkaja, Szverdlov, Szkvorcov-Sztyepanov is teszült figyelemmel hallgatta Lenint.

Szaveljev hol Leninre nézett, hol a teremre. És váratlanul egy ismerős arcot pillantott meg a falnál. Uljana Gyemencsuk volt. Több asszony között ült, köpenyben, karján fehér vöröskeresztes szalaggal, és egyre csak Lenint nézte.

— Mi sokkal kedvezőbb körülmények között vagyunk — folytatta Lenin —, mert az orosz katonák, munkások és parasztok létre tudták hozni azt az apparátust, amely harci formáiról hírt adott az egész világnak, a szovjet kormányt. Elsősorban ez az, ami az orosz munkások és parasztok helyzetét tekintve változást jelent a párizsi proletariátus hatalmához viszonyítva. A párizsi proletároknak nem volt apparátusuk, nem értette meg őket az ország, mi viszont azonnal a szovjethatalomra támaszkodtunk, és ezért sohasem volt kétséges számunkra, hogy a szovjethatalom a tömegek óriási többségében rokonszenvre, a leglelkesebb, a legönfeláldozóbb támogatásra talál, és hogy ezért a szovjethatalom legyőzhetetlen...

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. Szerkesztette és a fordítást ellenőrizte Csibra István. A borító Erdélyi János munkája. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Lengyel József. A szedést 1963. szept. 20-án kezdték meg. Megjelent 1964. jan. 20-án, 10 000 példányban. Terjedelme 15,4 (A/5) ív

PL — 211 — G — 6365

63.4371 Athenaeum Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Soproni Béla igazgató

FÖLDES MIHÁLY

VIHAROS TAVASZ

A magyar Vörös Hadsereg 8. számú forradalmi törvényszékének egy izgalmas tárgyalása adja Földes Mihály új regényének keretét. Ős Bálint vöröskatona vállalkozik a vádlottak védelmére. Védőbeszéde alatt bontakozik ki az a hősköltemény, amelynek egyszerű magyar parasztbakák a hősei.

Az író így vall könyvéről:

„... Sok mindent láttam és átéltem azokkal együtt, akikről írok. Felgereblyézve az idők avarját, megtanultam a beszédes igazságot: érhette bármily katasztrófa a »kis« embereket, mindig gyorsan talpra álltak. Ezért a múló idővel egyre nőnek a szememben, halhatatlanná váltak, mert tetteik nyoma nem vész el soha. Nem lehet ez másként, hiszen az alkotó ember optimizmusa vezérelte őket izgalmas életútjukon. Erről igyekeztem egybeválogatni néhány pillanatképet a »Viharos tavasz« lapjain ...

240 oldal Ára: 10,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ